DE
CASIBUS VIRORUM ILLUSTRIUM.

ctore ANTONIO MARIA GRATI NO
à Burgo Sancti Sepulcri.

Operâ ac studio D. FLECHERII Abbatis S. Severini.

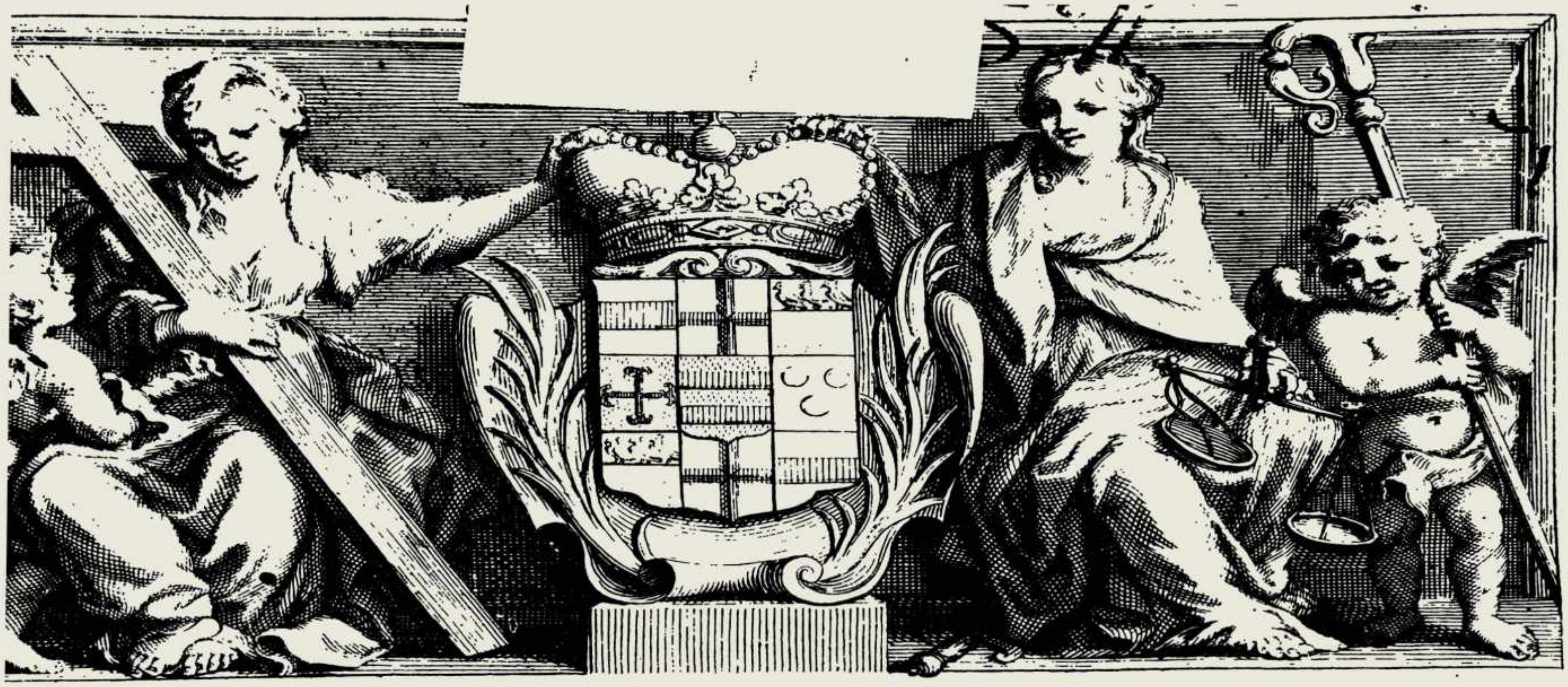
LUTETIÆ PARI RUM,

NTONI CELIER, via Citharea.

M I LXXX. 680

M R LECIO REGIS.

College of Fort William

REVERENDISSIMO CELSISSIMOQUE PRINCIPI

FERDINANDO

EPISCOPO PADERBORNENSI ET MONASTERIENSI,

S. R. I. PRINCIPI,

COMITI PYRMONTANO

ET LIBERO BARONI DE FURSTEMBERG.

MIHI jampridem erat in votis, REVERENDISSIME ac CELSISSIME PRINCEPS, ut publicum aliquod extaret meæ in te observantiæ monumentum. Ea est apud nos tui Nominis fama ac reverentia, ut ii sibi

parum ſapere videantur, qui ſe tibi non aliquo ſaltem litterarum officio commendarint. Quotus enim quiſque eſt litteratorum hominum cui vel ex ſuffragio laudem, vel ex authoritate præſidium, vel ab exemplo incitamentum non conferas? Cum tamen nihil de meo ſuppeteret quod & ego honorificè dare, aut tu libenter poſſes accipere, nondum editum Gratiani de Caſibus Illuſtrium Virorum librum, ultro, quæ tua eſt humanitas, è Muſæo tuo depromptum ſuppeditaſti. Atque ita ut debitum tibi perſolvam utor hîc beneficio tuo, & quod tibi nunc offero, munus etiam id tuum eſt. Quod quidem tibi non injucundum fore confido, ſi & Authoris elegantiâ, & merito in me tuo & mea in te voluntate æſtimaveris. Has ergo, REVERENDISSIME ac CELSISSIME PRINCEPS historias cui auſpicatiùs inſcribam quàm tibi, in quo & ſumma nobilitas generis, & ſublime erectumque ingenium eminent; qui bonam integramque naturam omni honeſtarum artium ſtudio cultam religione demum decraſti. Vidit te Roma juvenem Summis Pontificibu

arum, non ambitione aut gratia, ſed tantum conſcientiæ pretio ductum ad virtutem & ſapientiam ire. Miratur te multis abhinc annis Germania legibus Rempublicam, Eccleſiam exemplis etiam tuis florentiſſimam adminiſtrantem. Sive enim Populos, quorum tibi cura incumbit, regis ac temperas; ſive collapſam Cleri diſciplinam reſtituis, egregiè utrumque, & Principem, & Antiſtitem præſtas. Iis enim imperandi artibus præcellis quæ hominum felicitatem & Dei cultum promovent; & quamquam fortunæ tuorum plurimum, plus tamen ſaluti conſulis. Ius cuique ſuum liberaliter tribuere, tuum tibi non ſuperbè ſed conſtanter vindicare; divinas leges & tueri & exequi; ſubditos in fide atque obſequio continere, & omnem in ſumma potentia continentiam ſervare, tibi tam uſitatum eſt quàm decorum. Æqui rectique tenax, nec remiſſior uſquam nec durior, imperium exerces ſine faſtu, modeſtiam cum dignitate. Frænare audaciam ſolitus, virtutem jacentem erigere, id unum præ ceteris caves, & curas nequis

LECTORI BENEVOLO.

NEscio quâ aut incuriâ temporum, aut fatorum injuriâ id evenerit, ut *Gratiani Amerinæ Ecclesiæ Præsulis Opera*, cæcis quasi tenebris damnata, ægrè demum in lucem prodierint. Fefellit eum diu suus labor, & longo post obitum intervallo vix dum totâ famâ suâ fruitur. Sive incuriosa suorum ingeniorum ætas pristina egregium alioqui Scriptorem neglexerit: sive eruditi Viri, quibus manuscripti codices obtigerant, privatis studiis suis mallent consulere, quam de universâ Republicâ benemereri; sive quorumdam animos Authoris libertas offenderit, bonos aut pravos cujusque mores, & parvas ingentium domorum origines simpliciter enarranti. Quidquid id est uno propè sæculo delituerat Gratianus, nisi quod de Bello Cyprio Commentarii elegantes ac nitidi, omnium manibus versabantur, cum ecce Commendoni Cardinalis vita faustis avibus in lucem prodiit, quam cum Gallice redditam, REVERENDISSIMO CELSISSIMOQUE PRINCIPI FERDINANDO FURSTEMBERGIO PADERBORNENSI ET MONASTERIENSI EPISCOPO misissem, alterum ille codicem *de Casibus Virorum Illustrium* ad me perferendum curavit, cujus ego Editioni fidem ac diligentiam, ut res postulabat, impendi. Hoc te tantum monitum velim, AMICE LECTOR, Fruere isto tanti Principis dono; si quis Typographorum negligentiâ error obrepserit, ignosce, & Galliæ nostræ gratulare, exteris etiam hominibus lucem & immortalitatem sine invidia asserenti.

DE

CASIBUS VIRORUM ILLUSTRIUM.

Auctore ANTONIO MARIA GRATIANO *à Burgo S. Sepulcri.*

RERUM geſtarum memoriâ, haud ſcio, an ullum inventum regendæ vitæ utilius humana excogitaverit ratio. Nam quibus ævi breve curriculum natura præſcripſit, quæ multis antè ſæculis acciderunt, cognita exploratáque habere, id eſt ortus noſtri tempora induſtriâ præcurriſſe. Nec aliâ re magis animus inſtruitur, & ad imitandum cavendumque eruditur, quàm aliorum factis conſiliiſque ſpectandis.

Cæterùm, noſcendæ antiquitatis ſtudium cùm magnum atque ſalubrem, tum varium ac multiplicem fructum habet: ſive Regum arcanas artes excutias, ſeu tibi bellicis virtutibus, aut civilibus actionibus documenta ſeligas, ſeu rerum eventa conſideres. Mihi emolumentum vel maximum ea

contemplatione humanæ imbecillitatis ſitum videtur, quæ nos, & eſſe Deum, & ejus Numine contineri, ac provideri omnia docet, & magnitudine opum temerè ac immodicè efferri non patitur, cùm eas fluxas atque fragiles, & nihil in humanis rebus ſtabile firmumque præter bonam mentem fide ac religione conſtantem advertas. Hinc mihi ſuſceptum, mandare literis exitus caſuſque clarorum Virorum, triſtem ac tragicam materiam, ſed utilem æſtimantibus & memoratu dignam. Nec eos tamen ex omni vetuſtate ac ſcriptorum turbâ colligere, quod immenſum ac prope infinitum eſſet, ſed recentes ac novos; noſtræ aut parentum noſtrorum ætatis. Qui quanquam aut celebrati ſermonibus, aut non obſcuris traditi auctoribus ſint, tamen fuſi diſperſique ſæpè vel non obſervati prætereuntur, vel non perinde ac meretur res, reputantur. In unum coactos volumen, ac veluti ſub uno aſpectu poſitos, rati ſumus legentium intentioribus animis exceptum iri; moturoſque eo magis, quo memoriæ noſtræ propiores fuerint. Orſi igitur ab anno M. D. in octuageſimo, quo hæc ſcribebamus, conſtitimus. Nec ampliùs unius hominis vitam complexi, majus tamen nobis, quàm initio putaveramus, proceſſit volumen: adeò uberem hunc locum humanæ conditionis infirmitas, mille ſemper ſubjecta caſibus, atque omnibus fortunæ telis, quibus aſſiduè inceſſimur, propoſita facit: Niſi vanum fortunæ nomen bellè commenta eſt mortalitas, ut habeant homines, in quod erratorum ſuorum culpas conferant, ab ſeque avertant.

DE RODERICO & CÆSARE BORGIIS.

INITIUM mihi operis a Borgiis, patre & filio, ſumatur, qui & tempore primi occurrunt, & novitate exempli maximè videntur memorabiles. Rodericum Lenzelium Calixtus III. Pont. Max. ſorore ſuâ genitum ex Hiſpaniâ in Italiam adduxit, inſtituitque honeſtis diſciplinis. Adoleſcentem adhuc ob ingenii indolem Archiepiſcopum Valentinorum deſignavit. Mox cooptatum in Cardinalium Collegium, gentili Borgiæ cognomento donavit; quo poſtea ſemper ipſe, poſteríque ejus ſunt uſi: Mos enim hîc maximè Hiſpanis uſurpatur, claris ſe nominibus per affinitatem inſerendi. Cardinalatum ſeptem & viginti annos ſecundâ famâ, magnaque induſtriæ opinione geſſit: Niſi quod intemperans haud dubiè ac mulieroſus eſt habitus: Qui ut alias mittam, Vanotiam Cataneam Romæ nobilem matronam impudicitiâ ac formâ inſignem adeò palam dilexit, ut prope juſtæ uxoris loco habuerit, pluréſque ex eâ filios, pene in exitium Italiæ ſuſceperit. Sed hæc & temporibus tum omni luxuriâ licentiáque imbutis excuſabantur; & ipſe ingentia vitia magnarum virtutum ſimulatione tegebat. Nam ingenio rapax atque avidus, profuſam in bonos liberalitatem gratiæ atque ambitionis causâ exercuit. Domeſtici

quoque ſplendoris, ac propè regii cultûs magnificus oſtentator, & crudelitate pluſquàm barbarâ, adeò moribus & oratione blandus comiſque fuit, ut hominum animos, & ad ſe alliceret, & quò vellet, facilè impelleret. Et ad hæc maximarum rerum uſu, & eloquentiæ laude reliquos Senatores facilè antecelluit. Unde ei aliquot ſummis de rebus mandatæ à Pontificibus Maximis Legationes, quæ illi gloriam prudenter adminiſtratæ Reipublicæ addiderunt. Pontificatum Maximum, jam planè ſenex non prehenſatione ſolùm, & cæteris officiis ac blandimentis, quibus hominum ſtudia captantur, ſed ambitu quoque ac largitione, adeptus creditur. In quo tamen patrator idem ac vindex nefariæ corruptelæ, Dei maximi inſtinctu fuit: Eos enim ipſos, quorum ſuffragia donis ſibi ac beneficiis conciliaſſe arguitur, non multò pòſt adeò infeſtè atque hoſtiliter eſt perſecutus, ut alios exilio, alios morte mulctaverit; non quidem odio flagitii, ſed quò eorum pecuniis potiretur, impenſáſque Cæſari filio, perpetuos exercitus alenti ſuppeditaret. Ab eadem causâ populos tributis, collationibúſque fatigavit: ſed hos tamen vilitate annonæ, humanitate ac lenociniis verborum ita permulſit ſemper; ita verò jus ſeverè atque æquabiliter dixit, ut in officio fideque egregiè continuerit. Quò filios ad magnas proferret opes, Romanas familias divitiis ac multorum oppidorum dominatu inclytas evertendas ac ſpoliandas ſibi deſtinârat. In Arragonios, Neapolis Reges, quòd eas tuerentur, Gallos initio incitavit. Mox lenitus ab iis affinitate & peramplis muneri-

bus, quæ in filios contulêre, ſpretâ Gallorum amicitiâ, fœdus cum Arragoniis percuſſit: & Alfonſus Rex filiam cum Scyllacii urbis dominatu Gotifredo Pontificis filio in matrimonium tradidit; & Franciſcum alterum filium, Gandiæ Ducem, magnis ſtipendiis in ſuam militiam adſcivit; & Lucretia Pontificis item filia Sigiſmundo Biſelii Principi, Alfonſi filio, nupſit. Quod fœdus illi ac Romanæ rei pene exitio fuit, Carolo Rege Galliæ non multò poſt victore cum exercitu, quem ad Arragonios bello proſequendos ducebat, Urbem ingreſſo. Leges quidem impetratæ pacis, arbitrio victoris accepit, quibus poſtea nec ſtetit, & Venetos alióſque Italiæ populos ad conſpirandum ſecum compulit; qui redeunti in Galliam Regi ad Tarum flumen occurrentes cum eo memorabili prælio pari prope utrinque clade conflixerunt. Arragonios inde quorum erexerat fortunam, non deſeruit modò, ſed fœdere cum novo Galliæ Rege, magno cum totius Italiæ motu, juncto oppugnavit penituſque evertit, ut Cæſari filio invidioſam & cruentam, multíſque Principibus viris exitialem potentiam pararet. Cui quidem Cæſari viam ſibi ad magnum imperium per cædes ac ſanguinem munienti, uſque eò indulſit, ut Romanæ Eccleſiæ Provincias omnes ditioni ejus ſubjecerit; cupiditate ac ſcelere graſſanti per fanda nefandaque ſit obſecutus, donec utrumque divina perculit ultio, quæ quò ſerior, eò ſæpè gravior mortalibus incidit. Cùm immanibus ſumptibus ſuis filiíque nullæ pecuniæ ſufficerent, ut quod rectè nequiret, ſcelere atque injuriâ pararetur, aliqu

Cardinalium numero opulentos & bene nummatos, homines veneno occisurus, fortunasque eorum invasurus, convivium tempestivum lautúmque ad fontem Vaticani Horti parari jussit, destinatósque cædi Patres ad cœnam invitavit, & cum his hilarè jucundèque discubuit. Intereà Cæsar duas vini lagenas veneno suffectas pocillatori assignat, ex iis Cardinalibus convivis; ex aliis Pontifici ac sibi misceri jubet. Sed ille errore, ut credi par est, divinitùs objecto, venenata pocula Pontifici Cæsaríque ministravit. Ita Pontifex senio gravis lethali viru in venas transmisso, paulò pòst extinctus, interiit; opinionemque reliquit, nulli unquam sceleri vindicando manifestiùs adfuisse cæleste Numen: à præsenti enim Deo exactæ pœnæ, versáque fraus in insidiatores videri potest; ut qui cædibus grassari & venena spargere didicerant, eâ demum se morte ipsi mulctarent, quâ tot innocentes indignè peremerant. Pontificatum, in quo Alexander VI servato mutandi nominis more, est appellatus, decem ferme annos tenuit, adeò exitiabilis habitus, ut cum Romanæ Urbis destructoribus compararetur, jactarentúrque hi versus:

Sextus Tarquinius, Sextus Nero, Sextus & iste;
Semper & à Sextis diruta Roma fuit.

Mortem ejus, quem nuper magnis quoque Principibus terribilem in tanto fastigio positum venerabatur, avidis ac lætis admodum oculis aspexit Pop. Rom. ac nisi Cæsaris arma timuisset, haud temperaturus manibus fuisse creditur, quin corpus ejus, ut er:: ex veneni vi tabidum ac deforme, discerperet,

ac diu occultati, pressique odii atque iræ ex tot cædibus atque flagitiis acerbitatem, illius laceratione exsaturaret. Cæsar inter cœnandum quibus ex lagenis sibi patríque propinatum esset, fortè percunctatus, cùm errorem deprehendisset, venenum ab utroque haustum exclamat, atque protinus repulsâ mensâ exiliens, sese in ventrem subitò exenteratæ mulæ injecit, ac seu magnitudine ac celeritate remedii, seu juventæ vi, morbum quidem superavit, sed ex eo graviter ac periculosè ac diu cum adversâ atque infestâ valetudine est luctatus. Hunc Roderico Vannotia concubina pepererat, ac sacerdotali vitæ destinatus, Pisis diu literis ac juri civili magnâ cum spe operam dedit. Sed patre ad Pontificatum evecto Romam cùm accurrisset, statim contra sacrarum legum jura, quibus non justo matrimonio eo honore arcentur, Cardinalis est creatus, adversantibus moribus, ingenióque ejus truci ac sævo, & belli artibus, quàm segnibus togæ studiis magis lætante. Carolo VIII. Gallorum Regi victricibus armis totam Italiam pervadenti, & Neapolitanum Regnum ereptum Arragoniis Regibus eunti, Legatus quidem nomine, re autem suspectæ Pontificis fidei obses abductus, vix Velitras usque progressus, decepto Rege, Romam refugit. Nec multò post Franciscum fratrem Gandiæ Ducem occidit, cùm paulò antè Joannem Borgiam Cardinalem, Alexandri sororis filium, quod Francisco impensè faveret, veneno sustulisset. Franciscum verò militaribus honoribus præfulgentem ferre non poterat, séque à patre sacerdotali veste, veluti compedibus vinctum invi-

ditumque teneri querebatur, gerendarum rerum & gloriæ materiam Francisco, annis quidem majori, sed sibi haud quaquam magnitudine animi pari datam Atque his invidiæ stimulis agitatus, in eum furoris impetum exarsit, ut fratrem, cum quo fortè apud Vannotiam matrem comiter jucundéque cœnaverat, noctu domum redeuntem, telo aggressus confoderit; & ne cædes palam fieret, in profluentem Tyberim projecerit. Cadaver mersum pondere lapidis, quæsitum ad sepulturam, patris jussu, ægrè ab natatoribus est inventum. Unde Senazarius, nobilis ætatis ejus Poeta, sæpè licentiùs, quàm pudentem ac moderatum decet, in Pontifices invehi solitus, Alexandrum versiculis perstrinxit:

Piscatorem hominum ne te non, Sexte, putemus,
Piscaris natum retibus ecce tuum.

Cæterùm Alexander, antequam cædis auctor patesceret, cùm ipse Ascanii Sfortiæ Cardinalis aut Ursinorum insidiis interceptum suspicaretur, & dolore ac desiderio ejus (fuit enim semper in filios perditè effusus) & ab diuturnâ felicitate, perpetuáque à primis usque annis fortunæ in se indulgentiâ, nunquam antè quàm acres morsus ictusque ejus essent, expertus, tanto simul est mœrore mollitiéque victus, ut in Senatu, quem eâ de re vocaverat, multis cum lacrymis, eam sibi à Deo plagam meritò inflictam, séque aliam posthac morum atque consiliorum viam initurum, profiteretur. Verùm ubi haud dubiè à Cæsare interfectum fratrem comperit, adeò immanis atque efferati juvenis facinore est concussus conterritusque, ut superante dolorem metu, infandi par-

ricidii

ricidii ſcelus diſſimulandum ſibi obliterandúmque ſtatuerit, ac paulatim ex oblivione amiſſi, præſentis caritate filii redeunte mollitus, ei ſeſe veluti captum & obnoxium tradens, totus inde augendis ejus opibus, nullo humani aut divini juris reſpectu, incubuerit. Exinde Cæſar abjectâ purpurâ ſe Cardinalatu abdicat, & ad armorum exercitationes curáſque converſus, Romanæ militiæ imperator cum ſummâ poteſtate dicitur. Qui ante omnia, promptiſſimorum juvenum ac delectorum Centurionum manu, quos totâ Italiâ magnis undique ſtipendiis præmiíſque adſciverat, ſe circumdedit. Cum his noctu per tenebras obire Urbem; ſi quos ſuſpectos aut inviſos haberet, exceptos inſidiis trucidare; omni flagitiorum genere graſſari, ac prorſus omnibus magno terrori eſſe. Poſt Neapolitanum bellum, afflictaſque Arragoniorum opes, ad illud occupandum Regnum animum ambitione & cupiditate flagrantem adjecit. Federicus enim Rex fractâ p tiâ, & a pecuniâ & ab amicis inops, nec popu aribus ſuis fidens, & Gallorum arma formidans, t m maxime auctoritate ac ſpe Pontificis niti videb tur. His fretus Cæſar, Tarentinorum urbem, & filiæ nuptias à Federico petiit; ſatìs credens eum neceſſitatibus compulſum nihil ſibi negare eo tempore auſurum: Quod ſi filiam Regis, uberrimámque Regni partem in poteſtate haberet, parvo inde negotio ſocerum toto Regno exturbaturum. Hæc Federicum non fefellêre. Itaque à Gallis vin quàm Cæſaris inſidiis circumveniri, honeſtiùs duxit. hac ſpe r Cæſar ad Gallos ſe vertit, a factis cum C otâ

Alibretâ regii ſanguinis puellâ nuptiis, Valentinam urbem in Narbonenſi provinciâ dotem accepit; unde illi poſteà Valentini nomen fuit, ac totum ſe Aloyſio Regi tradidit, qui Carolo nuper mortuo in Regnum Galliæ ſucceſſerat. Ad eum in Galliam venit, atque illi, quod ſummopere Aloyſius cupiebat, ex Alexandri auctoritate poteſtatem fecit uxorem repudiandi, cum quâ non juſtum ſibi matrimonium cauſabatur, & in ejuſdem gratiam, inſignia Cardinalatûs Archiepiſcopo Rhotomagenſium attulit, fœdúſque cum eo percuſſit: quo fœdere, Pontifex auxilio eſſe Regi Mediolanum ac Neapolim repoſcenti pollicebatur: Rex contrà, Cæſarem, pellendis Romanâ ditione Regulis, Tyranníſque ac eorum urbes Cæſaris ipſius imperio ſubjiciendis, pecuniâ exercituque juvare teneretur. Hac Gallorum affinitate, ſocietateque ſuffultus, nullis jam mediocribus aut ordinariis opibus contentus, immenſa atque vaſta ann[illegible] affectare cœpit, ſpemque ad magnam Italiæ par[illegible]m dominatu occupandam adjecit, atque nomi[illegible]is ſui omen ſecutus, ſuperbum vexillis titulum, A[illegible]T CÆSAR, AUT NIHIL, inſcribi juſſit. Quod idem Sanazarius verſiculis haud tamen ſatis ſalſis redarguit:

Aut nihil, aut Cæſar vult dici Borgia, quidni?
Cùm ſimul & Cæſar poſſit, & eſſe nihil.

Alii item, cùm poſt mortem patris in vinculis haberetur, ſuppliciúmque ejus cupidè à populo flagitaretur in contume[illegible]ia ejus ferebant:

Borgia Cæſar era[illegible] factis & nomine Cæſar:
Aut nihil, aut Cæſar dixit; utrumque fuit.

Verùm opportunus & ipſe Aloyſii Regis conſiliis erat: is enim belli famæ, propagandíque imperii avidus, atque validiſſimi Regis copiis ſubnixus non repetebat modò Neapolitanum Regnum, quod Carolus pari fortunæ flatu ſubegerat, reſlatuque amiſerat; ſed Mediolanum quoque ſibi vindicabat, atque Italiæ totius Regnum ingenti animo affectabat, Cæſaremque aptum cogitatis ſuis imprimis rebatur, cui acerrimum ingenium, ingens animus, magna rei militaris ſcientia, & ad quodvis facinus prompta audacia inerat. Nec Aloyſii magnopere intererat, exſcindi ab eo minores Italiæ Regulos Tyrannoſque, dum ipſe Neapoli ac Mediolano, opulentiſſimis Regnis potiretur. Primus igitur inquieti & cupidi animi impetus in Romanam nobilitatem eſt illatus: in qua erant plerique magnæ dignitatis atque potentiæ proceres, graves Urbi atque Pontificibus Maximis, adversùs quos identidem contumaces, neque legibus neque Magiſtratibus parentes, interdum palam hoſtes, publicam quietem Civitatis ſæpè turbabant. In duas diviſi factiones erant, quarum altera Urſinos, altera Columnos ſequebatur. Hos antea Cæſar inter ſe commiſerat, & Columnos Urbe ac Latii oppidis quibus imperitabant, ejecerat, ſuiſque præſidiis occupârat. Et cùm eâdem mox fraude Urſinos quoque appeteret, ſublatiſque aliquot eorum, Bracianum infeſto exercitu oppugnaret, & prorſus appareret, unum omnia omnium concupiſcere, omniúmque exitio imminere, quicunque in Romanæ Eccleſiæ provinciis aliquâ fortunâ eminerent, coierunt Peruſium de com-

munibus rebus, Urſini, Balioni, Bentivoli, Vitellii aliique proceres, initáque ſocietate, valida coacta manu occurrentes Pontificis copias fugârant, & Bracianum obſidione liberaverant. Sed Cæſar haud minùs vafer quàm violentus, quibus par viribus non fuerat, arte aggreſſus, quibuſdam eorum donis promiſſiſque corruptis, eâ diſſolutâ ſocietate, omnes demum fraude circumvenit. Et fuerunt ipſe, paterque ad fallendum, & ad omne ſimulandi diſſimulandique artificium maximè compoſiti; Neque aliâ re minùs falſi quàm quod fallaciſſimi ab omnibus haberentur; ferebatúrque Romæ proverbii loco, neque à patre unquam quæ dicerentur fieri; neque à filio, quæ fierent, unquam dici. Pellectis igitur fictâ pace Urſinis Vitelliiſque, & in ſuam militiam adſcriptis, Cæſar circumferens inde infeſtâ arma, Guidonem Feltrium Urbino, Pandulphum Malateſtam Arimino, Sfortias Piſauro, Balionos Peruſio expulit. Aſtorrem Manfredum Faventinum egregiâ formâ atque indole adoleſcentem, deditum ſibi ſub fidei primò in ſuorum cohortem recepit, & palam in honore habitum, ſimulato etiam amore in conſuetudinem ſtupri pellexit; ac deductum inde Romam, cùm Regni quàm voluptatis libido in truci animo plus polleret, jugulatum in Tyberim abjecit. Varanios, Camertes, Julium, Venantium, Annibalem, & Pyrrhum ſimul Regno vitáque privavit. Pari immanitate Caïetanam familiam pernobilem Romæ ac potentem, Jacobo, Nicolao, Bernardino variè interfectis, penè funditus excidit, oppidaque eorum in ſuam poteſtatem redegit. Catharinam

Sfortiam, quæ fuerat in matrimonio Hieronymi Carii, virili conſtantiâ Forum Livii & Forum Cornelii defendentem diu oppugnavit, victamque Romam tanquam in triumphum duxit, cuſtodiæque mandavit. Ducto deinde in Germaniam exercitu, Jacobum Appianum Plumbino, paterniſque fortunis exturbavit; & Florentinos ipſos tanto terrore perfudit, ut prædatis eorum agris, inſuper eos metum ac vexationem pecuniâ redimere coegerit. Poſtremò Urſinos ipſos, quorum opibus ac virtute multis bellis fuerat uſus, fraude oppreſſit. Nam Franciſcum Gravinæ Ducem, & Paulum Urſinos, & cum his Oliberotum Firmanum, & Vitellotium Vitellium, egregios copiarum ductores apud Senogalliam nihil tale timentes cepit, ac fœdè ſtrangulari juſſit: quo tempore pater ex compoſito reliquos Urſinæ familiæ Principes in Adriani arce in vincula conjecit, in quibus Baptiſtam Cardinalem veneno occidit. Nec interea urbanis abſtinebat cædibus. Jacobum Santacrucium Romanum, primæ nobilitatis civem in intimis amicorum antea ha itum, quòd magnâ eſſet in Urſina familia auctori ate, magnaque eum exulum ac facinoroſorum hominum manus ſequeretur, ad nutumque ejus coïret, occidi juſſit. Item Joannem Corbilionem virum militiæ clarum, quòd mulieris cujuſdam pudicitiam arctiùs cuſtodiret, quàm ut libidini ejus facilè pateret. Ac Sigiſmundum Arragonium, Alfonſi Regis filium, Biſclii Principem appell[illegible], qui Lucretiam ſororem ſuam in matrimon[illegible] hab[illegible]at, in atri[illegible] Vaticani Templi adortus, graviter vulneravit; & ubi dein

esse vitæ, nec lethaliter ictum didicit, in ipso thalamo ac nuptiali sororis lecto eum confici imperavit. Episcopum Setensem, quod Pontificis in Gallia Legatus Regi quædam contra voluntatem suam enunciâsset, veneno occidit. Multos præterea dites ac pecuniosos homines, alios dolo & fraude, alios vi ac ferro per sicarios suos interfecit. Nec ullæ res, plures quàm suæ ipsorum fortunæ, eâ tempestate subvertêre. In his Joannes Michaëlius Cardinalis Venetus, homo innocentissimus, Pauli II. Pontificis Maximi sororis filius, quòd longè ditissimus haberetur, per ministrum, qui mensæ ejus epulas inferre erat solitus, veneno est necatus. Raptas hoc modo per summam injuriam pecunias profusè militibus largiebatur, quò sibi fidos obnoxiósque & imperiis suis impigrè parentes efficeret; facilè populos contemnens, dum carus militibus acceptusque haberetur. Quibus circumseptus, tot urbibus potitus, tam latè parto dominatu, tot sublatis aut absterritis Principibus qui officere cœptis posse viderentur, bis Roma atque Italiæ imperio imminebat, nisi eum postea divinum avertisset numen; ipseque artifex & minister exitii sui, ut suprà traditum est, fuisset. Ferunt, eum post fortunæ ruinam dicere solitum, omnia sibi meditata, provisa comparataque fuisse ad patris sui mortem, ne quid ea magnopere rebus suis nocere posset, præterquam casum illum, ut eodem tempore & pater decederet vitâ, & ipse lethali implicitus morbo adesse nequiret. Nec tamen non egregium studium illum vel semivivum milites qui ad duodecim millia erant, præstitêre.

Nam Vaticano atque Adriani arce occupatâ tantum Cardinalibus terrorem injecêre, ut Comitia habere præſente ipſo auſi non ſint. Qui quanquam vitæ anceps periculoſo morbo conflictaretur, ægrè tamen, ac vix ſummis precibus Regum Galliæ atque Hiſpaniæ Legatorum ab ſe impetrari eſt paſſus, ut ſecederet Urbe, militéſque deduceret, ac liberam Senatui creandi Pontificis poteſtatem relinqueret. Qui ſi valens atque integer fuiſſet, haud dubiè allaturus vim Patribus & Pontificem ex ſuâ libidine conſtituturus, & cuncta in poteſtate habiturus videbatur. Sed impiis conatibus obſtitit Dei benignitas: & Cardinales fortiter habitis Comitiis ad Franciſcum Picolhomineum, qui vir optimus inter eos eſt judicatus, quanquam contrà nitente Cæſaris factione, Pontificatum detulêre. Quo intra ſex & viginti dies inopinatâ morte ſubtracto, in ejus locum, Julianum Rovereum, unum omnium Cæſari infenſiſſimum haud minùs conſtanti decreto ſuffecerunt; cùm ante Cæſar multos Cardinales, qui beneficio ejus adepti eum honorem fuerant, jurejurando adegiſſet nunquam ſe Juliano ſuffragaturos. Sed nimirum cœleſti nutu Comitia reguntur; tanto enim ſtudio Julianus ad Cæſaris infringendas opes eſt delectus, ut pene antè renunciaverint Pontificem cum ingenti omnium conſenſu Patres, quàm Comitiorum conclavia ingrederentur. Ab eo Cæſar captus, atque in illam ipſam Adriani arcem, quam pater ejus communiverat, ipſe armis occupaverat, in quâ tam multos præſtantes atque inſignes viros necaverat, cuſtodiendus eſt traditus. Et quanquam omnia ſup-

plicia meritus, tamen oppidis omnibus, quæ præsidiis ejus tenebantur, cedere coactus, honoribus, pecuniâ, rebus omnibus spoliatus è carcere est dimissus. Vir crudelis ac ferus, cui Regni ac potentiæ causâ, nulla humanitas, nulla lex, non fas, non jus sanctum, qui nec dominationem sine multorum pernicie parari posse, & ubi ea ageretur nullâ honesti curâ, omnia ad utilitatem securitatemque revocanda esse dictitabat. Sed strenuus bello & æquè consilio ac manu promptus fuit; & in eo haud dubiè usui Reip. quòd pluribus oppressis Tyrannis, viam Julio Pontifici ad pacandas Romanæ Ecclesiæ provincias, ac in fidem Pontificum Maximorum redigendas unus maximè stravisse est visus. Satis constat, fuisse olim tempus quo singulæ civitates populi imperio regebantur: sed brevi ex eâ libertate ortam licentiam in sectas ac studia partium abiisse, execrataque illa & cruenta Guelforum & Ghibellinorum nomina peperisse, pro quibus plus quam ab ulla unquam externâ vi, aut ullis barbarorum irruptionibus Italici sanguinis est fusum. Ab ea civili rabie multi Tyranni extitêre. Ut enim quisque Dux factionis adversas oppressisset partes, ita, quem ferme exitum civiles discordiæ habent, dominatum invadebat, Regnaque vulgò à potentioribus occupabantur. Id cùm passim totâ Italiâ, tum maximè in subjunctis Romanæ Ecclesiæ urbibus grassatum est malum. Atque hinc Sfortiæ, Bentivoli, Varanii, Feltrii, Malatestæ, Manfredii, Balionii, Vitellii, atque item alii suæ quisque civitati, spretâ Pontificum auctoritate dominabantur. Nec latrociniis, cædibus, dissen-

diſſenſionibus ullus finis fiebat. Et Italiæ Principes atque exteros Reges, quibus nimia Pontificum potentia videbatur, injuſtos alieni juris imperiique raptores tueri non pudebat. Hos Cæſar aut ſuſtulit, aut ita confregit, ut niſi inde unus omnium vices crudelitate atque avaritiâ impleviſſet, fateri neceſſe haberemus, quietis publicæ, pacandæque Romanæ ditionis, & à Tyrannis liberandæ initium ab illo ortum. Sed nos, qui vitæ exitus illum habuerit, exequi pergamus. Cuſtodiâ elapſus, Româ Neapolim conceſſit: quò cùm ad eum militarium hominum concurſus fieret, veritus Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, ne vir acer, turbulentus, callidus, res novandi ac turbandi publicam pacem conſilia iniret, admonente Julio Pontifice, eum comprehendi, impoſitúmque navibus deportari in Hiſpaniam juſſit; ubi in Medinæ arce diligenti cuſtodiâ triennium aſſervatus, inde quoque vigilibus deceptis, clàm fune demiſſus evaſit, & ad Joannem Alibretum, Navarræ Regem affinem ſuum profugit. Ab eo cum finitimis Regulis bellum gerente liberaliter acceptus, regiis copiis præficitur. Nec ille diu cunctatus, ſigna cum hoſte contulit, ſuaque imprimis virtute adverſam fudit ac profligavit aciem; victórque erecturus jacentem fortunam videbatur, niſi infeſtum ac tetrum monſtrum terris tandem abſtuliſſet Deus. Dum enim fugientibus cupidiùs inſtat, ſclopeti glande trajectus, incertum an à ſuis, occiditur. Honeſtiore omnino morte cecidit, quàm ejus tot ſcelera merebantur. Siquidem ut fortem decuit, in ipſa acie victor occubuit. Cæterùm, ſi priſtinæ fortunæ ejus magni-

C

tudinem ſpectes, quâ tot urbium dominus, tanti
copiis ſuccinctus omnem Italiam nominis ſui famâ
terroréque concuſſerat, miſerè pro aliena victoria
pugnans, mercenarius Dux, ignobili prælio periiſſe
videri poteſt. Cadaver ejus armis veſtimentíſque
ab ignaro milite detractis, ut repertum erat nudum,
multo pulvere atque cruore fœdatum, in jumenti
dorſo, pendentibus utrinque membris, miſerando
ſpectaculo contemplantibus priſtinam fortunam
ejus, relatum eſſe ad Regem ferunt; atque ejus
juſſu, perhonorifico funere elatum, Pampelonæ
marmoreo tumulo conditum fuiſſe, ac tumulo ver-
ſiculos Hiſpanicâ linguâ inſculptos, quanta viri ve-
neratio fuerit apud eam gentem, teſtantes.

DE ARRAGONIIS.

REGIBUS NEAPOLIS.

TARACONENSIS provinciæ partem, Arragon Hiſpani appellant, unde profectus Alfonſus, Ferdinandi Regis filius, Arragoniorum Regnum apud Neapolitanos condidit, in multóſque annos, ut videbatur, domui ſuæ fundavit; niſi humanæ res, & quod nos opes, vires, potentiam vocamus, infirmæ ac fragiles, maris inſtar affluerent ſemper, atque refluerent. Is clarum nomen apud poſteritatem eſt adeptus, non bellicarum modò ſed etiam civilium virtutum. Inter ipſa bella, quæ prope continenter magno atque excelſo animo geſſit, literarum ſtudiis adeo dicitur eſſe delectatus, ut Julii Cæſaris rerum ab ſe geſtarum commentaria penes ſe ſemper haberet, legeretque fere quotidie, & ſuavitate, & genere ſermonis, & imperatoriâ ejus viri prudentiâ, ſingularique in re militari virtute ac vigilantiâ captus; perditúmque ab ſe diem diceret, quo non aliquid legiſſet; & hiſtorias ſacris traditas libris quadragies ab ſe cum cura perlectas, memoraret. Quin ad ſignificandum propenſum ad doctrinam rerum, quæ lectione bonorum librorum comparatur, animum, pro argumento ſingularique ingenii ſui inſigni

apertum librum gestavit; & cùm quæsitum ab eo esset, utri studio, armorum an literarum plus deberet, literas prætulit; à quibus etiam militiæ artes doctum se fatebatur. Nec in bellis, si qua direpta urbs esset, aliam ipse prædam, quàm librorum petiit. Atque accidisse præterea ferunt, ut cùm in castris æger ex febri decumberet, morosiusque curari se pateretur à Medicis, professus Antonius Panormita, cujus ingenio atque eruditione plurimùm Rex utebatur, aptiorem se Medicinam afferre, cum Quinti-Curtii libro de rebus Alexandri Macedonis ad Regem intravit: quo legere jusso, ita delectatum & facultate peracuti Scriptoris, & Alexandri magnitudine Alfonsum, ut eodem die meliùs habere ac recreari cœperit, & libro per triduum avidè lectitato penitus convaluerit; ex eoque irridere magnopere Medicos solitum. Et cùm in obsidione Caietæ saxa, quæ tormentis excutiebantur, incommodè aliunde comportarentur, tamen vetuisse Regem, ea ex proximis ruinis peti, in quibus M. Tullii Ciceronis illam fuisse incolæ affirmabant, abscessurum se potiùs obsidione professum, quàm memoriam monumentumque viri literarum & eloquentiæ parentis violaret. Doctos ac literatos homines imprimis coluit fovitque, & magnis ad se præmiis allexit. Unde res ejus præclaris ingeniis celebratæ; nec facta solùm, sed dicta quoque permulta mandata literis. De Corsicæ possessione armis cum Genuensi Populo contendentem egregiaque cum classe in Insulam transvectum, Joanna Neapolitanorum Regina, cùm gravi bello ab Aloysio Andega-

venſi, Sfortiaque urgeretur, Neapolim evocavit, adoptaturam ſe eum pollicita, ſi inſtans rebus ſuis periculum illius ope depuliſſet. Alfonſus, cui difficile cum dura & bellicoſa Ligurum gente, & maritimis viribus valida certamen erat, oblatam rei atque gloriæ majoris ſpem cupidè arripuit; omiſſiſque Genuenſibus, Neapolim claſſe delatus, felici eventu Reginam metu atque obſidione cùm exemiſſet, filius adſciſcitur. Verùm ut eſt nulla dominandi fida ſocietas, dum Alfonſus haud ſatis filii & conſortis appellatione contentus, opulenti Regni ſpem firmare ſibi properat, ne ex feminæ inconſtantis, impudicæ, & amatoribus ſemper obnoxiæ libidine penderet; & Joanna contrà id egit, ut conceſſo Regis atque heredis nomine, jus Regni ſe penes maneat, ortæ graves ſuſpiciones in apertum bellum erupêre. Alfonſo, ut ingrato atque inſidioſo, abrogata adoptio, & ad æmulum ejus Aloyſium Andegavenſem delata, contra quem nuper ipſe excitus fuerat. Hæc inde de Regno dimicatio, dum pars utraque ſpei & cupiditati ſuæ pertinaciſſimè hæret, viginti ferme annos tenuit; adeò variâ fortunâ, ut Alfonſus, cùm proſperè fluentibus rebus, acerrimè cœptis inſiſteret, Caïetamque oppugnaret, à Blaſio Aſſareto Genuenſium Præfecto navali pugnâ ſuperatus, cum duobus fratribus, & magno procerum numero in hoſtium poteſtatem pervenerit. Ferunt huic Blaſio homini novo, & ex humili Scriba per factionem ad eam Præfecturam evecto tantum animorum fiduciæque fuiſſe ut cùm Alfonſus per ſpeciem conquerendi de Genuenſibus,

Legatum ad eum misisset, qui numerum ac genus hostilium navium militumque exploraret, neque Regis astus Blasium falleret, renunciari jussisse Regi illas esse naves omnes pretiosâ merce onustas, opimam victori prædam, proinde ad prælium se strenue compararet. Nec Alfonsum numero navium superiorem, & superbâ provocatione hostis irritatum pugnam detrectâsse, magisque artificio ac scientiâ navalis rei, quàm robore militum à Liguribus victum. Tantâ clade contuso, captoque non modò præcisæ spes alieni adipiscendi Regni, sed vix retinendi sui relictæ videbantur, cùm Mediolanum ad Philippum Vicecomitem, in cujus tum fide Genuensium civitas erat, perductus, adeò non pro hoste & captivo est acceptus habitusque, ut pecuniâ, milite, rebus omnibus multò quàm antea instructior, effundente in id opes Regni sui Philippo ad persequendum Neapolitanum bellum sit remissus. Ita Alfonsus, sive ea magnitudo animi Philippi, sive maturioris consilii ratio cautioque fuerit, ne Galli, Alpibus modò à finibus Regni sui discreti, periculòsas sibi in Italia opes pararent, calamitate suâ auctus, tandem captâ Neapoli, in quam occulto sub terram itinere reperto, miles penetravit, & procerum aliis vi atque armis domitis, aliis gratiâ & beneficio conciliatis nobilissimum Regnum ditioni suæ subjecit. Quod cùm inde illi Eugenii IV. Pontificis Maximi auctoritate confirmatum esset, jussu ejus profectus um exercitu in Picenum, quod occupatum impotentibus armis Franciscus Sfortia enebat, eum discedere multis Romanæ di-

tionis urbibus prosperâ expeditione coëgit. Et filiabus, Mariâ Ferrariensium, Leonorâ Suessanorum Principi in matrimonium collocatis, societatibus ex usu rerum suarum cùm Italiæ populis junctis, non munivit modò affinitatibus & fœderibus novum Regnum, sed ex occasione inserens se Italorum discordiis, receptâ in fidem Senensium civitate, ad Etruriæ imperium aspiravit. Ex uxore, quam juvenis duxit, Castellæ Regis propinqui sui filiâ liberos non tulit, eaque brevi amissâ cœlebs inde permansit; sive gaudens solutæ vitæ libertate, seu Ferdinando filio consulens, quem ei Hispana concubina pepererat. Huic moriens multis stabilitum munimentis Regnum reliquit; cui ne defuit quidem par fortunæ suæ indoles: Exceptus enim ingenti Principum defectione, qui captis armis excitoque ex Gallia Andegavensi Duce, pene omnes rebellârunt, tantum consilio fortunaque enituit, ut Francisci Sfortiæ & Pii II. Pontificis Maximi ope adjutus, rebellantium alios arte atque astu disiunxerit, alios secundis belli successibus ita attriverit, ut ad officium tandem omnes redire coegerit, in magnamque gloriam illi cesserit, traditum à Patre Regnum domesticis exterisque viribus oppugnatum conservâsse. Nec servâsse sat fuit, etiam ornavit ac protulit; & multas reliquias intestini motus, quas Alfonsus nequivit, ipse oppressit ac sustulit. Et qui ad quadraginta annos post patris mortem regnavit, diuturno dominandi usu tantam sibi prudentiæ opinionem fecerat, ut inter Italiæ Principes, unus maximè sagax & providus rerum haberetur. Et Al-

fonſus ejus filius tractandis ab ipſa adoleſcentia armis, ductandiſque exercitibus, Dux evaſit in paucis peritis. Et juvenis acer & manu ſtrenuus, callidi ſenis conſiliis nixus, multas expeditiones proſpere fecerat, & ex eo terribilis aliis factus, magnum rebus ſtabilimen addiderat. Itaque Ferdinandus & foris proſperè geſtis, & domi optimè conſtitutis rebus, egregiâ filiorum ſobole, nepote etiam ſuum referente nomen, adultâ jam ætate, & præſtanti ad omnia indole, & maximè Neapolitanis caro; multos præterea amicitiâ & affinitate complexus Principes, ita ſe Regnumque confirmâſſe, tantis undique præſidiis ſepſiſſe potentiam atque amplitudinem domûs videbatur, ut unus maxime felix ac florens exiſtimaretur, ac nulla mutatio impendere, nullus hoſtis metuendus illi eſſe videretur. Cùm unde minùs ſuſpicari poterat, atque adeò unde ſibi rebuſque firmamentum quæſitum erat, tanta vis adverſæ tempeſtatis erupit, ut tanquam peſtiferum ſidus ac turbo ipſum, Domum, Regnum continenti clade involuerit, filios, nepotes, gentem a ſtirpe everterit. Iſabella neptis ejus Jo. Galeatio Sfortiæ, Mediolanenſium Duci, nupſerat. Pueri ejus parente orbati tutelam Ludovicus patruus invaſerat; nec, cum illi habilis jam ætas, exque Iſabella natus filius eſſet, dimittebat. Id illa inſolens contumeliæ, & cupidine dominandi virum anteiens, & ferebat atrociter, & Alfonſum patrem muliebri impotentiâ aſſiduis quæſtibus obtundebat qui erat antè ſuâ ſponte iratus infenſuſque Ludovico, quanquam Hippolytam ſororem ejus in matrimonio haberet, & ingeniorum

niorum diſſimilitudine, & quia cùm ipſe belli Dux adversùs Venetos à Sixto IV. Pontifice Maximo, fœderatiſque lectus eſſet, Ludovicus ejus invidens gloriæ, neglectâ fide à ſociis diſceſſerat, volenſque interpellatâ ſociorum victoriâ, magnum Venetis periculum averterat. Et ipſum & Ferdinandum pariter Iſabellæ & Galeatii injuriæ movebant. Sed Alfonſus naturâ elatus ac ferox Ludovicum minis ac denunciatione belli cogendum, alienum deponere imperium; atque hæc apud vecordem atque muliebrem animum plus ponderis habitura contendebat. Contrà Ferdinandus Ludovici vim atque ingenium timens, & ætate & uſu cunctatior, illum precibus & conditionibus ad æqua deducendum diſſerebat, gnarus perinde timidos metu, atque audaces temeritate ad præcipitia compelli ſolere. Dum his ſententiis diſcrepant, neutram conſilii viam ſatis conſtanter tenuerunt. Sed Alfonſus, ubi parum legationibus ac verbis profici à patre intellexit, Ludovicum inſtitit armorum ac periculi metu terrere, occultaque conſilia cum Petro Medice, Florentinorum Principe, ad eum procuratione alieni Regni depellendum, agitare. Quâ ille formidine percitus, Gallos ad repetendum armis Neapolitanum Regnum concivit, brevique valentiſſimæ copiæ cum ipſo Rege ab Alpibus ſeſe in Italiam effudêre. Ferdinandus haud neſcius virium atque impetûs Gallorum, & quàm multi inter ſuos Gallico nomini ex veterum factionum ſtudio addicti, & ab ſe filioque immiti ac duro imperio habiti, res novas cu-

perent, ubi Gallos, contrà quàm omnium opinio fuerat, cum Hispanis Germanisque controversias composuisse, & Neapolitanum coquere bellum, est allatum, ita est iis nuntiis consternatus, ut frustra per literas Ludovicum à præcipiti consilio revocare conatus, ipse septuaginta natus annos, navi Genuam deferri, atque inde pedibus Mediolanum petere, placandi exorandique ejus causâ, & si ita ei visum esset, ipsam Isabellam neptem Neapolim secum reducendi, decreverit. Sed dum filii ætati ejus timentes moram profectioni injiciunt, & à Gallis interea enixè parari bellum, suosque Legatos, quos impetrandæ aut paciscendæ pacis causâ ad Carolum in Galliam miserat, rejectos, nec auditos Galliæ finibus excedere jussos audivit; senex imminens domui suæ exitium mente præsagiens, ex cura ac dolore in morbum incidit, & paucis diebus eo confectus interiit. Alfonsus suscepto Regno defensioni ac bello strenuè incubuit, & ante omnia, Pontificem omnibus obsequiis conciliare atque adjungere sibi contendit, mutuâque curâ cum eo affinitate initâ, nuru in domum suam acceptâ, datâque ad vicum Vari, quò per æstatem secesserat Pontifex, venit, ut coram cum eo de bello consultaret; magnificamque ac prudentem orationem de se, deque communibus Italiæ rebus, in consilio, cui Cardinales omnes & amicorum Principum Legati sunt adhibiti, habuit. Dictum erat Alfonsi, bella prævertendo avertendoque maximè ex sententia confic Igitur approbante Pontifice hostium conatus

prævenire decernunt : & Alfonſus hinc claſſem quinque & triginta longarum navium, quantum antè illa ætas in eo mari non viderat, multorumque præterea omnis generis navigiorum cum Federico fratre ad tentandam Genuam miſit, cujus potiundæ ſpes ab exulibus, qui unà conſcenderant, magna. Hinc Ferdinandum filium cum terreſtribus copiis, juſtique exercitûs robore è Campania in Umbriam, atque ibi convento ad Burgum Sancti Sepulcri Petro Medice, eoque omni ſtudio in amicitia confirmato, in Æmiliam, ſi ita Petro viſum foret, tranſire, indeque Ludovici Regnum invadere, & populos ad reſtituendum Galeatio, vero Principi imperium, & Ludovicum injuſtâ dominatione dejiciendum ſollicitare juſſit, datis clariſſimis Ducibus Jo. Jacobo Trivultio, & Nicolao Urſino Petiliano, qui adoleſcentis ætatem regerent. Verum hæc conſilia ſalubriter cogitata, & Julianus Cardinalis qui paulò antè ab Hoſtia Savonam, atque inde in Galliam, odio metuque Pontificis profugerat, detexit: & Alfonſus multâ Ludovici arte deceptus tamdiu diſtulit, donec à Gallis celeriter in Italiam ad tuendos ſocios, valida ſummiſſa ſunt auxilia. Quod ſi maturatum ab Alfonſo foret, diſturbari hoſtes imparati, & in eas conjici difficultates potuerunt, quibus Galli, ſponte ſuâ jam in ſententia nutantes, à tranſitu Alpium cohiberentur. Itaque & Federico & Ferdinando hoſtium occurſu ſe domum recipere, nullâ proſperè geſtâ re coactis, & Florentinis ac Pontifice ipſo Gallorum vi ac felicitate oppreſſis

tantus Alfonſum ſimul terror ac deſperatio fortem ac impavidum antea habitum inceſſit, ut accito repente ab exercitu magna cùm feſtinatione Ferdinando filio, coram amicis fratreque Regnum tradiderit; atque ipſe veluti humanis excedens rebus, inter proſequentium ad mare, & tanquam viventis funus ducentium lacrymas, conſcenſis navibus in Siciliam profugerit. Ferunt, Alfonſum non ſolùm Gallorum rebus, ſuprà quàm optare ipſi auſi eſſent ſecundis, exterritum quos hiematuros in citeriori Gallia & progredi conantes, objectos Florentinos atque Pontificem facilè moraturos, ſeque ſpatium interea multa moliendi ad eam declinandam tempeſtatem habiturum, ſibi perſuaſerat: ſed cùm ipſe & pater ejus crudeliter atque ſuperbè imperitâſſent, multoque nobilium ſanguine ac cædibus manus ſævas imbuiſſent, & jam crebræ voces erumpentis in ſe odii indices, auribus ejus acciderent, & interfectorum propinquos ad occaſionem ulciſcendi ſuorum neces, & multos præterea ad novas ſpes erectos ſentiret, inteſtini motûs ac repentinæ alicujus ſeditionis pavore actum in fugam fuiſſe, & Regnum innoxio filio, & ob liberalem indolem accepto popularibus relinquere ſtatuiſſe. Sed nocturnis quoque viſis infeſtatum tradunt, quibus nunc vinciri ſe, nunc à circunſtantibus undique gladiis peti, nunc trahi, nunc atrociùs diſcerpi cernebat, quas ſpecies facilè inſidens animo timor, & conſcientia facinorum dormientibus ſubjicit. Quin & ei ab domeſticorum uno nar-

ratum aiunt, adſtitiſſe ſibi Ferdinandi patris umbram, præcepiſſeque minacibus verbis, nunciaret filio, dimitteret defendendi Regni ſpem, obſtare fata, Deique decretum eſſe, ut ejus ſtirps variis agitata caſibus funditus interiret: id cùm ob alia injuſta facta, tum maximè ob illud quod ipſo Alfonſo impulſore, Puteolis rediens, in Leonardi fano perpetrâſſet. Id quale fuerit, nec ille edidit, nec Alfonſus prodere neceſſe habuit. Qui delatus in Siciliam apud Mazaram in Monachorum contubernio, gloriâ, quam multis rebus bello ſtrenuè geſtis antè pepererat, magnopere deformatâ, privatus vitæ ſuæ finem implevit. Nec tamen aſpectum inimicæ atque infenſæ fortunæ, cui ſe fugâ ſubtrahere conatus erat, vitare potuit. Non enim multò pòſt Ferdinandum filium Meſſanæ vidit, maximè miſerabili utrique congreſſu, cùm alter patrem in regio nuper faſtigio viſum, majeſtatem regii nominis cultu vitæ atque omni luxu regiæ opulentiæ tuentem, bellatorem ætatis ſuæ longè clariſſimum acerrimumque, tum indutum ſacerdotali togâ longâ atque pannoſâ, comâ ſacerdotalem in morem tonsâ, humilem, demiſſum atque animo maximè ad cultum religionis compoſito cerneret; filium alter exactum Regno, extorrem, profugum, omnium egenum, ad alienam confugientem opem aſpiceret. Eum tamen conſilia repetendi Regni cum Conſalvo Hiſpanorum Duce agitantem, opportunè pecuniâ, quam ſecum domo extulerat, adjuvit. Proditum memoriæ eſt, Alfonſum, quamdiu dubiæ aut planè perditæ

Ferdinandi res fuêre, magno humanarum rerum contemptu, cœleſtium cultui contemplationique intentum egiſſe: poſtquam recuperato Regno, ſpem retinendæ dignitatis filio affulſiſſe, accepit, revolutum iterum ad cupidinem, redeundi Neapolim: ſed reſpondiſſe ei Ferdinandum, ſineret prius res ita ab ſe ſtabiliri, ut ne capeſſere inde iterum fugam neceſſe haberet. Atque hujus reſponſi aculeo deterritum, in inſtituta ratione perſeverâſſe, deditamque pietatis ſtudiis vitam caſtè ac religiosè tranſiiſſe. Nimis profectò altè mortalium pectora fodit inſana dominandi cupido: quæ neque patrem ſenem, & cùris quas immodicæ opes habent, ut ipſe ferebat, feſſum, & abditæ ac tranquillæ vitæ bona expertum in abjecti ſemel & filio traditi Regni conſilio perſiſtere eſt paſſa; & filium ne in partem quidem ejus admittere parentem ſivit, quod totum ab illo acceperat. Sed Ferdinandus profecto in Siciliam patre, cùm in eo erectus animus, florens ætas, egregia in omnes humanitas comitaſque, nihil ſævum, nihil atrox, nihil elatum, nihil quod è paternis avitiſque moribus traxiſſet, cerneretur, admirabili omnium Ordinum lætitiâ à Neapolitanis Rex ſalutatus in Caſſinates ſaltus ad exercitum redierat, ubi munitis in caſtris opperiri hoſtes, primaſque ingruentium impreſſiones anguſtis in locis excipere, atque eos aditu Regni arcere ſtatuerat. Et Galli Româ egreſſi Latinâ viâ, quacunque iter facerent, cuncta vi atque armis aperientes adventabant: qui oppidis aliquot, quæ fiducia virium locique portas claude-

re auſa fuerant, perfracto vi tormentorum muro, expugnatis, & magna cum hominum cæde incenſis, tantum diffudêre in omnes formidinis, ut & Ferdinandus militeſque ejus relictis, quas inſidebant faucibus, territi Capuam ſe receperint; & nulla inde civitas morari impetum irruentium, aut experiri vim elegerit. Et Campani ipſi, dum Ferdinandus Neapolim ad ſedandum plebis tumultum excurrit de tradenda Gallis urbe inter ſe agitant, r   ad eos mœnibus excludunt. Copiarum Duces ſibi quiſque conſilium capiunt, & aliqui in caſtra hoſtium tranſgreſſi de ſuis rebus privatim paciſcuntur. Neapolitani, qui paulò ante inter fauſtas vulgi acclamationes victoriam illi, imperium, læta omnia ominantes, non ſalutaverant modò Regem, ſed certatim vitam facultateſque ſuas pro ejus ſalute obtulerant, auditâ Campanorum defectione, redeunti Neapolim portas claudunt, ac regium ſtabulum aggreſſi diripiunt. Ipſe perditis rebus, relicto ad cuſtodiam arcis Alfonſo Davalo, naves longas, quæ erant in portu ad viginti conſcendit, atque in Ænariam inſulam, triginta inde millia paſſuum, (Iſchiam nunc vocant) trajecit. In ea eſt arx tum naturâ, tum opere ita munita, ut nullâ vi expugnabilis habeatur. Haud minùs ibi infeſtam ruenti domui ſuæ fortunam invenit, quam in continenti reliquerat. Siquidem Præfectus arcis jam victoris Galli gratiam præmiaque proditionis reſpiciens, nullâ Regis ſui miſericordiâ, in ſummam repente calamitatem delapſi permotus, egreſſum

navi foribus prohibuit. Quo ille inopinato perfidiæ casu, ita conturbatus animo est, ut nunquam antè sævientis fortunæ faciem magis exhorruisse dicatur; & intentis in cœlum oculis, tanquam omni humanâ ope destitutus, divinum exposcens auxilium, diu immotus steterit, fugereque inde protinus in Siciliam decreverit. Sèd subiens iterum arcem, repetitis precibus à Præfecto obtinuit, ut ipse cum uno tantùm comite intromitteretur. Quod illi quidem in meritam fallacis animi pœnam vertit
præclari facinoris gloriam Vix enim immisso intra limen pede, quanquam solus ab turba armatorum exciperetur, indignatione accensus, strinxit gladium, ac tanto impetu se in Præfectum ipsum intulit, tantoque majestas ac veneratio præsentis Regis pudore ac metu omnes perfudit, ut violare aut attingere eum nemine auso, & proditorem & arcem in potestatem suam redegerit. Fit enim ferè, ut in scelere deprehensis hebescat audacia, vindicantibus animus accrescat. Galli non recepti modò à Neapolitanis sunt omni apparatu magnificentiæ, & quibus significari populorum studia gaudiaque solent, sed paucos post dies arx quoque ipsa regiâ gazâ referta, proditione Germanorum qui in præsidio erant, est illis tradita; cunctaque inde victoribus patuerunt; tantâ fortunæ vi, sive omnia iis, suprà quàm optare ausi essent, indulgentis, sive Arragoniam domum profligare atque evertere properantis, ut Regnum armis, viris, opibus longè firmissimum sine sanguine, sine vulnere, sine labore

labore ullo, veluti acciti in ſuum, non oppugnaturi
alienum veniſſent, ſubegerint. Cujus victoriæ tan-
ta fuit fama, tantumque ex ea gloriæ nominiſque
Gallorum genti acceſſit, ut eâ ad Turcas perlatâ, in
quos debellatis Neapolitanis verſurum arma Regem
& rumor diſtulerat, & Galli initio prædicârant, for-
mido ingens incuſſa barbaris ſit, multique per Illy-
rici, Macedoniæque ac Græciæ oras ſe in interiora
loca tutio que metu receperint: Et cùm Veneta
claſſi cum G Præfecto, Ætoliæ littora præ-
terveheretur, T cas claſſem eam eſſe Gallicam
ratos, magna cum trepidatione ac tumultu fugam
undique cepiſſe, multiſque maritimis locis præſidio
deceſſiſſe. Sed nimirum gens Gallorum pariter pa-
randis atque amittendis imperiis eſt nata. Non ce-
leriùs, aut minori negotio Neapolim receperunt,
quàm inde expulſi ſunt: eo quidem fœdiore exitu,
quod qui valentiſſimo exercitu ſuccincti illam vi-
ctoriam adepti erant, ab inermi atque victo, ex
ipſa victoriæ ſede detracti ac dejecti ſunt. Ferdi-
nandus Regno fortuniſque ſpoliatus conſilii inops
apud Ænariam, quâ ope perditas ſpes erigeret,
agitabat, cùm territos tam ſecundis Gallorum ſuc-
ceſſibus Alexandrum Pontificem Maximum, Maxi-
milianum Cæſarem, Regem Hiſpaniæ, Venetos, &
ipſum quoque Ludovicum Sfortiam, auctorem &
concitatorem hujus belli, ad coërcendam vim ſu-
perbæ & promptæ ad injuriam gentis, conſpirâſſe
audivit. Excitusque eo nuntio ab Ænaria in Sici-
liam navigârat, atque ibi à patre pecuniâ adjutus,

E

parato exercitu, cum Consalvo Cordubensi, qu
postea Italicis bellis ita inclaruit, ut Magni cogno-
mentum adeptus tenuerit, in continentem classe
revectus copias in terram exposuit, & capto Rhe-
gio, multisque populis ad famam ejus erectis atque
ultro se dedentibus, & veteribus amicis ad eum un-
dique affluentibus, contento cursu ad redintegran-
das res, repetendumque Regnum spei bonæ plenus
ferebatur. Eratque consilium, Brutiorum receptis
urbibus ac præsidio firmatis, exercitum protinus
Neapolim classe trajicere, haud vanâ spe, fessos jam
superbo Gallorum imperio Neapolitanos se in Ur-
bem accepturos, cùm eum veluti illudens fortuna
novo & gravi vulnere iterum ad terram afflixit, quò
videlicet & ademptum & redditum Regnum suum
unius faceret munus. Quanquam nos quidem ma-
gis more scribentium, quàm verè, hæc inani for-
tunæ nomini tribuimus, quæ divinæ mentis nutu,
causis intelligentiæ nostræ occultis eveniunt. Sed
Ferdinando infesto agmine ad ultima experienda
vadenti, ad Seminariam urbem, Galli Obegnino ac
Persivo Ducibus occurrunt. Avidè ab adolescente
Rege, & cupidine ulciscendi hostes, & testandæ
virtutis committitur prælium; ipseque ante omnes
audacter in hostes invehitur. Sed celeriter Hispani
equites, leviter armati, & cursu eludere, quàm ju
stis viribus congredi cum hoste assueti, ab equitat
Gallico graviter incumbente pulsi ac protriti sun
omnisque versa in fugam acies. Ferdinandus omni
expertus, tandem & ipse capessit fugam; in qua ips

labente equo ad terram datus, cùm ſuperſtrati pondere equi explicare ſe nequiret, & inſtaret inſequens à tergo hoſtis, & fugæ & ſalutis ſpe abjectâ, fatum ſuum opperiebatur. Animadvertere hîc libet viciſſitudinem atque inconſtantiam humanarum rerum. Quis crederet, eum ab hoc periculo, ſolum, ac tam propinquo hoſte omni ſpe deſtitutum, evaſurum? Quis verò ab illa clade ac deſperatione protinus a   poſſeſſionem Regni perventurum? In ip   rope   orte verſanti Neapolitanus juvenis ſupervênit, ac præſenti peſte exempto, memorabili pietate equum tradidit, quo ipſe ad fugam utebatur. Ejus pernicitate equi ſe Rex in tutum proripuit, juvenis inſequentium hoſtium turbâ eſt oppreſſus. At Ferdinando, cui ſpei reliquæ nihil eſſet, tantum fiduciæ fuit, ut extemplo, veluti ſi viciſſet, repetito priori conſilio, claſſem conſcenderit, quanquam milite atque omni apparatu belli vacuam, ac numero navium, quæ ad ſexaginta omnis generis erant, magis quàm navibus fretus, ad caput ipſum rerum, Neapolim perrexit, adhibita celeritate, ut famam adverſi ad Seminariam prælii anteverteret. Novâ atque admirabili prorſus audaciâ, profligatus ac victus victoris animum occupavit, & quibus egregio exercitu inſtructus in acie par non fuerat, ad eos ex ipſa Regni arce pellendos, ad quod vel integro ac victori aſpirare magnificum fuiſſet, inermis ac ſpoliatus contendit. Nec fortuna toties antè fruſtrata juvenem tum ſibi ſe penitus permittentem fefellit. Quanquam tt m

quoque ex magna ſpe in ultimam deſperationem conjectum, rurſumque erectum mirè eluſit. Cùm enim in conſpectum Neapolis claſſem dediſſet, ſatis credens, veteres amicos, quorum occultis nuntiis accerſebatur, aliquid moturos, quò ſibi aditus in oppidum patefieret, diem ipſum expectando moratus, ubi neminem ſe commovere animadvertit, claſſem in proximam Niſitæ inſulam recepit, ac ſequenti die patefacta evocantium ſe amicorum conſilia, eoſque aut metu reſides factos aut oppreſſos à Gallis ratus, mœrens ac dolens ſpe animoque abjecto, inde Ænariam petens abſceſſerat. Aſſequitur parvâ ſcaphâ ex oppido elapſus quidam è plebe, nomine Monachus; eique Neapolitanum populum cepiſſe arma, nomenque ejus alacribus ubique vocibus inclamari nuntiavit. Nam Neapolitani Gallorum jam arrogantiæ inſolentiæque pertæſi, & direptæ paulò antè barbarâ ſævitiâ Caïetæ atrocitate, atque invidiâ penitus alienati, etſi Galli ad conſpectum Arragoniæ claſſis urbem cum armatis cohortibus circumeuntes cupidos novandi res metu continuerant; tamen nocturnis coitionibus confirmati, tumultu excitato Gallos in arces compellunt, ac Regem Monachi nuntio propere regreſſum, applicantem littori ingenti lætitiâ ſuſcipiunt, impoſitumque equo totâ Urbe ſpectandum circumducunt: tanto omnium favore, ut illuſtres quædam feminæ à feneſtris in viam deſcenderent, ac Regis dextram amplexantes, madentem ſudore linteis ſuis abſtergerent. Nec multò pòſt Gallos in arce, magnâ ſpe

obſidentem, novo vulnere eum fortuna, tanquam exagitandum vexandumque aſſiduè hunc juvenem ſibi deſumpſiſſet, perculit Cùm enim Perſivum valida cum manu, ut auxilium obſeſſis ferret, adventare didiciſſet, ad arcendum eum delectas copias ac totius exercitûs ſui robur cum Matalonæ Comite miſit. Is imperitiâ belli cum Perſivo apud Ebulum temerè congreſſus, multis ſuorum aut cæſis, aut in diſſip tis., omni prope amiſſo exercitu, cum repulſus. Quod quidem Ferdinandum tanto affecit, ut ad primum ejus rei nuntium de deſerendâ Urbe, conſciſcendaque iterum fugâ agitâſſe dicatur. Verùm collecto mox animo, ſummâ adhibitâ curâ, ne quid famæ ad obſeſſos permanaret, quod inchoatum antè erat cum iis, de deditione, tranſigere properavit, priuſquam de ſuorum adventu, ac ſecundâ pugnâ illi ſuſpicarentur. Ita Perſivo quoque ipſo felici auſu ex Pauſylipi collibus Neapoli, atque aditu ad ſuos prohibito, arces recepit, & ſecutâ rerum inclinatione omnia ferê circa oppida in fidem ejus redierunt. Adjutus inde terrâ marique maximè Venetorum ope, quibus ipſe maritimas aliquot Urbes in pretium lati auxilii tradi juſſerat, repreſſis, ac demum ad Atellam compulſis obſeſſiſque hoſtibus, plenam de Callis victoriam retulit, dum Carolus Rex in Galliam reverſus, amoribus ac voluptatibus irretitus, ſuos promiſſis ſæpè auxiliis fruſtratus deſeruit. Ferdinandus in certam jam ſpem ſuarum rerum erectus, omnibus prope Urbibus, præter

Tarentum & Caietam, aut reverſis in fidem, aut redactis, recuperâſſe dignitatem ſuam, regiumque nomen egregiè tueri videbatur, cùm partim ex diuturnis belli laboribus, partim ex intemperantia, & novæ nuptæ amplexibus, quibus æquo plus indulſerat, morbum contraxit, cujus ſuſtinere vim non potuit. Sic juvenis omnibus artibus, quæ ampliſſimam fortunam decent, belli paciſque inſtructiſſimus, nihil Regno ſuo præter amittendi [illegible] amitate & recuperandi labores aſſecu [illegible] is exactos ex eo hoſtes, vix conſpect [illegible] ſecundarum rerum ac benignioris fortunæ vultu, in medio juventæ flore, ſine liberis deceſſit. Eo mortuo, Federicus patruus Rex à Neapolitanis ſalutatur, miti vir naturâ, & cupidus pacis, ſi per eos licuiſſet, qui Regnum ejus inter ſe nefariâ pactione diviſerunt. Nam Aloyſius novus Galliæ Rex, eodem conſilio, quo paulò antè in Ludovico Sfortia Mediolani dominatu ejiciendo, fuerat uſus, cujus partem Regni Venetis in præmium ſocietatis conceſſerat, Hiſpanos quoque pellexit, qui ſoli obſiſtere conatibus ejus & tueri Federicum poſſe debereque videbantur. Compoſitis igitur controverſiis, de quibus Reges bello certabant, occultum adversùs Federicum fœdus percuſſerunt: ſic partito inter ſe ejus Regno, ut ipſa Neapolis cum Campania, Samnio, Marſis ac Pelignis Gallo; Brutii, Lucani atque Appulia omnis Hiſpano cederent. Tanto quidem majori Ferdinandi Hiſpani, quàm Aloyſii Galli infamiâ, quòd hic palam hoſtis jus ſuum bello perſequebatur; nec

ſcelere ſed errore labi eſt viſus, qui Regem aſtu ac viribus pariter ſuſpectandum victoriæ atque prædæ ſocium incautè adſcivit, primuſque aditum Hiſpanis in Italiam patefecit, cujus tum ipſe unicus arbiter eſſe poterat. At Ferdinandus nullâ laceſſitus injuriâ, propinquus & ſocius Federicum gentilem ſuum improbâ cupidine aliena invadendi, perfidioſiſſimè circumvenit. Ac magnis comparatis copiis atque in S iliam Italiamque veluti in auxilium ejus Conſalvum, ſpe ſui ludificatum tam ſuſtentavit, Gallorum exercitus in fines Regni irrumper Tum nudatâ perfidiâ, è Brutiis & ipſe imparatum deſtitutumque eſt adorſus. Horum igitur conſpirationi impar Federicus ab Caſſinatum ſaltibus Neapolim rediit, atque inde deſperatâ defenſione Ænariam in inſulam tranſmiſit. Et cùm tum cedere Regno dira neceſſitas cogeret, Ferdinandum deſertorem ac proditorem ſanguinis ſui ita eſt averſatus, ut potius, quàm illi ſupplicaret, in Aloyſii naturalis hoſtis ſui fidem confugere maluerit. Apud Ænariam, in Iſchiæ arce erat Beatrix, Federici ſoror, quæ Matthiæ claro Hungarorum Regi nupta fuerat; & eo mortuo, cùm Uladiſlao Jagellonio, florente ætate juveni amore ejus illecta, Regnum conciliâſſet, ſpreta inde ingratè ab eo ac repudiata, ſimul matrimonio Regnoque deciderat, ac domum ad fratrem inops redierat. Aderat quoque Iſabella Joannis Galeatii conjux, haud parva malorum pars, quorum in ipſa origo reſidebat. Ea, Mediolano à Gallis occupato, paulò antè Neapolim

venerat, & geminas utriuſque domûs, & in qua nata, & in quam nupſerat, ruinas perpeſſa, & veluti continenti procellâ, viro, Regno, unico filio, avo, patre, fratre, ac denique patruo Regibus orbata, atrato ac funebri in cultu, feſſa luctu, præcipuum animo dolorem præferebat. Duæ item Reginæ, mater & filia, quarum altera in primi Ferdinandi Neapolitani, altera in ſecundi conjugio fuerat, & Federici ipſius parvi liberi, atque uxor. Hæ mulieres in Regia nuper fortuna omnes conſpe , ſpoliatæ dignitate inſignis mutati nis atque inconſtantiæ humanarum rerum exemplum præbuerunt, cùm abeuntem Federicum, & modò opulentiſſimi imperii dominum externæ ſe fidei parantem committere, eam habiturum fortunam, quam internecinus ac ſævus hoſtis, & Arragoniæ ſtirpis exciſor dediſſet, cum lacrymis ac miſerabili lamentatione circumſtantes ad naves deduxêre. Nec ipſum Aloyſius inermem ac ſupplicem ad ſe venientem, regio animo accepit. Itaque Federicus ingenti dolore concepto, non multò pòſt morbo interiit. Næ Ferdinandus quidem liberaliùs filium ejus tractavit: quem Tarenti diu oppugnatum obſeſſumque, corruptis demum, qui adoleſcenti in conſilio erant, induxit, ut inexpugnabilem Urbem ſibi dederet; eâ conditione, ut ei cum rebus ſuis liberè, quò vellet, abire liceret. Nec tamen ſervata dedito fides: Nam Ferdinandus, ne dimiſſus juvenis renovandi belli repetendique Regni conſilia inveniret, cuſtodiâ circumdatum in Hiſpaniam deportari juſſit.

juſſit. Ubi primò honorificè ac prope regio cultu habitum, non multò poſt deprehenſum fugæ conſilia cum Gallis agitâſſe, Siatinenſi in arce incluſit; occiſo priùs in oculis ejus tetro ſupplicio Philippo Coppulâ Neapolitano, qui ab ipſo ad Regem Galliæ occultè commeaverat. Ita res variante fortunâ, ut Philippus pro nepote ejus vitam profunderet, à cujus avo pater ſuus, Sarnenſium Regulus, fuerat ſecuri percuſſus. Hunc inde juvenem, cùm poſt Ferdinandi mortem Hiſpaniæ populi arreptis armis à Carolo V deſciviſſent, cuſtodiâ eductum, ac veram veterum Hiſpaniæ Regum progeniem, unicamque Hiſpanici Sanguinis reliquiam prædicantes, Regem facere conati ſunt: ſed ille diuturni carceris miſeriâ exuerat regium animum. Itaque pertinaci recuſatione, Hiſpanorum ſpem ſtudiumque deſtituit. Quod promeritum Carolus, pacatâ demum Hiſpaniâ, eâ ſcilicet gratiâ remuneratus eſt, ut datâ illi regiâ quidem, ſed haud dubiæ ſterilitatis uxore, non ab ipſo ſolùm, ſed ab ſtirpe quoque ejus, ſibi ac filio caverit. Adeò Reges omnia divina atque humana jura infra utilitates & cupiditates ſuas habent. Sed nimirum Reges in ipſos imperium eſt Jovis: ulciſcente enim ſcelus eorum Deo, brevi arma, quæ ad ſpoliandum Federicum paraverunt, in ſe ipſos vertêre; & quod uterque alteri injuſtè eripuerat, de eo inter ſe diutino bello decertârunt, mutuiſque ſe cladibus confecerunt. Demum & Aloyſius magnis affectus detrimentis, Neapoli victus excedere; & Ferdinandus gentilium

ſuorum everſor, à Philippo Auſtrio, genero ſuo, Hiſpaniæ Regno dejectus, ſenex abire patriâ, & navigare in Italiam atque Siciliam eſt coactus: & Arragoniæ gentis excisâ ſtirpe, Hiſpaniæ imperium ad Germanos atque alienigenas, penes quos hodie manet, eſt tranſlatum.

DE LUDOVICO SFORTIA, COGNOMENTO MORO, DUCE MEDIOLANENSIUM.

EODEM tempore, quo Hiſpaniâ profectus Alfonſus Regnum ſibi Arragonioque nomini apud Neapolitanos moliebatur, alterius fundamenta Regni, haud firmiores radices habitura diutiuſve duratura, Sforti æ domui jaciebantur. Quæ antea obſcura atque humilis, virtute ac fortunâ ad eam claritudinem pervênit, ut & Inſubriæ imperio ſit potita, & cum maximis Europæ Regibus, ipſiſque ante omnes Arragoniis mutuis affinitatum vinculis innexa, poſtremò & eos in exitium impulerit, & eâdem ruinâ præceps unà & ipſa ierit. Mutius Avendolus Cotoneolæ, modico togatæ Galliæ oppido natus, ab violentis corporis viribus Sfortiæ cognomentum adeptus, clarum ad poſteros nomen familiæ ſuæ indidit. Hunc puerum propter humilitatem, Jacomuzzum ferunt vocitatum, pòſt Muzzum, inde cùm clareſcere cœpiſſet, honeſtiore vocabulo Mutium dictum. Sed quocumque ferretur nomine, ex vili agaſone, aut certè ex gregario milite uſque

adeo egregiis facinoribus, audaciaque & consilio omnes militiæ ordines, honoresque, incorrupto & veræ virtuti patenti sæculo, promeruit, ut Alberico Balbiano clarissimo ætatis ejus imperatore, ex cujus disciplina prodierat, multò illustrior majorque evaserit; condideritque alteram de nomine suo factionem. Cùm totius prope Italiæ milites diducti in partes, aut illum, aut Bracium Montorium sequerentur; & ipsi quidem Duces nullo pudore, nullâ fidei aut famæ curâ, quo quæ ulterioris spes, certiorque utilitas ostenderetur, nunc huc nunc illuc venalia transferentes signa, bellaque, quæ sine eorum operâ geri vix poterant, de industria inter Italiæ Principes, interque liberas civitates assiduè serentes alentesque, attritis aliis, uni magnæ potentiæ magnisque imperiis inhiarent, uni gloriâ belli, existimatione, opibus, clientelis quotidie magis augerentur: res eò accidit ut Bracius occupato Perusio, unde ortus erat, omnique ferme Umbriâ, sub ditionem redactâ, urbem ipsam Romam armis oppresserit, impotentique dominatu aliquamdiu tenuerit; & Sfortia Benevento, Tricarico, Manfredoniæ, Bario, Travio, multisque præterea oppidis in diversis Italiæ regionibus imperitaverit, & magister equitum apud Neapolitanos fuerit, qui Magistratus cæteros omnes in ea civitate longè honore atque potestate antecelluit. Sed hic quidem virtutis navatæque operæ præmia ab justis dominis dono acceperat; Bracius nullo nixus jure, cuncta vi atque injuriâ subegerat. Itaque eo ad Aquilam, in cujus obsidione pertinaciter hærebat, a Francisco,

Sfortiæ filio acie ſuperato interfectoque, unà omnis fortunæ amplitudo concidit; atque ipſe etiam ſepulturæ honore caruit, quòd ob ſcelera contemptumque omnis humani ac divini juris, ſacris & rebus & locis à Pontifice Maximo eſſet prohibitus. Sfortia opes ſuas ad poſteros propagavit: ſed ipſum infelix admodum exitus vitæ tulit. Nam in hunc ipſum Bracium, ad liberandam Aquilam, Martini Pontificis Maximi juſſu ducens, in tranſitu Averni amnis, cui Piſcario nunc eſt nomen, indigniſſimo caſu periit. Reſpectantibus enim equitum turmis, ac timidè ſe præalto flumini committentibus, quò exemplo ſuo animum adderet, princeps ipſe impulſo equo flumen intravit; in adverſamque evaſerat ripam, cùm ad opem ferendam armigero puerò, qui forte in gurgite periclitabatur, reverſus, ſubſidente limoſo vado, deſerentibuſque equum poſterioribus cruribus delapſus, ac pondere armorum preſſus, merſuſque ampliùs non apparuit; ac ne corpus quidem ejus ad ſepulturam quæſitum, toto explorato pertentatoque flumine, uſquam eſt inventum. Egregiam filiorum ſobolem reliquit. Ex Antonia Salimbenia Senenſi Boſium, qui uxorem duxit Chryſidem Aldobrandeſcam, quæ ſeptem oppida prope Senenſium fines, in quibus Parſenium & Floreſunum in dotem ad maritum attulit, & ab eo Romani Sfortiæ profluxêre. Ex Maria Martiana, Sueſſani Reguli filia, prædivite femina & longè nobiliſſima, quæ antè in Aloyſii ſecundi Andegavenſis matrimonio fuerat, Carolum: Is tenuitate valetudinis gerendis rebus tractandiſque armis

inhabilis, adoleſcens ſe in Monachorum diſciplinam tradidit, & Gabriel inde eſt appellatus, quem poſtea commendante Franciſco fratre, Pius II. Pontifex Maximus Archiepiſcopum Mediolanenſibus dedit. Duos ex Catella Alopa filios, Leonardum & Bartolum intra pueritiam immatura mors abſtulit. Sed ex Lucia Tretania nobili concubina, quam primâ juventa juſtæ uxoris loco habuit coluitque, longè præſtantiſſimâ prole eſt auctus. Hæc enim Franciſcum, Corradum, Leonem, Joannem, Alexandrum edidit. In quibus omnibus ex paterna diſciplina tanta indoles bellicæ virtutis enituit, ut ſinguli prope abſoluti Ducis nomen, famamque ſint conſecuti; magnoque Franciſco fratri, ad parandum Ciſalpinæ Galliæ imperium, adjumento fuerint: Quorum Alexander nullâ militari laude Franciſco inferior habitus, proprium ſibi dominatum apud Piſaurenſes in togata Gallia peperit, ad nepoteſque propagavit; qui inde violentis Cæſaris Borgiæ armis ſunt pulſi. Cæterùm, mortuo Sforziâ, magno militum favore Imperator in locum ejus Franciſcus filius ab exercitu accipitur, adoleſcens tres & viginti annos natus: qui non æmulatus modò eſt bellicas patris virtutes, ſed victo ad Aquilam magno prælio, atque cæſo Bracio attritiſque adverſarum partium viribus, ſcientiâ ac diſciplinâ militari & rerum geſtarum gloriâ, opibuſque ac dignitate longè tranſgreſſus, vagam incertamque domûs fortunam aliquando certâ ſtabilique in ſede collocavit. Diu enim vario bellorum eventu totam Italiam, ut antè pater, mercenariis armis ve-

nalis Dux peragratus, Picenique agri Urbibus, quas adversùs jus atque fas occupârat, à Pontifice Maximo adjuvante Alfonſo Rege pulſus, in Venetam, Ciſalpinamque Galliam redierat. Ubi eum multò antè Philippus Mediolanenſium Princeps ob ſpectatam bello virtutem, eximiamque apud milites auctoritatem, generum adſciverat, unicâ filiâ, quam non juſto matrimonio ſuſceptam habebat, cum Cremona nobili urbe illi tradita; neque magnâ, neque nullâ ſpe, in ſoceri Regnum ſuccedendi, cùm & Philippus integra ſibi omnia reliquiſſet, & ejus vario inconſtantique ingenio ſatis fidere nemo poſſet. Sed Franciſcus modò carus expetituſque & belli Dux, & arbiter apud ſocerum, modò rejectus & hoſtis, ſenio ejus ac tempori & occaſioni intentus imminebat. Quo demum mortuo, cùm Mediolanenſes ad capeſſendam libertatem animos nequaquam ſatis firmis ad id civitatis viribus, extuliſſent, & à Venetis inſitâ libidine proferendi fines, acri bello premerentur, Franciſcus receptis Ticinenſibus, Pertonenſibuſque, qui ſe ei urbeſque ſuas ultro tradiderant, primò quidem Senatui Mediolanenſi auxilio adversùs Venetos fuit: quos immoderatas & graves aliis opes colligentes, omniſque citerioris Galliæ imperium impotenti ambitione affectantes, nobili ad Caravagium pugnâ, egregiè contudit. Mox ut victoriæ ſuæ fructum unus interciperet, momentumque omne belli in ſe uno ſitum appareret, cum Venetis ipſis felicitate ac virtute ejus territis, ſocietatem junxit, pecuniâque eorum adjutus brevi Mediolanenſes

pari vi atque consilio, in eas difficultates ac metum rerum suarum conjecit, ut quanquam Veneti deserto Francisco eos tueri conarentur, tamen magnis domiti malis deditionem ad eum fecerint. Atque ita Mediolano recepto, atque infestis Venetorum armis fortiter repulsis, reliquas omnes civitates parvo negotio pacavit, ac opulentissimæ Provinciæ regno est potitus; adeoque excelso ac sibi fidenti animo fuit, ut cùm Federicum Cæsarem rogâsset, ut imperium bello partum sibi auctoritate suâ confirmaret, atque ille illiberali nundinatione pro eo juris additamento ingentem pecuniam posceret, Franciscus irrisâ Cæsaris cupiditate munus ejus magnificè despexerit, regnumque quod inde sexdecim annos tenuit rexitque, egregiâ non bellicæ modò gloriæ, sed civilium quoque artium, & justitiæ & æquitatis famâ, decedens planè senex filiis reliquerit, firmum multisque munimentis domi forisque stabilitum; ipsamque Mediolanensem arcem, magnum & nominis sui monumentum & regni, antè perfecerit: Cujus ea laxitas molesque habetur, ut quemvis maximorum Regum ab illa inchoanda deterrere sumptuum atque operis magnitudo potuisse videatur; ea verò munitio, ut nullâ vi expugnabilis esse existimetur. Sed certâ naturæ cuncta variantis lege, raro filios, ut dignitatis, ita disciplinæ paternæ hæreditas sequitur. Idque vitii magnæ etiam fortunæ inesse credi potest, cui innutriti filii, nec modum privatæ conditionis unquam experti à parentum industria facilè desciscunt. Hinc ab illis, summis ac diuturnis laboribus

ribus partæ constitutæque opes, pessum horum ignavia sæpè dantur. Francisco filii quinque fuere: Joannes Galeatius, materni avi nomen referens, Ludovicus, Octavianus, Sfortia, & Ascanius. Galeatio natu majori regius patris principatus obvenit, quem ille nequaquam paribus artibus gessit, ac minimè patris vestigiis insistens, & luxuriâ & incontinentiâ infamis, uno tantùm profusæ liberalitatis, & in cultu vitæ regii luxûs & magnificentiæ nomine est commendatus: in quo excessisse adeo reliquos gentis suæ Reges fertur, ut memoriæ prodiderint Scriptores portentosi sumptûs apparatum atque pompam, quâ Florentiam urbem est ingressus. Duo equitum millia non militarium, sed qui tantùm officii aut ministerii causâ eum sequerentur, in comitatu habuisse, atque in his Principes Insubrum, atque totius prope Cisalpinæ Galliæ fuisse, quibus omnibus equisque eorum victum largè magnificeque ipsum præbuisse, singulosque aureis aut argenteis vestibus donâsse. Quinquaginta pueros in militaribus equis sumptuosissimè splendidissimeque ornatis eum anteisse; totidem Agasones, ac servos à pedibus in equo eunti circumfusos; alios argenteo, alios serico vestitu fuisse. Qui mensæ cubiculoque ejus ministrabant, longè cæteros ornatu præstitisse. Horum quadraginta præter vestimenta acu picta, multoque auro atque argento intexta, torques aureos magni ponderis collo circumdatos gestâsse, & id quoque munus ab illo accepisse. Cataphractos centum, pretiosis laciniis equisque insignes; pedites quingentos custodiæ

causâ ſecutos, quorum nemo expers liberalitatis ejus fuerit. Parem Buonæ uxoris cultum, parem puerorum equorumque & Agaſonum numerum, ac duodecim præterea ſchedas auratas, aureaque veſte intextas in uſum feminarum adduxiſſe, quas jumentis impoſitas per Apennini juga tranſtulerit. Mulos ducentos impedimenta ac ſarcinas, & ipſas ſtragulis ſericis ſuperſtratas, deportâſſe, ipſis quoque mulionibus ſerico ornatis. Tibìcinum, Buccinatorum, Fidicinum, & ad hos Pumilionum, Mimorum, Scurrarum, cæterorumque Aulæ inquinamentorum magnam turbam: atque ex tanto numero neminem, ne ex infimis quidem coquinæ aut ſtabuli miniſtris fuiſſe, non argenteâ aut ſericâ veſte indutum, quàm dono ab illo accepiſſet. Poſtremò hoc agmen, quo nihil ſpecioſius, aut adeo luxurioſius videri poterat, haud diſparem ſecutum venationis atque aucupii apparatum. Quinquaginta paria canum varii generis, ingentem falconum atque accipitrum numerum cum venatoribus, cuſtodibus, & aucupibus ſuis, & Alitibus ipſis ſplendentes gemmis ac margaritis pileolos fuiſſe. Neque hunc luxum aliena in civitate majorem oſtentavit, quàm quo vivebat in ſua. Quanquam Florentinis ſobriis ac frugi hominibus, tantus ac tam prodigioſus eſt viſus, ut tam immanibus ſumptibus ullas ſufficere divitias poſſe, mirarentur. Atque huc, tantâ virtute Franciſci partæ opes pecuniæque ad imperii munimentum ſepoſitæ, prodigebantur. Tam profuſo luxui, quem ipſe aſſentatoreſque ejus magnificentiam atque liberalitatem appellabant,

opinionem ſævitiæ æquè levibus ex cauſis quæſitam adjecit, etſi æquabilitatis & juſtitiæ cultor maximè exiſtimari vellet, curamque magnam intenderet ne qui gratiâ aut pecuniâ corrupti judices à præſcripto Legum diſcederent. Sed ipſe, Mathematicum, quem, quamdiu in principatu victurus eſſet, conſuluerat, quod ejus ſpe & cupidine breviorem diem præfiniens, decimum annum non exceſſurum reſpondiſſet, raptum in carcerem fame necavit. Agreſtem, qui leporem contrà edictum ejus occiderat, ipſum cum pelle oſſibuſque leporem mandere & vorare coëgit; ex quo ille miſerè periit. Alteri, quòd Matronam, quam ipſe deperibat, percoleret, rivalem ſuſpicatus, falſo objecto crimine manum utramque præcîdit. Item alium, qui ab eadem cauſa in ſuſpicionem illi venerat, concluſum lignea in arca, eâque clavis confixâ ac pice illitâ, vivum effoſsâ humo obrui ac ſepeliri imperavit. Et Veronenſi cuidam familiari ſuo imprimis caro, menſæ alligato, exſecari atque eximi teſtes juſſit. Tonſorem quoque ſuum equuleo torſit, & nihilominus radendum ſe illi præbere, & novaculæ ejus guttur committere, quem vinculis ac tormentis cruciaverat, ſuſtinuit. Solitum & mutatâ veſte, ſumptoque mercatoris, aut gregarii militis habitu obire ditionis ſuæ oppida, & per diverſoria cauponaſque explorare famam ſui, & deditâ operâ percunctari & expiſcari de ſe hominum ſenſus, & quoſdam inde punitos ab eo, aut provectos præmiis, & quædam etiam ſancita, emendatave ex his vulgi ſermonibus ferunt. Sed nihil æquè nomen

ejus premere eſt viſum, pluriumque odium in eum accendere, quàm effrenata, & per omnium domos errans, & vaga libido, cui nullius pudicitia ſatis clauſa ſeptaque erat, cuncta corruptelis ac muneribus, & ubi ea parum valerent, metu aperienti perrumpentique. Sed adeo omnia licentia laſciviaque depravaverat, ut jam matronæ honori ſibi, non pudori, ducerent, à Principe iniri, à pluribuſque veluti ortâ æmulatione ultro appeteretur. Quarum ipſe famâ ita abuſus dicitur, ut etiam amicis eas proſtitueret, & lenocinio ejus uſi plerique amatores ſuâ potirentur. Hi mores atque hæ contumeliæ claris quoque familiis inuſtæ tres nobiles juvenes ad conjurandum compulêre: quorum unus Carolus Vicecomes, ſuper dolorem tranſlati à familia ſua in Sfortiam domum Principatûs, incendebatur injuriâ probroque ſororis, quam non vitiâſſe ſolùm Galeatium, ſed exoleto ſuo proſtraviſſe didicerat. Hic ſocios ſibi aſſumpſit Joannem Andream Lamponianum, & Hieronymum Olgiatum. Lamponianum quoque proprii ſtimuli ingens in Principem odium, quod litem ſecundùm adverſarium judicâſſet, incitârunt. Sed Olgiatum vix dum pubeſcentem amor laudis ex cæde Tyranni traxit, impellente præceptore, & ſæpè gloriam memorante, quæ Tyrannorum interfectores manet; Caſſiumque & Brutum ſummis laudibus extollente. Hi Stephani templum, ut divinæ rei intereſſet, intrantem, nihil veriti tot militum ſtipatorumque corporis turbam, adeo efferaverant, & adversùs omne periculum obfirmaverant animos, aggrediuntur. Lamponia-

nus literarum fasciculum manu præferens, propiùs cùm accessisset porrigentis dextram, primus femur gladio hausit, atque iterum vulnus in lævum adegit latus. Carolus & Olgiatus à tergo invadentes crebris repetitis ictibus pene antè confoderunt, quàm animadverti, quid fieret, à circumstantibus posset. Et cadente demum Principe, clamore ac tumultu orto, dum majores conjurationis vires, nec aliter ausurum quemquam tot armatis hominibus circumseptum adoriri suspicantur, pro se quisque praeripere fugam contendunt. Ante omnes mixti populo ac turbæ mulierum satellites aufugiunt, ac templum momento deseritur. Galeatius ac penes eum unus è custodibus corporis jacentes à Sacerdotibus inventi; nec procul inde Lamponianus, quem assecutus satelles Æthiops hastili cuspide transfixum occiderat. Atque talem Galeatius tantis modò deliciis voluptatibusque circumfluens, tantis conspicuus opibus, tot militibus ad ostentationem regiæ magnitudinis circumdatus, à tribus juvenibus in medio armatorum agmine, frequente inspectanteque populo, multis vulneribus fœdè laceratus, vitæ finem invênit. Carolus & Olgiatus cùm inter tumultum trepidationemque fugientium templo evasissent, biduo pòst latebris se occultantes, inventi captique sunt. Prætereundum hoc loco non videtur, quod de Olgiato scriptum Auctores reliquêre. Hunc viginti annorum adolescentem facie ac pulchritudine muliebri, tenero mollique corpore, qui ante id facinus, telum aut arma nunquam attrectâsset, primùm ad rem longè

atrociſſimam, maximeque ancipitis periculi, necem Principis animum accommodare potuiſſe: mirum; mirabilius, nullo privato in eum odio, nullâ injuriâ, ſed ut quem regium ob faſtum, immoderatamque libidinem Tyrannum rebatur, tolleret, adductum. Sat videri poterat, tam teneri corporis ſpiritum; tantæ audaciæ ac tanti diſcriminis facinus capere cogitatione potuiſſe, quod etiam ſtrenuè eſt executus. Nec tamen hîc admirationis terminus in hoc juvene fuerit. Ad exprimendos conjurationis ſocios, tortori traditus negavit alios pulcherrimi facti participes, præter eos qui in omnium conſpectu id eſſent auſi; neque enim, ſi qui forent, ſe quemquam meritâ laude fraudaturum. Quum non judicium ſolùm ab eo, ſed etiam ultio atque ſupplicium peteretur, atque ipſe irritaret contumaciâ tortorum iram, omnibus cruciatibus acerbiſſimè laceratus, inter ipſa tormenta nullo edito unquam gemitu, conſtanti voce nihil aliud, quàm ſe gloriâ egregii facinoris frui; neque eam ſibi à ſævientibus auferri poſſe, prædicabat. Ductus ad ſupplicium, quod erat futurum, ut vivus quatuor in partes ſecaretur, nihil eâ pœnæ atrocitate, aut aſpectu carnificis exterritus, animo vultuque immoto, ac propiùs lætanti Carolum hortabatur, dolorem fortiter ferre, quando mortem, quæ brevi ſenſu tranſigitur, immortalis fama ſecutura eſſet: oravitque carnificem, ut antè in ſe animadverteret, quò Caroli animus fractus ac debilitatus ſuo exemplo confirmaretur. Mox nudato corpore, ac palo alligatus, circumfuſam multitudinem avertentem miſeratione

à tam tetro ſpectaculo oculos, conſtanter eſt allocutus, eſſe eos memores debere liberatorum ſuorum dictitans. Poſtremò piâ oratione propitiato placatoque Deo, moriens quoque atque ultimum edens ſpiritum, eandem in vultu ac ſermone conſtantiam retinuit: quin & in ipſis carceribus vinculiſque, membris per tormenta divulſis, verſus jactitâſſe dicitur, quorum paucos qui extant, quanquam ab adoleſcente, atque rudi adhuc ſæculo, & in ipſa prope morte compoſitos ſubſcribere, non videtur eſſe, cur pigeat, quò magis imperterriti animi robur in tam molli corpore, immaturaque ætate advertatur.

Quem non mille acies, quem non potuêre phalanges
Sternere, privatâ Galeaz Dux Sfortia dextrâ
Concidit; atque illum minimè juvêre cadentem
Aſtantes famuli, nec opes, nec Regna, nec Urbes.
Hinc patet, humanis quæ ſit fiducia rebus;
Et patet hinc, ſævo tutum nil eſſe Tyranno.

Interfecto Galeatio, certamen illico inter vindicantes ſibi unici filii tutelam eſt ortum. Et initio quidem omnibus ſtudio popularium prælata eſt mater, eique adjunctus Ciccus Simoneta, ſpectatæ vir induſtriæ atque fidei. Et Ludovicus occiſi Galeatii frater res novas moliri compertus, Piſas in exilium abire eſt coactus. Sed Buonâ, id nomen pueri matri fuit, amoribus deditâ & quotidianis ſtupris probriſque fœdante domum, Ludovicus ab exilio revocatur. Is brevi dejectâ matre procurationem pupilli regnique invaſit, ac ſtatim cupidum & ambitioſum animum ad regnum ipſum occu-

pandum adjecit: Quod etiam præreptum ſibi iniquo patris judicio aiebat, qui etſi Galeatio minor ætate, primus tamen in lucem poſt partum Mediolanenſe regnum fuiſſet editus; neque enim ordinem naſcendi, ſed conditionem ſpectari oportere. Et fratrem privato patre genitum, non in aliam, quàm in qua natus eſſet, fortunam ſuccedere debuiſſe. Sed id quidem nihil neceſſe fuit ad cujuſquam inquiſitionem vocare, cùm brevi omnia ipſe ſuæ poteſtatis fecerit. Ad eam autem quam deſtinaverat animo dominationem, duplicem habuit perveniendi viam. Quicumque primùm omnium fratris beneficia haberent, memoreſque ejus ac fideles puero futuri videbantur omni publicâ adminiſtratione, alios aliâ causâ removit. Mediolanenſi arci, cæteriſque totâ ditione, homines probos ſibi obnoxioſque imponit, item militares præfecturas amicis ſuis clientibuſque impartitur, & publicis vectigalibus, ac ipſi denique juriſdictioni lectos ab ſe præeſſe jubet. Et ne quis poſthac obſiſtere aut objicere ſe conatibus juſſiſque ſuis auderet, Ciccum Simonetam ex veteribus Galeatii fratris amicis egregiâ virtute civem, quique integrâ fide rem Mediolanenſem pro puero adminiſtrârat, unuſque non defuturus illi, ac ſe Ludovici conſiliis oppoſiturus videbatur, falſis criminibus circumventum, palam medio in foro ſupplicio affecit. Sic hiſcere audente jam nemine, cuncta ſimul illi, arces, arma, pecuniæ, poteſtas in omnes vitæ neciſque, vera dominationis inſtrumenta in manus venêre. Deinde puerum ipſum ſponte ſuâ infirmo

imbecilloque

imbecilloque ingenio ita inſtituit, ut hebetiorem diſciplinâ redderet. Non literarum, non armorum, non militaris rei ſtudiis, non denique moribus, aut artibus ullis imbui ætatem ejus pati, quæ regiâ fortunâ atque adeo ingenuo atque honeſto loco natum decerent. Quin ſtudio quæſiti adhibitique corruptores, qui pueriles annos ad ludicra, ad voluptates, ad luxum ultro labentes, etiam adjuvarent atque impellerent, in otio ignaviaque aſſiduè haberent. Ita educato, ne poſtquam adultior quidem ac juvenis eſt factus, erigere animum ad capeſſendas magnarum rerum curas, & vindicandum repoſcendumque à patruo regnum facile fuit; deſerto præſertim ac deſtituto paternis amicis, quos omnes, aut fictis cauſis everterat Ludovicus, aut ſpecie honoris amoverat; & præterea obſeſſo cu ſtodibus ab eodem Ludovico appoſitis, qui omnia dicta factaque ejus exciperent, & ne quis torpentem excitaret, adverterent. Et qui deditâ operâ animum ejus languore deſidiaque infecerat, ipſam hanc adoleſcentis inertiam ſocordiamque, retinendi imperii cauſam, dum illius eſſet confirmatior ætas, ne Regentis inſcitiâ detrimentum Reſpublica pateretur, cupiditati ſuæ fraudique prætendebat. Notis inde artibus conciliandi vulgi ſtudia, ipſe facilis aditu, blandus alloquio, in omni congreſſu perhumanus ac comis, tenuiorum adeuntium, & interdum abutentium patientiâ ſuâ ineptias leni ferre animo, ex ore ejus nulla ſuperba vox excidere, nulla iracundia de conſtantia decedere, ingenuas artes fovere, doctos homines, & ingenio atque

industriâ commendatos provehere pecuniâ, honoribus afficere; Urbem ædificiis privatim ac publicè exornare, plebi adversus potentiorum injurias auxilio esse, jus æquabiliter dicere, vilem annonam præstare, sublatis latrociniis omnia pacata tranquillaque habere. Quibus rebus apud populares & invidiam suam, & Galeatii desiderium ita lenibat, ut boni atque integri aut taciti mœrerent, aut metu absisterent; alii prospicientes animo infelicis pueri exitum; spes suas præsentibus accommodarent, vulgus lætæ pacis atque otii bonis fruens, publici incuriosum ageret. Sed in magnis, quibus Ludovicus permistus fuit vitiis, virtutibusque longè altiùs animum ejus ambitio perruperat: qui cùm Ducis modò vocabulo abstinens, cætera non ut tutor ac procurator alieni Principatûs, sed ut verus Princeps administraret, verique Principis auctoritas illi, & apud suos & apud exteros inesset, & Galeatius inani tantùm nomine Ducis ferretur; tamen quiescere non potuerit, donec quoque nomen Ducis ac jus in se tranferret. Atque impium consilium specie pietatis obtexit. Neptem enim suam, Galeatii sororem, nomine Blancam Maximiliano Cæsari in matrimonium tradidit, ut tanti Regis affinitate, & novum familiæ decus, & Galeatii rebus stabilimen quæsitum videretur. Sed occultâ immanis pecuniæ pactione cum Maximiliano ejus rei cupido semper & prodigo transegit, ut Galeatio præterito, tanquam pater avusque ejus, sine Cæsaris auctoritate, Mediolanensium imperium non jure possedissent, ipse, qui primus post partum eum dominatum Fran-

ciſco filius natus erat, Dux appellaretur, & Maximilianus quadraginta millia nummorum aureorum ſpecioſo dotis nomine, ab eo acciperet. Hujus appellationis diploma Ludovicus clam habuit, donec ſublato Galeatio, minori cum invidia proferret. Galeatio adulto jam nupſit Iſabella, Alfonſi Arragonii filia, puella eximiâ formâ, excelſo ac virili animo, & regio ſpiritu imbuta. Vulgavit fama, Galeatium, ut uſu Veneris prohiberetur, nec coïre cum nova nupta poſſet, cantionibus ac veneficiis à Ludovico petitum; ſive liberos ne procrearet; ſive amore Iſabellæ, cujus ſpecie ita exarſiſſe illum primo aſpectu conſtat, ut de ea abducenda à Galeatio, ſibique jungenda cogitâſſe dicatur. Verùm hæc utriſque libentibus neceſſitudo eſt inita: Nam Arragonii Galeatium, ubi regni ſui potens eſſet factus (id nimirum redditurum mox patruum rebantur) uxoris ſocerique conſiliis uſurum, & Ludovicus ſuſpicionem atque infamiam affectati regni abſterſurum, & cogitata ſua altiùs abditurum, datâ fratris filio pernobili conjuge, ſperârunt. Utroſque ſpes fefellit: Illæ enim nuptiæ non ſolùm iis infauſtæ, qui junxerunt, ſed regnis quoque ac familiis eorum funeſtæ atque exitiabiles, totique Italiæ calamitoſæ fuerunt. Jam Galeatius quartum & vigeſimum annum agebat, duorumque filiorum patrem eum Iſabella conjux fecerat, nec ſuſpicio deponendæ procurationis aut mentio ulla à Ludovico fiebat. Quin eo miſeriarum venerat infelix adoleſcens, ut cùm in patrui domo magnifica ac ſplendida omnia viſerentur, ei & familiæ numerus eſſet præfinitus, &

ſumptibus modus à Ludovici quæſtoribus ſtatueretur. Quam indignitatem Galeatius ſtupore animi lentè, Iſabella impatientiùs ferebat, quæ vix dominationem modicè toleratura, ſervituti certè ac ſordibus ſummittere animum neſciebat: & acuebat iras muliebris æmulatio, & Beatrix Ludovici conjux (ea Herculis Ateſtini Ferrarienſium Ducis erat filia) principali cultu habita, & faſtu & potentiâ multò quàm ipſa conſpectior. Omnia tamen vorare eam, & iram & dolorem premere caritas liberorum, & amor in virum ſubigebat: donec natus Ludovico filius diſtulit rumorem, eum Ticinenſium Principem deſignari, ut inde veluti propinquo gradu ad imperium efferretur, quod Ludovicus abrupto demum pudore eſſet occupaturus, ſeque verum Ducem nuncupaturus. His incitata vocibus, metuque cum antea patrem crebris literis quæſtibuſque muliebriter fat gâſſet, hominem fidum ſibi clam Neapolim miſit, qui eum, avumque de omnibus rebus edoceret, oraretque ut fraude impiâ circumuentis, oppreſſiſque aliquando ſubvenirent; & quos miſeriæ non moviſſent, pericula ſaltem inſidiæque moverent. Infandæ ſpei atque cupiditati Ludovici unam modò Galeatii filiiſque vita n obſtare, eam ſeu palam vi, ſeu clam dolo auferre alit, in manu ſitam Tyranni eſſe. His accenſus ſonſus, quæ aliorum quoque ſermonibus famaque cceperat, & veteri in Ludovicum odio, & nſitâ an mo ferociâ, bellum atque arma fremere. Sed Ferdinando omnia priùs experiri, neque vim h minis metu atque ambitione præcipitis ullâ denun iatione exagitare

ſt viſum. Mittuntur Mediolanum Legati, clari ac diſerti viri, qui multo cum honore verborum Ludovici, ereptum fratris filio regnum, conſervatum appellantes, maturæ jam ætati ejus ut redderet, petierunt. Pari ſimulatione reſponſum ab illo: Jampridem ſe alieni regni procuratione feſſum, in qua pro officio erga fratris filium, valetudinem curis ac vigiliis attritam amiſiſſet. Itaque quando ille adoleviſſet penes quem manere ſemper veri Principis nomen, ac jus voluerit, in eum jam perlibenter regendi imperii ſui onus rejecturum, quod ad eam diem ſummis cum laboribus, nec mediocri invidiâ, inter varios rerum ac bellorum motus, ſuſtinuiſſet. Legati plures dies expectando Mediolani obverſati, verba dari Regibus ſuis intelligentes, diſceſſerunt. Sed Ludovicus, qui antea Arragonios cum Petro Medice occulta conſilia contra ſe miſcuiſſe, didicerat, ne ſimul duorum præpotentium Principum viribus opprimeretur, præmoliendum ſibi aliquid, quo conatus inimicorum refringeret, ſtatuit; ut præcipiti ac fatali ambitioſi animi decreto, atque adeo irati ei ſæculo numinis inſtinctu, Legatos trans Alpes ad ſollicitandos Gallos miſit, corruptiſque pecuniâ ac donis, quos apud Carolum VIII. (is tum Gallis imperitabat) gratiâ atque auctoritate valere intelle erat, adoleſcentem Regem ſtolidâ ſpe occupand Italiæ, & magnæ invadendæ gloriæ elatum perpulit, Arr gonios aggredi armis, & regnum Neapolitanum, cujus ille ſe heredem ferebat, bello repetere Atque ignem illum accendit, cujus flammæ Ita iam omnem ingenti bellorum

incendio multos annos depopulatæ, Arragoniæ, Sfortiæque domûs amplissimas opes everterunt; & ipsi Ludovico maximè miserabilem & calamitosum exitum vitæ attulerunt. Fuerit hoc loco operæ pretium memorare, quantâ inter se varietate hæ duæ familiæ egerint: quarum conditores fuerunt Alfonsus & Sfortia, longè dispares genere: quippe Rex ille antiquâque Regum stirpe genitus; hic non privato solùm, sed etiam humili atque obscuro loco natus; sed virtute, fortunâ ac rebus gestis prope pares. Sfortia Alfonsum Neapolim applicantem à Joanna in præmium latæ opis adoptatum, pro Aloysio Andegavensi contrà arma tulit. Eundem à Regina desciscentem nobili prælio pepulit, gravique incommodo affecit. Franciscum Sfortiæ filium Alfonsus Neapoli potitus acriter oppugnavit; nec solùm oppida, quæ in Neapolitano Regno multa habebat, ei ademit, sed jussu Pontificis Maximi cum exercitu profectus agri Piceni urbibus expulit. At Franciscus parto Insubrum imperio, Ferdinandum Alfonsi filium gravi ac periculoso bello ex sævâ omnium Principum ad Joannem Andegavensem rebellione implicitum ac prope circumventum, enixè adjuvit, unusque maximè amittendi regni fortunâ liberavit. Vir enim prudens haud minùs quàm fortis, quanquam affinitate Andegavensibus junctus, nec injuriarum Alfonsi oblitus; tamen nequaquam tutum sibi Neapolim in Gallorum venire potestatem, seque medium ac veluti obsessum utrinque eorum regnis atque viribus teneri, est ratus. Hujus filius Ludovicus paternis

ſpretis conſiliis Gallos ſibi haud vanas ob cauſas valde ſuſpectandos, contra Arragonios multis officiis atque neceſſitudinibus familiæ ſuæ illigatos in Italiam amens metu atque ambitione ac ſcelere præceps, ultro accerſivit: nec enim ſolùm Arragonios terrere aut implicare bello adventu Gallorum voluerat, ſed è medio tollere Galeatium, malâ ſtimulante cupidine, meditabatur. Id & occultius fore in tanto rerum motu, & ſe minori cum invidia, jus atque nomen Ducis aſſumpturum exiſtimabat. Galli igitur hortatione ac promiſſis ejus exciti, Alpes ingenti peditum atque equitum numero tranſcendêre, Italiâ omni externi ac novi hoſtis famâ atque expectatione concuſsâ. Ludovicus deſcendenti ab Alpibus Carolo Regi ad Aſtam occurrit, inde unà Ticinum venêre. Galeatius ſibi supremo morbo, quo non multò poſt diſceſſum Regis interiit, decumbebat. Viſit eum Rex, lectoque ejus perhumaniter aſſedit, omni honore dignatus non ſolùm quod penes eum Ducis ac Principis adhuc nomen maneret, verùm quod duabus genitu ſororibus propinquâ affinitate attinebantur. Sermo, quia Ludovicus aderat, nulla de re fuit. Tantùm Rex eum bono eſſe animo, ac bene de ſalute ſua ſperare, quæ ferè dici ægrotantibus ſolent, juſſit, & infelix juvenis apprehensâ Regis dextrâ, admotiſque parvis liberis Franciſco & Bonâ, eos, quando ipſe jam fato ſuo cederet, voce, prægravante vi morbi, fractâ ac debilitatâ; multo cum fletu illi commendavit. E majori miſeratione commoto Rege, Principibuſque, qui cum eo aderant, quo

major suspicio animis suberat, innoxium adolescentem, nec aliud meritum; quàm quod eâ fortunâ esset natus, impii patrui fraude interire. Tum Galeatii conjux Isabella, & dolore viri, & futurâ mox suâ filiorumque orbitate, & periculo paternæ domûs afflicta quam Galli tantis succincti viribus oppugnatum ibant, nihil tot virorum ac principum conspectum verita prodiit, ac sese ad Regis pedes projecit, effusaque vi lacrymarum, crebris singultibus verba præpedientibus per Christianæ pietatis fidem, perque regium nomen oravit, ne sævire in patrem gentemque suam hostiliter vellet. Florens erat ætas, & forma adeo insignis, ut verteret omnium in se oculos. Hæc, & lacrymæ & fortuna ejus, & pietas pro patre deprecantis confudêre adeo juvenis Regis animum & ad misericordiam flexêre, ut nisi pudore deterritus, ne tam levi ex causa tantorum consiliorum apparatum, cursumque intercidere videretur, daturus eam Isabellæ precibus veniam fuisse sit creditus, ut inhibitis armis, conditionibus cum Arragoniis transigeret. Tum allevatam omni honore verborum prosecutus, multaque benignè pollicitus, eò progressum absistere bello, sibi nec integrum esse, nec licere respondit. Ticino profectus Placentiam Rex prosequente Ludovico venit. Hîc assecuti Ludovicum nuntii de Galeatii morte Mediolanum magnâ celeritate revocârunt. Venenum ei à patruo datum haud dubiis argumentis compertum Auctores tradidêre; magnamque ab illo adhibitam curam, ne statim sæviret, néve sceleris signa extarent, dilutum ita utque temperatum, ut

ut ſenſim veluti morbus ac tabes abſumeret. Sub adventum ejus Mediolanum cogitur Senatus, in quo referentibus quos ſæpè antea præparaverat, ſententiaſque dicentibus, non eſſe in tanta temporum tempeſtate, motuque armorum, quæ undique totâ Italiâ circumſtreperent, Principatum puero committendum, conſenſu decernitur, ut rogetur cogaturque Ludovicus amplecti Rempublicam & Ducis nomen, & civitatis imperium accipere. Ita ille primò ſpecie recuſantis, mox etiam prolato Maximiliani diplomate Dux appellatur. Carolus progreſſus in Liguriam, atque inde Piſis, Florentiæque receptus, ac Romæ quoque Pontifice metu tranſire in partes coacto, atque incredibili felicitatis curſu, nullo occurrente hoſte, Neapolitano Regno, pulſis Arragoniis, potitus, tantum univerſæ Italiæ, & imprimis Ludovico terrorem incuſſit, ut ipſo inſtigante Pontifex Maximilianum Cæſarem, & Regem Hiſpaniæ, & ante omnes Venetos, quorum maximæ & florentiſſimæ tum erant opes, ad conſpirandum, fœduſque jungendum ſecum, & cum Ludovico compulerit. Galli enim haud dubiè victoriâ inſolentiores facti, & minitari his qui adverſati rebus eorum fuerant, & qui ſe medios eſſe, & in neutram partem miſceri voluerant, ſpernere jam cœperant. Sed haud minùs Ludovicus præpotentibus fretus ſociis efferri videbatur. Quippe Aloyſium Aurelianum Regis propinquum, virum ſummæ apud Gallos potentiæ eludens, literis hortari non eſt veritus, ut traditâ ſibi Aſtâ (ea Aloyſii

imperio continebatur) ſaluti conſuleret, in tutum que ſe ultra Alpes reciperet, ignarus prorſus (adeo mortalium mentes futuri improvidæ ſunt) ab hoc ipſo Aloyſio, qui in Regno Galliæ Carolo ſucceſſit, ſe Principatu, libertate, ac denique fortunis omnibus ſpoliatum, æterna in vincula traditum iri. Itaque Aloyſius præcipuo certamine animi odioque in Ludovicum accenſus, dum ille ſe ad oppugnandam Aſtam ſegniter comparat, Novariam firmum atque celebre oppidum in Ludovici Regno capit, ab Opiciis civibus, qui ſe injuriâ paterno agro pulſos ab eo querebantur, noctu introductus. Quâ re Mediolanum nuntiatâ, ita perculſum animo Ludovicum ferunt, tantoque pavore perfuſum, ut fletu non temperaverit, ſtatimque ab arce in domum Veneti Legati deſcendens, eum ut ad Senatum ſcriberet, ſeque & ſuum Regnum Patribus commendaret, ſupplicibus, & nequaquam Regi decoris verbis oraverit. Nec Veneti illi defuerunt; cùm ut eo beneficio hominem ſibi devincirent, tum quod Gallos, ſi Ludovicum Mediolano expuliſſent, graves imperio ſuo accolas fore prævidebant. Magnis brevi coactis copiis, lectoque earum imperatore Franciſco Gonzagâ Mantuanorum Regulo, acerrimi animi, magnæque virtutis adoleſcente, non ſolùm Aloyſium Mediolano imminentem averterunt, ſed redeunti in Galliam Carolo ingenti animo ſe in itinere objecerunt. Atque in Parmenſi agro ad Tarum flumen ſigna cum eo contulerunt, eo eventu, ut ſe quidem utrique viciſſe prædicarent, ſed

utrique veriùs pro victis se haberent. Rex in magno discrimine versatus, inclinatâ haud dubiè in ea parte, quâ ipse pugnabat, Gallorum acie, ægrè periculo est exemptus. Mox accursu undique suorum non restituit modò prope perditas res, sed pepulit etiam hostes, atque recipere se ultra flumen, magnâ trepidatione ac redire in castra coegit; avertissetque in non dubiam fugam, si eodem impetu transire flumen fuisset ausus. Sed iter quod hostes intercludere sibi conati erant, vi atque armis aperuisse contentus, atque adeo non ex vano victorem se ferens, suos & ipse in castra reduxit. Itali contrà, & exutum ab se impedimentis Regem, & Gallos unâ modò die quieti datâ, nocte insequenti, non conclamatis more militari vasis, magno silentio abiisse, multis passim sauciis rebusque relictis, pro concessa sibi victoria interpretabantur. Cæterùm, sicuti plurium opinio & communis fama tenuit, victores Gallos eâ pugnâ discessisse, ita ne ipsi quidem inficiebantur Galli, si omnes Italorum copiæ prælio interfuissent, quarum pars prope tertia abfuit; aut nisi milites prædæ cupido ad diripienda impedimenta, quæ Trivultius gnarus militaris avaritiæ deditâ operâ iis objecerat, à pugna abduxisset, magnâ se Galliæ clade eam diem nobilitaturos fuisse. Pax inde inter Ludovicum & Regem est composita, magis quia fessis affectisque gravi atque ancipiti prælio, spatio ad reficiendas integrandasque vires opus erat, quàm odiis detersis, aut minutâ nocendi voluntate. Ludovico Novaria resti-

tuitur, ipſe legibus fœderis variè Gallis illigatur. Sed eas leges, regreſſo ultra Alpes Carolo, ipſe ad ſuas rediens artes per varias fruſtrationes prope omnes eluſit Tum pacato undique regno, nullo hoſte metúve impendente, Ludovicus tam inflari proſperis, quàm frangi adverſis ſolitus, ingenti ſeſe gloriâ efferebat. Carolum Regem ſuo impulſu in Italiam deſcendiſſe, eamque ab Alpibus ad Siciliæ fretum, quanta in longitudinem patet, victorem percurriſſe, eundem ubi ipſe ab ejus amicitiâ receſſiſſet, multis involutum difficultatibus excedere Italiâ atque in Galliam redire coactum. Arragonios bellum in ſe moliri auſos ab eodem ſe ſtratos afflictoſque, & mox ad ſpem prioris fortunæ erectos fuiſſe. Petrum Medicem, quod ſuam auctoritatem conſiliaque ſpreviſſet, principatu dejectum, patriâ quoque exulare. Florentinis ob eandem cauſam aliquot in Liguria arces, imperii ſui clauſtra cum ipſis Piſis adempta eſſe; tantum denique in ſe uno ad om ia omenti fuiſſe, ut unde ipſe ſtetiſſet, eò ſe victoria in finâſſe videretur. Et pòſt paulò cum Carolum majoribus quam antea copiis in Italiam rediturum, bellumque ipſi L dovico facturum, & magnos armorum apparatus in allia fieri, nec unquam intentiùs rem militarem adminiſtratam eſſe percrebuiſſet, Maximilianum Cæſarem, cum quo in colloquium ad Larium lacum venerat auctoritate ſuâ perduxit, ut acceptâ à ſe Venetiſque pecuniâ cum exercitu in Italiam ad propulſandum Gallicum bellum tranſiret. Se & fama de Gallis

brevi refrixit, Carolo ab armorum ſtudiis ad amores voluptateſque delapſo, & Cæſaris adventum, qui expectatione quàm re plus ponderis habuit, æquè levis ignobiliſque in Germaniam reditus dedecoravit. Cæterùm, hæc Ludovico magnam gloriam addebant, cui tantum ingenii artiſque in explicandis, dirigendiſque maximarum rerum conſiliis, tractandiſque Regum animis ineſſe videretur. Et fuit ſane Ludovicus ſummo ac peracri ingenio, & magnarum rerum non capax ſolùm, ſed etiam appetens, ni ſæpè ingenti animo ſuſceptas, propter timiditatem atque inconſtantiam omiſiſſet: intentus, vigilans, nullius rei negligens, laudis atque famæ avidiſſimus, quam & conſequi potuit ſummam, ſi bonam quàm malam maluiſſet. Sibi certè tantam ingenii ac prudentiæ opinionem apud omnes fecit, ut ejus nomen inter Europæ Reges imprimis clarum ac celebre haberetur, diuque arbitrum belli paciſque inter Italiæ Principes egerit. Cognomentum illi Moro fuit, ſive à fuſcedine oris, ſive ab arbore, quam ipſe per amb[illegible]g[illegible], [illegible] cautique ingenii ſui natu[illegible]m indicans, pro ſingulari inſigni atque ar[illegible]mento geſtavit; quòd Mori eam vim cautionemque eſſe ferunt, ut nunquam niſi exactâ hie[illegible]e veluti ex tuto fruticet. Sed Morum Itali Æthiopem appellant, & ille gnarus eo ſe nomine ab omnibus vocitari, quo ſuum in Italiæ pace ac tranquillitate colendâ ſtudium atque curam expromeret, magna in tabula regio aſpectu ac regio cultu mulier[illegible]m pingi juſſit, cujus purpuream

veſtem Æthiops ſetis verrebat: quam tabulam cum Florentini Legati fortè ſpectarent, unus eorum, ut eſt ea natio acuta imprimis, ac dicax, Videat, inquit, ſedulus ille Æthiops, ne pulverem omnem, & purgamenta quæ regiâ veſte excutit, in ſe ipſum converrat. Excellenti eloquentiâ cùm à natura erat præditus, tum ad eam excolendam ne doctrinæ quidem, ac literarum ſtudio deſtituebatur. Solertiâ atque induſtriâ tantâ fuit, ut ægrè pati videretur, quemquam eâ ſibi laude præferri. Cùm Carolus Rex in apparatu Neapolitani belli Petro Mediceo, quòd eum Arragoniis ſtudere didicerat, vehementer iraſceretur, eſſetque propterea Florentinos negotiatores omnes diſcedere Galliâ, & maximè Lugduno juſſurus, Ludovici admonitu ipſius tantùm Petri menſarios ejecit. Quæ res & dignitatem Petri apud cives ſuos minuit, & qui illi in Republica adverſabantur, intellectâ Regis voluntate privatim Petro, non publicæ civitati infensâ, animos ſuſtulerunt: unde evênit, ut ſub adventum Gallo[illegible]t in Petrum palam concionari, concitatâ plebe, eum Florentiâ expulerint. Et cùm ipſo auctore fœdus inter ſe ac Ferdinandum Regem Neapolis & Florentinos, tuendæ [p]acis Italiæ causâ, frenumque cupiditati ac potentiæ [V]enetorum injiciendi eſſet junctum, id quo firmius arctiuſque conſtrictum, omnibus ſimul populis Regibuſque oſtentaretur; ſuaſit Ludovicus, ut ad deferendum de more Alexandro VI. novo Pontifici Maximo obedientiæ atque fidei officium, omnium ſimul

ſociorum Legati Urbem inirent, ſimul Senatum dari ſibi à Pontifice poſtularent, unuſque omnium nomine ad eum verba faceret. Qui alios in ſuam ſententiam perduceret, aptoſque ſibi ac ſuis rebus faceret, miris aggredi, verſare, circumagere, ac demum evincere artibus, erat ſolitus. Maximilianus Cæſar multas & graves cùm ſuas tum familiæ ſuæ odii ac inimicitiarum cauſas cum Gallis habebat: quarum illa recens cum Carolo ipſo erat, quòd Margaretam Maximiliani filiam, vivo adhuc Aloyſio patre ſibi deſponſam, adoleſcentulamque admodum, necdum nubilem aliquot annos in Gallia habitam repudiaverat, intactamque ad patrem in Germaniam remiſerat; atque Annam citerioris Britanniæ Reginam, dotale Regnum afferentem duxerat, Maximiliano ipſi, qui eam ſibi paulò antè deſponderat, præreptam. Cujus geminæ contumeliæ indignitate incenſus Maximilianus moverat magis in Gallos arma, quàm geſſerat bellum, à quo eum abſtinere, & pecuniæ inopia, & Belgarum conſenſus pacem præoptantium cogebat. Retinebat tamen iram, & ſi fortuna daretur, ad ultionem animum. Huic, ut oſtendimus, Ludovicus neptem ſuam collocaverat; eaque affinitas Ferdinando Arragonio ſpem prope certam attulerat, Ludovicum ab Gallorum amicitia diductum iri, quando iis Maximilianus implacabilis fore videretur. Quod contrà accidit: nam Ludovicus ſuis artibus hominem aggreſſus, multis rationibus, quas acutiſſimè invenire & comminiſci erat ſolitus, vi-

ctum ad paciſcendam. pacem cum Gallis perduxit
Maximè autem ſimulandi diſſimulandique callidus
fuit, atque has veras Regum eſſe artes dictitabat:
Labi, errare, decipi ac circumveniri ſæpè, qui
ſtultè ingenuitatis famam appetens, ſeque reſque
ſuas incautè lectioribus aperiret, aut vano honeſti
decorique ſtudio ſuas opportunitates utilitateſque
relinqueret. Hinc fides ei nulla, nullum fœderis
jus, nulla ſtabilis ſocietas aut amicitia, niſi ex com-
modo fuit. Et hæc quidem communis videtur eſſe
potentium macula, res omnes utilitate metiri, &
ad eam, recto honeſtoque poſthabito, cuncta diri-
gere. Quo uno nullus mortalium vitam deteſtabi-
lior exagitat ac perturbat error, nullus religionis
ſanctitatem, unicum humanæ ſocietatis vinculum
infirmat magis, ac reſolvit; nullius denique gra-
viores atrocioreſque pœnas pendentes homines,
juſtioraque piacula, ipſorum ſæpè Regnorum in-
teritu, exigentem Deum cernimus, in quibus ra-
rum exemplum is ipſe Ludovicus fuit: qui quidem
nullâ quàm artificio fallendi placere ſibi
videbatur: quo tantùm præpolluit, ut uno tempo-
re & Carolum Regem ad Neapolitanum bellum
promiſſis ac pollicitationibus ſollicitaret, & cum
Maximiliano Cæſare, Caroli & Gallorum gentis
inimiciſſimo affinitatem atque amicitiam jungeret,
& Ferdinando Arragonio, & Italiæ Principibus ma-
gnam ſui ſpem faceret, & apud omnes auctoritatem
& fidem retineret. Sed Alfonſum quoque ipſum,
& Petrum Medicem infenſiſſimos hoſtes ſuos in

ipſis

ipſis erumpentis belli initiis mirè eluſit. Qui cum Gallorum adventum antevertere, & hinc claſſe in Liguriam, hinc terreſtribus copiis in Parmenſem agrum impetum facere, & Ludovicum imparatum duplici periculo urgente, & antè opprimere, quàm Gallorum auxiliis confirmaretur, decreviſſent, idque Ludovicus à Juliano Card. proditum didiciſſet, diſſerendo apud eos, atque Pontificem quàm pernicioſus univerſæ Italiæ quàm verò ſibi imprimis, ac Mediolanenſi rei pericaloſus (nec erat aliter) Gallorum tranſitus eſſet futurus; nec ſe adeò amentem eſſe, ut ſalutem ſuam Regnique, alienigenæ ac barbaræ gentis fidei crederet, tantumque armatorum intra fines ſuos reciperet, ac brevi ſe hanc omnem quæ impendere videretur tempeſtatem, diſcuſſurum, voluntatiſque ac ſtudii ſui in tuenda Italiæ pace, inſigne documentum daturum, vere ſanctéque affirmando; Alfonſi hac ſpe lactati celeritatem in apparandis rebus, ita eſt remoratus, ut ſpatium ſibi ad accerſenda Gallorum auxilia ſecuro ab hoſtili vi muniendum, fuerit. Et quod videri mirabilius poteſt, cùm Ludovicus hac ipſa de arcendis Italiâ Gallis apud Petrum Medicem per Legatum ſuum profiteretur, nec minùs quemquam, potiri eos Neapolitano Regno velle, quàm ſe prædicaret, & ei præterea magnopere auctor eſſet, ne à ſocietate Arragoniorum diſcederet. Petrus ſuadente Alfonſo, quò omnem ei fidem apud Carolum abrogaret, hæc conſilia ejus omnia Legato Gallorum, qui Florentiæ erat, aperuit qui ne fingi ea invidiæ cauſâ

existimaret, illum domi suæ aulæa inter & lectum abdidit, ac simulatâ valetudine, accersiri Ludovici Legatum jussit. Ibi repetitum ab utroque de omnibus rebus sermonem ut acceperat, Gallus ad Regem suum perscripsit; etiam atque etiam monens, ut à Ludovici fallacis ac perfidiosi hominis fraude caveret. Nec tamen inde minuta Ludovico auctoritas, qui hæc dicta ab se sopiendi hostis, moramque apparatibus eorum inferendi causâ, facilè probavit. Quod & consecutus cùm fuisset, ridere postea inscitiam & credulitatem, ac stuporem eorum erat solitus. At talis quidem fuit Ludovicus; qui quemadmodum his artibus magnam sibi potentiam, magnumque fecerat nomen, ita fluxa fides eum, & infamia per scelus occupati regni, omnium invidiæ atque odio subjecit. Duæ deinde res maturum in exitium ejus tempus, accelerârant. Caroli Regis repentinâ morte interitus, in cujus locum Aloysius Aurelianus, peculiaris hostis ejus successit; & Venetorum non al[illegible] solùm ab eo, sed ira ingens, multis ip[illegible]ius in[illegible]am Rempublicam contumeliis ac maleficiis irritata. Cum [illegible]nim adhortante maxime illo, Pisas quæ instinctu ejus rebellaverant, tuendas à Florentinorum armis Veneti suscepissent, & grave ac sumptuosum multorum annorum bellum ejus rei causâ sustinuissent, sæpè ab certa spe adjiciendi eam imperio suo Urbem, Ludovici astu ac livore fuerant dejecti. Hinc ortum dissidium, Gallos iterum in Italiam adduxit: quæ res & Ludovicum præcipitem dedit, & Venetos ipsos magnis cladibus

calamitatibusque involvit. Aloysius præter insitam cupiditatem proferendi fines, singulare in Ludovicum odium ex superioribus bellis conceptum habebat, & Mediolanensis regni hereditatem haud vano jure ad se pertinere aiebat, in quam avia ejus Valentina à Galeatio Vicecomite patre vocata esset. Itaque statim cœpto regno, & infensum se Ludovico non obscurê tulit, & ejus Mediolano exturbandi consilia habuit; quod quidem expeditissimum fore sibi existimabat, si Venetos Ludovico belli socios sibi adjunxisset, quos satis sciebat, magis quia finitimos Gallos reformidarent, quàm studio Ludovici in amicitia ejus manere. Quod si partem aliquam de Ludovici regno iis obtulisset, cupidos imperii, & magna affectantes, pellici non diffidebat posse. Legatos eorum, qui gratulatum in Galliam ad se venerant, delinitos omnibus humanitatis officiis, multa de Ludovici perfidia odioque præfatus, de societate appellare Senatum jussit. Et Veneti Patres hinc Aloysii vi, hinc Ludovici ingenio pensitatis, ac veriti, ne trahere[illegible] n [illegible], [illegible]d ab infido socio propulsat[illegible] e[illegible], ac simul irâ cupidineque malis consultoribus incitati, societatem Regis acceperunt, pacti ut Cremona cum adjacentibus oppidis, agroque qui citra Abduam flumen fines eorum attingeret, sibi ex fœdere traderentur. Eâ Urbe ditioni suæ adjectâ, satis se tutos fore à vi atque injuria Gallorum arbitrabantur. Ludovico nihil in vita tam insperatum, aut nec opinatum accidit, qui morte Caroli veluti gravi hoste metuque

liberatus ſuſtulerat animos, & palam ipſos ſpernere Venetos cœperat. Quorum Legato cum militibus Piſas iter habenti tranſitum per ſuum regnum negaverat, atque eos contumacibus verbis impotentiæ ambitioniſque incuſans, nec unquam ſe vivo potituros Piſis denuntians, reſciſſo quod cum iis habebat, fœdere, auxilia Florentinis miſerat. Nec poſtquam Aloyſium Mediolanenſe bellum moliri ſenſit, propterea diſceſſuros ab ſe Venetos ſuſpicabatur: neque enim eorum, quam ſuâ minùs intereſſe, Gallos prohiberi Italiâ, ne gens bellicoſa atque avida, & Italico nomini inimica, ſedes ſibi in Ciſalpinis urbibus, fertilibuſque ac maximè frumentariis agris caperet, inquieto ac bellatore ſub Rege, qui ſemper libertati eorum inde immineret; nec ita decipi quemquam, ut ſi ea loca Galli tenerent, manſurum quidquam in eodem ſtatu ſperaret. Et qui Neapolim in Gallorum ditione eſſe periculoſum rebus ſuis duxerant, & Carolum vanum ac futilem juvenem tanto nuper conatu gloriâque [illegible] ſepulierat[illegible], eos certè Aloyſium, ætate, ingenio, exercitatione arm[illegible], ſtudio magnarum rerum, rebus omnibus præſtantem Mediolano potiri, laterique eorum prævalidum æmulum hærere paſſuros, credibile non videri. Vera hæc erant: eo plus fiduciæ Ludovico offerebant, facilem ſibi cum iis, quanquam læſis, reditum in gratiam fore. Quin dicere erat ſolitus, licere ſibi, quos vellet, eos ludos facere; ſe enim vel inviſum, & ſæpè eorum libidini adverſantem, quàm Galliæ Regem quovis

fœdere obſtrictum, habere illos finitimum malle. Magis hæc eum de Venetis ſpes, quàm de Gallis judicium fefellit. Perculſus igitur tantâ periculi mole, & ab ipſo quoque Maximiliano Cæſare, quem magnis ſemper muneribus pecuniiſque coluerat, deſertus, primùm Venetos ſupplici deprecatione placare ac reſtituere ſibi, deinde cum ipſis paciſci Gallis, ſeque Aloyſii ſtipendiarium facere eſt conatus. Poſtremò ab utriſque rejectus, ad Turcarum Regem confugit, eumque in Venetos concitavit, eam cum Gallis ſocietatem ad Turcas Græcia expellendos, initam eſſe oſtendens. Et Barbarus quidem occaſioni non defuit. Cæterùm, Ludovicus, quanquam deſertus ab amicis haud negligendas copias peditum equitumque hoſtibus objecerat, quæ ſi non repellere, ſuſtinere certè impetum eorum aut remorari poſſe, dum validiora ſibi e Germania auxilia venirent, videbantur, ſi Ducem peritum belli habuiſſent. In quo Ludovici ipſius magnopere deſiderata prudentia eſt; qui ut Galeatii Sanſeverini generi ſuo ad Franciſcum Gonzagam Mantuæ Regulum militare imperium deferri, ſeque ditioni ejus ſubjici indignè ferentis intempeſtivæ ambitioni obſequeretur, Franciſci ipſius fortis & experientis Ducis operâ ſummè neceſſario tempore caruit. Nam Galeatius ne in conſpectum quidem ſe ingruentium dare Gallorum auſus, cùm Alexandriæ ſe mœnibus incluſiſſet, paulò pòſt eâ quoque Urbe prædæ hoſtibus relictâ, in cujus oppugnatione plurimum laboris temporiſque inſu-

mendum ſibi ipſi exiſtimaverant Galli, Mediolanum ſe recepit. Ad ejus deſertæ & mox captæ urbis nuntium, Ludovicus rebus jam diffidens ſuis, motumque in ſe civium timens, cum concubina ac liberis (nam conjux mortem obierat) & Aſcanio Cardinale fratre, alteroque Cardinale Galeatii generi ſui item fratre, Mediolano exceſſit, & Comum profectus, inde per Larium lacum, & loca in quibus paulò antè Maximilianum Cæſarem, ſuis ac Venetorum ſtipendiis in Italiam accitum magnificentiſſimo apparatu ac regio ſplendore acceperat, deformi ac miſerabili agmine puerorum ac feminarum, patriam, propinquos, amicos, cum lacrymis fletuque relinquentium in Germaniam profugit. Mediolanenſes ſecutæque eos reliquæ civitates Aloyſio Ducibuſque ejus portas aperuerunt. Cremona cùm Legatos de deditione ad Regem miſiſſet, ex auctoritate ejus cui fœderis leges in ipſa victoria violare non eſt viſum, Venetos in urbem accepit. Nec fuit toto Regno ex Præfectis arcium nullus, qui fidem Ludovico præſtaret. Omnes nullâ expectatâ vi, acceptis, quæ pacti erant proditionis præmiis, arces victoribus tradiderunt: quorum qui Mediolanenſem cuſtodiebat, educatus à Ludovico, atque ex humili loco ad magnam fortunam evectus, & Aſcanio Cardinali qui ſe cuſtodem ejus arcis, in qua retinenda tantum ad omnia momentum eſſet, fratri obtulerat, prælatus, tria millia optimorum militum, ingentem tormentorum atque omnium rerum apparatum ad ſe defendendum,

magnamque commeatûs copiam, ad tolerandam vel longiſſimam obſidionem, in arce habebat. Ita qui fidem nulli unquam promiſſi religione conſtantiaque habuerat, ne in ſe quidem fidelem ſuorum quemquam invênit. Ad Maximilianum Cæſarem Oenipontem cùm veniſſet, ab eo hoſpitaliter accipitur; non dolorem ſolùm ex amici ac propinqui calamitate præferente, ſed ipſum ſe ac Regni vires ad reſtituendam fortunam liberaliter pollicente. Verùm illo tardiùs ac cunctantiùs, quàm res ac tempus Ludovici patiebatur, ſe commovente, Sfortii fratres conſilium ſibi ceperunt, conductis mercede octo Helvetiorum millibus, & ſexcentis equitibus in Italiâ, eodem quo fugerant itinere, redierunt. Aloyſius Rex non diu Mediolani moratus, relicto ad cuſtodiam ejus Joanne-Jacobo Trivultio, in Galliam redierat, adeo de Ludovico ſecurus, ut Cæſari Borgiæ magnam exercitûs partem in Æmiliam Flaminiamque ducendam tradiderit. Et Trivultius Dux alioquin egregius & bellator inſignis, nimio partium ſtudio provectus adverſam Gibellinorum fortunam variè pr[illegible]at. Quod Gallorum inſolentiæ additum, in omnium domibus licentiùs quàm mos Civitatis ferebat, agentium, ut Ludovici deſiderium omnibus rediret, effecit. Qui occultis multorum nuntiis ſollicitatus, tantam in omnibus rebus diligentiam ac celeritatem adhibuit, ut priuſquam Trivultius præſidia cogeret, copiæque, quæ Borgiæ ſub Alegrio Duce militabant, reverterentur, Comum cum quinque Helvetiorum milli-

bus, ſequi aliis juſſis, deſcenderit, magnaque Comenſium voluntate in oppidum ſit receptus. Quod ubi Mediolanum eſt nuntiatum, tanta concitatio populi Sfortiæ nomen inclamantis fuit, ut Trivultius cum Gallis fugere in arcem ſit coactus. Et Ludovicus, & Aſcanius inter lætas ſuorum acclamationes, manantibus præ gaudio lacrymis, Urbem ſunt ingreſſi. Ac reliquis quoque civitatibus certatim ſe dedentibus, pene faciliùs quàm amiſerant, Regnum receperunt: magno prorſus fortunæ ludibrio, tollentis eos, ut mox iterum faſtigio detractos, gravius terræ affligeret illideretque. Mediolano, Novariam, quæ hoſtium præſidio tenebatur (fatalem exitio ejus Urbem) cum iiſdem Helvetiis, Italicis cohortibus circiter viginti, quas ſcribi ſtatim juſſerat, aut non expectatis, aut cum fratre ad obſidendam Mediolani arcem relictis, Ludovicus contendit, quâ, dedentibus ſeſe qui in præſidio erant, ſine certamine receptâ, in obſidione arcis conſedit. Aloyſius interea ad amiſſi Mediolani nun[illegible] [illegible]ue [illegible]ncitatus, ſummo ſtudio conatuque novas c[illegible], [illegible] quibus decem Helvetiorum millia fuêre, Duce Tramoliâ in Italiam miſerat, cui ſe Trivultius, Ligninus, & Allegrius Galli Duces ad Mortariam conjunxerant, atque inde protinus motis caſtris Novariam appropinquarunt. Qui cum Ludovico erant Helvetii primò ejus ad Novariam acceſſu, aliquot gentis ſuæ cohortes, quæ cum Allegrio è Flaminia redierant, corruptas impulerant, ut ſigna ad ſe transferrent. Hinc Ludovicus haud tuto

tuto ſalutem ſuam credi tam fluxæ Helvetiorum fidei ratus, quorum tantum eſſe numerum in hoſtium caſtris didicerat, magnopere nuntiis literiſque urgebat, ut octo Italorum peditum millia, & equites quadringenti Mediolano ad ſe venirent. Sed prævertit barbarorum perfidia providi atque cauti hominis diligentiam; datum poſteris utile documentum, nunquam ſe exterorum atque alienigenarum auxiliis, mercedem & quæſtum ex militiâ, non famam quærentium ita committendi, ut non plus habeant propriarum virium, quibus ſe tutari ac ſpes ſuas poſſint. Nam Helvetiorum primi, qui Gallis militabant per idoneos homines, occultaque colloquia, ſtatim magna polliciti præmia, ut Ludovicum proderent, populares ſuos perpulerunt. Qui primò ſtipendium, cujus vix dum exierat dies contumaciter flagitare, deinde negare ſe in fratres & conſanguineos ſuos pugnaturos, poſtremò tanquam abituri domum rapiunt ſigna. Ludovicus, cùm ad eos prodiiſſet, argenteis vaſis, quæ in uſum abaci penes ſe habeba , dono ſtatim datis, miti atque humili orat...e non nihil ad miſericordiam flexerat; ſed veriti Duces, ne ſi Italorum cohortes Mediolano ad eum ſupervenirent, integri ſibi ad perfidiam nihil relinqueretur, Gallos monuerunt, copias propiùs admoverent, mœnibuſque circumfunderent. Ludovicus precibus, obteſtationibus, lacrymis, promiſſis fruſtrà lenire atque impetrare ab iis conatus, ut ſaltem ſe tu-

L

quò tutum in locum deducerent, poſtremo omni præclusâ ſpe eò deſcendit, ut ſe mixtum eorum ordinibus abditumque fortunam fugæ tentare paterentur. Id verò etiam negare barbaris pudori fuit. Ita Ludovicus miſerandum humanæ ſortis ſpectaculum editurus, ſumptis Helvetii gregarii peditis armis, militari ejus gentis more braccatus, prælongam humero haſtam ferens, oppido, militum vulgo immixtus egreditur. Sed ab his obſervatus, quibus clam mandatum ab Helvetiis fuerat, per medias hoſtium acies cum aliis incedens agnoſcitur, captuſque ſtatim ad Duces totius exercitûs concurſu perducitur, ne ipſis quidem hoſtibus ad tam indignæ ac tam deformis rei ſpeciem lacrymas tenentibus, miſeratione viri potentiæ, atque ingenii famâ nuper omnibus ætatis ſuæ principibus excellentis. Quibus ſe abdiderat armis, ornatuque exuto, ſuus redditur cultus, atque cuſtodiæ traditur, & paucos poſt dies in Galliam ad Regem mittitur, qui Lugduni, ut ex propinquo Italicis rebus adeſſet, ſubſtiterat. Ludovicus diei medio, validâ ſeptus peditum atque equitum manu Lugdunum, omni civitate atque Regiâ aulâ ad ſpectandum effusâ, eſt ingreſſus. Sed ipſe quoque Aloyſius ſtudio videndi veterem atque inviſum hoſtem, fruendique oculis fortunâ ejus, & victoriâ ſuâ, ignotus prætoriani equitis habitu dicitur illi occurriſſe, avideque eum atque intentè contemplatum eſſe. Ut eum inde in con-

ſpectum admitteret ſuum, quamvis impensè id expetierit, & ſummis precibus contenderit Ludovicus, impetrari à ſe non eſt paſſus: ſed inexorabili decreto in Locenſem turrim conjectum ibi æternis carceribus mandavit, ita ut ab immiti Rege ad miſeriæ ſolatium, fallendumque diræ ſolitudinis atque otii tempus, legendi ac ſcribendi facultate privaretur. Ad decimum annum in eo carcere ingrata vitam produxit, ut non ſolùm magna, ſed etiam diuturna illa calamitas ei eſſet; & quò ærumnis ſimul omnibus cumularetur, atque infelicem animam ſine ullâ ſpe traheret, Aſcanium fratrem, cujus liberati nuntio ſuſtuliſſe oculos, & aliquam ſpei melioris lucem aſpexiſſe videbatur, Romæ diem ſuum obiiſſe audivit, decimo tandem anno & ipſe ærumnoſæ fortunæ finem morte invênit. Aſcanius à Sixto IV commendatione Ludovici, qui Catharinam fratris filiam Hieronymo Riario Pontificis propinquo in matrimonium collocârat, Cardinalis eſt creatus. Quem ille honorem ab ſe primum in familiam ſuam illatum, ob ingentes, quas & à Patre acceperat, opes, & prima illi ſacerdotia ſuppeditabant, ita geſſit, ut ampliſſimæ dignitatis ſplendorem, cultu vitæ, & planè regiâ in omni genere magnificentiâ longè anteierit; ſic, ut ei vel habitandi lautitate, vel ædium ornamentis, vel omnis domeſticæ ſupellectilis pretio, vel apparatibus conviviorum, vel equorum ſtudio, vel denique canum

atque venationis & aucupii ſumptibus, nullus ætatis ſuæ Principum anteferretur: quæ in Aſcanio conſpectiora gravioraque in vulgus erant, quòd ſine faſtu ac ſuperbia habebantur; atque ipſe officiis in bonos, humanitate in omnes pariter excellens, Senatorii muneris partes egregiè tueretur; niſi hæc in ſacrato viro, ſacratique honoris inſignibus fulgente, ad nimiæ atque invidioſæ luxuriæ notam revocari poſſe viderentur. Aſcanius quidem in Romana Aula, atque inter ordinis ſui Principes eminentiſſimæ amplitudinis atque potentiæ fuit. Quam tamen potentiam malè rexiſſe eſt viſus iis Comitiis, quæ poſt Innocentii VIII. mortem ſunt habita, in quibus, haud dubie magnis præmiis pollicitationibuſque corruptus, omnibus ſtudiis connixus, ut Rodericus Borgia Pontifex Maximus renuntiaretur, tenuit exitiabili cum Chriſtianæ Reipublicæ, tum domui ſuæ errore; cùm poſtea Rodericus in Ludovici fratris perniciem cum Aloyſio atque Venetis conſpirârit, ut Cæſari filio magna fortuna ac dominatio, cujuſvis ſtrage ac ruinâ pararetur. Cujus belli impendente tempeſtate, Aſcanius Mediolanum venit, ut fratri potentibus undique hoſtibus petito adeſſet. Sed eo ad Novariam miſerabiliter deſtituto captoque, cùm omnis inde fortuna verteret ad Gallos, ipſe Mediolano multis Gibellinæ factionis principibus comitatus profûgit. Ad Ripaltam, Placentini agri caſtellum, ubi viæ labore feſſus noctem eam conquieſceret,

ad Corradum Landum, veterem hoſpitem, ac neceſſarium ſuum divertit. Ab eo (ut rarò quicquam tutum eſt à fortuna deſertis) victorum gratiam fide, officioque potiorem ducente, accitis Placentiâ Carolo Urſino & Lonzino Benzonio, Venetorum Præfectis eſt proditus: Quem Venetias deductum flagitanti inde & magnopere contendenti Aloyſio, ut ſibi dederetur, & precibus minas ac denunciationes miſcenti; Veneti, ne Regem haud magnâ de re à ſe alienarent, Mediolanum tranſmisêre. Ab Aloyſio in Galliam eſt perductus, & colente eum multis officiis Georgio Amboſio Cardinali Rhotomagenſi, qui ſummum gratiæ atque auctoritatis locum apud Aloyſium tenebat, honeſtiori quidem cuſtodiæ, quàm frater, ſed libertatis ſpe nihilo meliori eſt traditus. Verùm, viam illi ad libertatem, poſt toleratum forti ac patienti animo triennii carcerem, Alexandri Pontificis mors aperuit. Nam Rhotomagenſis Cardinalis tantis ſuis & Gallorum fretus opibus in magnam ſpem adipiſcendi ſummi honoris (ut quæ homines impensè cupiunt, etiam facilia ſibi fingunt) elatus, Aſcanii operam ambitioni ſuæ magno uſui fore arbitratus, eum ſecum ad Comitia Romam duxit, acceptâ fide, rediturum in Galliam, ſi Rex ita juſſiſſet. Sed Julius novus Pontifex indignum ferens Romanæ Eccleſiæ Cardinalem nullo ſuo merito captivum in aliena poteſtate haberi, eum fruſtra querente & repoſcente Rege, manere Romæ

ac liberum eſſe juſſit. Nec tamen ea diuturna lætitia Aſcanio fuit, qui non multò pòſt, dum ad recuperandam patriam, pellendoſque Mediolano Gallos, cum Conſalvo atque Hiſpanis, adjutore Liviano, bellum molitur, in ipſo conſiliorum apparatu veneno interceptus moritur.

DE

PETRO MEDICE,

FLORENTINORUM

PRINCIPE.

MEDICÆORUM gentem, ſeu vetus ac nobilis, ſeu nova atque humilis origo ejus ſit, duo Coſmi maximè illuſtrârunt: Quorum prior futuræ magnitudini fundamentum jecit; poſterior etiam faſtigium impoſuit: nec anni plus centum ab uno ad alterum interceſsêre Sed de poſteriori Coſmo alibi, ſi locus dabitur, dicemus. Prior ex mercaturæ, quanquam honeſtæ ac liberalis quæſtibus tantas congeſſit opes, ut majores vix publicè civitas poſſideret: Quippe quadringenta aureorum nummorum millia ab eo privatis publiciſque ſubſtructionibus impenſa dicuntur. Quæ ſumma, tempeſtate illâ immanis prorſus atque maxima eſt habita, nondum Indis atque ultimis Occidentis plagis inventis unde magna auri atque argenti vis ab Hiſpanis in Europam continenter conjecta, & numerum pecuniæ nobis & libidinem auxit. Tantis Coſmus opibus ſapienter opportuneque utendo, atque in loco largiendo, ac ipſam interdum annonam privato ſumptu ſuble

vando, non plebem solùm atque egentes, quibus certo subsidio liberalitas ejus erat, ad studium sui illexit, sed reliquorum quoque civium magnam partem ære sibi ac beneficio obstrinxit: Quibus tamen non dono, sed mutuo dicitur pecuniam tribuere solitus fuisse, caverique sibi syngraphis & chirographis eorum voluisse. Quâ ratione duo consequebatur, & ne res in criminis atque ambitus suspicionem vocari posset, & ut cives illâ pecuniæ debitione obligatos obnoxiosque teneret, à quibus repetere, cùm libuisset, licebat. Ipse autem cùm non villas modò atque hortos, & ædes regiâ magnificentiâ ædificaret, sed templis quoque publicisque operibus Urbem exornaret, cætero cultu victuque vel mediocribus civibus sese adæquabat, nihil à more ac disciplina civitatis discedens, quæ maximè diligentiâ atque parsimoniâ, & frugalibus munditiis delectari, lautitiam, copiam atque omnem luxum aspernari videtur. His Cosmi artibus & eximiæ in omnes beneficentiæ cùm ingentes animi atque ingenii virtutes accederent, & in singulis Reipublicæ muneribus obeundis parem, & prudentiæ & integritatis laudem, apud omnes mereretur, brevi civitatis Princeps, & arbiter ac Dominus publici consilii evasit, ut jam in Magistratibus atque in imperiis domi forisque non alii ferè quàm tradi commendatique ab eo, quique cuncta studio ac suffragationi ipsius accepta referrent, conspicerentur. Quo quidem docuit Cosmus, privatorum divitias, cùm modum excesserunt, periculosas liberæ civitati esse; & ubi æquo jure vivendum sit, neminem

minem unum, quantumvis egregium excellere nimio plus debere. Neque reprehensione, sed imitatione dignum illum Atheniensium morem fuisse, quicumque civis, seu bonis seu malis artibus partâ dignitate communis juris æquabilitatem transire, nimiumque inter omnes eminere cœpisset, Urbe expellendi. Quod non invidiâ, sed provido p ramicæ & cautæ civitatis judicio factum existimare licet, ut ne virtus quidem ita cujusque extolleret opes, ut officere publicæ libertati possent, cui custodiendæ 'expedire, innoxios quoque interdum multare, ut callidis atque ambitiosis spes atque aditus præcluderetur. Quanquam ipse quidem Cosmus principum conspiratione, qui regnum ejus ultrà ferre non poterant, & præreptum ejus gratiâ, potentiâque æquabilitatis jus, indignabantur, excedere patriâ, & abire in exilium est coactus: cùm antè in vincula traditus summum capitis periculum ab inimicis, qui tum in Magistratu erant, adiisset, à quo ipse insigni industriâ gratiosi scurræ ministerio, corrupto præsenti pecuniâ Vexillifero, (hic erat summus in civitate Magistratus) se proripuit. Sed ea res, quòd sæpè gratiosis & popularibus usu venit, in amplitudinem ac stabilimen dominationis illi vertit. Ita enim eâ calamitate, quæ ab invidis & obtrectatoribus immerenti inflicta putabatur ac census est in eum civitatis favo ut ab exilio reducto parum abfuerit, quin nomen quoque, non solùm jus regni potestatemque detulerint. Suscepit inde rexitque Rempublicam Cosmus, quamdiu vixit: vixit autem ad ultimam senectam, tantâ æqu

M

tatis & moderationis gloriâ, ut & publico populi decreto moriens, pater patriæ ſit appellatus, & potentiæ hereditatem filio tradiderit. Hunc nequaquam patri virtute atque induſtriâ parem, corpore inſuper ab perpetuis articulorum doloribus inhabilem, ſæva excepit conjuratio, Nicolao Soderino homine acri ac vehemente duce. Cùm enim in mercaturæ negotiis haud negligendas jacturas feciſſet, ne laboraret inde fides quâ maximè omnis trapezitarum nititur ratio, exigere à civibus pecunias, quas iis commodaverat pater, inſtituit. Quæ res multorum ab eo animos alienavit, conſpirandique audaciam inimicis addidit. Sed cùm inſidias, quæ è villa redeunti poſitæ erant, parvo caſu declinâſſet, vocato ad concionem populo, ac patefactâ fraude, atque omni ordine conjurationis expoſito, magno omnium conſenſu damnati facinoris ejus auctores; & quia ſponte profugerant urbe, proſcripti atque hoſtes judicati ſunt. Sic fortiter vindicatâ dignitate, conſervatoque civitatis Principatu, octavo poſt exceſſum patris anno, morbo extinctus interiit; duobus filiis, Laurentio & Juliano, præſtantiſſimæ indolis adoleſcentibus, relictis. Qui cùm cæteris rebus memorabiles fuêre, tum ſingulari in eo fortunâ, quòd uterque filium Pontificem Maximum genuit: Joannem Laurentius, qui Leo X. eſt appellatus; Julianus Julium, qui Clemens VII. eſt dictus. Laurentius natu major gubernaculis Reipublicæ eſt admotus, in quo magnum ingenium, & quantumvis magnæ rei capax ſtatim exſplenduit Is avo quàm patri ſimilior, nec eo ullâ inferior

laude; artes quoque ipſius, quæ in patre obſoleve-
rant, juvenis retulit. Tantumque illi ſive induſtriæ,
ſive naturæ ad promerendam hominum gratiam
fuit, ut uſurpans cum omnibus, etiam tenuioribus,
civibus ex æquo officia, & auctoritatem in ſumma
comitate retineret, & potentiam ſine invidia tuere-
tur. Et quidem nullæ ei civiles virtutes videntur
defuiſſe. Literas non coluit modò, ſed viros ætatis
ejus famâ eruditionis clariſſimos penes ſe habuit;
& Bibliothecam a ſmo avo inſtitutam copiâ, de-
lectuque optimorum librorum locupletavit; quos
totâ Græciâ per idoneos homines magno ſumptu
ſtudioque conquiſitos Florentiam comportandos,
multoſque eorum in Latinum à doctiſſimis homi-
nibus vertendos, edendoſque publico bono cura-
vit. Atque ipſe cum omnes attigit liberales doctri-
nas, tum Græcæ Latinæque, & maximè Etruſcæ
linguæ ſtudio excelluit; in qua extant ab eo ſcripta
poëmata egregiè culta, plenaque acuminis & ſua-
vitatis. Et quanquam domi quàm militiæ, in toga
quàm in armis clarior ſit habitus, tamen ne hujus
quidem expers gloriæ fuit. Liguſtico bello cùm
ignaviâ, atque inſcitia Prætorum res parum proſpe-
rè adminiſtrarentur, veniens ipſe in caſtra, Petro-
ſanctenſes, qui cum Liguribus ſentiebant, egregiè
perdomuit, & Sergianum permunitum oppidum de
Genuenſibus recepit; & Volaterranos, qui occiſo
Florentinorum Prætore, atque armis ſumptis ſu-
perbè rebellârant, ducto ad obſidendam eorum
urbem exercitu, omnibus belli cladibus affectos
expugnavit; punitiſque ſeverè auctoribus; multa-

taque civitate, redire ad imperium ſubegit; & in conventu, qui prope omnium Italiæ Principum, ad Venetorum reprimendam vim, Cremonæ eſt habitus, ita dicitur de tota ordiendi gerendique belli ratione ſcienter apteque diſſeruiſſe, ut à peritiſſimis Ducibus, qui in conſilio aderant, unus præcipuam bellicæ prudentiæ laudem tulerit. Verùm magnâ ingenii atque omnium virtutum famâ florentem, quæ rerum humanarum inconſtantia eſt, fortuna gravi perculit vulnere, in ſummumque dignitatis ac vitæ diſcrimen adduxit; ut inde ereptus, dominatum patriæ firmiori ſuorum gratiâ ſtabiliret. Huic fortunæ duabus maximè rebus ortæ cauſæ traduntur. Altera, quòd Claricem ex Urſina familia, nobili Romæ & ſuis & factionis opibus præpotente, uxorem duxit, quò faſtidire civium ſuorum nuptias, ut imparium, & externis præſidiis munire ſibi regnum viſus, multorum animos offendit. Altera, quòd Sixtum IV. Pontificem Maximum in ſe magnopere irritavit, cùm in petitione Cardinalatûs pro Juliano fratre ſummâ ope contendens, repulſam paſſus, Vitellios, Tiferratum tyrannide invadentes, atque ob id hoſtes à Pontifice judicatos, veluti in ultionem pecuniâ auxiliiſque juviſſet, atque omnibus inde Sixti conſiliis ſe objeciſſet. Hinc conjuratio in cædem ipſius fratriſque erupit, tantò cæteris atrocior, quanto validiores auctores atque duces eſt nacta. In qua non Principes modò civitatis, Paetii, Salviati, Bandinique fuerunt, ſed Hieronymus quoque Riarius, ſororis filius Pontificis, qui cùm ſummâ eſſet apud avunculum gratiâ, vim

quoque ac pondus ipſius in partes trahere videbatur. Ad facinus ſuâ ſponte ſævum, addidêre contemptum ſacrorum, ipſo in templo atque ante aras, cùm maximè res divina fieret, peragendæ rei delecto tempore, atque ipsâ hoſtiâ, cùm potiſſimùm eam Sacerdos ſupra caput attollens, adorandam populo præbet, ſigno exſurgendi aggrediendique juvenis conſtituto. Et Franciſcus quidem Paëtius, ac Bernardus Bandinus, quibus Juliani cædes mandata fuerat, edito ſigno infeſtis ſicis intentum myſteriis, ac genibus nixum adorti, celeriter confecerunt: Laurentius, vulnere in cervice accepto, protegentibus, & corpora ſua objicientibus amicis, in proximum ſacrarium evaſit: quo incolumi nuntiato, pollutæ religionis ſcelus omne in inſidiatores recidit. Neque enim illa hoſtia cui vis divini numinis ineſt, quam Deus, & ſuæ erga homines, & hominum inter ſe caritatis & conjunctionis pignus ſtatuit, ſanguinis atque cædis teſſeram factam ſe, non gravi piaculo luere auctores voluit. Nam populus jacentis ac fœdè trucidati Juliani aſpectu, contrà quàm conjurati ſperaverant, miſericordiâ atque irâ concitatus, libertatis nomen ingeminantes aſpernatur; eoque eventu pro Medicæis arma cepit, ut conjurati omnes varie comprehenſi extemplo injectis gulæ laqueis è curi feneſtris ſuſpenſi, turpiſſimo ſupplicio necati fuerint; eoque indignantium furor proveheretur, ut ne ipſi quidem Franciſco Salviato Piſanorum Archiepiſcopo parcerent; quem, ut erat in lintea ſacerdotali veſte, fractis cervicibus è feneſtra ſuſ-

penderunt. Tantaque ſævientium, & ſumere de ſontibus pœnas feſtinantium aviditas fuit, ut cùm non caperent feneſtræ ipſæ pendentium numerum, reſtes præciderent præcipitarentque nondum exanimes in forum, quò locus aliorum ſuppliciis, qui ſubinde rapiebantur, foret; ac decidentes excipiens veſana plebs laniaret, unciſque tractos in profluentem Arnum projiceret. Unus evaſit Bernardus Bandinus, Juliani interfector, qui cùm ſe tam adverſis partium rebus nunquam ſatis tutum exiſtimaret, ad Turcas Conſtantinopolim profugerat: ſed ne quid ſanciendæ Medicæis dominationi, aut vindicandæ Juliani cædi deeſſet, inde quoque retractus, iiſdem feneſtris pari ſupplicio eſt interfectus: ſive eum Turcæ dediderint, ſive Florentinus mercator fraude interceperit. Quem ferunt, deditâ operâ, per ſpeciem ferendarum mercium eò appuliſſe, Bandinumque pro veteri amicitia benignè in navim invitatum clam cepiſſe, ac protinus ſolutis inde anchoris aſportâſſe. Laurentius, poſt ſedatum tumultum, obligato vulnere in forum atque curiam progreſſus magno populi clamore ſalutem illi gratulantis accipitur. Atque ipſe accenſa in ſe hominum ſtudia gravi aptaque oratione adeo inflammavit, de ſua modeſtia atque innocentia verè magnificeque prædicando, ac de inſidiis & crudelitate inimicorum moderate querendo, ut dubiis quoque civibus in partes traductis conciliatiſque, potentiam firmiſſimâ omnium benevolentiâ ſibi communierit; bellumque ipſum, quod inde ſævum atque atrox eſt ſecutum, uno maxime memo-

rabili facinore in gloriam ſuam verterit, & civitatem ipſam ſingulari beneficio devinxerit: Sixtus enim Pontifex ob violatum, atque indictâ causâ tetro ſupplicio affectum Archiepiſcopum, Laurentio Florentinoque populo ſacris interdixerat, & ſocio belli aſſumpto Ferdinando Neapolitanorum Rege, æquè Florentinis infenſo, ac proferendi imperii cupido, eos armis proſequebatur. Qui improſpero icti prælio, pulſis fugatiſque eorum Ducibus, hinc Sixti copiis, hinc Alfonſo Ferdinandi filio, acerrimo juvene, cum infeſto exercitu irrumpente, gravi & periculoſo bello premebantur. Et Sixtus Ferdinanduſque ad conflandam Laurentio apud cives invidiam, diſcordiamque ſerendam, non Rempublicam ab ſe, ſed injuſtam unius dominationem oppugnari prædicabant, veroque in eum odio ferri videbantur. Laurentius omnibus ſimul difficultatibus circumveniebatur; & cùm adverſum pugnæ caſum paſſus, æquè & infeſtos foris hoſtes timeret, & domi civium conſtantiæ diffideret, conſilium à neceſſitate anceps, & famam gratiamque ex eventu habiturum, cepit. Profectus Piſas conſcendit naves, & Florentiam renunciari Magiſtratibus jubet, quò omnibus conſtaret, incolumitatem civitatis ſuâ ſibi ſalute cariorem eſſe, ire ſe ad hoſtem, aut pacem domum relaturum, aut bellum ſuo unius capite redempturùm. Perrexit inde duabus cum triremibus Neapolim, ac præmiſſo, qui fidem acciperet, tutò venturum, inopinatò Regem adiit: A quo primùm ut hoſtis, nequaquam placatè acceptus, tantâ dicitur gravitate atque eloquentiâ de

ſtatu Italiæ, de liberarum civitatum regulorumque ſtudiis, ac de Regis ipſius utilitatibus ex Florentinorum amicitia, orationem habuiſſe, ut Ferdinandus ab ira atque hoſtili animo in admirationem ingenii virtutiſque ejus converſus, pacem fœduſque cum eo Florentinoque populo, ex uſu utriuſque compoſuerit; ſtatimque miſerit, qui Alfonſum filium deducere ex Etruria exercitum juberet. Et Laurentius Florentiam rediens exoptatæ pacis auctor ſummis omnium ſtudiis pietatem ejus erga patriæ ſalutem, induſtriam virtutemque prædicantium, eſt acceptus: tantaque inde auctoritate atque opinione prudentiæ inter omnes Europæ Reges vixit, ut cauſam turbatæ in Italia pacis, adventuſque Gallorum, ex quo orta bella, continuataque multos per annos non Italiam modò, ſed orbem terrarum magnis cladibus involverant, in mortem ejus conferant rerum Scriptores; adeò cura illius vigilantiaque in exæquandis Principum Italiæ viribus, ne quis ſupra cæteros ſeſe efferret, enituit. Mortuus eſt tertium & quadrageſimum agens annum, magno nomine ac deſiderio ſui apud omnes relicto. Ex tribus filiis, quos è Clarice ſuſcepit, Petrus ætate prior in Principatu ſucceſſit, ita confirmato ſtabilitoque bonis patris artibus, ut opulentiſſimam civitatem multis imperitantem urbibus, ac præcipuas in Italia dignitates in poteſtate ac ditione haberet, ſi paternis veſtigiis, diſciplinæque in qua edoctus erat, inſiſtere aut voluiſſet, aut adeò per ingenium, nequaquam tantæ moli par potuiſſet. Verum enimverò primis ſtatim initiis, quàm omnia

diſparia

diſparia diſſimiliaque in ſe eſſent, oſtendit; & cui ne moderato quidem ac diligenti facilis futura apud Florentinos gratia & auctoritas fuerat, ſuccedendi in tanta caritate virtuteque Laurentii, ipſe publici privatique juxtà contemptor, inanibus armorum ludis ſpectaculiſque, & matronarum amoribus animo curiſque occuparetur. Igitur contrà quàm inſtituerat pater, raro in Senatum publicaque conſilia venire, non obire Magiſtratus, non publicis fungi muneribus, denique nihil pro civili more, nihil quò civium ſtudia retineret, agere. Et cùm pater vim dominationis ſtrenuè occupans, ſpeciem invidiamque egregiâ moderatione declinaret, Petrus oſtentare, quàm habere regnum, videbatur malle; ſpretiſque Senatoribus, Rempublicam domeſtico paucorum conſilio adminiſtrabat, nova fœdera, novas ſocietates amicitiaſque ex ſua libidine, nihil conſultis Magiſtratibus inſtituebat; cumque offendi eâ re Principes civitatis ſenſiſſet, de abolendo omni libertatis ac Reipublicæ nomine, inducendaque veri Regni forma, inditâ ſibi Ducis appellatione, cogitâſſe eum ferunt: atque in hanc cogitationem ſe arctiſſimo fœdere Arragoniis Regibus Neapolis conjunxerat, peregrinis quoque opibus ſe contra cives firmans. Laurentii conſilia in id ſemper excubârunt, ut pax inter Principes Italiæ conſervaretur, libratiſque viribus, mutuo metu omnes continerentur; ideoque medium ſe inter Ferdinandum Regem Neapolis, & Ludovicum Sfortiam Mediolanenſium Principem gerens, qui eâ tempeſtate & opibus, & calliditate ingenii, & imperandi cupidi-

tate pares habebantur, utriusque amicitiam ex æquo coluit, & sæpè dissidentium iras controversiasque composuit: ex quo pari & ipse in honore, ac existimatione apud utrumque fuit. At Petrus hoc aut neglecto, aut non satis percepto patris consilio, Virginii Ursini propinqui sui, qui in Ferdinandi fide atque clientela erat, suasu instinctuque totum se ad ejus amicitiam applicavit: quæ parva dictu res maximum momentum ad statum Italiæ labefactandum habuit. Hinc enim incussa Ludovico suspicio, ne illa Ferdinandi Alfonsique filii cum Petro conjunctio ad se opprimendum conflata esset, eum transversum egit, & ad præceps & calamitosum illud consilium impulit, Gallos in Italiam evocandi: quod inde & ipsum, & Petrum, & Arragonios Reges continenti ruinâ pervertit. Hujus conjunctionis studiosè dissimulatæ, & clam habitæ signa Ludovicus haud minori studio indagavit, collegitque. Cum mortuo Innocentio Pontifice Maximo, in ejus locum crearetur Alexander VI. ad hunc de more venerandum, debitumque illi obedientiæ atque fidei officium persolvendum omnes Reges, liberæque civitates Legationes adornabant. Ludovicus quia junctus fœdere ac societate cum Petro Ferdinandoque erat, ac magnopere lætabatur non provisa aliis consilia in medium afferre, auctor sociis fuerat, ut omnium simul Legati urbem intrarent, simul Pontificem in Senatu adirent, unusque eorum pro omnibus oraret, quò cunctæ Italiæ civitates apparerent ita animis consiliisque consentire, ut unâ veluti mente voluntateque regi mode-

rarique crederentur ; id ad ſingulorum augendam exiſtimationem magnopere pertinere. Et Ferdinandus quidem, ne Ludovicum novis inventis maximè ſibi placentem redarguere in re parva videretur, facilè ei eſt aſſenſus: Sed Petrus, qui juvenili ſtudio elatus, ut ſuas copias atque amplitudinem in Romana Aula, illoque Principum conventu oſtentaret, pro Florentina Republica ſumpto Legati nomine, Romam magnificentiſſimo ac planè regio comitatu cultuque parabat proficiſci, Ludovici ſententiam magnopere animo aſpernabatur, ſuam pompam ac ſplendorem in aliorum turba Legatorum minùs fore conſpicuum dolens. Sed palam eam refellere, ne Florentiæ quidem auſus, à Ferdinando clam petiit, ut rem diſcutiendam ſuſciperet. Qui quanquam invitus faceret, tamen indulgens in eo juvenis levitati, egit cum Ludovico ut conſilium conjungendarum Legationum omitteretur, cauſſatus fieri vix poſſe, ut in multitudine tot Legatorum res ordine ac ſine tumultu adminiſtrarentur. Ferenti ægriùs Ludovico, & cujus rei auctor ipſe Romæ ac per Italiam ferretur, eam mutari, in ſuam contumeliam accipienti, Ferdinandus ſimpliciter eſt faſſus, Petri rogatu ſe à priori ſententia receſſiſſe. Id verò Ludovici animum multò altiùs pupugit, qui quod antea ſuſpicari cœperat, Petrum & Ferdinandum intimè conſentire, ex ea re planiùs intellexit. Eò acceſſit, quòd inter Pontificem & Ferdinandum, ob caſtella quæ Virginius de Franciſco Cybo emerat, gravi exortâ contentione, Petrus à Ferdinando ſtare, nihil reveritus Pontificis majeſtatem, eſt viſus.

Enimverò Ludovicus hanc conjunctionem in se susceptam, imperitumque juvenem vaferrimi senis artibus illectum, haud ineptè existimans, hinc ambitione, hinc metu stimulante, Carolum VIII. Gallorum Regem, ad inferendum Arragoniis bellum, Regnumque Neapolitanum armis repetendum, in Italiam adduxit. Et Petrum quidem perpetui Laurentii patris instituti, in neutrius se partem dimittendi, & communem concordiam tuendi admonens, ab Arragoniis avertere, nequicquam est conatus. Qui usque adeo nihil sapere est visus, ut in consilio temerè suscepto etiam inconsultæ constantiæ laudem appetierit. Assentiente Ferdinando, Legatos in Galliam ad Carolum miserat, simul purgatum civitatem de eo quod studere Arragoniis diceretur; simul ad tentandos de compositione Gallorum animos. Sed Rex, commemoratis majorum suorum, ac patris imprimis sui multis in Florentinam Rempublicam Medicæosque ipsos officiis difficilibus eorum temporibus, postulavit ab iis ut sibi per eorum fines exercitum ducenti commeatûs copiam præstarent, & ad speciem initæ amicitiæ, centum gravis armaturæ equites darent; minitans, ni fœdus in has conditiones ferrent, Petrum se Florentinosque pro hostibus habiturum, ac protinus omnibus Regno suo excedere jussis, Galliæ commerciis negotiisque interdicturum. Id fieri sine maximis civitatis jacturis non videbatur posse, cujus opes unis mercaturæ compendiis continentur; nec cives usquam alibi quàm in Gallia plures negotiabantur, aut ulli genti pluribus impliciti rationi-

bus erant. Unde illud Florentino populo inſitum erga Reges Galliæ ſtudium, cujus eſt apud vulgus una conciliatrix utilitas, exiſtere putatur. Nemini civium hæ fœderis leges non accipiendæ videbantur, quibus tanta belli tempeſtas tam parvo impendio declinaretur; & Petrus ipſe ſuorum conſenſu motus, oſtendit Ferdinando, neque id magnopere ad belli ſummam pertinere; & ſibi ex ea ſocietate aditum, cùm opus foret, ad conciliandam pacem futurum. Sed Ferdinandus, quanquam pacificatorem Petrum non aſpernaretur, haud tamen eam tanti ſpem æſtimabat, ut quod ad opinionem famamque hominum plurimùm referret, Petrum Florentinoſque amicitiâ ſuâ detractos, hoſtibus acceſſiſſe credi vellet; querendo itaque nullâ causâ labare apud Petrum conjunctæ benevolentiæ atque fœderis fidem, eum in amicitia retinuit; tametſi, & amici deterrerent, & civitas Caroli denunciatione miniſque, & detrimentis ceſſaturi ex dirempta Gallorum ſocietate quæſtûs magnopere commoveretur. Sed Petro rebus omnibus prior antiquiorque ſocietas cum Arragoniis fuit; ſive ea hominis jam rebus ſemel cupitis pertinacia; ſive ut plerique tum exiſtimârunt, ab intimo amicorum, quem Arragonii magnis donis promiſſiſque corruperant, eſt inductus; ſive eum Gallorum motum rumore ac famâ, quàm re terribiliorem fore, brevique incaſſum evaſurum, ſibi perſuaſerat; nec facilè Carolum ab Aloyſii XI. patris ſui conſilio abſceſſurum: qui ſæpè à noſtris Principibus ſollicitatus, Italicis rebus conſtantiſſimè ſe abſtinuit. In quo Petrus ipſe parum

memor paternæ sententiæ fuisse est visus, quem ad significandum opulentissimi Regni robur, dicere solitum accepimus, Ingens Italiæ impendere malum, si se Galli suasque vires nôssent. Ludovicus sub ipsum Gallorum transitum, sive tantam bellicosæ gentis vim, vel ab se concitatæ metuens, impeditum difficilemque ad victoriam cursum efficere Gallis cuperet; sive Petrum Arragoniosque consopire, ne quod parari intellexerat, antè impetum in se facerent, quàm Gallorum auxiliis muniretur, Petrum, veluti mutato animo, ne se ab Arragoniis disjungeret, hortabatur; seque operam daturum ut aut non transmitterent Alpes Galli, aut domum non multâ re gestâ redirent: Neque enim adeò furere se, ut Neapolitanum Regnum ab alienigenis ferisque nationibus, & sibi maximè imminentibus occupari, quàm teneri seu Arragoniis malit, cum quibus controversiæ ad tempus & sumi sine periculo, ac deponi possent; cum externis atque barbaris, linguaque & moribus haud minùs quàm spatio Alpium differentibus de libertate ac salute certamen esse. Se quidem satis habere, Alfonsi Regis ferociam, & minitari sibi ausi arrogantiam, gallico metu retusam cohibuisse. Petrus nihil Arragoniis non gratificans, nec quantum in se virum irritaret satis expendens, hortante Alfonso hæc omnia prodidit Gallis: quæ ne fingi ab se ad invidiam inimici crederentur, Caroli Legatum post aulæa, quibus ornatum cubiculum habebat, occultavit; & Ludovici accersito Legato, omnia quæ ille secum Ludovici verbis antè egerat, ita ut à Gallo audiretur,

repetivit, ac magnopere eſt conqueri orſus, quòd cùm ipſe auctoritate & cohortationibus ejus inductus, ne fœdus à Florentinis cum Carolo feriretur, ad eum diem conſtanter obſtitiſſet, certior nunc fieret, Gallos ad Neapolitanum bellum, maturandumque tranſitum in Italiam aſſiduè à Ludovico ipſo ſollicitari. Itaque ſe ſibi verba dari diutiùs non paſſurum, & cum Carolo de ſuis rebus tranſacturum. Tum Mediolanenſis, ignarus fraudis, quò & placaret commotum Retrum, & ab ea ſuſpicione removeret, multò quàm antea vehementiùs accuratiuſque eadem illa diſſeruit, affirmavitque. Gallus Legatus, qui aulæis tectus latebat, cuncta, ut audierat, ad Carolum, multùm Ludovici perfidiam incuſans, perſcripſit. Quæ tamen non tam ad fidem illi apud Regem abrogandam, propter hominis ſingularem in rebus ſolertiam valuerunt, quàm ut exinde ad Petri exitium incumberet, incitamento fuerunt. Erant Medicæi juvenes duo, Laurentius & Joannes, ampliſſimis præditi fortunis, ſed ab levitate ingeniorum turbidi inquietique, & Petri potentiæ occulto livore aversi, quanquam ei ſanguine imprimis conjuncti. Hos nactus Ludovicus magnâ ſpe ac cupidine inflat incitatque; atque ipſi adjuvante eo, cum Gallis de Petro principatu movendo, conſilia habent; ſed indicio ejus rei ad Magiſtratus Florentiæ delato, non tam ab illis eam injuriam, quàm à Ludovico inflictam ſibi Petrus exiſtimans, eò ſe arctiùs Arragoniis adjunxit; juvenibus, ne ſævire in propinquos ſuos videretur, parci juſſit: nec ultrà in eos eſt animadverſum, quàm ut

in villas ſuas relegarentur. Verùm illi cùm inde profugiſſent, multa criminando, Regem proceresſque Gallos à Petro magnopere abalienârunt. Cæterùm, Carolus per varias de fœdere moras à Petro ductus diu ac deluſus, poſtremò, monente eodem Ludovico, Florentinorum quidem Legatos abire Regni ſui finibus juſſit, ſed negotiari privatim nemine prohibito, Petri ipſius menſarios Lugduno omnique Galliâ ejecit: ut non tam publicè Florentinis iraſci ſe, quàm Petro ipſi, appareret, à quo civitas, Gallici nominis alioquin perſtudioſa dominatu oppreſſa teneretur. Quod quidem callidum Ludovici conſilium non fefellit, qui magnæ invidiæ incendium Petro apud cives ſuos conflatum iri ex ea re exiſtimavit: Quo ſanè incendio ipſe, domuſque ejus haud multò pòſt conflagravit: Etenim ingruerant inde ſecundiſſimo rerum curſu in Italiam cum Rege , valentiſſimis ſuccincti copiis, magnoque ac terribili æneorum tormentorum apparatu: quorum ab antecurſoribus cùm Arragonii, quà Liguriâ, quà Æmiliâ repulſi ſe in Regnum recepiſſent, Petrus & fortunâ territus Regis, & celeritate adventûs ejus oppreſſus, quanquam ſuſpectus & inviſus præproperâ deſperatione ad eum in caſtra venit, ultro ſe ei permittens, cujus paulò antè fœdus pene ex æquo reſpuerat. Juſſus itaque Sergiani, Petroſanctæ, Piſarum ac Liburni arces dedere, (hæ erant urbes, quibus ab ea parte Florentinæ ditionis fines terrâ marique claudebantur) imperata fecit, atque ita in fidem ipſe domuſque eſt receptus; mirantibus Gallis, tam facilem graviſſimis Regis

poſtulatis

poſtulatis ſe præbuiſſe, à quo paulò antè & Rex & gens Gallorum ſperni ac deſpectui haberi eſſet viſa, præſertim qui ſcirent Carolum mitioribus conditionibus, ac vel unius traditione arcis, contentum fuiſſe futurum, dum civitatem in partes traduceret, hoſtibuſque ſuis averteret. Sed Florentinorum Legati civitatis Principes, qui cum eo ad Regem venerant, fœdè proditam eâ pactione Rempublicam à Petro, privati commodi ac rationis causâ indignè ferentes, accendentibus præterea eos Laurentio ac Joanne, qui in Gallorum caſtris atque in honore apud Regem erant, magno conſenſu literas liberæ indignationis plenas Florentiam publicè miſerunt, imperii clauſtra à Petro, non expectatâ Senatûs auctoritate, ac ne cum collegis quidem re communicatâ, in poteſtatem Gallorum privato conſilio tradita querentes Cum his allatæ & privatim ad multos literæ nunt que multò licentiùs in abſentem Petrum invehebantur. Quæ edita in vulgus, & ſuperioribus addita erratis, ex quibus Petrus adverſo rumore erat, magnopere animos hominum commoverunt, incuſantium haud minùs inconſtantiam ejus, ignaviamque primo ſtatim diſcrimine fatiſcentis, quàm temeritatem ab amicitia Gallorum civitatem avellendi, pertinaciamque in ſtudio Arragoniarum partium perſiſtendi. Et veteres Medicæorum inimici locum res novandi, ac premendi adverſarios nacti, rei jam planê inclinatæ non defuerunt. Veniſſe tempus, veram ac ſolidam libertatem repetendi, ac Rempublicam impotenti unius familiæ regno liberandi admonebant.

Petrum in pace arrogantem, in periculo timidum appellabant, & Rempublicam atque ipsam urbem Florentinam nullo milite, nullis præsidiis munitam bellicosissimæ genti, unius inscitiâ socordiâque ad prædam objectam, atque in casum ultimæ calamitatis datam increpabant. Ita omnibus se circulis congressibusque inserentes, & quà cupidis atque audacibus animum, quà infirmis atque imbellibus metum addentes, tantum irarum atque tumultûs conciverunt, ut amici etiam & beneficiarii Medicæorum, eo veluti æstu commotæ multitudinis abriperentur, nec quisquam surdis atque concitatis ire obviam aut omnino hiscere auderet. Petro Florentiam, ut advenientem Regem domi suæ hospitio quàm magnificentissimè acciperet, antecedenti alii super aliis nuntii occurrerunt, maturaret iter, rem ad tumultum atque seditionem spectare. Ingressus Urbem ubi contumacibus se vultibus aspici, atque amicorum alios declinare congressum, alios dilabi ab se videt, pergit in curiam, allocuturus Magistratum, actorumque cum Rege rationem expositurus, & publicâ auctoritate, quando in se parum ponderis jam esset, hominum sermones, & motum populi sedaturus. Sed qui conciverant, haud ignari, majori periculo omitti defectiones, quàm incipi, à publico quoque consilio prohibere eum parant, delectosque juvenes observare januam, atque assistere ad custodiam jubent: Quorum Jacobus Nerlius, nobilitate atque audaciâ cæteros anteiens ascendenti Petro fores objecit, multaque cum ignominia Curiæ aditu exclusit. Ad id facinus,

veluti ſigno accepto, populus paſſim ad capienda arma diſcurrit, Petrumque recipientem ſe domum ſibilis ac maledictis, & quidam etiam lapidum conjectu, inceſſerunt. Petrus tam perditis rebus, tantis violatus contumeliis, omiſsâ dignitatis curâ, ſaluti jam ſuæ magnopere timens, paucorum equitum præſidio protinus ſe in fugam conjecit, ac per devios Appennini colles Bononiam evaſit, regno, domo, patriâ, bonis, fortunis, rebus omnibus uno temporis momento ſpoliatus. Idem fecêre Joannes Cardinalis & Julianus fratres, & Julius patruelis, adeo ancipiti periculo, ut Joannes depoſitâ purpurâ Franciſcani ſodalis cucullâ ſeſe occultans, ementitæ perſonæ beneficio elaberetur. Hi ſunt Joannes & Julius, qui poſtea ad ſummum rerum humanarum faſtigium, alius poſt alium, Romæ pervenerunt. Atque hoc modo Medicæi poſt ſexaginta annos, quàm patriæ dominatum occupârant, Florentiâ ſunt exacti. Tyrannorum ſane nomine indigni, à quibus manente Magiſtratuum, & publici conſilii formâ auctoritateque, nec ullo invidioſo imperii vocabulo aſſumpto, imperium ipſum æquabiliter, moderatè ac prope civiliter ſit habitum, ſi libertatis & communis juris oppreſſoribus nomen indi honeſtum ullum poſſet. Ferunt Laurentium Petri patrem perſpectis filii moribus, à civili æquabilitate ac majorum ſuorum manſuetudine abhorrentibus, ingenioque ſæpè ſe contumaciâ atque contemptu aliorum efferente, cum lacrymis ſolitum inter ſuos dicere, cum aliquando ſibi familiæque exitio futurum. Nec ſanè excuſari vanitas Petri

atque imprudentia poteſt, qui adeo pertinaciter Arragoniis adhæſit, ut eos non ſolùm Ludovici, ſed etiam Gallorum amicitiæ exitiali errore antetulerit, & per quos regnum ſe Florentiæ, liberamque rerum omnium poteſtatem, abolito Reipublicæ ac libertatis jure, adepturum ſperavit, eorum adverſæ fortunæ primus occurrit, primuſque ſævo ejus impetu afflictus profligatuſque, etiam traditam à majoribus ſuis regno proximam potentiam amiſit. Quem errorem, quod prætĕrire hoc loco non eſt viſum, coràm ſalsè objeciſſe aliquando Petro Ludovicus ipſe dicitur. Cùm enim uterque ad Regem caſtra ad Sergianum habentem veniſſet, & Petrus adventanti Ludovico obviam honoris gratiâ egreſſus, & tamen, quòd devio itinere venerat, non occurriſſet, in primo inde congreſſu, excuſanti Petro, ideo ſe obviàm ei non factum, quod rectâ viâ Ludovicus deerraſſet, argutè ille, Ita ſanè, inquit ſubridens, erratum ab alterutro noſtrum eſt; ſed ego vereor ne regiâ viâ ipſe deceſſeris. Cæterùm, Florentini cùm Petrum fratreſque ejus hoſte judicâſſent, interfectoribuſque eorum præmia ſtatuiſſent, ut mos multitudini, ubi vi ac ſeditione agitata, metum legum excuſſit, ab ira ac ferocia ad rapiendi licentiam flectendi, poſt evulſa omnibus publicis privatiſque locis Medicæorum inſignia monumentaque, impetum in domus eorum omni veteri recentique opulentiâ refertas fecerunt. Erat magna cælati auri argentique vis, multa antiqui operis ſigna ſtatuæque, & nobilium artificum manu pictæ tabulæ, & Aulæorum, ſtragularum, ac cæte-

rorum ædium ornamentorum, veſtiſque omnis generis, omniſque pretioſæ ſupellectilis, ad explendum cujuſvis Regiæ luxum, ingens copia. Quæ omnia, aut direpta cupidæ plebis avaritiæ ceſſerunt, aut poſitâ haſtâ, præconis ſubjecta voci licitatoribus, vili pretio ſunt addicta, arte inimicorum, ut populus illâ auctione prædâque contactus, nunquam poſtea ad voluntatem eos reducendi flecteretur. Sed quo die ejectis, ut ipſi prædicabant, Tyrannis, Florentini libertatem arripuerunt, qui fuit XV. Kal. Decembr. M. CCCCXCIV. Piſæ, vetuſta ac nobilis Etruriæ urbs pari caſu exemplique viciſſitudine ab iis deſciverunt. Piſani enim occultis Ludovici Sfortiæ inſtincti cohortationibus, ad occaſionem præſentium faventiumque Gallorum, captis repente armis, atque cum ipſo Prætore omnibus Florentinis civibus expulſis, ſeſe in libertatem vindicârunt, & ab diuturna ſervitute ex inſperato emerſerunt. Quam libertatem ſexdecim inde per annos continenti bello à Florentinis oppugnatam magis virtute atque conſtantiâ, quàm viribus conſervârunt. Carolus Piſis profectus Florentiam venit, & ut victoris ſpeciem præferret, inſignibus tectus armis, militari inſidens equo, equeſtremque lanceam manu tenens urbem eſt invectus, exercitu quoque ſub armis introducto, vehementer quidem ſollicitâ ſuſpensâque civitate non metu ſolùm tot millium armatorum, quos intra mœnia receperat, tantique tormentorum, quæ curribus agebantur, apparatûs; ſed multò magis rumore, qui non ex vano emanârat, Regem Medicæos Florentiam redu-

ctturum, atque in priſtinum dignitatis ac potentiæ gradum, reſtituturum. Nam proceres Gallorum erant aliquot viri ſummæ apud Carolum auctoritatis, & ante omnes, Philippus Sabaudiæ Ducis frater, qui Petri indigno caſu permoti, cauſæ ejus impensè favebant; facinuſque Florentinorum, à quibus, poſtquam in amicitiam atque fidem à Rege fuiſſet receptus, arceſque tradidiſſet, patriâ exactus foret, fortunæque ejus crudeliter & avarè direptæ, ad ipſius contumeliam Regis revocabant, violatamque majeſtatem victoris atque unici controverſiarum ac rerum omnium diſceptatoris atque arbitri, ferebant; & rationibus ejus, rem Florentinam in unius manu eſſe, quàm popularibus agi fluctibus, magis conducere, diſſerentes; Regem adduxerunt ut Petrum, datis ad eum literis, acerſitum mitteret: Carolum enim, præter ſuorum cohortationes, haud mediocriter commoverunt Alfonſinæ, Petri conjugis lacrymæ, quæ in Medicæa domo diverſantem adiens, pedibuſque ejus parvum filium admovens, ut dignitate ac fortunis omnibus paucorum malignitate ac perfidia indignè ſpoliati miſereretur, obteſtata erat. Sed rei planè decretæ obſtitit fortuna Petri, qui Bononiæ, quò quæſitum eum regii nuntii venerant, non eſt inventus; & Florentini hoc perculſi metu de ſuis rebus cum Rege tranſigere properârunt, ſeque ingenti pecuniâ, cujus tum maximè egens ob immanes belli ſumptus Rex erat, redemerunt, fœduſque cum eo percuſſerunt. Sed & fœdus, & pacem, & cuncta prope turbavit, atque civitatem in ſummum ſalutis

diſcrimen conjecit, unius Senatoris temerarium auſum, quod tamen illi, ut pleraque eventus tollit, in maximam conſtantiæ atque virtutis gloriam vertit. Is fuit Petrus Capponius, primæ nobilitatis atque dignitatis civis, vir ingenii atque animi magni interritique, & juxta ſuis Galliſque ſpectatus: qui cùm fortè Rege coram de conditionibus fœderis diſceptaretur, & regius Scriba fœderis leges ex ſcripto recitaret, in quibus viſæ pleræque intolerabiles ſunt, atque Galli inſolentiùs abnuentibus minitarentur; Capponius indignatione accenſus, abreptum è Scribæ manibus libellum, Rege inſpectante, concerpit, Et quando res, inquit, impotenter ac per vim agitur, & nobis non ferendum imponitur jugum, veſtras vos buccinas Galli inflabitis, nos è turribus noſtris campani æris ſonitum dabimus; protinuſque abrupto colloquio, diſceſ t. Vir erat notæ integritatis atque conſtan ex eo auctoritate ſummâ: eò minùs Galli temere quicquam, aut præfractè ab eo in re tanta dici agique ſuſpicari poterant. Itaque quod irritaturum feroces atque indomitos animos videbatur, mitigavit. Eam enim non ex vano fiduciam rati, cùm publicè privatimque magnum armatorum numerum ſui quemque præſidii causâ conduxiſſe in urbem Florentinos ſcirent, ne intra mœnia validæ urbis de ſumma rerum periclitari cogerentur, revocato Capponio, æquioribus conditionibus fœdus percuſſerunt. Nam qui præſidium relinquere Florentiæ, ac Præſidem publici conſilii dare, atque oppidum in poteſtate ſua habere contenderant, contenti eo fuerunt, ut

Florentini ad militare imperium neminem nisi ex auctoritate Regis legerent, & Gallorum Legati duo quamdiu bellum atque Rex in Italia maneret, Florentiæ omnibus pacis bellique consiliis interessent. At Petrus, ut ad eum revertamur, Bononiæ nihil moratus, Venetias infelici festinatione concesserat. Causa properandi fuit, quòd Joannes Bentivolus, qui eo tempore patriæ libertate oppressâ tyrannidem Bononiæ tenebat, advenientem, ut erat subagrestis ac ferox, inclementiùs acceperat, exprobrans, quod per muliebrem metum ac formidinem, nullo nudato gladio, nullius sanguine effuso, solo populi clamore agi se præcipitem patriâ dominatuque esset passus; nec se solùm magnis incommodis difficultatibusque implicâsset, sed morem pellendi dominos sinendo inultum, aliis quoque par periculum creâsse omniumque civitatum cupidinem ad idem audendum sollicitâsset. Sed Petrus Venetiis quoque repetendæ patriæ occasionem elabi est passus, quo missæ ad eum à Joanne fratre, qui Bononiæ substiterat, Regis literæ fuerant; ac potuit adesse in tempore, priusquam pactiones cum Florentinis conficerentur, si maturatum ab illo, atque audacter arrepta fortuna foret. Sed rem maximè in celeritate sitam segni consultatione corrupit. Nam distractus ancipiti curâ, ac spem inter metumque fluctuans, nec ipse se satis expediens, consilium à Senatu Veneto petiit: qui auctor illi fuit, Regis se fidei non committendi, ne Galli Florentinorum pecuniâ depravati, aut adversariis eum suis proderent, aut ipsi inde ludibrio fortunam ejus haberent.

Ferunt,

Ferunt, Venetos parum ſincerâ fide id Petro conſilium dediſſe: quòd anxii jam tum ſucceſſibus proſperiſque in Etruria Gallorum rebus, veriti ſunt ne Petrus beneficio Regis, patriæ dignitatique reſtitutus, ejus quoque arbitrio imperioque obnoxius & ipſe eſſet, & rem Florentinam haberet. Adeo in magnis rebus & ſe diſpicere, ac ſtatuere quid optimum factu ſit, eſt difficile; & aliorum conſilio uti periculoſum, cùm plerumque homines in eo dando ſuum ipſorum commodum magis ſpectare, quàm fidei rationem ducere conſueverint. Erravit inde in exilio Petrus decem annos; & qui ultro oblatum tempus locumque redeundi in patriam abire, atque uti neſciverat, omnia inde tentanti molientique proſperè nihil ſucceſſit. Primus conatus ejus non irritus modò illi, ſed ſumptuoſus etiam, pro præſenti inopia atque gravis fuit. Virginius Urſinus affinitate conjunctus Petro, cujus mater uxorque ex Urſina gente erant, Tarrenſi pugnâ, quæ inter Gallos Venetoſque in Parmenſi agro pugnata eſt, custodiâ elapſus (Neapolitano enim bello apud Nolam captus, in Galliam ducebatur) Mediolano Romam redierat, & Ludovico, qui Florentinos diſtrahere, & à Piſano bello avertere cupiebat, magnopere cohortante, Petrum Florentiam reducendum ſuſceperat, & veteres Præfectos, militeſque, qui adverſâ Ducis fortunâ variè dilapſi fuerant, ad novam ſpem excitos, datâ à Petro pecuniâ, evocârat, confectiſque aliquot equitum turmis, ac militum cohortibus, profectus Tuderto, Gualdum petiit, ut Peruſinis id oppidum oppugnantibus auxilio

P

eſſet, eoque officio civitatem ad omnia opportunam Florentinis invadentibus ſe conciliaret. Sed à Gualdo irrito incœpto in Senenſem agrum abſcedens, atque inde adjuncto Petro ad Cortonam tentandam Florentinorum fines ingreſſi, nullâ ſuccedente re, Cluſium redière. Nam Florentini ex eorum motu in magnum conjecti terrorem, omnibus aliis poſthabitis, ubique ſe huic conatui objecerant. Et contrà, neque Joannes Bentivolus è Bononia, neque Catharina Sfortia è Flaminia, ut conſtitutum erat, & Veneti Ludovicuſque receperant, quidquam moverunt, & pecunia in ſtipendium, & ſpes deficere Petrum ac Virginium cœperat. Quibus impediti difficultatibus cùm ignobiliter hæſiſſent, ad Virginium à Rege Galliæ miſſi ſupervenêre Camillus Vitellius & Gemellius Gallus cum mandatis, eris, præſtantique pecunia ad eum in Regis militi ſ parteique traducendum. Virginius rebus ſuis pennatis, ſperans ſe per Gallos amiſſa Neapolitano bello oppida quæ Columnii, æterni familiæ ſuæ æmuli tenebant, recuperaturum, conditionem accepit, noviſque delectibus, large præbita à Gallis pecuniâ, aucto equitum peditumque numero, confirmato promiſſis Petro, & ſe eâ confectâ expeditione, multò valentiorem, longeque apparatu ac ſpe certiore ad eum in patriam reducendum reverſurum pollicitus, in Apuliam tranſiit. Sed Virginius quidem ruinâ partium proſtratus eum exitum habuit, ut captus, & in arce ſua Neapoli in cuſtodiam traditus, in vinculis periret. At Petrus fratreſque magnis incaſſum ſumptibus factis, ac

præſenti ſpe deſtituti Etruriâ exceſsêre. Dum nova daretur fortuna, id interea agebant, ut per fideles atque idoneos homines variâ arte civium animos allicerent, ac veteres amicos maximè occultis nuntiis ſollicitarent, & creatis ex eorum numero magiſtratibus ipſi in patriam aliquâ conditione revocarentur. Nam quod ferè in nova libertate commutataque Republica uſu venire ſolet, plerique qui dignitate honoribuſque floruerant, repulſi depreſſique jacebant; multi tollebantur, qui nullo antè numero aut nomine fuerant. Etenim omni jure ad plebem tranſlato, cui communi civitatum malo ſuſpectæ inviſæque nobilium opes erant, homines non novi ſolùm, ſed ſordidi etiam atque pudendi inprimis Magiſtratibus conſpiciebantur, ut ipſi ſæpè ſellularii ab opere atque officinis ſuis, fuligine ac ſordibus malè deterſis, ſumptâ ad tempus togâ aſcenderent curiam, publicis conſiliis intereſſent, & interdum ad ipſa gubernacula ſederent. Et ut ſunt acuta perſpicaciaque Florentinorum ingenia, homineſque prompti linguâ, & ſui æſtimatores, nemo ex opificibus ipſis erat, qui adminiſtrandæ Reipublicæ ſcientiâ ulli Nobilium concederet, docerique ſe ab altero vellet. Unde neceſſe erat præpoſterè multa ac perperam fieri: Ut pleroſque Patricii generis, qui & Rempublicam regentium temeritate arrogantiâque labare, brevique caſuram proſpiciebant, & ſe ſpretos abjectoſque ab infimis ac deſpectiſſimis hominibus indignabantur, magnopere jam præſentium tæderet, ac Medicæorum imperium, in quo ſuus optimatibus locus erat, ſæpè

requirerent. Nam & Hieronymus Savonarola Dominicanus civitatem in partes deduxerat: is multâ dicendi facultate, arteque & quotidianis concionibus, quas à Religione ad civiles quoque res converterat, multitudinem ſanctitatis, & prudentiæ opinione ita tenebat, ut unus audiretur, ex unius ſententia Magiſtratus mandarentur, ab uno denique publicæ privatæque res pendere, uni parere cuncta viderentur. Quæ res etiam Nobilium multos ad eum attraxerat: quippe ab hac factione qui diſſentiebant, ii ferè in ſuſpicione atque odio apud plebem erant: ſed & ipſi haud minùs Savonarolam ſectatoreſque ejus, atque eam Reipublicæ formam oderant. Erantque ex his qui Petrum aſſiduè hortarentur, ne dereſereret ſeſe, ſtatumque diviſæ, perturbatæ, confuſæ civitatis ſuam occaſionem haberet. In his erant ex optimatum numero Laurentius Tornabonius, quo etiam pecuniâ adjutus Petrus dicebatur, Nicolaus Rudolfus, Janotius Pucius, Joannes Cambius. Ii magno telorum numero clam in ſuas domos ad familias clienteſque cùm uſus poſceret, armandos, comportato, Petrum, ut compoſitum inter illos erat, ſe manè ſummo cum expeditis militibus ex inopinato portæ inferentem, accepturi in urbem erant, eo majori ſpe patrandi negotii, quòd tum in ſummo Magiſtratu eſſet Bernardus Nerius, gnarus conſilii, & in tempore ſocius futurus. Nec rei defuit Petrus, per Bartholomæum Livianum ex diſciplina Virginii magnæ hominem virtutis, maximeque pugnacem atque impigrum, qui poſtea ad ſummos militaris imperii gradus per-

vênit, ſexcentis equitibus ac totidem militibus celeriter atque occultè conſcriptis, nocturnis itineribus Tabernulas (id vico eſt nomen Senenſi viæ impoſito) venit. Inde nuntios Florentiam ad conjuratos miſit, qui ſe poſterâ die ſub lucem ad portam acceſſurum, eamque occupaturum docerent. Habuiſſetque effectum haud dubiè res, niſi eadem quæ Petrum perſequebatur fortuna, huic quoque conatui ejus ſe objeciſſet. Eâdem nocte tantus ſeſe imber cœlo effudit, ut equis viriſque vexatis, ægrè ad multum diei Florentiam pervenerint, ſpatiumque inimicis ad ſe colligendos, claudendaſque portas atque omnes aditus præſidiis firmandos fuerit. Ita Petrus & Livianus paucas horas ad ſagittæ jactum ante portam morati, cùm undique armatos affluere in mœnibuſque conſiſtere, nec ullum à conjuratis motum adverterint, veriti ne adventu equitatûs, quem Florentini celeriter è Piſanis caſtris accitum miſerant, impeditum receptum, erumpentibus hoſtibus, haberent, converſis equis ordinibuſque ſervatis abiêre. At Florentini id quòd res erat, ſuſpicati, non fuiſſe Petrum auſurum rem tantam, niſi eſſent in ipſa urbe patriæ ac libertatis proditores, quorum ille ſpe accituque veniſſet, diligentiâ atque ſtudio maximè inimicorum Medicæi nominis, quod latebat, inveſtigârunt, editoque indicio, cùm alios multos, tum ipſos Cambium, Rudolphum, Tornabonium, Pucium, & cum iis Nerium in vincula conjecerunt, à quibus quæſtione habitâ evocati Petri, totiuſque conſilii confeſſionem tormentis elicuerunt: & criminis manifeſtos

Octo-viri capitalium rerum judices capite damnârunt. Ab damnatis ad populum est provocatum: licebat id novâ lege, quam post expulsos Medicæos, fautores plebis, suadente Savonarolâ, pertulerant, non aliâ re magis sanciri communem libertatem, populoque suum muniri imperium rati, quàm si ab singulis Magistratibus ad eum provocatio esset. Sed adversarii accusatoresque, in quibus eminebat Franciscus Valerius, vir acer ac ferox, & amicitiâ Savonarolæ factionisque illius gratiâ, opibusque maximè tum in civitate florens pollensque, veriti, ne multitudo facilè prehensatione ac lacrymis propinquorum & calamitate nobilissimorum civium commota ad misericordiam flecteretur, negârunt, præsidium iis esse in lege ad firmandam libertatem lata, qui libertatem ipsam prodere Tyrannis in animum induxissent: solosque expertes populi auxilii esse debere eos, qui omnia jura populi pervertere, & omnium opem legum tollere, & ipsam in hostium potestatem tradere, patriam impiè conati essent. Damnatorum propinqui populi fidem implorabant, neminem auxilio legum excludi debere contendentes, nec cuiquam provocationis jus præsidio futurum, si tales cives experiundi populi judicium facultate privarentur. Ad ipsius autem Savonarolæ genua provoluti, ipsum Valeriumque deprecabantur, ne tantam ignominiæ notam tam claris familiis inustam vellent, contentique mitiori pœnâ, eâ dignitate homines atrocitate tam fœdæ mortis liberarent. Exorari Valerius non potuit, qui Neroni privatim inimicus adeo inexpia-

bili in illum odio ferebatur, ut & popularem legem infirmari, & unà quatuor primarios cives ſibi vetere amicitiâ & familiaritate conjunctos, tetro ſupplicio perire, quàm inimico parci maluerit, ignarus ſe in ultionem tam implacabilis iræ, ab iis aliquando mactatum iri, quorum preces humileſque deprecationes ſuperbus tum deſpiciebat. De damnatis ſupplicium in carcere ſumptum, corpore ad ſepulturam ſuis conceſſo: Quæ cùm abſciſsâ cervice efferrentur, tanta populum miſeratio dicitur cepiſſe cùm aliorum, tum Nerii ipſius, quem nuper in ſumma poteſtate conſpexerunt, ut haud minùs hanc pœnæ acerbitatem damnarent, ut eſt ad omnia leve & commutabile vulgus, quàm antea facinus eorum execrati fuerant. At Medicæi fratres, quanquam & dolore bis jam ad irritum delapſæ ſpei, & tot amicorum indignâ cæde angerentur, quâ difficiliorem ſibi reditum fieri intelligebant; tamen cupiditati ſuæ inhærentes ad omnem occaſionem excubabant. Venetis cum Florentino populo, propter Piſanos quos in fidem ſuſceperant, bellum gerentibus, Petrus certo ſe fœdere adjunxit; & ut Florentini ab oppugnandis Piſis ad ſua tuenda averterentur, è Flaminia per Appennini juga validam manum ſub egregiis ducibus Guidobaldo Feltrio, Liviano, ac poſtremò etiam ipſo Petiliano, Veneti in Caſentinates immiſerant, Bibienaque, frequenti in illis ſaltibus oppido, à Liviano capto tentatoque Puppio, magnum Florentinis terrorem ne ad mœnia ipſa Florentiæ perveneret bellum, incuſſerant. Sed Pauli Vitellii Florentinorum ducis,

quem à Piſano bello evocatum hoſti objecerant, virtute induſtriaque ille eſt omnis repulſus atque oppreſſus motus: cautibus enim ſummiſque cacuminibus per diſpoſita præſidia, ſcienter ac militari peritiâ occupatis, interſciſſiſque aut clauſis omnibus itineribus hoſtem duriſſimo anni tempore frigidis in jugis, ac præaltâ tectis nive ægrè conſiſtentem, in eas neceſſitates compulit, ut id nullo accepto incommodo, multis illatis detrimentis, atque hoſte ex iis locis excedere coacto bellum confecerit. Et paulò pòſt, interprete atque arbitro Hercule Ferrarienſium Duce, pax inter Venetos & Florentinos eſt compoſita. Hæc quoque ſpes Petrum cùm fefelliſſet, ad Cæſarem Borgiam, qui Pontificis nixus opibus, & Gallorum affinitate auxiliiſque ſuffultus, circumferens infeſta arma, immani cupiditate omnium Italiæ Principum, liberarumque civitatum fortunis, aut inſidias, aut vim allaturus videbatur, ſe contulit ejuſque ſe fidei commendavit. Irruperat tum Cæſar ab expugnata Faventia in Bononienſem agrum, Joanni Bentivolo Bononienſium Tyranno imminens. Sed eo ex Regis Galliæ auctoritate omiſſo, pecuniaque multato, per ejus fines exercitum in Tuſciam induxit; ac ſpeciem reducendi Petri ferens, Florentinos magnopere conterruit: ſed ipſe aliud ſævo atque ambitioſo animo volvebat. Cùm enim Florentiæ alii Savonarolæ ſectam in Republica ſequerentur, alii ab his diſſentirent, alii optimatum, alii populi imperium præferrent, alii Medicæis ſtudere crederentur, ex tot inteſtinis civitatis odiis diſcordiiſque

occaſionem

locumque invadendi regnum, in quod reducere Petrum videri volebat, aut aliquam urbem de illorum imperio in ſuam ditionem redigendi captabat; aut certè oſtentando Petrum, ad neceſſitatem paciſcendi ſecum adducturum ſe eos, magnamque ab iis pecuniam expreſſurum ſperabat, quanquam Petro, ut Urſinos & Vitellios qui in ſuo exercitu militabant, in amicitia atque officio contineret, liberaliter omnia polliceretur. Sed Petrus fallacis ac perfidioſi hominis artes execratus, ne quod ſenſerat agi, ipſe ultro inimicis auro accepto dederetur, ab illo diſceſſit. Et Cæſar rebus cum Florentinis compoſitis, ad oppugnandum Plombinum pervadens, copias ex eorum finibus deduxit. Petrus quartùm jam conatu redeundi in patriam dejectus, quantò fortunam infeſtiorem experiebatur, tantò pertinaciùs novæ ſemper oborienti ſpei incumbens, quâ ſe cunque via aperuiſſet, eò certè ſe inferebat. Conſpirârunt cum Urſinis, Petri propinquis, Pandulphus Petrucius Senenſis, Joannes-Paulus Balionus Peruſius, & Vitellotius Vitellus Tyfernas. Hi ſua quiſque in patria tyrannidem occupârant, & ad reducendum Petrum ſubigendoſque Florentinos, ut morem pellendi dominos ulciſcerentur eò libentiùs, promptiuſque ſtudia vireſque contulerant, quòd alienum dominandi jus vindicando, ſuum ſibi firmare ac ſancire videbantur. Vitellotius bellator eâ tempeſtate maximè inſignis belli curam ſuſcepit, & ad proſequendos Florentinos proprium atque internecinum odium afferebatur, à quibus non multò antè Paulus frater imperator eorum fuerat

ex parum certa suspicione, præcipiti judicio damnatus, ac securi percussus. Balionus militibus, Petrucius pecuniâ eum juvabant. Sed ille per se veteranas egregias cohortes, & equitum alam ductabat, militabatque Cæsari Borgiæ, qui dissimulanter cœptis ejus favebat, cupidus insinuandi sese Etruriæ rebus, quarum videbatur arbiter fore si Vitellotii conatus progressum habuissent. Et ille quidem Aretinis, ab insito in Florentinos odio ad eum desciscentibus, Aretium Cortonamque & aliquot circa oppida recepit. Quod ubi Florentiam est nunciatum in civitate discordi atque invicem suspecta, tantum tumultum trepidationemque concivit, ut qui initio propter imprudentiam Magistratûs hunc motum neglexerant, contemptimque acceperant, veluti inopinatâ re perculsi, inopiâ consilii torperent; hinc ab novo hoste acri, irato, avido ultionis; hinc ab intestina fraude sibi ac Reipublicæ timentes. Et Vitellotium modicis domi facultatibus, atque aliena merentem stipendia, nisi clam Cæsaris Borgiæ pecuniâ opibusque fulciretur, nunquam per se ad majus fortunâ suâ consilium, adjicere animum ausurum fuisse, existimabant. Quibus ex rebus eò desperationis venerant, ut Petrus Soderinus unus Senatorum magnâ in civitate gratiâ atque auctoritate in consilio populi perditas res, comploratamque libertatem diceret, nisi Regis Galliæ ope defenderetur; ad eumque tum maximè ab Alpibus in Italiam descendentem confugiendum, Legatosque extemplo decernendos pro sententia censuit. Perterritis ac dubitantibus cæteris, nec ullo operam

ſuam in id munus Reipublicæ offerente, Soderinus iterum ſe patriæ cauſam non ſegniter nec timidè acturum apud Regem eſt pollicitus. Collaudantibus certatim cunctis prudentiam conſtantiamque ejus, & plebe ingenti favore hominem ferente, & abeuntem proſequente fauſtis ominibus, Soderinus ad Regem eſt profectus: apud quem de Cæſaris artibus, fraudis ac perfidiæ plenis, deque ejus immenſa cupiditate atque ambitione ad Italiæ regnum aſpirantis facundè accurareque, ut erat excellenti vir ingenio, diſſerendo, nec ullius magis quàm Regis ipſius intereſſe, hominis ſævi, bellicoſi, parati, immani libidini injici frenum atque obviàm iri oſtendendo, ne ſi rerum in Etruria arbiter fieret, inde Mediolanenſi atque Neapolitano Regno immineret, & cum Gallorum hoſtibus ad eos Italiâ pellendos conjuraret, adeò Regem permovit, ut extemplo unum Præfectorum cum ala equitum gravioris armaturæ Florentiam miſerit, ac Cæſari denunciârit, Vitellotium militem ſuum Etruriâ decedere, atque urbes captas Florentinis reſtituere juberet. Id ſi facere neglexiſſet, ſe ſuorum ſociorum injurias non neglecturum. Acrioribus verbis miniſque cum Vitellotio Medicæiſque, ac cæteris conſilii ejus affinibus egit: atque ipſe tranſcendere propterea Alpes maturavit. Verùm hoc ſerum Florentinis auxilium futurum fuit, ſi Vitellotius ab recepta Cortona, recta ad Florentiæ mœnia duxiſſet: neque enim dubitatur, quin aut ſeditione plebis in tam divulſa & confuſa civitate, tamque ſuſpectis ac inſenſis inter ſe civium animis, aut Medicæorum factione animos in occaſio-

nem tollente, aliquis Petro aditus ad perrumpendum in urbem futurus fuerit. Sed Vitellotius cupiditate prolapſus, ut Burgum Sancti Sepulcri, proximam Tyfernatibus urbem, quam ſibi immodicâ ſpe navatæ operæ præmium deſtinârat, in poteſtatem redigeret, quanquam Medicæi obteſtarentur, ne victoriam è manibus elabi pateretur; tamen cauſatus ex diſciplina militiæ, nihil à tergo hoſtile eſſe relinquendum, ad eam oppugnandam urbem flexit retro agmen. Et Burgum quidem nullo militari præſidio firmatum, nudatumque juventute quæ Florentinis in caſtris apud Piſas militabat, facilè dedentibus civibus recepit. Sed eo interjecto tempore Gallorum auxilia ac Regis denunciationes ſupervenêre, quibus omnes cedendum eſſe cenſuerunt. Ita urbibus deducta præſidia, & pacatæ Florentinorum res ſunt. Quod adeo lætum Florentino populo accidit, ut cùm inde ſtabili ac valido imperio, ad frænandam plebis licentiam, egere Rempublicam viſum eſſet; Petrum Soderinum, quem auctorem parentemque publicæ pacis ac libertatis appellabant, paulò antè domum à Gallica Legatione reverſum, ſingulari ſtudio plebis, & omnium prope ordinum conſenſu perpetuum Dictatorem (Vexilliferum ipſi appellabant) creaverint, antiquatâ lege, quâ illa poteſtas ſexaginta dierum ſpatio finiebatur. At Petrus Medices toties ab adverſa fortuna eluſus jactatuſque, & ſuis jam conſumptis opibus, & amicorum exhauſtâ benignitate, & magno alieno ære conflato, ipſiſque Alfonſinæ conjugis dotalibus bonis oppignoratis, anguſtiore in dies, & ſuâ & ſuorum fide, omni reliquâ ſpe damnatâ ad Aloy-

ſium ipſum Gallorum Regem, à quo nuper portis prope ac limine patriæ prohibitus fuerat, cujus tam latè arma atque imperium valebant, confugit; ab eo ut in fidem atque clientelam acciperetur, impetravit. Neque enim recuperandæ patriæ ſpem omittebat, alentibus eam foventibuſque aſſiduè à Florentia multis, qui ſtudia illi ſua eò prolixiùs venditabant, quò magis ex tuto jam fingere ac mentiri impunè licebat. Nec ipſe diffidebat, viâ atque arte abduci Regem à Florentinorum amicitia poſſe, ac tum ſe ab eo in priſtinum dignitatis locum facili negotio reſtitutum iri. Accenſum eâ tempeſtate erat ingens bellum inter Aloyſium & Ferdinandum Regem Hiſpaniæ de Neapolitano Regno, quod paulò antè Federico juſto Regi ereptum improbâ pactione inter ſe diviſerant. Gliſcente enim, quæ de finibus orta erat differentiâ, & inſitâ Gallorum ingeniis inſolentiâ, & ambitione Ducum rem ad arma deducere cupientium ab diſceptatione juris, quotidianiſque altercationibus ad proviſum jam inde ab initio meditatumque utrinque bellum eſt procurſum. Citiùs quidem belli is exitus fuit, ut Hiſpanus majori Conſalvi Ducis, quàm militum virtute ſuperior evaſerit, Galloſque poſt diuturnam contentionem eo omni Regno expulerit. Petrus hoc ardente bello Caſſinatum ſaltibus ab Aloyſio fuerat præpoſitus, qui Capuanæ imminentes viæ Sancti Benedicti Templum in ſummo vertice ſitum cùm vetuſtate ac religione, tum magnitudine atque opere inclytum habent, cujus erat Antiſtes Templi Joannes Card Petri frater In caſtra inde Gallorum venit, qui præliis aliquot malè habiti à Conſalvo,

tum ad redintegrandum bellum multò majori quàm antea exercitu, Campaniam ingressi ad Lirim amnem (Ghariliano nunc est nomen) consederant. Adversam tuebatur ripam Consalvus impar viribus, sed obsequio militum, & consilio intentior, & nutanti apud hostes imperio, quàm suis copiis magis fidens. Nam Gallis imperator fuerat Franciscus Gonzaga Mantuanorum Princeps, vir egregiè fortis, & superioribus spectatus bellis: sed Italum Ducem aspernantes Galli, imperiis ejus assiduè obtrectabant. Quod ubi sensit Franciscus sive indignatione accensus, sive ab certo consilio prospiciens jam animo ejus belli exitum, traditâ Gallis exercitûs curâ, per causam curandæ valetudinis, Mantuam redierat. Post cujus discessum, nullo certo imperio ducibus æmulatione atque invidiâ diffidentibus, nec satis consilia explicantibus, quod semper tristem bellis exitum attulit, labare res apud Gallos magnopere cœperat. Hoc fretus Consalvus, cùm eum numero militum, castrorum situ, rebus omnibus inferiorem hortarentur sui, ut in tutiora concederet loca, neque salutem suam exercitusque, ac victoriæ spem hosti longe valentiori ad non dubiam cladem objiceret, memorabilem illam edidit vocem, malle se inferentem in hostem gradum, in ipso statim vestigio occumbere, quàm paucos retrò passus cedentem, ingloriam vitam ad ultimam senectam perducere. Nec fortuna quæ plerumque virtutem sequitur, bellicosi viri forte consilium fefellit. Nam Gallos effecto ponte traducere exercitum conantes, sed quia nemo erat unus quem milites respicerent, cui virtutem probarent suam, à quo

navatæ operæ præmia expectarent, ſegniter nec pro ſolita ferocia ſe inferentes, Conſalvus inſtructâ occurrens acie multa cum cæde ad flumen pontemque repulit, ac tranſitu plures dies prohibuit, donec Urſinorum adventu, qui per ſuperbiam inſcitiamque ſpreti à Gallis, à Conſalvo amplis ſtipendiis honeſtaque in exercitu procuratione invitati, haud leve ad victoriam momentum afferentes, ab Roma in Hiſpanorum caſtra venerant, vires auxit. At Galli præterquam quòd ſine imperatore erant, multis neceſſariis laborabant rebus, quarum inopiam non tam difficiles per anni tempus ſubvectiones, quàm avaritia Quæſtorum publicam pecuniam intervertentium, faciebat. Et ab pluvioſa hieme, humidis ac paluſtribus in locis ægrè conſiſtebant, obtinentibus omnia aquis ac tabernaculis cœnoſo in ſolo vix hærentibus. Quarum tædio difficultatum, gens tolerandi inſolens, ac facilè ob incommoda laboreſque fatiſcens, morbis tentari cœperat, equitatuſque omnis, quo maximè valebant, in vicinas urbes diſceſſerat; item militum magnus numerus, ut ſub tectis ſævam & infeſtam imbribus hiemem tolerarent, à ſignis dilapſi, aberant. Quibus Conſalvus ſatis exploratis, conſilii auctore, ac duce Liviano pontem paulò ſupra hoſtium caſtra amni impoſuit, ac traductis copiis adortus ex inopinato Gallos fudit; ingentique editâ ſtrage, non caſtris modò exuit, ſed inſecutus fugientes, ad Molam memorabili magis, quàm dubio aut difficili prælio debellavit. Quo prælio, nullæ ante id tempus Hiſpanorum in Italia opes, conſtitutæ firmatæque ſunt; Gallorum maximè attritæ. Petrus in fœda ab Liri fuga,

cùm Salesſorum Regulus, ad quem maximè poſt Gonzagæ diſceſſum, ſumma imperii redierat, ænea tormenta, ne in poteſtatem venirent hoſtium, quod ſummo dedecori Galli ducunt, in navigia imponi, ac ſecundo amne ad mare atque Caïetam, quæ à Gallis tenebatur, tranſvehi juſſiſſet; eadem navigia cum multis nobilibus Gallis, ut tutiori fugâ Caïetam evaderet, conſcendit. Sed ea in oſtio fluminis adverſis excepta ventis, vehementi æſtu jactata, tormentorum prægravante pondere, priuſquam levari jacturâ poſſent, cum omnibus vectoribus abſorpta fluctibus ſunt. Sic Petrus, cùm non ultra biennium poſt patris mortem, patriæ dominatum tenuiſſet, & ampliſſimâ fortunâ, magnâque inter Principes Italiæ dignitate, decem annorum errore exilioque tolerato, extorris & egens, & fruſtra ſemper ad omnium opem confugiens, & omnibus amiſſis præſidiis facultatibuſque, a ſpe tamen animum nunquam avellens, (tanta dominationis, quam per inſcitiam temeritatemque amiſerat, repetendæ pervicacia libidoque inceſſerat) poſtremò in ruina partium, quas ſequebatur, obrutus undis, vitæ finem miſerabilem invenit, exeunte anno M. D. III. Corpus ejus ejectum in littus, in Sancti Benedicti Templo apud Caſſinum nullo fuit honore, vulgari tumulo illatum. Sed Coſmus Medices, ille qui Florentinorum domitâ oppreſsâque libertate, & urbe Senâ ſub ditionem ſuam redactâ, primus Etruriæ Magnus Dux eſt appellatus, vir omnis magnificentiæ cultor, marmoreo ſepulcro condidit.

DE

HIERONYMO SAVONAROLA DOMINICANO.

RELIGIONIS ſtudium, quemadmodum pio conſtantique innixum animo, humanis rebus altiùs exerens ſeſe, gratiam, opes, gloriam, quæ ferè homines prima ducunt, excelsè ac magnificè deſpicit, & cœlum modò, ſummumque ac æternum inſpectans bonum, eò ſpe & cogitatione totâ effertur; ita imbecillâ infirmâque mente, aut non capitur, aut parum firmè conſiſtens, ambitione, cupiditate, vel, quæ purè ſanctéque Deum ac fidem colentes ſequitur, prædicatione atque famâ corruptum, facilè ad humana mortaliaque revolvitur. Nec ingenii noſtri opus tam arduum ullum, quàm vitam innocenter inſtitutam, caſteque & integrè cultam pietatem, atque animum ab curis fluxarum & humilium rerum, ad cœleſtium contemplationem traductum, continere, ne inde blandimentis ac ſtudiis vulgi, & gloriæ illecebrâ dimotus detrahatur. Id adeò videtur Hieronymo Savonarolæ uſu veniſſe, quem egregium alioqui virum, & multis excellentem doctrinæ atque religionis laudibus, hic ipſe popularis auræ atque gloriæ æſtus, abripuit, tranſverſumque egit. Is

R

Ferrariæ humilibus parentibus natus, in Dominicanorum disciplinam puer est traditus; In qua, ex instituto familiæ, literarum studiis à prima ætate operam dedit, eâ quidem contentione peracris ingenii, ut brevi magnos in omni genere eruditionis progressus fecerit. Et cùm sapientiæ, cognitioni, divinarumque rerum scientiæ magnam dicendi facultatem adjecisset, in mandato inde munere concionandi ad populum de religione, tantò majus est nomen existimationemque adeptus, quantò magis animum à contagione humanarum cupiditatum abducens, ita se comparâsse est visus, ut æqualem verbis vitam ageret, & ad eos conformaret mores, qui cœlestis doctrinæ magistrum, & modestiæ, humanitatis continentiæ, sanctitatis doctorem decere videntur. Hæc ei non solùm apud suos honorem dignationemque pepererunt, sed magnam apud omnes existimationem fidemque addiderunt. Cum hac fama Florentiam à Magistratibus societatis missus, ut in æde Sancti Marci, quam in ea urbe incolunt Dominicani, & in qua sacra procurant, conciones de more haberet, mirum dictu est, quàm brevi, quantam sibi audientiam, quantos concursus, quantam opinionem sapientiæ atque sanctitatis fecerit, & in quantam omnium admirationem venerit. Sed dum Florentina res in Medicæorum auctoritate ac ditione fuit, uniusque arbitrio regebatur, privatorum modò officiis cultus, ab instituta vitæ ratione nihil recessit. Verùm ubi Petrus Medices sub adventum Gallorum, alienatâ ab eo civium voluntate, in exilium est pulsus; & multitudo omnė

ſibi uſurpavit jus Reipublicæ, & aut excluſis aut ſuſpectis primoribus, cuncta populari licentiâ agitari ſunt cœpta, ut ferè plebs libertatem in libidinem vertit, tum non celebrare ſolùm conciones & audire orantem, ſed impenſiùs quàm antea laudibus ferre, ventitare domum, colere, conſulere, unum ſapere, ab uno vera utiliaque credere provideri, denique ad unum de omnibus rebus referre, uni parere. Quæ res Patriciorum quoque multos attraxit; illectos alios eadem virtutis opinione, alios ſpe & cupidine, per hominem maximè apud vulgi animos gratiâ pollentem, in Republica creſcendi, cùm niſi qui probari ab eo crederentur, cæteri ferê Magiſtratibus honoribuſque repulſi jacerent; ita illi omnia proceſſerant, aliis metu, aliis ſtudio ſe ſpeſque ſuas in ejus fidem atque auctoritatem conferentibus. Tantus ex his erat, ut jam nec publicè nec privatim in civitate quicquam ſine conſilio & auctoritate ejus agi, reſque ipſa publica prorſus nutu arbitrioque moderari illius videretur, effuſis adeò in illum hominum voluntatibus, adeò celebri jam potentiâ atque auctoritate ejus in Republica ut exterorum quoque populorum Principumque, qui publicè gratiam amicitiamque cum Florentinis aut haberent, aut expeterent, Legationibus adiretur. Cæterùm hic eum favor ab inſtituto vitæ ac religionis curſu abductum, eò demum cupidine gloriæ provexit, unde mox præceps datus miſerabili exitu periit. Cujus antea oratio omnis in divinarum rerum explicatione verſabatur, hominumque mores à contagione vitiorum avocans, ad veræ virtutis lau-

dem assiduè excitabat, jam à gravitate religionis desciscens, plena civilium studiorum rationumque, ac prorsus popularis, & auribus multitudinis serviens, & haud dubiè infecta partibus erat. Mox apertiùs premere optimates, jura plebis extollere, cuncta ad populi arbitrium revocare; ibi veram solidamque libertatem esse ferens, ubi omnes ex æquo Reipublicæ participes fierent; nec dici verè liberam civitatem posse, quæ, tenuioribus exclusis, paucorum potentiâ haberetur. Legem quoque provocationis ab singulis Magistratibus ad populum suasit, tulitque, quò summum rerum jus penes populum ipsum esse appareret. At Civitas per hæc in diversa studia, sectasque diducta, meliore parte sui claudicans nutabat; nec novæ libertatis radices agere ac defigere altiùs poterat. Nam primates non æquari modò sibi gratiâ atque dignitate, sed sæpe præferri humiles atque sordidos opifices, pro indignissimo habebant, nec novorum hominum solum, qui quotidie ab pudendis artibus ad primos Magistratus, depulsâ nobilitate, obrepebant, sed ipsius jam Reipublicæ à plebe occupatæ, ac per summam libidinem habitæ, pertæsis compluribus Principum, redierat Medicæorum desiderium. Quippe ne libertas quidem, nisi spe ex suâ vice ac tempore dominandi ferè expetitur. Fuêre in his Laurentius Tornabonius, Nicolaus Rudolphus, Jannotius Pucius, & Joannes Cambius, qui pellecto in consilii societatem Bernardo Nerio, (is tum fortè in summo Magistratu erat) Petrum Medicem clam Florentiam evocârunt; & Petri quidem conatus,

qui ſeriùs quàm conſtitutum fuerat, mœnibus ac portæ ſucceſſit, irritus fuit; dato Florentinis ſpatio claudendi portas, & ſe armis defendendi. Sed indicium conjurationis cùm paulò pòſt emanâſſet, comprehenſi auctores, ac tormentis fateri crimen adacti, ab Octo-viris rerum capitalium majeſtatis damnati ſunt. Illi ad populum ex nova lege provocârunt. Provocàtioni interceſſit Franciſcus Valorius, homo vehemens acerque, & amicitiâ Savonarolæ & opibus factionis ejus plurimùm in Republica pollens: qui privatim Bernardo Nerio inimicus, & hoſtili ab eo odio diſſidens, ne multitudo lacrymis & prehenſatione neceſſariorum, & reſpectu principum civium ad miſericordiam flecteretur, veritus; negavit eos civium loco eſſe habendos, qui civitatem ipſam ac patriam prodere hoſtibus conati eſſent; aut ullam iis legem auxilio eſſe debere, qui leges omnes atque omnia populi jura, quantum in ipſis fuit, ſuſtuliſſent. Pervicitque, ut non datâ provocatione, ſupplicium de damnatis ſumeretur. Neque cùm ad genua ejus ac Savonarolæ, propinqui eorum acciderent deprecantes, ut ne quam legem ad populi ſanciendam libertatem ipſi tuliſſent, ejus beneficio nobiliſſimi cives excluderentur, à ſe impetrari eſt paſſus. Quâ quidem ſive ſuperbiâ ſupplicum preces deſpicientis; ſive conſtantiâ premendi noxios, & illorum pœnâ cæteros ab ſimili fraude deterrendi, haud in Valorium ipſum quàm in Savonarolam acriora accenſa odia ſunt, non eorum modò quos ea calamitas attingebat, ſed multorum præterea Principum adverſæ factio-

nis, qui irâ atque invidiâ æſtuantes, hominis cucullati regnum, & ultimæ plebis arrogantiam ultra ferre nequibant. Hi palam ire obviàm multitudinis animis dominanti non auſi, clam eum apud Pontificem Maximum in impietatis crimen devocârunt, tanquam Eccleſiæ & majorum placitis pugnantia doceret, adeoque in Romanæ urbis mores licenter atque immodicè graſſaretur; ut non tam deteſtari hominum vitia, & pravas conſuetudines velle, quàm Pontificibus Maximis & Sacerdotum Ordini conflare invidiam, & populorum animos à Romanæ Eccleſiæ cultu avertere videretur, & quietum civitatis ſtatum ſeditioſis concionibus perturbare. Hæc ſæpè accuſantes tenuêre, ut Alexander Pontifex eum literis Romam ad dicendam cauſam evocaret: quibus cùm ille diu per varias fruſtrationes, Pontificis juſſa eludens, non paruiſſet, fuerat ab eo concionandi ad populum facultate privatus, & mox ſacrificiis prohibitus, & poſtremò graviori pœnâ excommunicatus. Atque ille quidem initio, ne ſpernere Pontificis Maximi juſſa majeſtatemque videretur, dies complures ſe & ſacris & templis abſtinuit: ſed veritus inde, ne ea res minuendæ ſibi auctoritati eſſet, dilaberenturque ab ſe paulatim homines, ac ſuum ſeneſceret nomen, niſi id dicendi laude tueretur, quæ Pontifex in ſe ſtatuiſſet, quia Reipublicæ & divinis juſſis adverſarentur, vim nullam habere, neque ſe iis teneri ferens, qui falſis criminibus indictâ causâ damnatus eſſet; contra Pontificis imperium, ſolitum concionandi munus repetiit, vehementiùs acriuſque in obtrectatores

insurgens, à quibus ea in se conficta crimina aiebat, non tam odio sui, quàm ut eum vano metu Pontificis ab studio plebis, optimaque in Rempublicam mente & salutaribus consiliis, deterrerent. Et Medicæos, ut Tyrannos atque hostes omnibus concionibus incessens, & Pontificem ipsum sæpè magnâ libertate asperè vehementerque perstringens, alienâ invidiâ crescere, & potentium odia veluti pro Republica contemnens, in suam vertere gratiam studebat. Et quidem multitudo eò majoribus hominem præconiis favoreque ferre, quò constantiùs pro una libertate atque commodis malevolorum calumnias sustinentem, certaminaque subeuntem, non Medicæos, non ipsum Pontificem Maximum formidantem, cernebat. Ipse elatus tantis ac tam immotis hominum in se studiis, atque ex eo fidentior, & ipsâ irritatione atque injuriâ ferocior ac vehementior factus, nec doctrinæ atque eloquentiæ, ac ne sanctitatis quidem jam famam, quæ summa de illo erat, contentus, etiam Vates ac Dei Nuntius, & futura cœlesti monitu providere ac præcinere credi volebat. Et quædam, ut ipse prædixerat, eventu comprobata, tantam huic vanitati fidem apud imperitum vulgus fecerunt, ut viventi præsentique tanquam conditionis humanæ modum supergresso, homines divinitatem quandam tribuerent. Et magnam brevi felicitatem, magnum imperium populo Florentino, si in cultu Dei præstitisset, suisque paruisset monitis, pollicenti; magnas item adversariis atque hostibus eorum calamitates, ut divino incitatus spiritu denuncianti, assensus fidesq-

que perinde ac cœlesti Nuntio Vatique erat. Sed Primores urbis atque adversarii factionis ejus hunc nacti locum, non eam esse civitatis fortunam, anxiè hinc Medicæorum atque exulum insidiis; hinc intestinâ discordiâ ægrè, cujusque nondum satis nova coaluisset libertas, differebant, ut Pontificem Maximum tam alieno tempore, injuriis, & contemptu majestatis ejus lacesserent, cùm deliniendus obsequiis & officiis conciliandus videretur, per quem tum maximè definiendo Pisano bello, recipiendisque Pisis agitarent. Hanc unius contumaciam ac temeritatem aliquando in publicam perniciem erupturam, nisi publicum consilium & auctoritas Magistratuum intercederet, & inconsultos amores vulgi, atque intempestivam cucullati hominis ambitionem confidentiamque compescerent, eumque audientem Pontificis Maximi imperio esse juberent. Simul hæc, simul Romæ augentes omnia in majus ad Alexandrum deferebant: qui quanquam & hominem & rem ferre leviter videbatur, tamen impulsu eorum, missis Florentiam publicè literis civitatem ipsam, non jam Savonarolam incusans dedi eum, sibi postulavit, multa interminatus, si hominem ab se piorum societate & communione submotum, ultra tulissent. Ex his literis post multas inter se civium contentiones, quæ plures dies tenuêre, imperatum tandem à Magistratibus Savonarolæ est, ut & sacris se & concionibus, donec Pontifici Maximo satisfecisset, abstineret. Nec ille publicam civitatis auctoritatem est detrectare ausus. Verùm per Dominicanos suos homines in dicendo

exercitatos

exercitatos frequentibus concionibus dabat operam ut plebem in ſtudio ſui retineret, & quæ in rem eſſent, edoceret. Contrà Sancti Franciſci Sodales, & veteri doctrinæ æmulatione, & novâ Pontificis in Savonarolam irâ incitati, ad infringendam potentiam ejus auctoritatemque apud vulgus convellendam, cupidè conſurrexerant, multaque dicta ejus refellentes, magnis ſæpè altercationibus cum Dominicanis rixabantur. Savonarola non multò antè, cùm populum alloqueretur, inter jactationem futura vaticinantis, & nihil doceri ab ſe, quod cum divinis literis, cumque Dei voluntate non conſentiret, affirmantis; ſe verò pro veritate rerum, quas diceret medias intraturum flammas, inviolatumque inde cœleſti ope abiturum injecerat. Id & Franciſcani redarguebant, & tuebantur Dominicani, magnâ utrique vi atque pertinaciâ. Quorum certamen in eum aliquando furorem atque impetum animorum contentione prorupit, ut unus eorum non dubitanter diceret, pro magiſtri dignitate, ac pro fide ac ſententia, quam defenderet, ſe ipſum in ignem conjicere, certâ ſpe incolumem evaſurum. Idem cùm adverſarius haud minùs confidenter de ſe affirmans polliceretur, conveniunt ambo, ut veruſne Vates, an falſus veterator eſſet Savonarola, periculo vitæ in corporibus ſuis ignis decerneret; adeo impotenter agitant animos, atque occæcant contentionum ac partium ſtudia. Conſtat, Savonarolam id ægrè tuliſſe, & diſcutere tam inſanæ contentionis certamen voluiſſe: ſed quia res in fre-

S

quenti acta hominum cœtu erat, ut neutri, ſalvâ exiſtimatione, à promiſſo liceret diſcedere, dicta dies eſt, quâ in medio foro accenſum ignem populo coram uterque ingrederetur, magnopere erectâ civitate in expectationem atque eventum futuri miraculi. Cùm dies adveniſſet, completur forum, quod pro Prætorio eſt latum amplumque, concurſu non ſolùm univerſi populi Florentini, ſed ingentis præterea multitudinis, quæ undique ex vicinis urbibus Florentiam ad ſpectaculum novæ nec unquam antè viſæ, aut auditæ rei confluxerat. Statuta in medio erat lignorum ſtrues, atque hinc Franciſcanus, hinc Dominicanus ſua membra incendio torrenda, unâ freti divinâ ope ultro daturi (tanta mentes ſeu fiducia veri, ſeu pervicacia occupârat) longo ſuorum ordine comitante aderant. Jamque admoturi rogo ignem erant, cùm nuntiatur Franciſcanis inſtituiſſe Savonarolam, ut Dominicanus flammas intrans conſecratam Chriſtiano ritu panis hoſtiam manu præferret. Id verò recuſare Franciſcani, nec ita conventum dicere, atque adeo ne debere quidem in eo de tota ſimul Religione periclitari, de cujus majeſtate haud parum apud imperitorum animos detractum iri videretur, ſi quod naturaliter fieri poterat, illam hoſtiam ignis abſumpſiſſet. Cùm Savonarola, qui in re præſenti aderat, ſuum negaret aliter quàm cum ſacrata illa hoſtia diſcrimen ſubiturum, atque in eo perſeveraret, ita diſceſſum è foro domum eſt, ut omnes per Dominicanum ſtetiſſe crediderint, quò minùs illa con-

troverſia experimento ignis tranſacta fuerit. Hic dies Savonarolæ potentiæ, & mox etiam vitæ finem attulit, documentum, nulli pelago ſe tam periculosè quemquam, quàm auræ vulgi gratiæque committere. Pari levitate tollunt favore in immenſum populares ſuos, deſtituuntque. Viſus periculum commento hoſtiæ defugiſſe, mirum quàm levis inde viliſque à pleriſque haberi ſit cœptus, quantum dictis ejus fidei detractum, quem religionis & ſanctimoniæ laude ſpectatum, vel ipſum miracula portentaque facturum, crediderant. Ea vero res addidit adverſariis ejus animos. Itaque poſterâ die excitato fortè tumultu, totâ urbe ad arma concurſum eſt. Quâ re permotus Magiſtratus, cùm liberandam tandem eo negotio atque ludibrio civitatem ſtatuiſſet, fontemque illum diſcordiarum amovendum, miniſtros cum militibus ad capiendum eum ire juſſit. Haud ſegniter Monachi, obſeratis Templi foribus, advenientes aditu prohibent, amicorumque qui accurrerant, receptâ manu vim afferre conantes telis arcebant. Sed ſumpſerant maximè inimici ejus arma, in quibus longè infeſtiſſimi irrupêre, quorum propinqui paulò antè, ob evocatos Medicæos, damnati & ſupplicio affecti fuerant. Ab his crematæ fores, ac Templum non tamen incruento certamine expugnatum, & Savonarola cum ſodalibus duobus in publicos carceres deductus. Neque hanc nacta licentiam hîc conſtitit ulciſcendi libido: Franciſcum quoque Valorium, à quo damnati provocationis jure & auxilio novæ

Legis privati fuerant, recipientem ſe domum aſſecuti, multis vulneribus, exprobrantes ſuperbiam, advolutos nuper genibus ejus aſpernantis, contrucidârunt; uxore quoque ejus, quæ ad protegendum virum domo proſiluerat, interfectâ. De Savonarola quæſtio inde habita, additis à Pontifice Maximo judicibus duobus, Romolino Epiſcopo, & Magiſtro Societatis Dominicanorum, ne quid per iram aut gratiam in eum conſuleretur. Primò inficianti, ac varia nectenti adhibita tormenta: quorum ob mollitiem corporis impatiens cuncta dicitur faſſus de ſe eſſe. Graviſſimum crimen viſum, quod ſe à Deo futurorum moneri, cœleſtique juſſu ea populo enunciare mentitus, plebis ſtudia ac voluntates falsâ ſpecie religionis captâſſet, aut divinum ſe vatem ferens, impendiò mendacio hominibus impoſuiſſet. Interrogatus, quò hæc cuncta ſpectâſſet fraus, negavit ſe inde divitias, aut ullos appetiiſſe honores; id modò quæſitum ab ſe hac prædicatione ſui, atque tam aſtuti conſilii apparatu, ut ſe maximè auctore publicum Chriſtianæ Reipublicæ Concilium haberetur, in quo ſuæ ante omnes eluceret ſanctitatis atque eloquentiæ laus; & revocatis majorum inſtitutis, & Sacerdotum moribus ad priſcæ diſciplinæ normam correctis, unus inde maximè veteris reſtitutæ vivendi rationis atque ordinatæ Eccleſiæ gloriam ferret. Multa, quæ præterea ab inimicis objiciebantur, de interverſis pecuniis, de occultis voluptatibus ejus, ac de conſiliis clam cum Regibus contra Rempublicam habitis, conſtat,

facilè diluisse. Sed de fraude impia confessum Romolinus & Magister Societatis Sacerdotio sacrisque solemni ritu moverunt, & capitalium rerum judicibus (nam Sacerdotibus mortis damnare quemquam est nefas) reliquerunt: à quibus cum duobus sodalibus ejusdem sceleris convictis, in ipso foro, fractis cervicibus suspensus, & circumdatis ignibus combustus est. Tanto ad spectandam rem multitudinis atque omnium ordinum concursu, quantum nuper miraculi spes, quod in Franciscanum editurus credebatur, fecerat. Ipse tam fœdæ mortis supplicium, ut constanti animo, ita obfirmato ad silentium subiit: suspenditque de se hominum judicia nullâ voce signove edito, ex quo aut innocentia ejus aut culpa argui posset. Ergo varius, pro cujusque studio, sensuque discedentium ab eo spectaculo sermo, famam quoque ejus ambiguam posteris reliquit. Alii meritas pœnas habere eum simulatæ pietatis, & immensæ ambitionis, quòd non civilibus modò rebus se plusquam cucullatum, & sacrorum curæ & cœlestis sapientiæ studiis deditum, deceret, miscuisset, sed ipsum ascendere cœlum, & divinitatem affectare esset ausus, prædicabant. Alii impatientiâ doloris falsum fateri, quàm inficiando tormentis lacerari, elegisse; sanctumque virum invidiâ ac conspiratione inimicorum oppressum lugebant. Atque hæc adeo opinio multorum animos incessit, ut cineres ex incendio ejus direpti, ac domi religiosè asservati à plerisque fuerint; prosecutique carminibus mortem ejus sint præstantia

ingenia: quorum quatuor hoſce verſiculos propter eorum elegantiam non omiſerimus:

Dum fera flamma tuos, Hieronyme, paſcitur artus,
Relligio ſanctas dilaniata comas
Flevit, & ô, dixit, crudeles parcite flammæ,
Parcite: ſunt iſto viſcera noſtra rogo.

Nec inter alios magis quàm inter Dominicanos ſuos diverſa fama fertur. Non ſermonibus modò, ſed editis quoque libris oppugnatus defenſuſque; manetque lis ne in hanc quidem diem ſedata, aut dirempta. Scripta ejus leguntur, in quibus valde probatur libellus, qui Crucis Triumphus inſcribitur, quo veritatem Chriſtianæ pietatis fidemque præclarè eſt viſus aſſeruiſſe.

DE JOANNE LEIDENSE, ANABAPTISTARUM REGE APUD MONASTERIUM.

MAGNITUDINE ac novitate ſceleris meruit ut cum illuſtribus viris memoraretur Joannes Leydenſis Batavus ſarcinator, qui adeo humili ab artificio ad invadendum Regium nomen proceſſit, ut ſordidiorne ipſe fuerit, an atrocius facinus ſit auſus, haud facilè diſcreveris. Nec verò ipſius, quàm rationis, quâ ſibi etiam ad opes ac potentiam munivit, magis diſpudeat. Nos, quia nova ac multis nobilitata flagitiis res eſt, repetitam ab initio, pro inſtituta tamen brevitate trademus. Ex quo, quantum valeat error, & ubi ſacrorum ac religionis arbitrium vulgus invaſit, in quàm tetras & quàm abſurdas ſuperſtitiones labatur, intelligi facilè ac perſpici poterit. Initium turbandi res ſacras, unde tantum Chriſtianæ Reipublicæ eſt vulnus impoſitum à Martino Luthero, in Leonis X. Pontificatu eſt ortum. Hic Iſlebiæ, ignobili Saxoniæ pago, humilibus parentibus ortus, viginti natus annos, ſubitâ religione

correptus cucullum induerat, ſeque in diſciplinam Auguſtinianorum tradiderat, tantumque in literarum atque eloquentiæ ſtudiis profecerat, ut diſertiſſimus Germanici ſermonis haberetur: nam quæ Latinè ſcripſit, planè inquinata ſunt & barbara. Quâ laude atque exiſtimatione ſui inflatus, & vitio gentis ferox & inſolens, ab concepta repulſæ indignatione eò audaciæ proceſſerat, ut Pontificis Maximi majeſtatem frequentibus concionibus aſtutè carpere non vereretur. Et paulò pòſt Principum quorundam Germaniæ novis rebus ſtudentium favore ad tantam eſt inſaniam elatus, ut ſacratarum Legum jura omnia polluere ſit aggreſſus. Verùm etſi detorſerit ipſe multas divinarum literarum ſententias, multaque ſacrorum inſtituta convulſerit; tamen in eo maximè exitioſus ac peſtifer fuit, quòd ſpretâ Eccleſiæ auctoritate, quâ veluti vallo ſacrorum fides continetur muniturque, religionis clauſtra refregit, aggeremque reſcidit, quo patefacto immenſus hic errorum Oceanus irrupit, at tot Chriſtiani nominis Provincias Regnaque inundavit, tot monſtra feraſque, tot diſtortas ac perverſas opinionum formas invexit. Siquidem laxatâ atque ſentiendi atque opinandi licentiâ, alii cupiditate atque ambitione, alii odio iraque, alii imbecillitate ac errore, novas ſibi quiſque religiones ex ſacrorum librorum interpretatione effinxit. Igitur ab eodem hoc capite ac fonte Luthero cùm multæ aliæ ſectæ, tum ii qui ab re Anabaptiſtæ ſunt dicti, profluxerunt. Hæc natio ex plebeis maximè hominibus, agreſtibuſque conflata, incredibile memoratu eſt,

quibus

quibus ſe ſuperſtitionibus obligârit. Ante omnia abolendum baptiſmum, quo infantes initiati affe-ctique ſunt; ac tum demum eâ ſalutaris aquæ ablu-tione utendum docent, cùm rationis uſu ac luce illuſtrata mens myſterii ejus vim intelligere, & ad animum tranſmittere poſſit. Homines, aiunt, na-turâ liberos naſci, & hanc Evangelii legibus con-firmatam, & ex æquo omnibus tributam libertatem eſſe; proinde non opibus, non honore, non pote-ſtate ullâ præſtare aliis quemquam oportere. Reges, Tyrannos atque alieni juris rerumque uſurpatores eſſe: item injuſtos reliquos omnes Magiſtratus; nec ulli homini aut legi parendum, niſi quas Deus ipſe ſacris in libris ſanciviſſet. Nihil propriè cujuſquam, omnia omnium eſſe. Parſimoniâ ac labore vitam ſuſtentandam, procul luxuriâ ac voluptatibus: &, ubi diſciplina viget, conferunt in commune omnia, & communi ſumptu aluntur. In Marcomannis, quam hodie Provinciam à flumine Mora, Moraviam dicunt, mediam inter Hungariam & Bohemiam, magnus eſt eorum numerus. Feruntur à Magiſtra-tibus, quod agros ſummâ induſtriâ colunt. Mihi eam gentem peragranti, & cum aliquot eorum col-locuto, non literarum modò atque omnis doctrinæ expertes, ſed imperiti prorſus & ad omnia rudes ſunt viſi; tantùm vitam in labore innoxiam agunt. Hinc obſtinata illis imbibitæ ſemel animo opinio-nis fides, à qua nulla ratio eos, nullius auctoritas, ac ne præſens quidem ſuppliciorum metus deduxe-rit. Operas fodiendis agris locant, mercedem ad eum qui huic rei præeſt, afferunt, à quo neceſſaria

T

in victum accipiunt. Nec semel accidisse, narratum est mihi, ut custos publicæ pecuniæ, eâ interceptâ, aufugerit. Matrimoniorum nulla sanctitas illis; singuli plures uxores habere, nec adulteria ullo in probro aut delicto ponere dicuntur. Cujuscumque formam concupieris, eâ fas potiri, dum te numinis instinctu, non libidine dicas concubitum appetere. Augere hominum genus, & propagandæ studere soboli, maximè Deo acceptum dicunt: & quosdam, ferunt, noctu in Templum promiscuam congregare mulierum hominumque multitudinem, extinctisque luminibus, nullo discrimine aut cognationis aut ætatis, quam cuique sors obtulerit, cum ea coire: ut procreandis liberis, non voluptati operati videantur. Sacrorum non alias ceremonias cultusque norunt, quàm in unum convenire locum, atque ibi prolatos in medium divinarum rerum libros legere. Tum qui dicendi peritior inter illos, orationem habet, quâ & interpretatur aliis, si quid obscurius inciderit, & omnes in susceptæ disciplinæ fide confirmat. Andreas Carolostadius, unus è primis Lutheri sectatoribus, brevi dedignatus Magistratum, ab ejus doctrina discedens, anno M.D.XX. renovari baptismum, nec ulli nisi adultâ & confirmatâ ætate tribui docuit. Sed longè maximum incrementum à Thoma Muntzero hic error accepit, qui ingenio procax, nec minùs vafer, & facundus in concionibus, quàm ad omnia audenda projectus & confidens, cùm & ipse à Luthero descivisset, pariter & dicta ejus refutabat, & in Pontificem Maximum, quod tum valde populare erat, invehe-

batur; & prorſus facere, non ſequi ſectam geſtiebat; atque ultimæ ſe plebi inſinuans, & maximè agreſtium imperitos animos captans, ita Germaniam prope omnem obierat, ut paſſim novæ ſuperſtitionis virus diſpergeret, & ubique magna ſeditionum & conjurationum ſemina jaceret; cùm ruſticanos homines gravi ſervitute preſſos, miſerando eorum fortunam, increpandoque Principum ac Magiſtratuum ſævitiam, ſuperbiamque, ac inexplebilem ſitim, miſerorum ſanguinem fortunaſque ſugendi, & brevi lætiora pollicendo, magnopere ad cupiditatem ac ſpem novarum rerum erexiſſet. Adjuvabant hominis conſilium, quanquam aliò ſpectarent Lutherus ipſe ſociique ejus, qui & omnibus concionibus vulgi gratiam occupantes, Principum aliorum ſegnitiem, aliorum vim ac tyrannidem incuſabant, & editi ab his ſeditioſi libelli, propter rerum, quas docebant, novitatem, omnium manibus verſabantur. Quibus ex rebus anno M. D. XXV. ille tandem agreſtium tumultus erupit, qui Germaniam omnem in magnum inſignis alicujus accipiendæ cladis atque amittendæ dignitatis diſcrimen conjecit. Quòd ſi Muntzero aliiſque furoris ejus miniſtros pares, ut concitandæ, ita regendæ multitudinis artes fuiſſent, magno civili ſanguine exundatura Germania fuit. Nam quantæ ſeditionis vires fuerint, numero cæſorum; quanta omnium alacritas atque ardor ad repetendum jus ac bello vindicandum, temeritate eorum licet æſtimare: qui ſine conſilio, ſine duce, veluti ſi in capiendis, non tractandis armis ſita vincendi ratio

eſſet: ita inconſideratè ac temerè ſunt coorti. Et quanquam improvida atque incondita turba nullo imperio, nullo rectore, tantùm ferociâ atque impetu ageretur; tamen priuſquam oppreſſi ſunt, multis locis, cædibus, rapinis, incendiis maximè Templorum ſunt graſſati, multæque Provinciæ direptæ ac vaſtatæ ab iis ſunt. Cùm vis atque motus major eſſet viſus, quàm ut ſingularum civitatum Regulorumque opibus ſuſtineri poſſet, habiti Germaniæ Conventus, collatæque in commune vires. Nam Germania eſt omnis diſtributa in partes decem, (Circulos ipſi appellant) ac ſuum quæque ſeparatum Concilium habet, ad quod de communibus rebus, pace belloque, ſeu conferenda tributa, ſeu tuendi fines ſint, refertur. Primùm à Suevis ſeditioſorum fractæ vires, tribus eorum millibus apud Lipem, & octavo pòſt die ad Valtingam mille quingentis interfectis. Tum Gulielmus Dux Bavariæ quinque, & Palatini & Virtembergenſes ſupra ſex millia; & Diopoldus quidam à Petra, mille quingentos ceciderunt. Et ab Antonio Lotharingiæ Duce tanta eſt edita ſtrages, qui diſperſos, & in plures diſtractos manus eſt aggreſſus, ut ad ſex & viginti millia occiſa ab eo dicantur. Lantgravius Haſſiæ mille; Saxoniæ ac Brunſvicenſium Duces ſex millia trucidârunt; Item alia alibi, ut interfecta eo tumultu ſexaginta millia hominum credantur; ſupra ducenta millia in armis fuiſſe. Quæ multitudo ſi nacta Duces eſſet, pervertere Germaniæ ſtatum potuiſſe non dubitatur. Captus & Muntzerus in Turingia eſt, qui cùm in caupona ſe ſordido lecto,

morbum ſimulans abdidiſſet, prope fuit ut eo commento perquirentes falleret. Agnitus extractuſque, ubi fugæ ac vitæ ſpem omnem intercluſam vidit, tum verò non Lutheri modò rationem, ſed ſuam quoque condemnâſſe, quidam auctores prodidêre; ſeque non errore, ſed ambitione & cupidine ad ea deſcendiſſe profeſſum, ac veram Religionis fidem, & colendi ritè Deum doctrinam non alibi quàm in Romana Eccleſia inveniri, palam eſſe teſtatum. Leve ac prope rejiciendum ſcelerati hominis teſtimonium, qui non opinione deceptus, ſed prudens ſcienſque cupiditatem parandi opes, & nominis ſui famam propagandi, religioni ac fidei, pro qua mori pulchrum & ſalutare habetur, antetulerit; atque infinitum hominum numerum ab ea colendæ pietatis ratione abduxerit, quam demum ipſe, effuſo menti præſentis ſupplicii metu, ſerò agnovit. Sed à Lutheranis vel ob id acerbiùs tortus, & omnibus cruciatibus pro merito necatus eſt. Tot cæſis hominum millibus, magis ſeditio atque tumultus oppreſſus eſt, quàm labes ſuperſtitionis extincta, ingentes mansêre reliquiæ, manavitque contagione morbus in dies latiùs; maximè Holandiam (hanc Batavos coluiſſe olim putant) Friſiam, & circumjectas inſulas corripuit. Inde in VVeſtphaliam tranſgreſſus, fœdum illud Monaſterienſe Regnum, Regemque peperit, de quo dicere nos inſtituimus. Eſt VVeſtphalia Germaniæ regio haud ignobilis, inter Viſurgim & Rhenum, Friſios attingens; Bructeros Angrinarioſque eam olim tenuiſſe Germani auctores tradunt. Munſter ipſi Urbem, gentis caput

appellant, & situ, & mœnibus, & publicis privatisque ædificiis, & incolarum frequentiâ inprimis nobilem. Carolum Magnum condidisse aiunt, Saxonibusque objecisse, dato Episcopo Lugdero spectatæ sanctitatis viro, qui barbaros ad Christianæ pietatis fidem traduceret, paulatimque feros atque indomitos animos Religione molliret, nomenque ab insigni Templo ac Monasterio ab eodem Carolo ædificato accepisse; & hodie quoque in ditione atque imperio Episcopi, ut pleræque civitates Germaniæ, manet. In hanc urbem fundente se assiduè latiùs per Germaniam Lutheri disciplinâ, Bernardus quidam Rotmannus concionatum Lutheri missu venerat; qui benignè hospitio à paucis consilii consciis acceptus, primò cœtus convenientium ad se habuit; deinde excitis audiendi studio pluribus, cùm hominem magna jam multitudo (ut facilè vulgus novis ducitur rebus) sequeretur, nequicquam repugnante, & mox etiam favente Magistratu, in foro concilia concionesque instititit habere, donec pulsis veteribus Sacerdotibus, aut metu se non commoventibus, Templa quoque urbis occupavit; accitisque aliis Doctoribus, populum omnem a cultu Catholicæ pietatis avertit, Episcopo, non ut oportuit, initio se hominis cœptis objiciente. Paucis inde interjectis diebus Monasterium ex Holandia venit Joannes quidam Leidensis, ab oppido in cujus agro ortus erat, cognomentum adeptus, homo patriâ suâ ignobilior, ac mortalium postremus, qui victum resarciendis vestibus quæritare esset solitus. Hic nullâ eruditione, quippe qui legere vix

ſciret, nullâ inſtructus ingenuâ arte, eâ dignitate inter Anabaptiſtas erat, ut ad eum ferè primas illi deferrent. Hic ergo plebem à Catholicæ fidei placitis, veluti Religionis arce abductâm opportunè nactus, ac in ſui generis infimorum hominum amicitias aureſque naturali ad id facilitate penitus influens, multos quotidie in ſuam ſententiam deducebat. Biblia, quo nomine ferè ſacros libros vocitamus, in Germanicum verſa ſermonem in manibus ſemper ferebat. Omnibus nunc antiquorum Vatum, nunc Chriſti ipſius ex Evangelio recitans dicta, & cum his quæ ipſe docebat, conferens; ignarum ac ſtolidum vulgus ita in ſui ac diſciplinæ ſtudium convertit, ut abjectâ, quam nuper tam cupidè amplexati fuerant, Lutheri doctrinâ, omnes ſe ad Anabaptiſtas Leidenſemque conferrent. Qui ubi ſuam multitudinem eſſe, ſeque animorum vulgi potiri intellexit, ipſum quoque Rotmannum ſæpè appellando, in ſententiam ſuam pertraxit, atque ex æmulo atque adverſario ſocium miniſtrumque inſaniæ ſuæ fecit. Nam ille dejectum ſe loco cernens, retinendæ dignitatis causâ, quam modò ducebat, ſequi ultro multitudinem ſtatuit. Addidêre ſocios ſe & alii Lutheranæ ſapientiæ magiſtri, aſſueti concionibus, nec tractandi oratione vulgi animos, imperiti, Hermannus Stapredus, Kniperdolingus, & Joannes Mattheus. Hunc & Leidenſem ſummos eſſe vates, ac divino Spiritu afflatos præſciſcere ac præcinere futura, perſuaderi ſibi credula plebs eſt paſſa. At Magiſtratus civitatis ac primi civium his attoniti, & quorſum res eſſet eruptura, verentes,

ſerò & poſt amiſſum jam omne jus excedere urbe, Anabaptiſtis juſſerunt: quo facto ſeditionem quam metuerant, maturârunt. Nam Mattheus, ſimulato fanatico furore in publicum proſiluit, ac diſcurrens per urbem exclamat, ultima impendere, adeſſe divinam ultionem, niſi expiâſſent ſe omnes ac laviſſent novo baptiſmate. Per hæc concita plebs, quæ quiſque domi habebat, telis arreptis, occupant forum, adverſarioſque urbe pellunt. Tum multitudinem omnem ex agris evocatam in urbem introducunt, ac refractis armamentariis, adminiſtrante impigrè omnia maximè Leidenſe, arma agreſtibus diſtribuunt: bona civium quique diſceſſerant, quique ſuſpecti erant, diripiunt, repugnantium cædem faciunt, civitatem ac Rempublicam in ſuam poteſtatem redigunt, ordinantque arbitratu ſuo; ſi ordo ac ratio ulla in ſumma rerum omnium confuſione eſſe potuit. Templa fanaque omnia ſpoliant, ac pleraque diruunt, niſi quæ ſibi aut in horreorum uſum, aut conciliis plebis habendis reſervârunt; ex his amotæ aræ, diſturbata Dei ac Divorum ſimulacra incenſaque ſunt, & omnia ornamenta detracta. Edictum inde omnibus urbis partibus capitis ſtatutâ pœnâ his qui non paruiſſent, ut quod quiſque auri argentique, aut divitis ſupellectilis domi haberet, in publicum conferret, certis ad hæc arripienda ædibus deſignatis. Item quicquid frumenti, frugumve fuit è privatis domibus in publica horrea comportari juſſum. Secundùm hæc, libros omnes omnis generis publicos, privatoſque deferri in forum, ac tantùm ſacrarum literarum volumina ſervari

vari jubent, congestosque in unum acervum flammis absumpserunt. Atque idem Mattheus vates abdentibus quid divinam iram denunciabat; & cùm diligentes ejus rei exploratores instituisset, quæ occultari compererat, ea divinitus sibi enunciata simulans, apud quos deprehendisset, in eos nullâ veniæ spe, ut cœlestis numinis violatores, animadvertebatur; tantaque dominantium severitas erat, ut non factorum modò, sed dictorum quoque supplicia exigeret: Siquidem juvenem per lasciviam ac jocum vaticinationes irridentem, comprehendi statim, abductumque in concilium plebis, strangulari protinus jusserunt. Quibus rebus tantus erat incussus omnibus metus, ut illam hominum colluviem sibi atque imperiis suis egregiè parentem haberent. Leidensis, cujus inter omnes eminebat auctoritas, triduum non à publico solùm, sed ab omni hominum conspectu in abditum secessit, atque inde demum prodiens, simulat se divinis rebus operatum, & à Deo, quæ fieri vellet, admonitum. Ac Kniperdolingo nudatum gladium tradit, tuerique justitiam jubet. Duodecim viros creat, penes quos administrandæ publicæ rei curam esse jubet: legem de connubio, pluribusque ducendis uxoribus sancit; & ut magni legum latores solent, ne quid cæteris præcipere, quod non facturus ipse esset, videretur; delectas tres puellas confestim sibi matrimonio jungit. Alia item, ut conducere rebus visum, instituit; quæ omnia à Deo doctum se jurejurando confirmavit: tanta & impudentia mentiendi illi, & aliis credendi facilitas fuit. Seditio quorundam

novas aspernantium leges est orta, concursumque ab armatis in forum, & captus Kniperdolingus & aliquot è duodecim viris. Id verò facinus Leidensis multitudinem multò majorem secum trahens adeo atrociter vindicavit, ut seditiosorum quinquaginta supplicio affecerit, & in aliquot ad palos colligatos collineari sclopis, & trajici ac lacerari plumbeis glandibus jusserit. Jam Leidensis cuncta ad se traxerat: nam & oppressa seditio, punitique severè auctores, & constitutæ leges, & dati legum custodes, majorem in ipso potestatem esse, quàm quantam impartitus aliis fuisset, declarabant; magisque nomen imperii illi, quàm vis deesse videbatur. Id quoque jam assumere maturum ratus, & certus, nec duodecim viros, nec Kniperdolingum præventos à se, obligatosque beneficio ausuros se opponere, & multitudinem facilè approbaturam, hominem idoneum è numero vatum subornat, & quæ fieri vellet, quove modo, ut sui quoque regni Deus auctor fieret, ostendit. Vates (ut erat instructus, populum in forum ad concionem vocat: adstitisse sibi numen narrat, ac se jussisse nunciare illis, quàm docti essent, pietatem colerent, auctorique ejus gratiam referrent. Deum enim ita velle, ut Joannes Leidensis debellatis omnibus Regibus, populis omnibus subactis, orbis terrarum imperio potiretur, sanctissimaque Religione ac legibus victos formaret. Proinde hominem Deo acceptum ipsi Regem sibi constituerent, eique dicto audientes essent. Sive tanta nuncianti hæc fides fuerit; sive pro se quisque Leidensis gratiam præripere, quem jam regnare

intelligebant, properârit; aſſentientibus læto clamore proximis, omnes eum Regem ſalutant, ſublatumque humeris in editiori loco, ut conſpici ſalutarique ab omnibus poſſet, locant. Ille tumultu ſedato, ac facto ſilentio, tacitus, corpus proſternens humi, procubuit; rurſuſque attollens, nixus genibus, vultum manuſque in cœlum intendens, diu immotus ſtetit. Deinde ut invitus ac refugiens ſubire regnum, ut onus videretur, affirmat, id ita fore ſibi multò antè à Deo ſignificatum fuiſſe; ſed reticuiſſe ſe ac celaſſe eos, ut ſaltem differret quod declinare non poſſe ſciret: Poſtremò ſuſcipi à ſe Dei juſſu regnum, nec aliter illud quàm ex ipſius juſſis monitiſque Dei eſſe geſturum profiteretur. Haud equidem ſum neſcius, commentitia hæc & fabulæ ſimilia legentibus viſum iri: quibus me quoque ipſum adſcribere, qui apud alios legi, niſi & non dubii auctores traderent, & res minimè vetuſta eſſet, & ego in ipſa Monaſterii urbe multa veſtigia harum rerum aſpexiſſem, & cum iis eſſem locutus, qui non meminiſſe ſolùm, ſed etiam interfuiſſe ſe dicerent. At Leidenſis in ſpem (ut ſui crediderant) ſubigendi imperio ſuo omnes terras, ſuſcepto Regis nomine, Regum quoque more omnia circa ſe diſponit. Abrogatâ duodecim viris poteſtate, ex iis aliiſque, ut quemque ætas aut ingenium commendâſſet, conſilium ſibi deligit; & id quoque magnifico vocabulo, Senatum appellat. Aulam Aulæque miniſtros pari vanitate deſignat. Alios Præfectos Regiæ Domûs, alios ſcrinii Magiſtros dicit, alios apparere ſibi, alios alia curare jubet. Satellites item,

ſtipatoreſque corporis ad cuſtodiam ſui adhibet. Atque ipſe aſſumpto diademate, atque argenteo baculo in purpura auroque (ut ornatu quoque luderet Regem) procedit. Apparatus ſacrorum, ac veſtes, quibus amiciri aræ, & res divinæ fieri conſueverant, detractas ſacrariis, in ſuum verterat cultum: ut qui nuper conſuendis agreſtibus tunicis vitam toleràſſet, huic regium fœdanti nomen, chlamydes ex auro, ſacrataque veſte fierent; adeo à pagano Sartore, omnibus ſimul divinis humaniſque rebus eſt inſultatum. Duos dignitate atque formâ inſignes pueros ex eorum numero, quos ad domeſtica miniſteria, more Regum ſibi aſciverat, prodeuntem in publicum anteire ſe in equis jubet, atque alterum elatum dexterâ ſacrorum librorum volumen; alterum nudatum enſem præferre. Quo volebat intelligi, daturum ſe Orbi leges quæ iis libris continerentur, atque in repugnantes armis vindicaturum. Eodem quoque modo eminere tollique inter reliquas feminas, Reginas ſuas voluit, quarum numerum ad quindecim auxerat. Sedem quoque ac tribunal ſibi in foro quàm editiſſimum ornatiſſimumque erigi mandavit, atque ex eo jus populo reddebat: quæ magis maleficiis puniendis, quàm diſtrahendis dijudicandiſque controverſiis juriſdictio exercebatur. Neque enim lites erant inter eos ullæ, quarum ſtirpes verba Meum, Tuumque, lege ſublata, & omnia in commune habita exciderant. At Franciſcus VValdeckius civitatis Epiſcopus ad recuperandum quod per inertiam amiſerat imperium, animum aliquando intendens, cùm fini-

timos Regulos populosque docuisset, interesse omnium, nefarii exempli rem ultum ire, exercitum comparaverat: cui, præter civitates quæ VVestphaliæ concilii sunt, & Coloniensis Archiepiscopus & Clivensium Regulus, & proximi Belgæ auxilia miserant. Sed cùm infestis copiis, pluribus simul locis ad mœnia subiisset, magnâ Anabaptistarum virtute undique est repulsus; repetitis per aliquot dies majori semper vi impressionibus, majori semper detrimento suorum, recipere in castra milites est coactus. Igitur irritâ spe per vim expugnandi urbem amissam, & mœnibus validam, nec minùs constantibus animis defensam, reliquam cogitationem ad obsidionis consilia convertit. Castellis idoneis locis ædificatis, & in plures stationes exercitu distributo, oppidum circumsêdit. Anabaptistæ, quanquam nullius externi, aut bello exercitati militis præsidio juvarentur, nec præter agrestium multitudinem, & oppidanam plebem aliud robur in armis haberent; tamen tantum ardoris ipsa superstitio faciebat, tantaque industria Leidensis, tamque ad omnia vigilans cura fuit, ut & oblatam veniæ spem rejicerent, & non à muris solùm repulerint Episcopum, sed animorum satis etiam ad erumpendum, tentandasque hostium stationes, sæpè habuerint. Hic ad provisam antè obsidionem tolerandam, magnam commeatûs omnis generis copiam in oppidum comportaverat; mœnia &, sicubi collapsa essent, refecerat, & novis munitionibus ex usu excitatis, egregiè adversùs vim communierat; quicquid totâ urbe aut publicè aut privatim armorum fuit, juventuti

diſtribuerat, ac delectu habito militarem omnem ætatem centuriaverat, in cohorteſque deſcripſerat, datis Centurionibus Præfectiſque quibus parerent. Et poſt aſſumptum nomen Regis, delectis ex omni numero duodecim, quorum eminere virtus ſcientiaque in re militari videbatur, curam ſummamque belli commendavit, ac ſuam cuique partem mœnium, quam defenderent, attribuit. Et ut incitaret honore virtutem, omniaque pro majeſtate novi nominis inſtituerentur, eos, quæ proxima regiæ amplitudini dignitas habetur, Duces appellavit: & quò magis ſibi ac Reipublicæ firmaret, ſpe ac promiſſis ingentibus oneravit, brevique ad maximas opes imperiumque evecturum ſe illos eſt pollicitus. Intermiſsâ mœnium oppugnatione, Epiſcopus id modò cum curâ cavebat, ne quid commeatûs in oppidum importaretur; domituram famem, quos expugnare arma nequîſſent, ſatis credens, nec diu ſuffecturam tantæ multitudini alendæ antè convectam rem cibariam. Tam ſegne bellum Leidenſis principio adeò contempſit, ut quotidie ſuos ad ferenda cum hoſtibus certamina ultro portis emitteret; verbiſque imbellis viri Ducatum illudens, magis condendis religionibus, moribuſque novæ diſciplinæ formandis, quàm belli negotiis occuparetur: certus, haud quaquam duraturos in bello tamdiu hoſtes, quantum ipſe frumenti, ad fruſtrandam ſpem eorum, in urbe haberet. Verùm ubi perſeverantiùs opinione ſuâ continuari obſidionem videt, duo de triginta homines, quos maximè fidos ſibi, & ardentes ſtudio novæ ſectæ nôrat, ad alios circa

populos ſollicitandos mittere ſtatuit. His in occulto eadem ſingulis mandata dedit, ut ubique quantas quiſque poſſet, manus cogerent, & ad opem ferendam obſeſſis, loco dieque inter ſe dicta, convenirent. Palam diſſimulatâ causâ fingit, ſe cœlitus admonitum, juſſumque à Deo eos in varias terrarum partes, ad propaganda ſacrorum quæ ſola divino numini accepta eſſent, inſtituta dimittere. Hic enim perpetuus illi mos fuit, nihil publicè agendi cujus non Deum auctorem faceret. Cum his igitur in publico convivatus, hortatuſque eos ut divinâ freti ope fortem ac diligentem operam Deo ac Religioni navarent, ac multis laudibus proſecutus, abire juſſit. Qui noctu egreſſi oppido, cùm vigilias hoſtium fefelliſſent, diverſi proficiſcuntur. Nec vana Leidenſi hæc fraus fuiſſet, niſi in agris hominum cœtus habentes, concitanteſque ad arma multitudinem, comprehenſi quidam, atque eorum indicio inventi alii captique immaturam rem corrupiſſent: qui tormentis confiteri fraudem inopiamque obſeſſorum adacti, quia nemo ab prava qua imbuti erant opinione, abduci potuit, ſtrangulati omnes, ac flammis cremati ab ipſis quoque Lutheranis ſunt. At non inopia ſolùm, ſed fames etiam urgere obſeſſos cœperat; jam frumento omni, frugibuſque abſumptis, ægre plebs vitam tolerabat, voceſque orantium primores, ut ſaluti civitatis conſuleretur, audiebantur. Quas Leidenſis voces non conſolando fractos debilitatoſque animis, ſed pœnarum ac ſuppliciorum atrocitate compeſcebat, adeo ſeverè, ut cùm conſpirâſſe quoſdam in necem ejus depre-

hendiſſet, ſeptem & quadraginta eorum jugulari in medio foro juſſerit. Et cùm item unam Reginarum, quam inprimis caram habebat, tot miſerorum calamitate vix animam trahentium, & corpora diuturno confecta jejunio paſſim per omnes vias ſternentium permotam, id quidem haud quaquam arbitrari ſe gratum eſſe Deo dixiſſe, delatum ad eum eſſet, vocari eam, adducique protinus in mediam concionem juſſerit; atque omnibus coram increpitæ, quòd ex qua domo exempla conſtantiæ peti conveniret, inde impiæ voces ſolvendo imperio prodiiſſent, ſtatim vinciri poſt terga manus, ac nudari collum, ſeque inſpectante flenti, miſerabiliterque viri fidem per tori ſocietatem imploranti, gladio cervices cædi atque interfici imperavit: Triſte circumfuſæ concioni ſpectaculum, ſed utile, ut in tali re documentum ſanciendæ reliquorum fidei, & ad ultimam famis atque inopiæ patientiam firmandæ. Tantus enim ex ſævitia Regis metus omnes inceſſit, ut taciti fatum ſuum opperirentur, & pro ſe quiſque tolerandæ vitæ remedia exquireret. Quod terræ inter hoſtium caſtra, urbemque circa mœnia fuit, ligonibus invertêre, & raparum leguminumque injecêre ſemina; multiſque ea res per æſtatem ſubſidio fuit. Poſtremò cùm equorum jumentorumque omnium carnibus ſe ſubſtentâſſent, iis quoque conſumptis, canes, feles, mures conſectabantur; nec ullum erat tam immundum animal à quo abſtinerent. Atque eò demum eſt ventum, ut pelles coriaque macerare, ac fervidâ mollire aquâ, & mandere conarentur: herbas radiceſque omnis generis,

generis, & quicquid muris, parietibuſque obnaſceretur, avidè comederent. Senum atque inutilis ætatis turba, cùm oppido emiſſa ne ab hoſtibus quidem reciperetur, per omnes paſſim campos deficientibus viribus ſtrati exanimabantur. Multi in ipſa urbe, humanis quoque cadaveribus eorum quos aut fames aut morbus abſumpſiſſet, aluiſſe ſeſe feruntur. Leidenſis cùm metu continebat omnes, tum variâ ſpe ducebat, brevi affirmans fore, ut ſibi ingentes copiæ auxilio venirent, quibus non ſummoturus modò obſidione hoſtes, ſed debellatos ditioni ſuæ ſubjecturus eſſet. Quod adeò pro non dubio aſſeverabat, ut victoriæ præmia ante bellum divideret ſuis, nominaretque urbes & oppida, quæ cuique daturus dono eſſet. Sed & præcepiſſe dicitur illis, ut in acie Philippo Lantgravio Haſſiæ, Lutheranæ factionis Principi, & viro magnæ inter Germanos dignitatis parcerent, quòd eum tranſiturum in partes, & fidelem ſibi operam ad reliqua navaturum, certum haberet. Atque hæc ſibi cœleſtibus monitis, viſiſque affirmari docebat; Deumque, ut ipſorum potentiam fidemque experiretur, circumſideri eos, & illâ ad tempus inopiâ anxios habere voluiſſe. Sed quanquam ille omnia ad Deum referre, unaque divinorum promiſſorum fiduciâ niti ſe credi volebat, haud tamen ſegniter, ut cœlo ſibi delaberentur auxilia, expectabat; ſed occultis nuntiis aſſiduè Hollandos Friſioſque ſollicitabat, à quibus ei non dubia nec vana ſpes maturæ opis afferebatur. Nam in iis gentibus latiſſimè diffuſa illa Anabaptiſtarum hæreſis erat, & magno ſtudio cu-

raque eximendi periculo ſuos tenebantur. Ab his clam miſſæ tres naves armis, viris, commeatu onuſtæ non fefellêre Belgas, & motus eorum, & maria obſervantes: Quas Amſterdamo nobili Hollandiæ portu profectas, ut Oceani ſinu, cui Zuderſcæ eſt nomen, tranſmiſſo inde terreſtri itinere per Friſios in VVeſtphaliam, Monaſterium penetrarent, aſſecutus cum claſſe Georgius Scenchius, Belgarum Præfectus, perforatas magnis tormentorum ictibus, cum rebus hominibuſque in medio mari demerſit. Nec tamen ea res terruerat obſtinatos, liberaſſentque Leidenſem, & magnum belli incendium in Germania excitaſſent, niſi intenſis in id Magiſtratibus in ipſo conatu apparatuque moliendi movendique res, pluribus ſimul locis oppreſſi punitique fuiſſent. Continuabatur alterum jam annum obſidio; nec minùs qui oppido incluſi erant, quàm qui foris caſtra habebant, hujus tam diuturnæ ac inertis militiæ tædium cœperat; multique quotidie è caſtris in vicina oppida dilabebantur, bellumque paulatim deſerebant. Quod intelligens Epiſcopus, fatigando precibus Germaniæ Principes, monendoque, ne tam dirum nefas, & in omnium capita recaſurum ſi inultum eſſe paterentur, negligerent, tenuit ut Concilium gentis Ulmam cogeretur, in quo majora illi auxilia decreta miſſaque ſunt. Quæ cùm adveniſſent, quanquam ſatis virium viſum omnibus eſſet, ad urbem aggrediendam, afferendamque vim mœnibus; tamen ne milites efferatis deſperatione ac rabie belluis objicerentur; & quia Epiſcopus ſervari civitatem cupiebat, ne fruſtrà recepta

inde ab se esset, si expugnatam armis milites diripuissent, exinanitaque sibi, ac militari licentiâ vastata traderetur, communi sententiâ decernunt, ut in obsidionis consilio perseveraretur: sic enim sine ullo vulnere venturam in manum non dubitabant. Itaquè & circumdata, clausaque arctiùs omnia, ut ne singulis quidem aditus egressusque ex urbe pateret; & subire quidam ad muros, & animos per colloquia tentare jussi. Sed Leidensis gravi edixerat pœnâ, ne quis se inconsulto cum hoste colloqueretur. Ipsum ergo Leidensem appellari placuit, si fortè oblatâ impunitate ad dedendam urbem adduci posset. Vilgericus Obersteinus, nobilis Germanus, qui auxiliaribus copiis præerat, ad colloquium cum Anabaptistarum Rege venit, egitque cum eo, ut restitueret Episcopo urbem: In quo rem gratam facturum Germanorum genti aiebat; & pollicebatur publicâ, suâque interpositâ fide, ei omnibusque qui eum sequi voluissent, tutò quò vellent abeundi potestatem futuram. Virum & nobilitate generis, & militiæ honoribus præstantem, adeò agrestis & barbarus Rex contempsit, ut scurrilibus derisum verbis ultro ad transeundum invitaret, atque non ipsi solùm, obsidentibusque militibus, sed universæ Germaniæ minitaretur. Tantum illi aut spei supererat, aut stolidæ superbiæ animus morti obfirmatus faciebat. Sed inopia famesque non vulgus solùm jam plebemque premebat verùm ad ipsum quoque pervenerat Regem Ducesque; nec tolerari ultrà posse videbatur. Profitetur unus Præfectorum, Langhenstratus nomine, cui fidebat Rex plurimùm, se per

hoſtium ſtationes evaſurum, & intra quartum decimum diem cum aliquo commeatu ſubſidioque rediturum. Dimiſſus à Rege collaudatuſque clam in caſtra hoſtium venit, collocutuſque cum Epiſcopo & Vilgerico, ſuam ſuorumque incolumitatem pactus, tradere urbem pollicetur. Deligitur nox Joanni Baptiſtæ ſacra, ut cujus Divi manu primum Chriſti Dei capiti infuſum baptiſmum fuiſſe divinæ Literæ tradunt, ejus feſto die de baptiſmi violatoribus pœnæ caperentur. Langhenſtratus ad obſeſſos reverſus, comparatam ab ſe manum, doctamque quà potiſſimùm, quove tempore acceſſura ad oppidum, vitaturaque hoſtium ſtationes eſſet, & omnia, ut res viſa poſcere, compoſita refert, ſeque præceſſiſſe ad eos excipiendos introducendoſque dicit. Leidenſis ſuos certiores facit, commeatum cum novi ac recentis præſidio militis adeſſe; ſic Deum ſibi per quietem ſignificâſſe, proinde bono eſſent animo, lætioraque in dies expectarent. Cùm dicta nox adveniſſet, proditor qui portam quæ Crucis dicitur, cuſtodiebat, monet ſuos, ne ſe commoverent ſi intrantes armatos ſenſiſſent; ſe enim ſubſidium, commeatumque in urbem eâ nocte intromiſſurum. Ita Germanos patefactâ portâ, introducit. Ingreſſi ſub ſignis paulò ante lucem, ſilenti agmine ad occupanda idonea loca vadunt; tum ſublato clamore, proximas ſtationes, obvioſque trucidant. Nec Anabaptiſtæ à fortuna deſerti, proditique à ſuis, non memores priſtinæ ferociæ cecidêre. Multis in urbis partibus aggregantes ſeſe, cruenta cum hoſtibus certamina conſeruêre, circumventi undique cæſi-

que. Haud ſpernendus numerus ſe in forum conglobaverat, unde ad viarum oſtia audaciſſimè pugnam ciebant. Verùm creſcente hoſtium multitudine, cùm integros atque impetu victoriæ ardentes, victos jam ſe & fame enectos diu ſuſtinere poſſe diffiderent, non tamen ante pugnandi finem fecêre, quàm pactâ ſalute in fidem recepti ſunt. Multi tamen eorum veniæ ſpe abjectâ ultro ſe hoſtium telis obtulerunt: in quibus fuit Rotmannus, qui primus civitatem ab Epiſcopi ſui fide averterat. Rex, quòd alterius victoriæ inſtar fuit, cum Kniperdolingo & Joanne Matthæo vivus in hoſtium poteſtatem pervênit. Magna ſine diſcrimine ullo ætatis aut ſexûs ab incitato & parcendi neſcio Germano milite, totâ urbe eſt edita cædes; cùm æquè Lutherani noſtrique ad extinguendam exitiabilem ſectam ſanguine ignobilium capitum graſſarentur; magiſque quia occidendo feſſi fatigatique ſunt, quàm imperio Ducum, aut Epiſcopi precibus finem cædibus fecêre. Decem inde dies egerendis cadaveribus, quibus ſtratæ omnes viæ erant, purgandæque urbi, ac recognoſcendis captivis dati. Quæſtiones quoque de multis habitæ, ac ſupplicio affecti multi, quorum facinus aut impietas emineret: multitudo, datâ præteritorum veniâ, redire ſub priſcas ſacrorum leges eſt juſſa. Leidenſis ad Epiſcopum adductus, perinde eum deſpexit, dedignatuſque eſt, ut ſi verus Rex humilem aliquem ſacrificulum alloqueretur. Percunctanti, quibuſnam dirarum ſtimulis actus in civitate alienâ, tantis ſceleribus flagitiiſque debacchari non fuiſſet veritus; ille per contemptum ac

ludibrium Papam appellans, Quid eſt, inquit, mi Papa, quod queraris, aut qua in re tibi nocuimus? qui nihil ex tua urbe nobiſcum aſportavimus? & eam, quòd ſine magnis ſumptibus facturus ipſe non fuiſſes, egregio opere munitam tibi reddidimus? Verùm ſi quid damni feciſti, facilè repones; idemque ego tibi brevi nummulis repletam crumenam dabo, ſi meum conſilium ſequi volueris. Quærenti, & quod tandem id conſilium eſſet? Jube, inquit, me caveâ includi, ac per omnes Germaniæ urbes circumducito tecum, nec niſi ſtipem ad te afferentibus oſtendas; tum næ multis teronciis locupletior referes te domum. Increpante Epiſcopo, an cum ſui generis opifice aliquo cavillari ſe crederet? & quâ fiduciâ tam ſævam in aliena civitate invadere ac exercere tyrannidem auſus eſſet, exigente; ſubridens ille, Et quis te, inquit, ejuſdem civitatis Tyrannum eſſe juſſit? Reſpondente Epiſcopo, imperium ad ſe juſtum, juſtis ſuffragiis eorum, penes quos ea poteſtas eſſet, delatum; Et mihi, inquit Leidenſis, Deus ipſe regnum hoc tradidit. Tum Epiſcopus impudentem hominem ac ſcelere perditum cuſtodibus tradit, aſſervarique per aliquot dies juſſit, ac tormentis fateri, cum quibus, quibuſve in Provinciis conſilia miſcuiſſet, cogi. Poſtremò cum Kniperdolingo & Matthæo ad ſupplicium ducitur, & candentibus forcipibus pariter lacerati in ſummam turrim aſcendere juſſi, ibi cervicibus fractis, clathratis feneſtris, Rege in media ſtatione locato, ſuſpenduntur. Manentque hodie reliquiæ: & nos cùm in eam veniſſemus urbem, ſeptimo ac vigeſimo pòſt anno vidimus.

DE HENRICO OCTAVO REGE BRITANNIÆ.

HENRICUM octavum Regem Britanniæ nihil videtur caussæ esse, cur inter eos non referamus, quorum adversos casus exponendos suscepimus: Etsi enim humanæ sortis calamitates magis intulit aliis, quam ipse perpessus est, & neque regnum neque vitam ullâ sui, sed debitâ necessitati ac naturæ morte amisit, tamen cùm veluti à semetipso desciscens immanibus se flagitiis sceleribusque contaminâsset, ex summo gloriæ fastigio, summaque hominum gratiâ atque existimatione, quâ unus maximè inter omnes Reges floruerat, repentè in summam infamiam, quæ haud minor, quàm Regni jactura videri potest, præcipitavit. Huic etenim Henrico, quamdiu in fide atque institutis majorum permansit, nullum Regum Principumve aut animi aut ingenii virtutibus parem ferunt ætatis ejus scriptores: Ac ne famâ quidem ac rebus foris domique gestis quemquam anteponunt. Non ei forma, non valetudo, non robur corporis defuit, non animus dignitati corporis par. Justitiæ, liberalitatis, mansuetudinis, magnanimitatis præclara exem-

pla memorantur. Multæ claræque victoriæ: quarum illa maximè illustris, cùm transmissis in continentem egregiis copiis, feroces exultantesque prosperis rebus Gallos, fuso eorum equitatu, quo invicti antè habiti fuêre, validisque eorum expugnatis urbibus egregiè retudit, compescuitque. Nec illa minus nobilis, quâ Jacobum Regem Scotiæ ausum infesto exercitu Angliæ fines incurrere, ut Henricum ab Gallico bello ad sua tuenda averteret, per Thomam Havardum Surreï Comitem acie victum occidit, Scotorumque res uno prælio propè in perpetuum afflixit. Reverso inde domum tantum hæ res opinionis nominisque apud omnes nationes fecerunt, ut unus arbiter pacis bellique inter reliquos Reges esse videretur. Quos quidem omnes cùm virtute ac virtutis gloriâ, tum Christianæ rei studio, ac pietate erga Pontifices Maximos facilè anteibat. Quos haud secùs quàm parentes omnibus semper officiis obsequiisque percoluit; quorum Julium II. Gallorum armis vexatum enixè adjuvit; urbem Romam captam, crudelemque in modum direptam, & Clementem Pontificem Maximum scelerate ac perfidiosè à Cæsarianis militibus oppressum, captumque unus maximè tantæ calamitati exêmit. Adeóque animum in omnes partes bene audiendi incitavit, ut literarum quoque ac doctrinæ laudem appetierit, & quidem consecutus sit maximam: scripto atque edito libro adversùs Martinum Lutherum, tum à Christo Deo traditam divinarum ceremoniarum, & sacrorum disciplinam novis explosisque religionibus turbantem. Neque infrà magnitudinem suam duxit,

Lutherum

Lutherum ſordidum ac deſpectum hominem, quia ſacra, legeſque divinis editas literis, & Catholicæ Eccleſiæ auctoritate, & cultu tot ſæculorum gentiumque ſancitas polluto ore temerare eſſet auſus, arguendum ſibi refellendumque deſumpſiſſe. In quo cùm priſcæ pietatis non cultorem modò ſe, ſed etiam vindicem præſtitiſſe eſſet viſus, clarum ad poſteros cognomentum, Defenſoris Catholicæ Religionis à Leone X. Pontifice Maximo, ad quem librum miſerat, eſt conſecutus. Idem ſive fraude inductus, ſeu cæco atque inſano amore perditus ſive utroque, ita ſe ipſum repente exuit, ut obſtupefecerit admiratione homines, ex quanto viro in quàm tetrum, quàm immane monſtrum evaſerit. Qui cùm omnium libidinum maculis ſe vitamque contaminâſſet, fœdatas turpiſſimæ luxuriæ ſordibus manus optimi cujuſque cæde ac ſanguine ita inde imbuit, ut dubium reliquerit, flagitioſior, an truculentior Tyrannus dici meruerit. Furoris initium ab uxoris repudio, rumpendiſque ſacratarum legum vinculis cœpit. Ea Ferdinandi Hiſpaniæ Regis filia, Caroli V. Cæſaris matertera erat; fueratque antè Arcturo fratri ejus nupta, qui imbecillâ valetudine vixdum quartum decimum ingreſſus annum, conjuge non tactâ, cùm obiiſſet, petentibus id enixè Regibus, Virgo ex auctoritate Pontificis Maximi Henrico eſt tradita quanquam ob utriuſque parum maturam conjugio ætatem dilatæ nuptiæ ſunt, nec ante Henrici patris mortem conjunctæ, ne quis non ſponte ductam ab eo exiſtimare poſſit. Habeo Auctores, in pactionibus initæ hujus inter Hiſpaniæ &

Britanniæ Reges affinitatis fuiſſe, ut Edoardus, Edoardi IV. fratris filius, (qui, quia patrui Regnum jure illi obveniret, à Britanno in cuſtodia detinebatur) antè necaretur, quàm deducta Catharina (id puellæ nomen fuit) ad Arcturum eſſet, quò eum certior ſucceſſio regni ſublato juſto herede maneret; atque ita innoxium puerum, veluti victimam infauſti conjugii mactatum fuiſſe. Quis ergo miretur, nuptias non tam matrimonii ſanctitate, quàm inſontis adoleſcentis cæde conjunctas, juſtâ Dei irâ alteri inde Regi ignominioſas, alterius regno calamitoſas evaſiſſe. Igitur Henricum, ſeu morum Catharinæ pertæſum, quacum duo de triginta ânnos vixerat, & ex qua liberos ſuſceperat; ſeu novo amore ab illa ſeque alienatum, ſive ſuorum conſiliis artificiiſque deceptum, cupido ingens inceſſit ejus repudiandæ, cum qua ſibi aiebat connubii jus non eſſe, quæ antè juncta fratri ſuo fuiſſet. Verùm cùm viſa major res eſſet, quàm ut ſine juſto conſiliorum apparatu moveri poſſet; & ne ipſi quidem Regi tutum, invidiam, quam ex tam inſigni Reginæ injuria orituram apparebat, ſubire, initio quidem differri rumoribus placuit; ſummiſſis, qui inſerentes ſe cœtibus, Regis caſum miſererentur, matrimonio caſtæ quidem & probæ, ſed quæ nubere illi per leges non potuiſſet, impliciti; atque ita multitudinis ſenſum explorare. Et univerſi quidem, ut nefas & piaculum aſpernabantur: ſed paucorum aſſentatio apud ægrum animum validior erat. Non tamen auſus ipſe palam mentionem rei facere, per Thomam Volſcium Cardinalem Eboracenſem, qui unus cùm reliquorum

omnium, tum novissimi consilii non particeps solùm, sed etiam auctor erat, subornat Francisci Regis Galliæ Legatos, qui forte ad se pacis ac fœderis firmandi caussâ venerant (ab hac enim cogitatione magnopere se Gallis, hortante Volscio, tradiderat) ut sanciendæ in perpetuum amicitiæ sororis Francisci conjugium Henrico offerant, quando in Catharinæ matrimonio salvâ religione permanere non posset. Et Galli quidem optatam occasionem nacti, avertendi in perpetuum à Cæsare Henricum, & inexpiabile inter eos odium serendi, cupidè arripuêre, & à Rege in amicorum consilium admissi, ut instructi à Volscio fuerant, eum audacter de novis nuptiis appellârunt. Ita res, quanquam aspernantis speciem præbente Rege, in consultationem est adducta, & ab præparatis aliis, aliis sponte suâ in omnem assentationem pronis, & cupidines ejus rimari solitis religio dubitanti est injecta. Ergo Rex captato tempore, cùm Clemens VII. Pontifex Maximus direptâ Româ, ac ingenti affectus clade, magnisque inde obsessus difficultatibus esset, Legatos ad eum misit, qui perculsum confirmarent, dicerentque Henricum non regni modò sui opes & facultates omnes, sed ipsum se pro erigenda defendendaque indignè oppressi Pontificis majestate offerre. Atque his promissis, egentem omnium opis delinitum, de matrimonio, quod sibi non justum cum Catharina esse aiebat, dissolvendo magnopere rogarent. Clementi, etsi quanta ab se res, & quàm ad multa pertinens peteretur, non ignoraret; tamen non facile fuit destituto fractoque, Regis magni ac summæ

inter alios auctoritatis ſpem, nobili reſponſo, ut decuit, præcidere; præſertim cùm ex Legatorum verbis in ſpem veniſſet, voluntati Henrici ipſam aſſenſuram Reginam, paratamque ultro ſe in Virginum ſacratarum ſepta abdere, atque ibi procul humanarum rerum curis reliquum vitæ tranſigere. Quin Clemens, ut tempus ac res ſuæ tum erant, opportunè ſibi oblatum exiſtimans, quò & Carolum Cæſarem terreret, & Henricum devinciret ſibi, ita reſpondit, ut & Carolo metum injiceret, & Henrici ſpem fovendo augeret. Qui quidem enixè operam ſublevandæ Pontificis afflictæ fortunæ navavit. Et creſcentibus ex eo in dies illius meritis officiiſque, cùm poſt rem ſæpè dilatam locus ampliùs tergiverſandi Clementi non eſſet, inſtaretque aſſiduè Rex, ac ſummis precibus contenderet, Legatum in Britanniam miſit Laurentium Campegium Cardinalem, hominem & ſcientiâ juris, & prudentiæ laude ſpectatum, apud quem Rex, Reginaque, de conjugii jure deſceptarent. Huic traditum diploma, quo id non verum matrimonium fuiſſe pronunciandi facultas Campegio permittebatur, ferunt; juſſumque illud quidem occultè indicare atque oſtendere Regi, quò faciliùs rem judicio decerni pateretur, moramque cujus impatiens videbatur, æquo animo toleraret: Sed clam imperâſſe Campegio Clemens dicitur, ut id neque traderet Regi diploma, neque de cauſa ſtatueret, expectaretque de tota re voluntatem ſuam, qui quæ fieri vellet, ei in tempore eſſet mandaturus. Interea tereret ipſe tempus, judiciumque extraheret; ac ſi Regina, quod Legati facturam aiebant,

conjugio ſponte cederet, in id animum ejus confirmaret. Et Campegius quidem, lentè itinere confecto, in Britanniam cùm veniſſet, ac ut imperatum ei fuerat, diploma Regi, & Eboracenſi Cardinali quem Pontifex ei collegam honoris causâ addiderat, ſecretò oſtendiſſet, Rege, Reginaque ad dicendam cauſam citari juſſis, diſceptator ipſe ac judex conſedit. Magnifica verò res, & Romanæ Eccleſiæ inprimis decora, Reges imperio, famâ, genere, opibus claros, florenteſque in ſuo Regno ad hominis alienigenæ atque inermis purpurea in toga ſedentis tribunal ſiſti, cauſamque orare, ſtaturos ſententiæ, quam de iis ipſe tuliſſet. Et adſtitêre quidem tribunali Reges; Henricus, ut decretum pro ſua libidine extorqueret; Regina, ut Judices & Judicii locum refutaret, cùm diceret, iniquum eſſe, deſtitutam atque abjectam cogi cum Rege in ſuo Regno de fama & fortunis contendere, diſceptantibus iis, quorum alter ejus gratiæ datus Judex, alter etiam auctor illi injuriæ fuiſſet. Fertur, Regina cùm hæc dixiſſet, Judicibus coram ad genua Regis procubuiſſe, ac virum dominumque appellans, profuſo fletu per ſuum tot annorum obſequium, per unicam filiam, commune caſti conjugii pignus, obteſtata eum eſſe, ut ſi ſtaret ſententia, ſecum indigno judicio decertandi; at ſaltem Romæ id apud æquos Judices non gratiæ cujuſquam, non ſpei obnoxios peragi pateretur; & Rex dicitur pudore confuſus, benignè allevans eam, facturum ſe, quod poſtularet, recepiſſe. Celebratum id judicium cauſaque fuit multorum ingeniorum ſcriptis, quæ vulgo aut contra Regem,

aut pro eo edebantur; neque enim defuêre, qui ingentibus Henrici muneribus & profusissimâ largitione corrupti in adulationem ejus, literis abuterentur, & jus & fas post pecuniam haberent. Extracta, quod haud difficile fuit, causâ, & sæpè ex ampliatione reposita, cùm Pontifex interea resurgentibus paulatim rebus suis, ut injurias ulcisceretur, injuriarum oblitus, fœdere cum Cæsare percusso, & ad Florentinos, qui calamitate ejus usi, arreptâ libertate, ipsum gentemque ejus patriâ expulerant, armis redire sub jus & imperium Mediceorum cogendos se compararet; & Catharinam accepisset, contrà quàm initio crediderat, constanter pro matrimonio contendere, neque in eo juris sui quicquam remittere; & Cæsarem appareret, materteræ contumeliam non neglecturum, certum hominem in Britanniam ad Compegium misit, qui cùm diploma traditæ potestatis abrogandi regium conjugium, tollere atque inflammare protinus juberet, cognitionemque illam Romam ad se revocavit. Henricus, quo propior spei suæ fuerat, eò impatientiùs delusum se ac rejectum ferens, abrupto omni legum respectu, Reginam antè thoro, & consortio Regni summotam, matrimonio quoque exegit; & facto demum cum ea divortio, Annam Boleniam, quam amore flagrans deperibat, sibi incestis nuptiis junxit; vitiatam antè ab se, ac tum prægnantem, & quod fœdius est, creditam ipsius filiam, cujus certè matrem sororemque diu in pellicatu habuisse non dubitabatur. In quo animadvertere licet, quàm impotentes libidinum & cupiditatum suarum Reges sint. Proditum memoriæ

eſt ab Anglis Scriptoribus, admonitum Henricum fuiſſe ab Annæ parentibus, cùm pater Legatione apud Gallos fungeretur, bienniumque abeſſet, conjugemque ipſius interea Rex potiretur, ex concubitu ejus ortam Annam eſſe; videret ergo, ne pater filiæ nuptias appeteret. Ad hæc, Annam ipſam non ſuſpectæ ſolùm pudicitiæ, ſed planè famoſam eſſe, delatum ad eum eſt, atque adeo initam ſæpè ab ſe confiteri quidam veriti non ſunt. Non tamen hæc, non inimicitiarum, quas cum Cæſare ſuſcipiebat, non Clementis, non famæ, non denique religionis reſpectus continuêre, quominùs præceps, quò inſani amoris impetus rapiebat, ferretur. Et qui Catharinam, quòd antea fratri ſuo nupſiſſet, in matrimonio habere, religioni ſibi vertebat, is filiam ſuam aut certè eâ matre natam, quâ ipſe concubinâ uſus diu fuiſſet, jungere ſibi matrimonio ſuſtinuit. Nec quia Clemens lenire eum conatus, non licere ſibi ſacratas violare leges, & quæ nobis præcepta divinitus ſunt, ea ne Pontificibus quidem Maximis infringere aut immutare, fas eſſe oſtendiſſet, ſummiſſque, ac uſque ad indignitatem demiſſis precibus obteſtatus eum eſſet, ut animi amoriſque impetum cohiberet, placari ac revocari à furore potuit. Itaque Pontifex preces & monita contemnentem, primò minis ac denunciationibus deterrere eſt conatus, deinde pronunciato ſecundùm Reginam judicio, Henricum ſpretæ Pontificis Maximi majeſtatis, ac divini polluti juris damnavit, & excommunicatione, ut nunc loquimur, affecit. At ille amens cupiditate atque irâ, & velut diris, quibus traditus erat,

furiisque exagitatus, in Pontificis ipsius jus potestatemque invasit, & jura omnia humana divinaque confundens, à Catholicæ Ecclesiæ societate, & Pontificum Maximorum fide descivit, seque à reliquo Christianæ Reipublicæ corpore præcídit, & Pontifici Maximo ullum in Angliam aut Hiberniam jus esse dicenti, aut omnino Pontificis nomen cum honore usurpanti majestatis pœnam statuit; Item iis qui aut reciperent scriptas Roma literas, aut eò mitterent; & quò per omnia contemptor Pontificis auctoritatis videretur, ipse se Hiberniæ Regem appellavit, cùm antea Reges Britanniæ Dominos tantùm se ejus Insulæ nuncuparent, quam à Pontificibus Maximis beneficiario nomine accepissent; divinamque inde sibi arrogans potestatem, se ipsum summum in Britannia sacrorum Antistitem, & Ecclesiæ Caput appellavit, proque eo haberi colique à suis jussit. Adversantes, & religione se ac divinis jussis excusantes atrocibus pœnis cupiditati suæ parêre subegit. Thomam Volscium Eboracensem Cardinalem, quem ipse ad summam potentiam, summasque opes extulerat, novæ uxori gratificans, judicii metu ad mortem adegit, ita qui primus Regi nefarii consilii auctor exstiterat, primus ultori Deo pœnas pependit. Thomam Morum Scrinii Regii Magistrum, & Joannem Fisherum Episcopum Rofensem, duo clarissima Britanniæ lumina, carceribus priùs, & vinculis trahere in sententiam conatus, ut à Fide Romanæ Ecclesiæ, & tradita à Deo Religione nullâ posse vi, nullis ærumnis deduci intellexit, in forum abductos, inspectante, atque in

eo

eo oblita servitii, ingemiscente civitate, securi percuti jussit; quorum Rofensis paucis antè diebus in Cardinalium Collegium fuerat à Pontifice Maximo cooptatus. Eidem supplicio ab pari causa Excestriæ Marchio, vir regiæ nobilitatis, & Henricus Montacuti Regulus, & Edoardus Hennellus sunt traditi; Arthurus Plantagineta ortus Edoardo Rege cum Honoria uxore, magnæ dignitatis homines æterna in vincula sunt conjecti. Sed ne Thomæ quidem Havardo, viro bellicis laudibus Britannorum clarissimo pepercit, cujus virtute geminas de Scotis victorias retulerat; navalem alteram, quâ Andream Barthalanum hostium Ducem, victâ ac profligatâ ejus classe, cepit; terrestrem alteram multò nobiliorem, quâ Jacobum eorum Regem in acie occidit: sed apud amentem scelere atque impietate nullius meriti memoria satis efficax erat. Thomam non solùm ipsum in custodiam, abscissâ spe libertatis, tradidit; sed quò geminaret infelici seni calamitatem, de Henrico ejus filio, Surrei Comite, palam supplicium sumpsit. Reginaldum Polum Cardinalem, virum eruditionis & innocentiæ gloriâ clarissimum, absentem proscripsit, præmia interfectoribus ejus constituit, tantaque libidine hauriendi sanguinis ejus flagravit, ut percussores in Italiam usque transmiserit, qui aditus egressusque ejus captantes, ex insidiis adorirentur, quinquaginta nummûm aureorum millia iis pollicitus, qui Poli caput ad se in Angliam retulissent: irritatus maximè quatuor voluminibus, quæ Polus ad eum magnâ gravitate atque copiâ scripta misit, quibus suam interrogatus à Rege sen-

tentiam, haud minùs liberè quàm piè ac disertè prompsit de novo titulo, quo se Henricus sacrorum in Anglia Antistitem, summumque Ecclesiæ Caput nuncuparat. Cumque potiri ad cædem Polo, aut per immissos sicarios obtruncare nequivisset, fratrem ejus natu majorem, & quod multò immanius fuit, Margaretam matrem, anum septuaginta transgressam annos, feminam optimam ac sanctissimam, & regiâ stirpe ortam, quia Reginaldum genuisset, & à Christianorum sacrorum fide abduci se non pateretur, securi percussit. Ac ne aliarum quidem feminarum cæde cruentas abstinuit manus. Catharinam Reginam non contentus matrimonio suo exturbâsse, summâque ignominiâ feminam clarissimorum Regum stirpe genitam affecisse, etiam veneno (ut fama tulit) aut certè perpetuis injuriis & mœrore & lacrymis confectam mori coëgit; cùm usque eò fureret, ut communem filiam abdicaret, & omni principali honore spoliatam remitteret matri, ac utrique sumptus vix in necessarium victum, privatumque cultum suppeditaret. Elisabetham Berthoniam, sacratam Virginem multa Britannis ob scelus Regis adversa vaticinantem, hortantemque precibus placare cœlestem iram, & Mariam tum spretam abjectamque post patrem Regno potituram, prædicentem, è Sacrario Templi abstractam cum Sacerdotibus aliquot divinarum literarum doctoribus idem incusantibus, foro medio laqueis strangulatos, latronum more suspendit. Alias item æquè levibus de causis, quòd cædem virorum lamentarentur, necari jussit. Sacerdotum, &

maximè Monachorum ſtrage ac ſanguine omnia Monaſteria inundârunt. Multos tetris carceribus conditos fœtore, fame, ærumnis conſumpſit; alios unco tractos per urbem atque omnibus cruciatibus tortos laqueo ſuſpendit, abſciſsâque inde veſte, antequam exanimarentur, exenterari ſecarique in partes juſſit; alios vivos circumdatis flammis combuſſit: in quibus eximia conſtantia Carthuſianorum fuit, quorum integrum Londinenſe Collegium, juxta juvenes ſeneſque variè laceratos necavit, quòd ſe dicerent, prohiberi Religione, ne Regem ſacrorum Principem appellarent; ut utra major, inſani ac furentis Regis immanitas, ac Monachorum ipſorum, ne fidem Religionis deſererent, in perferendis cruciatibus animi firmitas fuerit, diſcerni haud facilè poſſit. Libet ſubjicere judicii formam. Adducebantur vincti ante Judicum Tribunal, inter quos dignitate ac ſævitiâ eminens Cramvelius quidam quærebat ab reis, an Regem ſacrorum in Anglia Principem agnoſcerent. Conantes declinare tam præciſæ interrogationis telum, ac ſe Regi omnem cultum, fidemque quæ divinis juſſis non adverſaretur, debere profitentes interpellabat Cramvelius, exigebatque ut ſine exceptione ulla, Regi tam divinarum quàm humanarum rerum jus arbitriumque tribuerent; tergiverſantes, ac Religionem objicientes, carnifici ad ſupplicium ſtatim tradebat, atrocius in eos qui conſtantiùs reſpondiſſent. Ab eadem cauſa Franciſcani, quorum erat in Anglia ingens numerus, edicto Regis capti uno tempore omnes, & in vincula conjecti, ac diu rerum omnium egeſtate

vexati ſunt: quorum cùm aliquot ſtatim occidiſſet, reliquis partim oblivione Regis, partim unius è miniſtris ſtudio producta magis vita, quàm conceſſa eſt: nam denique omnes aut palam ſupplicio affecti, aut fame necati, aut malis diuturni carceris confecti periêre: Quorum unus Joannes Foreſtus, quia ſanctitate emineret, atque adeo quia Catharinæ Reginæ plures annos à ſacris fuiſſet, eique piam ac fidelem operam navâſſet, exquiſitis cruciatibus eſt occiſus: brachiis enim deductis, & ferreâ catenâ ad patibulum revinctis pendentem ſubjecto igne, lento ſupplicio tamdiu torruerunt, donec totus inaſſatus atque exuſtus exanimaretur. Poſtremò ipſum Cramvelium, à quo incitari ſævitia ejus conſuevit, & quo crudelitatis miniſtro diu fuerat uſus, interfecit, iratus illi, quòd auctor implicandi ſe Germanorum fœderi extitiſſet, atque ei in ſuſpicionem Lutheranæ hæreſis veniſſet. Ita Cramvelius, qui ſævienti Regi materiam ſubjicere, & per ludum ac jocum ſupplicia exercere, & atrocia in inſontes exempla edere, ac ſæpè cum voluptate ac riſu ſpectare erat ſolitus, lætum ipſe populo ſpectaculum ſupplicio ſuo præbuit. Id quoque in Henrico mirum videri poteſt, quòd qui à communione & ſocietate Eccleſiæ & Pontificum Maximorum fide non deſciverat ſolùm, ſed hoſtilem in eos animum induerat, idem tamen hæreticos cujuſvis ſectæ omnes acriori prope, quàm nos odio inſectaretur. In utroſque certè veluti ex æquo nocentes pariter animadvertit. Nam damnatos fortè tres Calvinianos cum tribus Catholicis eodem tempore, eodemque ſup-

plicio affecit: Rarum exemplum! ſimul damnari, ſimul duci, ſimul puniri, quique defendiſſent Catholicæ Fidei pietatem, quique oppugnaſſent, ac parem pœnam tam diſpari cauſæ conſtitutam. Per omnes denique ordines ſuppliciis graſſatus, multa hominum millia carnificum manibus interfecit. Crudelitatem ſecuta avaritia eſt: ſublatis Templorum Sacerdotibus, Templa ipſa per Inſulam omnia ut ſuam prædam expilavit, auro, argento, doniſque atque omni ſacrorum inſtrumento apparatuque detracto, latiſſimoſque fundos juſtis dominis per ſupplicia extinctis, ſibi ac fiſco adjudicavit. Nec contentus tam fœdâ expilatione, delubra omnia polluiſſe, ne quid ſanctum, inviolatumque immanitati ſuæ relinqueret. Thomæ Becheſii Cantuarienſium Archiepiſcopi quadringentos ante annos ob defenſam conſtanter Religionem ac jura ſacrorum fortiter vindicata, interfecti, & in Divorum inde numerum ob edita miracula relati, ſepulcrum, direptis donariis, diruit, ac viri ſanctiſſimi reliquias oſſaque disjecit ac diſſipavit, ipſumque pro Divo haberi, aut omnino ullum ei cultum honoremque tribui vetuit. At ne nova quidem nupta, poſtquam amplexibus ejus exſatiata libido eſt, ſævitiam ejus effûgit: Quam adulterii compertam cum Georgio fratre, ac reliquis flagitii ejus ſociis, capite plecti in foro juſſit; ac die poſterâ Joannam Semeriam duxit, cui parturiendi difficultate graviter laboranti luxatis ei omnibus membris, quò partui egreſſum patefaceret, necem attulit: ſive, ut alii tradidêre, antequam exanimaretur, ſecari uterum, atque extrahi

filium, imperavit, maturum, & qui patri superfuit, regnavitque. Tam atrociter matrimonia exercenti, quartæ tamen non defuêre nuptiæ Annæ Clivensium Reguli filiæ. Quam ipsam libidinoso, & novas quotidie formas appetenti minùs placentem, septimo, postquam duxerat, mense dimisit; & Catharinam Havardam insigni pulchritudine & mollioribus commendatam moribus duxit. Verùm ne in hanc quidem clementior est inventus: pari enim crimine ac priorem Annam, damnatam publico supplicio affecit. Atque ad sextas inde nuptias transiit Catharinæ Pariæ; quam ut potiretur, virum cui nupta erat, fraude sustulisse est creditus. Ac ne sic quidem effrenatam libidinem domi continuit, quin per Matronarum nobilium stupra vagaretur. Sed usque adeo licenter, & legibus & hominibus illusit, ut qui uxores contra omne jus atque fas ex libidine ducere, ac dimittere consuêsset, legem de nuptiis ferre, ac matrimonii jura statuere, matrimoniorum eversor non sit veritus; sciveritque, ut inter quos consensu primùm, deinde etiam concubitu contractæ nuptiæ essent, iis vera conjugii necessitudo, quæ nisi morte dirimi non posset, maneret; immemor prorsus, non Catharinam modò ab se, sed Annam Clivensem paucis antè diebus repudiatam fuisse. Nec magis pius in Mariam filiam, priore uxore, Cæsaris materterâ, natam, fuit, (filius enim eadem matre natus adhuc infans decedens paternæ sævitiæ injuriam præmaturâ morte effûgit.) Hanc invisam, quia matris ignominiæ indoluisset, & à priori Religionis fide abduci se non patiebatur, abjectam servilemque in

modum habitam, lege de consilii sententia lata, ut matrimonio non justo ortam, paterni Regni hereditate privavit; translato jure in Elisabetham novo matrimonio genitam, quam & Principem Angliæ appellavit; quanquam id quidem ultimis annis cùm pœnitere eum impii consilii flagitiorumque cœpisset, mutavit, ac testamento Elisabethæ prælatam, primo loco post filium heredem dixit. Per hæc scelera cùm cresceret illi ex ipsa sævitia sæviendi materia, & plerique Principum tenaces priscæ sacrorum disciplinæ, in peregrinos se ritus compelli non sinerent, execrarenturque inde liberiùs Tyranni mores, etiam gravis eum seditio excepit, & aliquot populi arreptis armis priscæ Religionis jus vindicaturi videbantur. Sed Henricus missis, qui blando alloquio mulcerent iras, atque prolixè omnia pollicitus, quæ multitudo postulâsset, sedavit in præsentia tumultum, & mox per varias causas traditos in custodiam multitudinis duces, numero ad triginta interfecit. Postremò tot facinorum conscientiâ stimulante animum, sibi ipse invisus esse cœperat. Nam scelera plerumque auctoribus ipsis in supplicium vertunt. Ac ferunt, eum quotidianis prope conviviis & comessationibus studiosè operam dedisse, ut multo vino obruta mens à cogitatione tot facinorum, & prioris vitæ atque gloriæ memoriâ averteretur. Cujus desiderio sæpè ingemuisse eum, nec lacrymis temperâsse satis constat. Ultimis annis cùm Regnum peregrinis Religionibus oppletum atque omnibus sectis doctrinisque patefactum animadverteret, (neque enim resciso vinculo, quo

Eccleſiæ Catholicæ jungebatur, arceri Angliâ ullis pœnis hæ peſtes potuerunt) ſeque ingenti omnium odio invidiaque flagrare ſentiret, ſui adeo pœnitere eum cœpiſſe, Britanni ferunt, ut de reconcilianda gratia cum Pontifice Maximo agitâſſe, idque Regi Galliæ primùm, deinde Epiſcopis aliquot Regni ſui aperuiſſe affirment. Sed rationem viamque ejus rei exquirentem mors intemperantiâ, ac nimiâ ſaginâ corporis accerſita oppreſſit: virum cujus neque virtutes, neque vitia exponi ſatis pro merito, tradique poſſe videantur; in eo certè memorabilem, quòd repente vitam, mores, ingenium, ſeque ita immutavit, ut ab numine aliquo transformatus in alium videri potuerit

DE

THOMA VOLSÆO

CARDINALE EBORACENSE

THOMÆ Volſæo genus non novum modò & obſcurum, ſed humile etiam atque ſordidum fuit: patre Lanione, ac pari matre genitum ferunt, à quibus puer ad ludos eſt deductus, non in ſpem doctrinæ ullius, aut dignitatis, ſed ut primas modò literas diſceret, quarum ipſi expertes erant. Sed ille ingenio ac ſtudio ſuperatâ parentum expectatione, etiam tinctus liberalibus diſciplinis evaſit: & mox majorem fortunâ ſuâ animum ſumens, Sacerdotii neſcio quid adeptus, in Regiam irrepſit, in qua paulatim ſuccreſcens, tandem ad Henricum ipſum Regem inſinuandi ſe aditum eſt nactus; apud quem primò ingenio atque induſtriâ probatus, mox obſequio & aſſentatione plurimùm valuit, donec gratiâ & auctoritate tantus fuit, ut Rex ſæpè curas defugiens, onus omne Regni in ipſum rejecerit, tantâ fidei induſtriæque ejus fiduciâ, ut permiſsâ uni, laxataque rerum omnium ſummâ, Regis tantùm nomine penes Henricum manente, jus atque imperium in

ejus arbitrio ac poteſtate relinqueretur; pluriſque facerent homines in publicis privatiſque rebus Volſæum in ſuam ſententiam adduxiſſe, quàm Regem. Quippe quod ille cenſuiſſet, ratum erat, Regis voluntas facilè auctoritati ejus cedens mutabatur. Hinc ad Eboracenſem Archiepiſcopatum prædivitem, & magnæ dignitatis apud Anglos evectus, atque ingentibus auctus copiis, etiam Cardinalis, Rege id ſtudiosè petente, ut crearetur, à Julio II Pontifice Maximo impetravit. Quâ tempeſtate tres maximi Chriſtianæ Reipublicæ Reges trium Cardinalium conſiliis regebantur: Cæſar, Matthæi Langi, Gurcenſis; Rex Galliæ, Georgii Amboſii, Rhotomagenſis; & Henricus hujus Volſæi, Eboracenſis; in quo robuſtum ſanè ingenium, plurimùm ſolertiæ, & in èxpediendis explicandiſque magnarum rerum conſiliis prompta calliditas atque induſtria fuit. Magnitudine Henrici atque auctoritate omni, quæ maxima erat, in hunc redundante, ne apud cæteros quidem Reges non magno in pretio atque honore fuit. Anno M. D. XX. cùm in colloquium Franciſcus & Henricus Reges veniſſent, ejuſque rei cauſa, & Britannus in continentem trajeciſſet, & Gallus ad ultimos Belgarum fines acceſſiſſet, & poſitis medio in campo duobus admirandi operis tentoriis, in quibus ſe Reges mutuâ humanitate invitarent, acciperentque, certaret uterque oſtentatione opum, tertium Thomæ tentorium haud minùs magnifico apparatu eſt poſitum, ut per omnia Regibus ipſis æquari Lanii filius videretur. Sed ampliſ-

ſimis quoque muneribus, magniſque annuis penſionibus, & omnibus officiis cum ab eodem Franciſco, tum à Carolo Cæſare certatim ſemper eſt cultus, & ab utroque honorificentiſſimè appellatus. Siquidem Franciſcus ad eum ſcribens, Fratrem nuncupare erat ſolitus: Carolus Cæſar diu literas aliter, quàm manu ſuâ ſcriptas non dedit, in quibus ſe Filium ſubſcribebat. Sed ille in Franciſcum propenſior ferè fuit occultis ſtudiis, & magis fidis: ſive ingenio Regis ſimplici, aperto, liberali delectatus; Carolum magis tectum & ab Hiſpanico faſtu, minùs patentem ſibi aſpernabatur: ſive emptus, corruptuſque Gallico auro, cujus fuiſſe avidiſſimum eum conſtat: Quippe opes congeſſit tantas, ut prope Regem ipſum magnitudine pecuniæ ſuperârit. Hoc igitur fortunæ proventu animum naturâ elatum ac tumidum, quod ferè vitii novitas, & repente collecta pecunia habet, eò ſpe & cupiditate extulerat, ut perpetuam Legationem Britanniæ, Galliæque, & vicariam Pontificis Maximi poteſtatem in ampliſſimis Regnis ſperare, & petere à Clemente VII. non ſit veritus; cui & Franciſcus aſſentiri, & Clemens ipſe non abnuere, ne cupidum ac ſuperbum offenderent, videri volebant; magiſque arte ducta, dilataque ab utroque, quàm rejecta ſpes & poſtulatio ejus eſt. Quin ipſum quoque Pontificatum Maximum affectaſſe eum, ſunt qui tradunt, fovente de induſtria, atque alente ſpem ejus Cæſare, quò per illum in ſuas partes Henricum traheret, ſociumque Gallici belli haberet. Verùm victis demum magno

prælio apud Ticinum Gallis, & Francifco eorum Rege capto atque in Hifpaniam abducto, facilè vanas hominis fpes deftituit. Quod Vollæus ut ulcifceretur, auctor Henrico repudiandæ uxoris fuiffe creditur. Poft nuncium captæ à Cæfarianis urbis Romæ, & obfeffi in arce Clementis, ab Henrico in Galliam miffus, tantis honoribus acceptus eft, ut majores haberi ne ipfi quidem Regi potuerint. Atque ille quidem haud fecùs, quàm fi omne in fe captivi Pontificis jus tranflatum fuiffet, ita omnia pro libidine difponebat. Nam unum è proceribus Galliæ, quem Clemens petente Rege, Cardinalem defignaverat quidem, fed tempus renunciandi eum diftulerat, affumere honoris ejus infignia, feque pro Cardinale habere juffit. Nec Joannes Salviatus, qui Legatione apud Regem fungebatur, objicere fe Pontificium jus ufurpanti, ne alieno ac difficili tempore offenderet, eft aufus. At etiam Cardinales omnes evocare per literas Avenionem non dubitavit; fpecie quidem confultandi de Pontifice in priftinam libertatem vindicando, re autem cupidine improbâ, fi quis cafus Clementem & ab hoftibus circumfeffum, & dolore tam adverfæ fortunæ feffum, atque ex eo valetudine parum firmâ oppreffiffet, Pontificatum Maximum per factionem invadendi. Sed à Cardinalibus immenfa vaniffimi hominis ambitio facilè eft per varias fruftrationes elufa. Apud Britannos in maxima femper invidia fuit; quam incendebat, onerabatque non humilitas modò generis, & immodicæ opes, quæ in bonis quo-

que ac moderatis invidiosa esse solent; sed insolentia hominis atque fastidium, quo se ita efferebat interdum, ut ni vitia ejus immota atque constans gratia Regis superaret, toleraturi Britanni eum fuisse non viderentur. Namque ille demissâ ac prope servili adulatione adversùs Regem, in cæteros regio fastu agebat. Principes gentis, magnæ viri fortunæ ac nobilitatis, sive observandi ejus, sive rei suæ causâ adeuntes, oberrantesque cubiculi sui foribus non modò spernebantur ab ipso, sed janitoribus ejus ludibrio erant; à quibus aditu sæpè exclusi abire cogebantur. Ipsam verò Reginam vel florentem mariti gratiâ non oderat solùm æmulatione potentiæ, & irâ in Cæsarem, cujus illa matertera erat, sed etiam despici ab se videri volebat. Quâ re muliebre odium magnopere commovit, quod diu tectum, dissimulatumque aliquando in apertas contumelias minasque eruperat, Reginam impotenti irâ ulturam se aliquando suas injurias, atque sordidi Fartoris arrogantiam malo repressuram minitante. Quæ minæ quamvis per superbiam spretæ à Volsæo sint, tamen in animum ejus altè descenderunt. Ricardus Silleius Britannus, vir primæ apud suos nobilitatis, & æqualis temporum illorum, & patriæ rerum maximè peritus, quo cùm mihi sanè perfamiliaris usus atque amicitia intercessit, libellum à se conscriptum mihi ostendit, quo ab hac Volsæi cum Regina simultate orsum initium tradit malorum, quæ Angliæ Regnum tot Principum cædibus ac sanguine cruentatum, tantis intestinis cladibus

fractum, demum à Christianis sacris, & Catholicæ Ecclesiæ fide averterunt; culpamque omnem confert in Volsæum, cujus pectus tumidum fiduciâ fortunæ, altius quàm æquum fuit, Reginæ convicium penetravit. Qui ingenti insuper in Cæsarem stirpemque ejus odio, & inclinatione in Gallum incitatus, ut acrem animum ad vindictæ cupiditatem intendisset, primum Regi scrupulum inj cisse Ricardus scribit, Reginam veram conjugem esse non posse, quæ antè in matrimonio fratris fuisset, quando id divinæ vetarent leges, quas solvere ne Pontifici quidem Maximo jus esset. Non aspernante sermonem Rege, adhortatus Volsæus eum dicitur, ut de ea repudianda cogitationem susciperet: quâ unâ re & alienæ consuetudine atque concubitu se liberaturus, & animum gravi crimine exsoluturus esset, & aliâ inde ductâ, in spem virilis stirpis venturus; quâ & indignè careret, & frustra ex sterili atque effœta expectaret; nec aliud felicitati ejus deesse, quàm marem filium, quo sibi suisque firmaret Regnum, & genere ac familiæ nomine propagato, posteritati quoque consuleret. Neque enim defuturam ei in Gallia Regii sanguinis uxorem, & Clementem Pontificem Maximum tum è custodia elapsum, ac tantâ ac tam recenti à Cæsare injuriâ cladeque affectum, ac multis difficultatibus circumventum, & quacumque re demereri ac devincire sibi Regem cupientem, haud difficulter passurum impetrari à se, ut irritas priores nuptias & contra sacratas leges factas declararet. Quod cùm Henricus

& tædio deflorescentis uxoris, & cupidine liberorum, & occulto Annæ Boleniæ amore saucius avidè consilium arripuisset, in tantam ejus rei libidinem præcipitavit, ut qui ornamentum ac præsidium antea fuerat, pestis ac dedecus ingens Christianæ Reipublicæ evaserit; facinoraque illa atque immania scelera ediderit, quæ nos suprà, cùm de eo ageremus, attigimus. Alii Volsæum non auctorem fuisse repudii, quo Regem sua cupido, & amoris intolerantia, & assiduæ Boleniæ inter blanditias preces impulerunt; sed fovisse modò spem ejus, ut interea Regina seponeretur, ut si mos Regi à Clemente gestus foret, enatam Francisci Regis conjugis sororem matrimonio ejus destinâsse (ea erat Aloysii XII. filia, quæ postea Herculi Ferrariensium Duci nupsit) sic enim & spem Reginæ præcisum iri, mariti gratiam recuperandi; & Henricum hinc inustâ Cæsaris domui tam insigni maculâ, amicum ei nunquam postea fore: hinc Regi Galliæ arctâ affinitate junctum ab amicitia ac societate ejus nunquam discessurum. Verùm hæc versutè ac subtiliter cogitata à Volsæo non multò pòst illi exitii causa fuêre, ut sæpè improba mens in auctoris vertitur pœnam. Nam Bolenia in torum consortiumque recepta Regni, & Regis novo amori indulgentis potens facta, crebris criminationibus Henrici animum à Volsæo, quem matrimonio suo adversatum inexpiabili odio persequebatur, penitus alienavit: qui jam antè vilior Regi esse cœperat, postquam à Clemente de suo divortio, contrà quàm affirmans pollicitus fuerat, impetrare

nihil potuerat. Igitur penes quem nuper ſumma rerum omnium poteſtas erat, in quo præter nomen Regis, regia potentia, regiæ opes, cultuſque ac ſplendor regius conſpiciebantur, repente prohibitus regiâ, ab omnibus deſeritur: nec aliud in domo ejus, quæ modò obſervantium atque adeuntium multitudinem non capiebat, quàm metus, & mœror, & ſolitudo videbatur. Mox mulctatus omni pecuniâ, ſpoliatuſque fortunis omnibus, abjectus & inops Eboracum ad curam ſacrorum relegatur, lætantibus cunctis, & increpantibus meritò afflictum; miſerationem enim omnem ſuperbia exemerat. Sed inimici haud ſatis depreſſum, qui erigi aliquando, ac reſurgere poſſe crederetur, rati, timenteſque ne rediret tandem Regi deſiderium viri, ſeu memoriâ dignitatis, ſeu neceſſitudine operæ ac induſtriæ ejus: eaque inde calamitas ultro iis in perniciem verteret, ni properarent ipſi, atque anteverterent, dum recens ira patentes aures criminibus præberet, urgere ac penitus tollere hominem ſtatuunt. Confictis literis, quas ab eo ad Regem Galliæ miſſas intercepiſſe ſe aiebant, quibus arcana cum Franciſco conſilia agitare, & res novas haud dubiè moliri videretur, ſubdunt accuſatorem, qui eum majeſtatis poſtularet. At Volſæus vocatus à Rege ad dicendam cauſam, in itinere, irâ ac dolore ferocem atque aſperum animum incendente, in febrim incidit, cujus vim ſuſtinere non potuit. Ita opportunâ morte, imminenti morti eſt exemptus. Neque enim dubia damnatio, ac ſupplicium ejus vel inſontis futurum fuiſſe creditur.

DE

DE
JOANNE FISHERO
EPISCOPO ROFFENSI,
&
THOMA MORO,
BRITANNIS.

EXEMPLA casuum humanorum nusquam alibi crebriora, quàm apud Britannos invenias; apud quos vis ac potestas nimia Regum sæpè in Principum cædes suppliciaque erumpit. Nec Regum ullus plura quàm Henricus, de quo suprà retulimus hujuscemodi exempla, suppeditavit: tot viris famâ, genere, opibus claris truculentâ rabie necatis, ob negatum sibi divinarum rerum jus, quo se in Anglia sacrorum Principem & Caput Ecclesiæ appellari, haberique volebat, ut tantæ crudelitatis causa crudelitate ipsâ importunior ac detestabilior esse videatur. Nos perpauca selegemus. Maximè autem illustria fuisse sunt visa, quæ in Joanne Fishero & Thoma Moro idem edidit Henricus. Quæ quidem virorum ipsorum dignitas

atque virtus haud minùs quàm fortuna, atque amplitudo nobilitavit. Nobis conjungere utrumque, atque in unam conferre narrationem, titulumque, consilium fuit, quòd eodem mortis genere, iisdem diebus, ab eodem Rege, eandem ob causam interfecti, parem quoque constantiam in perferenda injuria præstitêre; pari uterque gratiâ apud ipsum floruerat Regem; denique pares utrique doctrinæ atque innocentiæ laudes summo omnium consensu tribuuntur. Fisherus Episcopus Roffensium fuit, in eoque obeundo atque implendo munere magnopere hominis diligentia sanctitasque enituit. Nam & sacra piè casteque procuravit, & commendatos fidei suæ populos in cœlestis vitæ præceptis, gravibus crebrisque concionibus studiosè erudivit, & salutaribus legibus revocatis, aut novis conditis ita corruptissimo sæculo rexit hominum mores, ut speciem antiquæ probitatis in suis hominibus retulisse videretur. Et ut religionis studio, & amore in populos curæ suæ traditos, non cupidine aut ambitione ullâ hæc ita facta institutaque fuisse ab illo, intelligas, ne Regis quidem auctoritate adduci unquam potuit, ut se ad ampliorem opulentioremque Ecclesiam transferri pateretur. Negabat enim, deserturum se sponsam, quæ prima sibi obtigisset, & in qua ornanda excolendaque tantopere laborâsset. Ad hæc scriptis atque editis libris Catholicæ Fidei pietatem illustravit, confutavitque Hæreticorum pravas opiniones, & maximè Martini Lutheri causam egregio volumine jugulâsse est visus, ipso statim initio furentem ag-

gressus. His excellentem religionis atque ingenii laudibus Henricus, præclarus tum veræ virtutis fautor, Londinum ad se evocavit, ac adjutus maximè ab illo esse creditur, in eo componendo & conficiendo libro, quem Henricus ad Leonem X. contra Lutherum scriptum vulgavit. Cæterùm, Fisherum & in præcipuo semper honore atque dignitate habuit, & multis ac magnis in rebus operâ & consilio ejus est usus: donec ex summo illo, ac præstanti & viro & Rege in tetrum ac ferum mutatus, omnia jura humana divinaque libidini suæ subjecit, ac furiis & furore percitus confudit & perturbavit. Reginæ injuriam, feminæ clarissimo genere, claro item Rege ortæ, spreto Pontificis Maximi judicio, tam contumeliosè Regno conjugioque abjectæ cùm omnes ingemuêre boni, tum prudentissimi quique id veluti futurarum cladium omen acceperun i-dam ne illa videre, neu sermones hominum, vultusque & inde offensionem incurrere Regis cogerentur, per excogitatas sibi quisque causas, Republica Regeque omisso, Londino domum discessêre. Quibusdam manere, & rem sibi non probari, haud obscurè ferè audacia fuit: atque in his fuêre Morus & Fisherus, quibus ab optimæ mentis conscientiâ instar culpæ est visum, ullius metûs suspicionem præferre: & ut Regiâ haud inviti cessêre; ita ab oculis civium abscedere, neutri consilium fuit. Et Rex implacabilem in hos iram conceperat, quòd ipso statim initio conatui ejus adversati fuerant, & palàm Reginæ faverant causæ; & cùm utriusque summa dignitas, summaque apud omnes prudentiæ

atque integritatis opinio esset, eorum auctoritate magnopere multitudinem permoveri intelligebat. Ergo utrumque post abjectam Reginam in vincula conjecit, ac diuturno quindecim mensium carcere maceravit. Interea lata lex est de Concilii sententia, quod sanctius ipsi habent, & delectis ex omnibus Regni Ordinibus constat, quâ ut summus in Anglia Arbiter ac Magister sacrorum, &, ut ipse se dixit, supremum Ecclesiæ Caput Rex ab omnibus & haberetur & appellaretur, sciscebatur, capite sanciens si quis huic legi assentire abnueret. Quod adeo exactum ab omnibus est, ut ne tacitis quidem, dissimulare rem non novam modò, nec antè auditam, sed impiam prorsus & execrabilem liceret. Interrogabantur enim nominatim omnes quicumque in aliquam Regi suspicionem venissent, & ante alios Fishero & Moro, quid de ea lege sentirent, est quæsitum. Etsi enim hos maximè oderat Rex, quibus sua scelera, etiam arcana cognita esse haud ignoraret; tamen, quia magnum ad multitudinem pondus habiturum videbatur, si & novam legem, & remissum Reginæ nuntium approbâsse, viri pari doctrinæ atque innocentiæ famâ spectati dicerentur, magnopere eos trahere in sententiam cupivit: ac sæpè, qui constantiam tentarent, atque eos ad gratiam Regis recuperandam, omissâ pertinaciâ, hortarentur, unde non libertas modò iis, sed reditus quoque ad pristinam dignitatem esset futurus, summisit. Verùm illi, ut dignum moribus atque anteactâ vitâ fuit, neque spe, neque metu abduci à fide ac studio veri unquam potuerunt. Et Fisherus quan-

quam imbecillâ valetudine, & gravi ætate, & carceris feſſus incommodis, etiam libros ſcripſit, quibus de matrimonii ſanctitate, deque nova Regis appellatione luculenter ſuam eſt ſententiam perſecutus: quos poſtea libros Henricus magnâ diligentiâ conquiſitos, ſupprimendos abolendoſque curavit. Interea Romæ Paulus III. Pontifex Maximus, quo Regi verecundiam, ultra ſæviendi in virum tantis & literarum & fidei ornamentis præſtantem, injiceret, ſimul conſtantiam & virtutem ejus remuneraret, eximioque honore illuſtriorem redderet, cumulatum ampliſſimis atque veris laudibus in Cardinalium Collegium cooptavit. Verùm, quòd ſedaturum remoraturumque acerbitatem, atque impetum Regis crediderant homines, apud trucem atque efferatum animum irritamento, ad exſatiandam immanem rabiem, accelerandumque ſanctiſſimo viro e[illegible]i fuit. Eo quippe honore perſtrictum ſe contumeliâ atque injuſtum importunumque odium in virum, cujus virtus externis luceret nationibus, ſibi exprobratum exiſtimans, atque inde iram intendens, conditionem Fishero ferri juſſit, aut Regi, quod leges Patriæ in ſanctiori Angliæ Concilio latæ honoris decreviſſent, ratum haberet, atque in id jusjurandum daret, aut ſupplicium quod Majeſtatis violatoribus deberetur, ſubiret. Cùm ille cumulatum ſe quidem omnibus honoribus Regem cupere, ſed qui tribui ſalvâ religione poſſent, reſpondiſſet, productus, ut mos genti, ad Judicum Tribunal ſiſtitur, à quibus indicta pœna, ut per urbem unco tractus, poſtremò ſtrangulatus laqueo ſuſpenderetur. Quo

facto nihil tam ignominioſi ac fœdi ſupplicii denunciatione territus, in carcerem eo die eſt reductus Non multò pòſt, ad x. Kal. Julii, conceſſo minùs turpi genere mortis, ſecuri eſt percuſſus, cùm antè omnibus coram precatus Deum eſſet, ut Regi cum proſpero ac ſecundo vitæ curſu ſanam bonamque redderet mentem. Caput ejus, cui tributa paulò antè purpurei galeri ornamenta deberentur, quò majori ludibrio ſpectaculum atrocius populo præberet, prælongæ haſtæ infixum, oſtentari in eodem foro, in quo truncum jacebat cadaver, Henricus juſſit. Quod nullo turpi pallore deforme, & adhuc conſtantiam, quâ ſenile guttur feriendum carnifici præbuerat, in vultu retinens, multi, obliti metûs, ac perpetuæ hominis innocentiæ ſanctitatiſque memores, venerabundi cum lacrymis fletuque adorâſſe dicuntur; eoque amotum Regis juſſu, ne quid tumultus in multitudine excitaret. Ferunt, non multos ante mortem dies perlatam ad eum Cardinalatûs ſui famam, acceptamque læto animo fuiſſe, dixiſſeque id purpurei coloris inſigne datum Cardinalibus eſſe, ut meminerint, vitam atque ſanguinem, cùm uſus poſceret, pro fide erga Catholicam Eccleſiam non dubitanter perfundere: id unum ſe honoris ejus munus brevi impleturum. Tertio decimo pòſt die, quàm Fisherus ab inſano ac furente Rege infando decreto eſt occiſus, eâdem procellâ ac turbine immitis animi, Morus quoque eſt abreptus. Is magnam ingenii vim, quam naturæ munere fuerat adeptus, egregiè ingenuarum artium ſtudiis excoluerat: eò majori conatûs ejus, atque ſolertiæ admiratione,

quoa pedem non ſolùm inſulâ, ſed Londino, ubi erat ortus, nunquam extulit; ibique non aliis ferè, quàm qui in ludis mercede docent, in prima ætate uſus præceptoribus, non Latinas modò, ſed Græcas quoque literas perdidicit, atque in omni liberali diſciplina magis contentione animi, & ut dicitur, marte ſuo, quàm ullis Doctorum adjumentis uſque adeo profecit, ut mox prolatis validi, excultique ıngenii monumentis, magnopere inclaruerit. Quorum præcipuâ approbatione eſt acceptum volumen, quod Utopia inſcribitur; in quo novæ Inſulæ commento optimæ Reipublicæ leges formamque exprimere eſt conatus. Aliarum gentium res, mores, inſtituta percunctando legendoque, magnâ in id curâ ſtudioque adhibito, explorata cognitaque habuit, & exterorum amicitias eruditionis famâ conciliatas abſens diligenter coluit. A juris civilis ſtudiis, quibus adoleſcens intentam operam impendit ad cauſas agendas in forum cùm deſcendiſſet, & neque malas ſuſciperet, & bonas ſummo ſtudio conatuque defenderet, brevi, fide atque induſtriâ tantum ſibi nomen inter omnes fecit, ut unus maximè cujuſque cauſæ patronus adoptaretur. Ab harum igitur famâ & commendatione artium adſcitus in Regiam, ac rebus adhibitus, & gravis & conſtantis tum animi, tum conſilii ſpecimina dedit; tantaque in homine ad magnas res, & gerendas & ſuſtinendas indoles enituit, ut eum Henricus Cancellarium Regni creaverit. Cujus Magiſtratûs ea vis atque dignitas eſt, tantumque ei Anglorum legibus tribuitur, ut Regi proxima auctoritas habeatur, cuſtodiæ-

que ac poteſtati ejus Regium Sigillum, quo Literæ ac Tabulæ publicæ obſignantur, tradatur. In quo quidem ille Magiſtratu non prudentiæ atque induſtriæ minores, quàm integritatis, fidei, modeſtiæ, religionis, humanitatis laudes eſt promeritus. Quibus virtutibus & Regi percarus, & magnâ apud omnes gratiâ fuit, magnum quoque apud exteras nationes nomen famamque adeptus. Sed tanta ac tam illuſtria vitæ ornamenta facilè gloria mortis pro Chriſtianæ pietatis inſtitutis fideque conſtanter oppetitæ ſuperavit. Principio ubi Regem amore perditum ad cupiditatem repudiandæ Reginæ incubuiſſe ſenſit, pro ſua fide atque officio, quanta negotii moles moveretur monitum, ut matrimonii fœdus ſanctum haberet, magnopere eſt hortatus. Deinde cùm ob id alienatum haud dubiè à ſe intelligeret; ne aut aſſenſum quod abominaretur animus, rei novi ac peſtilentis exempli præbere, aut graviùs offendere cogeretur, reddito Regi Signo, ſponte ſe Magiſtratu abdicavit, & à Regia ſe, Reque publica removens, quaſi familiarium rerum curis & ſtudiis literarum domi attineretur, raró in publicum prodire, & maximè congreſſus & cœtus vitare hominum inſtituit; haud ignarus, apud infenſum aut invidiâ ſui, aut aſſentatione in Regem, multorum ſe criminationibus peti, ut mos Aulæ, dimotos ſer ei loco delapſoſque premendi certatim atque impellendi. Cunctabatur tamen Rex aggredi hominem inſontem, ac ſecundo claroque rumore apud vulgus; & cui adverſæ res favorem addidiſſe videntur: donec abrupto non pudoris modo, ſed religionis quoque reſpectu, ac omni

omni divino humanoque ſpreto jure, Reginam conjugio, Regiaque privatam in domum exegit; & cujus impotenti amore agitabatur, Boleniam in thorum ejus induxit, & impoſito ſolemni ritu diademate, Reginam appellavit. Tum demum rem improbantibus indita vincula, & Morus ante omnes detruſus in carcerem: & lex inde lata, ut Regi ſacrorum Principis, & ſupremi Capitis Eccleſiæ jus eſſet. Poſtremò amiſſâ ſpe, comminui aut labefactari fidem, conſtantiamque ejus poſſe, interfecto, ut oſtendimus, Fishero; Morum quoque tolli imperavit. Mos Britannis, rerum capitalium reos ducere ad Judicum Tribunal, ut coram aut diluant crimen, aut faſſi pœnam meritos ſe, damnationi ſuæ aſſentiantur. Inter Judices (ſic præceperat Rex) ſedebant Dux Nortfolcii, & Cancellarius, qui Moro nuper in eo Magiſtratu ſucceſſerat. Hi recitatis quæ crimini dabantur; quæ multa & atrocia erant, qualia impio ac nefario patriæ proditori objici poſſent, adductum in conſpectum Morum, nomine compellant, & quanquam ultima merito, tollentes verbis clementiam Regis, ſpem non veniæ ſolùm, ſed priſtinæ gratiæ faciunt, ſi in animum induxiſſet, abſiſtere aliquando pertinaci ſententiâ. Morus tametſi inviſo damnatoque ſupervacuam defenſionem rebatur, tamen ne ſilentium, aut ſegnitiæ ſibi, aut ſuperbiæ, aut adeo conſcientiæ delicti alicujus verteretur, ſe verò nihil cauſæ videre reſpondit, cur ſententiæ ſuæ pœniteret; ſed ſibi adeo multa objici, ut feſſo debilitatoque diuturnâ valetudine carcereque vereretur, ut ſatis memoriæ aut virium ad ea

refutanda ſuppeteret. Tunc afferri Dux ſellam, & conſidêre eum juſſit. Et ille multa paucis comple- » ctens, cunctaque ad duo capita revocans, Arguor, » inquit, quod noviſſimi Regis conſilii, novæ ducen- » dæ uxoris, veteriſque repudiandæ diſſuaſor fuerim; » nec ego inficior. Atqui quod ſentiebam, quodque » minimè dubium arbitrabar, id ſumma cum religio- » ne atque fide pro ſententia attuli Regi; nec crimen » hoc, ſed officium fuit. Quid enim aut falſa pro ve- » ris, aut contrà quàm animus ferebat meus, quod » ſine perfidia ac ſcelere fieri non poterat, Regi ſua- » derem? Et tamen ob id, quando fides in crimine » ponitur, ſatis videri poſſum mulctæ, ſatis pœnarum » dediſſe, qui bonis fortuniſque amiſſis, & in Fiſcum » redactis, æternis damnatus vinculis, ſitu, ſquallore, » ſordibus, ut cernitis, obſitus, quintum ac decimum » jam menſem carceribus claudor. Alterum accuſa- » tionis caput eſt, negatus à me legi aſſenſus, quâ » Rex ſacrorum Arbiter conſtituitur. Quam legem » conditam, poſt me conditum in carcerem, nemo » veſtrûm ignorat: neque ego de ea appellatus ab » uno Scribarum, qui miſſus ad me in carcerem venit, » aliud reſpondi, quàm iſta ad me non magnopere » jam pertinere, quem capite diminutum, ac civium » numero exemptum, legumque omnium expertem » de legibus reſpondere quid attineret, qui denique, » abjectis pridem humanarum rerum curis, ad cœle- » ſtium contemplationem animum traduxiſſem. Id » vos reſponſum ſeu contumaciæ mihi, ſeu cautioni, » ſive etiam calliditati vertere malitis, ad atrocis cer- » tè atque capitalis rei crimen revocari ſilentium

non poteſt; multò minùs ego ob id majeſtatis à vobis condemnari. Neque enim ullæ leges niſi maleficiis pœnas ſtatuunt, reticentiæ, ſanè nullæ. Hic eum unus Judicum interpellans, Eo ipſo, inquit, quod indicare te, & promere quid ſentires, jam aſtutè renuiſti, ſatis eſt perſpicuè deprehenſus animus alienus à lege tuus, ſatiſque ex eo ipſe manifeſto majeſtatis crimine tenêris: neque enim cunctanter tibi, ſed apertè ac ſtudioſè approbanda lex fuit, quæ amplificandæ Regis dignitati ſit. Atqui, inquit Morus, Juriſconſulti aſſenſionis vim ſilentio tribuunt: quorum eſt dictum, tacentem conſentire videri. Et promptè quidem, nec dubitanter, quæ in honorem Regis decernuntur, amplecti atque comprobare omnes debent; ſed quæ Religioni non ſint, quæque divina ac ſacrata jura non prohibeant. Magna probis omnibus Regis auctoritas, [illegible] legum, ſed major multò eſt Dei, & inſidentis an mo non vanæ ac nuper adinventæ, ſed confirmatæ, conſtantis ac veræ Religionis, cui humanarum rerum prævertere quicquam, magnum eſt nefas. Ac etiam ſcriptæ à me è carceribus ad Fisherum literæ, in ſpretæ ac violatæ novæ legis crimen trahuntur. Quas ego literas proferri legique palam pervelim: ſed quando inflammatas dicitis à Fishero, ſic habetote, non aliud in iis, quàm familiares & ſuetos nobis ſermones fuiſſe, & 1nutuas cohortationes ad contemptum rerum humanarum, quas fragiles fluxaſque eſſe, magno uterq e noſtrûm malo uſuque didiciſſet. Unæ omnino fuerunt, quæ hanc attingerent cauſam. Cùm enim illæ ad me miſiſſet roga-

„ tum, quid ego nuper in quæstione de nova lege
„ respondissem, id modò rescripsi, animum me meum
„ officii ac Religionis memorem consuluisse: idem
„ ipse faceret, nec (quod sanctè affirmare possum)
„ plura respondi; neque aliud his literis continebatur.
„ Accusor postremò, dixisse me in eadem quæstione,
„ legem hanc ancipiti gladio similem videri, cujus
„ esset acies utrinque acuta, ut in alterutram induci
„ necesse videretur, sic aut violandam Religionem.
„ animumque fraude ac scelere inexpiabili obligan-
„ dum, legem hanc si approbes; aut grave majestatis
„ crimen subeundum, & corpus vitamque supplicio
„ ac pœnæ obnoxiam habendam, si refutes. Cujus
„ dicti culpam magnopere onerat Fisheri responsio
„ eâdem similitudine usi: unde conspiratum inter nos
„ condictumque insimulamur. Equidem me ita me-
„ mini locutum, ut non tam esse ancipiti acie hanc
„ legem dixerim, quàm si qua lex hujusmodi ferretur,
„ difficilem habituram alterius offensionis vitandæ
„ rationem. A Fishero responsum idem si est, id evê-
„ nit ingenii, morum, & studiorum similitudine, non
„ ullâ in id nostrâ consensione. Atque hæc à me sic
„ dicta factaque sunt: ex quibus non ego improbè ac
„ dolosè ad infirmandam infringendamque novæ le-
„ gis vim fecisse, sed multa de me ad vos, Regemque
„ falsò ac malitiosè delata fuisse convincuntur; neque
„ meum crimen ullum esse hujusmodi, ex quo capite
„ damnari justè possim. Hæc cùm Morus esset locu-
tus, Judices suo more, consilio habito, damnatum
pronuntiarunt. Tum Morus, Non ignarus, inquit,
decreturi quid essetis, dubiis ambiguisque responsis

effugere quæstionis vestræ laqueos, atque ancipites «
mucrones novæ legis, & falsò mihi objecta crimina «
paucis refellere sum conatus, sed ut illustrior judicii «
hujus calumnia iniquitasque appareret. At verò nunc «
quid de lege, ac de hoc toto Regis facto sententiæ «
habeam, libet planiùs apertiusque differere, quò «
meam saltem liberem penitus fidem, atque exsolvam. «
Septimus evolutus est annus, ex quo Rex cupiditate «
istâ dimittendæ uxoris agitari est cœptus, & mihi to- «
tum est hoc in libris literisque tempus consumptum. «
Multa pervolvi legique volumina, maximè veterum «
illorum virorum, quorum non ingenii magis quàm «
religionis ac sanctitatis gloriâ divinæ sunt literæ il- «
lustratæ. Apud hos & matrimonium ejus justum «
verumque, neque aliter quàm alterius morte dirimi «
posse, comperi; nec ratio, nec exemplum extat ul- «
lum, sacrarum rerum arbitrium atque jus ad p «
nos homines, aut alios quàm sacratos viros, & san «
ctissimo Sacerdotio præditos esse delatum. Sic dicere «
orsum, & ut videbatur, copiosam & maximè libe-
ram orationem parantem, Cancellarius interrupit:
Ac næ tu, inquit, More, tibi sapiens eximiusque vi-
deris, qui plus intelligere, plus scire unum te putes,
quàm homines Britannici nominis doctissimos;
unique tibi plus trib[illegible] credique quàm omnibus Bri-
tanniæ Episcopis, omni[illegible]us Principibus, omnibus
denique Ordinibus postu[illegible]es. Ego verò, inquit
Morus, mihi istuc non ar[illegible]ogo, qui pro uno Epis-
copo, qui legi vestræ suffragatus sit, sentientes me-
cum innumerabiles habeam viros, fide, doctrinâ,
sanctitate præstantes, qui egregiis monumentis lu-

men Chriſtianæ diſciplinæ attulerunt, quique ob Religionem caſtè atque integrè cultam, & miraculis affirmatam pietatem in cœlum ipſum pervecti, atque in cœleſtium numerum relati ſunt: quibus certè plus auctoritatis, plus fidei, quàm veſtris Epiſcopis debetur. Et pro uno paucorum aſſentatorum concilio, in quo iſta conflata lex eſt, omnia ego afferre poſſum legitima & Oecumenica Concilia, quot ab condita Eccleſia ſunt habita; & pro uno non maximo Europæ Regno, & reſpectu Regis, metuque obſtricto, omnia Chriſtianæ Reipublicæ Regna, omnes Provincias objicere. Tum Nortfolcii Dux, Tandem, inquit, ſeſe, More, animi tui pravitas prodit. Cui Morus, Mihi, inquit, hæc dicere teſtarique, ut animum fidemque liberem meam, neceſſe fuit, quod non aliâ mente effari ac profi-, Deum invoco teſtem, cui perſpecta omnia, uem ne intimæ quidem hominum cogitationes fugiunt. Itaque ne hoc quidem reticebo, aut ignorare vos patiar, nullis mortalium, leges contra Eccleſiam ferre, jus eſſe; ac vobis multò minùs id licuiſſe, qui ſanctiſſimo jurejurando obligati eratis, nihil unquam quod dignitati Eccleſiæ & Chriſtianis inſtitutis adverſari videretur, decreturos. Huius ſacramenti religione vos uis xſolvit, aut omnino exſolvere potuit? Ecqui entitis, quo piaculo vos Regnumque obſtrinxer tis; quæ pœna vos, quæ violati Numinis ira gentem Anglorum maneat? Sed video offendi aures, & vera monentis dicta aſpernari; nec ego obtundam vos pluribus, qui ſciam unum me hac noxâ cecidiſſe: neque enim reproba-

tæ legis crimen me, ſed mea conſtans, atque pia libertas inviſa Regi, meæ inconcuſsâ fide plenæ voces & cohortationes ad non violandam conjugii, quod illi juſtum cum Regina erat, ſanctitatem, afflixit ac perdidit. Quò magis id unum dari à Deo Optimo Maximo Regi ſummè precor, ut fidelium ac proborum amicorum conſiliis utatur. His dictis in arcem, ubi arcta in cuſtodia habebatur, eſt reductus, comitante multitudine, ac viri indignam fortunam miſerante. Filia erat Moro, nomine Margareta, puella ingenii probi ac magni, & ex eo unicè dilecta patri; à quo non honeſto modo, & perhonorifico ſemper cultu educata, ſed in liberalium quoque diſciplinarum ſtudiis, & Græcis & Latinis literis erudita fuerat. Hæc audito patrem abduci, oblita virginalis decoris, ſuique, proripit ſe domo, & ægritudine & dolore amens illi oc & nihil ſtipantes ſatellites, nihil hominum veri turbam, per medios vadens, irruit in amplexum patris, atque arctè collum tenens, diu loqui aut verbum mittere nullum potuit. Quam Morus oſculatus, Age, inquit, filia, quod Deus Optimus Maximus ſtatuit de nobis; id tu moderato ac Chriſtiano animo accipias, doloremque tuum ac ruinam domûs patientiâ vincas, teq e patris innocentiâ conſolare. Sic divulſus ab ea, perrex t viam Morus. Puella dolore ac fletu immota aliqu indiu ſtetit: tum iterum impotenti animo percita recurrens, in patris collum invadit; & Morus nihil magnopere commotus, firmo, ſed in quo patrius amor facilè emineret, vultu avulſam, iterum amplexu ſuo conſolatus, & ut pa-

tris animam Deo piis precibus commendaret, monitam reliquit. Biduò pòst in forum, quod spectandi causâ ingens multitudo compleverat, Morus producitur; qui in concionem quidem ascendit (nam mos genti morituris potestatem populum alloquendi facere) sed perpaucis verbis tantùm testatus est, se nullius delicti adversùs Rempublicam conscium esse sibi, integramque Regi fidem & præstitisse semper, & inviolatam ad mortem usque afferre: deinde orare eos Deum jussit, uti Regi amiços, ministros & consiliarios, homines pios, & virtute ac fide spectatos daret: postremò, & pro se Deum orarent, ac precibus sibi propitiarent, ab iis postulavit; ac simul se carnifici præbuit, à quo caput illi securi cruentâ adhuc, & prope calente ab recenti Fisheri cæde, est præcisum.

DE REGINALDO POLO CARDINALE BRITANNO.

MAGNUM religionis atque innocentiæ & par literarum & eruditionis nomen noſtris temporibus conſecutus eſt Reginaldus Polus, Britannus; nec in ſua terra magis quàm in aliena claruit. Nam in Italia, ubi magnam partem ætatis egit, rerumque ac fortunarum ſuarum domicilium habuit, prope ad ſum honoris ac dignitatis faſtigium Italorum ſtudiis eſt elatus. Huic maternum genus à Regibus Britanniæ fuit: Margareta enim mater, Georgio Clarentiæ Duce, Edoardi IV. Regis fratre eſt orta: Quem Georgium Edoardus, quia cum hoſtibus ſuis conſpirâſſe, ſeque Regno dejiciendi conſilia habuiſſe diceretur, captatum fictâ reconciliatione gratiæ, clam occidit, novo ac fœdo mortis genere. Nam Cretici vini dolio demerſum ſuffocavit (ſi quidem verum eſt quod Argentonius Gallicarum Rerum Scriptor æqualis temporum illorum tradit) Sed ne ipſe quidem Edoardus majorem inde in Ricardo altero fratre fidem erga ſe, quàm ipſe Georgio præ-

ſtiterat, invênit. Is enim tutor ab eo filiis relictus, necatis fraude pueris, imperium Angliæ invaſit; & quibus conſervator Regni datus fuerat, iis ne vitam quidem relinquere ſuſtinuit. Verùm & ipſi paulò pòſt, unde minimè ſperaverat, parricidii ultor eſt exortus. Nam Henricus Richemondiæ Comes, qui in Gallia quartum decimum annum exulabat, evocatus adjutuſque ab Anglis, Ricardum unico apud Seceſtriam prælio victum, dominatione ſcelere quæſitâ, & ſimul vitâ ſpoliavit. Et idem ſcribit Argentonius, ſuâ memoriâ in Britannia ſupra octuaginta Regiæ ſtirpis viros in illa, quæ inter duas ejuſdem ſanguinis familias de Regno orta eſt diſſenſio, variè interfectos fuiſſe. Atque is Henricus, qui ſeptimus eſt dictus, Regno occupato, ad quod ex privato atque humili loco pervenerat, Ricardi facinorum, quorum ultor fuerat, imitator factus, Edoardum Clarentiæ Ducis filium, Reginaldi Poli avunculum, non ob aliud quàm quòd ſolus virilis ſtirpis ex Regio Sanguine ſupererat, quò Catharinam Ferdinandi Hiſpaniæ Regis filiam eâ re faciliùs Arthur filio ſuo in matrimonium dedi impetraret, palam in foro ſecuri percuti, nihil tale meritum imperavit. Ita inſonti puero regium genus, quod decori eſſe debuerat, exitio ac morti fuit: tantò apud Reges dominandi libido, quàm juſtitiæ & humanitatis jura, plus valet. Margaretam ſororem ejus non ulli ex Regni proceribus, ne cujus opes animique Regii Sanguinis conjugio extollerentur, ſed Ricardo Polo, mediocri viro, affini ſuo nuptui dedit, quem

inde cubiculo ſuo præfecit; (cui muneri qui præeſt, Ciamberlanus linguâ eorum dicitur) & in Equitum Collegium, quos Garteriæ vocant, legit: cujus inſigni honoris etiam principibus viris ille dignatione æquabatur. Eidem, quia ingenio vir leni, placidis & tranquillis moribus, & vitâ pariter eleganti innocentique erat, Arthurum filium educandum commiſit. Neque hunc alia res, quàm quod quietâ ſummiſſâque naturâ eſſet, provexit; neque in Pola familia ante eum magnopere quiſquam enituit. His Reginaldus parentibus eſt natus, Martio menſe, M. D. anno, & puerum matris cura (nam pater maturè deceſſerat) liberaliter inſtituit; ubi adolevit, undevigeſimum agens annum, in Italiam eſt profectus, Pataviique conſedit: ubi & quia Henricus VIII. Rex eum proficiſcentem viatico atque annuâ pecuniâ juverat, & propter nobilitatem dignitatemque Regii Sanguinis unde ortu ferebatur, in magno ab omnibus honore eſt habitus; & ipſe brevi effecit, ut haud minùs virtute ac moribus ſuis, quàm generis commendatione appeteretur. Nam in omnibus honeſtis artibus, & maximè in politioris humanitatis ſtudiis magnâ eſt ingenii atque induſtriæ famâ verſatus, & in moribus & in oratione eius modeſtia, humanitas & religio ſingularis eluxit. Septimo pòſt anno reverſus in Britanniam, & ab ipſo Rege perbenignè acceptus, carus, expetituſque ſuis omnibus, ac eximiis eruditionis & integritatis laudibus celebratus, magnam concitaverat ſui expectationem; & ſermone & opi-

nione hominum insigne aliquod Sacerdotium, primique Britanniæ Episcopatus ei destinabantur. Verùm hæc, quæ haud falsa fortasse futura spes fuit, paulò pòst in calamitosum illum Britanniæ scopulum, amentemque Henrici cupiditatem dimittendæ uxoris, incurrit: in qua Polum Rex sibi adjutorem ministrumque fore, suis in eum meritis fretus, haud dubiè speraverat: si quidem tum nihil, nisi ex auctoritate Pontificis Maximi agere instituerat. Igitur cùm appellatus ab eo Polus ita sententiam suam indicâsset, & obtestatus esset Regem, ne in incœpto perseveraret, adeo exarsisse Henricum ferunt, ut manu ad pugionem adactâ, impetus eum occidendi Poli cepisse dicatur. Sed eo tamen cohibito, avertens inde se, nullo dato responso Polum reliquit: qui eâ re satis futurorum admonitus, per causam repetendi studia, per gratiosum amicum impetrat abeundi veniam, atque iterum ex Insula in continentem exulatum potiùs quàm peregrinatum navigavit; annumque in Gallia immoratus, Patavium se contulit, vitamque eam instituit, ut sanctitas & religio ejus omnium prædicatione celebraretur, adderetque favorem ei indignatio Regis, cujus causa nemini bono probabatur. Erupêre inde ex Henrici pectore illæ furoris atque insaniæ flammæ quas suprà, cùm de eo diceremus, attigimus; abjectaque uxore, sacrorum Principem se, summumque Religionis Antistitem in Britannia dici jusserat: atque hunc honorem sibi tribuere recusantes pœnis suppliciisque subigebat. Lætabatur Polus, quòd in malis patriæ suæ pro-

cul ipſe ab aſpectu eorum ageret, ac tam violenta Regis imperia opportuno diſceſſu ſuo evitâſſet. Sed ecce tibi tabellarius à Rege cum literis, quibus jubebatur Polus dicere de nova appellatione ejus, quid ſentiret. Ea enim Henrici rabies fuit, ut ne ſentiendi quidem liberam facultatem hominibus relinqueret. Elicere intimos ſenſus, quò in diſſentientes inde ſæviret, cupiebat. Diu cunctatus Polus, ubi viros ſanctiſſimos Fisherum & Morum interfectos ob id à Rege accepit, æmulatione pietatis & conſtantiæ eorum vehementer incitatus, quatuor edidit libros, & ad Regem miſit, in quibus de tota re accuratè, luculenter, pari moderatione ac libertate diſſeruit. Auxit ea res magnopere Poli exiſtimationem, cùm eruditionis quæ in iis libris eximia enituit, tum fidei & conſtantiæ laude. Itaque cùm multorum & gravium virorum ſermonibus de præſtanti ejus virtute ad Paulum III. Pontificem Maximum perlata fama eſſet, Romam evocatum in ampliſſimum Collegium Pontifex cooptavit. At Henricus, acceptis Poli libris, quibus veræ labes animi ejus nudabantur, malorumque fons atque origo aperiebatur; incredibile eſt, quanta hominem ira ac libido expetendæ de Polo ultionis invaſit. Abſentem eum majeſtatis damnavit, & præmia interfectoribus quinquaginta nummûm aureorum millia ſtatuit. At cùm intereà vana ſpes facta reducendi ad fidem atque officium Henricum Pontifici eſſet, Legatum Polum in Galliam miſit, ut inde Britannicis rebus excubaret, aditumque, ſi quis eſſet ad ſpem ſanandi Henrici,

perquireret, quando & Rex Galliæ & Cæſar operam in id ſuam obtuliſſent. Ea re cognitâ, Henricus ſtatim certum hominem de ſuis ad Franciſcum Regem Galliæ miſit, per amicitiam petens ab eo, atque obteſtans, ut vinctum Polum ſibi traderet, profeſſus maximo ſe beneficio affectum iri ab eo, ſi id impetrâſſet: tantoque ſtudio atque ita accuratis precibus cum Franciſco egit, ut ille, qui ob diſſidia quæ ei cum Cæſare erant, magnopere retinere in amicitia ac ſocietate Henricum cupiebat, ab hoſpite quidem atque Legato violando prodendoque longè animo abfuerit: cæterùm renunciari illi juſſerit, ut extra fines Regni ſui aliquò abiret, ne qua cauſa ex ipſo dirimendi ſocietatem fœduſque quod ſibi cum Henrico eſſet, oriretur. Qui Cameracum, nobile Belgarum oppidum, cùm tranſiiſſet, varias ſibi à Rege poſitas inſidias, magis ei beneficio quàm cautione aut curâ ſuâ, vitavit. Leodium inde in Eburones evaſit, ubi Everardi à Marchia Cardinalis, cujus erat ditionis oppidum, fide atque ſtudio locum ad inſidiandum Henricus nullum ſibi relictum cernens, ad Belgas, qui tum bello cum Gallis contendebant, miſit; qui in Concilio eorum, cui Everardus quoque adhibebatur, renunciaret ſuis verbis ſe quatuor peditum millia, qui ſuâ pecuniâ militarent, auxilio iis miſſurum, ſi captum Polum vivum in poteſtatem ſuam tradidiſſent: tanta rabies, hominis innocentiſſimi ad cædem ſuppliciaque potiundi, crudelem animum invaſerat. Reverſo in Italiam non ceſſavit

easdem assiduè fraudes struere; adeoque deprehensi sæpè sunt percussores insidiatoresque ab eo summissi, ut Pontifex certos corporis custodes illi tradiderit, quibus vitam suam à vi atque insidiis Henrici tueretur. Tradiderat item ei Pontifex cum imperio regendum Viterbium, ut & honestiùs eo vectigali se aleret, & haberet propinquam Urbem quò posset aut otii ac literarum, aut valetudinis, aut animi causâ, cùm libuisset, secedere. Ibi quoque capti Itali aliquot tortique, se ad eum interficiendum missos confessi sunt. Item Capranicæ, quò se Polus per æstatem, vitandi gratiâ urbanos calores, contulerat, Britanni tres ad idem facinus missi; & Bononiensis quidam, insignis sicarius, quanquam perhonestâ familiâ natus, qui Venetiis ob spoliatum apud Ravennam, cæsumque Venetum civem patricii generis, supplicio est affectus, in quæstione confessus est, diu se Tridenti, ubi Polus cum duobus collegis Concilio præsidebat, eum, ut ex insidiis adoriretur observâsse, pecuniamque ob eam rem à Rege accepisse. Quæ res Polo vitam non sollicitam modò, perpetuo metu tot insidiarum, in cujus caput tanta proposita præmia multorum cupiditatem allicere possent, sed gravem quoque injucundamque reddebant; assidueque & suo periculo, & patriæ calamitatibus angi cruciarique cogebatur, unde quotidie nova crudelitatis exempla edita à Rege afferebantur; nec in alios quàm in optimum & constantissimum quemque, qui à majorum institutis & priscâ sacrorum fide discedere recusarent, donec

ipſe domeſtico longè graviſſimo atque acerbiſſimo vulnere eſt perculſus. Nam Henricus, cùm ei omnia tentanti, ac ne maximis quidem parcenti ſumptibus, intercipere Polum non ſucceſſiſſet, implacabilis iræ atque acerbitatis ſuæ impetum in Margaretam Poli matrem avertit. Ea erat lectiſſima & ſanctiſſima femina, Edoardi Regis fratris filia, nec tamen genere quàm moribus, innocentiâ, ac totius vitæ laude nobilior: in cujus diſciplina antè Henricus Mariam unicam filiam educaverat. Tum abreptam in carcerem diu ærumnis ac miſeriis malè habitam, falſis etiam nuntiis interfecti Reginaldi filii tortam, poſtremò altero filiorum natu majori, qui ſimul captus in eadem cuſtodia habebatur, crudeliter necato, anum ipſam, alterum & ſeptuageſimum annum agentem, palam in foro capitali ſupplicio affecit; nullum ob crimen aliud quàm quod Reginaldum genuiſſet, & de fide Catholicæ pietatis decedere recuſâſſet. Ea verò res Polo, qui ſemper matri cariſſimus, atque ab ea unicè dilectus fuiſſet, ſingularem attulit animi dolorem: ſic, ut reliquæ vitæ per tot ſuas ſuorumque calamitates traductæ ſolatio omni ſpoliatum ſe non inficiaretur; quanquam eâ moderatione tam triſtem nuntium accepiſſe dicitur, ut, qui ei tum ab Epiſtolis erat, ſcriptum reliquerit, literas quibus matris caſus continebatur, lectas, cum aliarum faſciculo literarum ſibi à Polo traditas, ſeque juſſum ſingulis reſpondere. Ad quem cùm ipſe eas retuliſſet, quæ Anglicè ſcriptæ erant, quòd homo Italus gnarus ejus linguæ

non

non esset, constanti vultu Polum dixisse iis literis rem eximiâ gratulatione dignam contineri, orantique Scribæ ut se participem tam lætæ rei haberet, Polus, Mater, inquit, mea actæ innocenter vitæ tantum est à Deo præmium consecuta, ut pro ejus Religione fortiter mortem oppetens, præcelso martyrii honore sit affecta: & nobis hæc quoque ad cæteros, quos apud Deum habemus, deprecatores accessit. En merces educatæ ac tam diligenter institutæ filiæ. Nec aliud in Regem tam injustæ cædis auctorem locutum, in Sacellum, ubi Deum precari consueverat, se recepisse. His igitur versatum fortunæ ac vitæ incommodis, tantis curis sollicitudinibusque ac tot periculis defunctum, Henrici mors, quæ secuta est anno M. D. XLVIII. tandem perpetuo vitæ suæ imminenti discrimine liberavit. Illusit illi inde fortuna, quæ provecto ingenti favore, ac prope jam adepto Pontificatum Maximum mirabili modo eripuit. Mortuo post Henricum Paulo III. Pontifice Maximo, Conclavia habendis comitiis ingressos Cardinales diduxerant studiis in duas factiones Cæsar & Rex Galliæ, pravo & Patribus ipsis, summoque Ordini indecoro exemplo. Qui Caput ac Rectorem, & quod ampliùs est, Vicarium divinæ potestatis, Christianæ Reipublicæ atque humano generi daturi sunt, in quo deligendo mentes atque sententias, ne suâ quidem ipsorum ullâ infectas cupiditate divino regendas Numini tradere ac permittere deberent, eos præjudicata atque arbitrio alieno obnoxia suffragia illò afferre; & quod sui muneris suique beneficii facere possent, ejus magnam gratiæ

partem in alieni ſtudii imperiive auctoritatem deri-
vare, ſanè indigniſſimum videri debet. Quod qui-
dem adeo non probabatur ab aliis, ut cùm nomi-
natos etiam ab Regibus quoſdam quos ipſi aut re-
jicerent, aut fieri maximè vellent, vulgatum eſſet,
proſcinderentur omnium ſermonibus Cardinales,
qui ſibi præſcribi ſuamque libertatem alienis impe-
riis obſtringi paterentur, & ut ea tempora ferebant,
carminibus quoque peracerbè lacerarentur: quo-
rum pauca ſubjiciam minùs amara, nec omnino
incondita, quando ſcripta in Actis illorum dierum
interregni invenimus.

Quid Imperator, quid ſibi Rex Galliæ
Vult? Quid ſibi tantùm arrogant? Quid hoc nefas?
Hi jura ſancient, reſolventque ut volent,
Quæ veſtra ſunt, quæ ſancta, quæ nemo attigit?
Leges dabunt vobis? & his parebitis?
Parebitis vos his iniquis legibus?
Et ſervietis liberi? Non vos pudet?
Ad nutum eorum Principem creabitis?
In quo ſacrarum ſumma rerum eſt omnium?
Quæ vos rapit dementia, aut culpa, aut furor?
Iurâſtis, ah ſcelus! Fides non vos data
Deo optimo, tot teſtibus præſentibus,
Non veſtra conſcientia, atque honos movet?
Totus tremo horreoque, ubi occurrunt mihi
Pœnæ graves, quas vos luetis impii:
Perjuria hæc inulta non ſinet Deus.

Verè ac jure increpiti, ni manifeſtum eſſet hos ipſos
in animis eorum, aut odii aut gratiæ aut cupiditatis
affectus cœleſti nutu atque voluntate gubernari, eo-

que tandem deflecti ferrique quò eos occultè afflans divini Spiritûs aura provexerit: ſeu deteriorem elegerit, per quem Numinis ſui ſceleribus noſtris violati injurias ulciſcatur; ſive aſſumpſerit optimum, à quo in veræ pietatis cultu officiiſque homines contineantur. Quæ pars reſpicere Cæſarem videbatur, ea multò ſuperior numero erat, atque horum ferè ſuffragia Polum Pontificem ferebant. Qui partium Gallorum habebantur, hoc ipſo illum reſpuebant, quod ſtudere tantopere ei æmulos ſuos intelligerent: & tempus variis rebus extrahebant, quòd Cardinales Galli undecim aberant, magniſque itineribus adventare dicebantur, quos expectari vehementer alii cupiebant. At Cæſariani contrà antè edere Polum Pontificem properabant, quàm Galli advenirent. Jam eò adducta res erat, ut ad prid. Non. Decembris Polum renunciaturi eſſent, adeoque ne ipſis quidem ambigentibus Patribus certus putaretur, ut direptum ſpoliatumque, ut mos, cubiculum ejus, & collectæ ab omnibus ſarcinæ, & factæ illi à pleriſque gratulationes, & qui ejus rei curam habebat, juſſus Pontificium ornatum afferre, & extra Conclavia perlatus rumor, & nuntii ejus rei, tabellariique in plures dimiſſi partes ab Urbe fuerint, & in Vaticanum à populo concurſum, & propoſita affixaque multis locis inſignia ejus cum tiara & clavibus. Ipſi quoque adeo non dubia res fuit, meditatam ſcriptamque orationem quâ Patribus pro tantis de ſe factis judiciis grates ageret, fuêre qui ſe legiſſe affirmarent. Mos & jus valet, ut ſuffragiorum partes duæ ex tribus Pontificem creent, & iis incluſi Conclavibus

Cardinales erant unus & quadraginta, ut quem viginti octo dixissent, is adeptus summum honorem censeretur. Suffragiis initis tabellæ viginti tres Polum habuerunt. Tum quod consuetudo fert, Alexander Farnesius, cujus auctoritatem multi Cardinales sequebantur, & Rodulphus Pius, in quorum tabellis præteritus de industria Polus fuerat, quò suo exemplo excitarent attraherentque alios, voce palam eum Pontificem dixerunt (id ipsi accedere vocant) vigesimo septimo loco Montius Cardinalis accessurum se erat pollicitus, idque ab omnibus sciebatur; vigesimo octavo licebat Polo se ipsum Pontificem dicere. Unius ergo suffragium ad implendum numerum deerat. Interrogante Ordinis Principe, an accedere quis vellet, respectantibus aliis alios, & maximè Farnesio amicos, quos non defuturos sibi crediderat, nutu invitante, inventus est nemo qui muneris sui facere Pontificatum Maximum ac deferre ad Polum voluerit: neque Carpensis & Farnesii auctoritas, neque metus, quod mirandum est, ne ab alio præverteretur, quemquam permovit. Ita surrectum ac discessum ea die è Sacello in quo comitia habentur, à Patribus est; & elapsa semel tantæ rei fortuna nunquam postea se reddidit Polo; & adventu Gallorum aucto adversantium numero, & dejectus ipse est, & Montius Cardinalis Pontifex creatus. Polus, ut post tam insignem repulsam, quam tamen animo æquabili & constanti tulit, hominum sermones oculosque vitaret, secessit Urbe, abdiditque se Monasterio quod est ad ripam Benaci lacûs, inter Brixiam ac Veronam, cui nomen

Magazano, & ſalubritate cœli & collium agrorumque circà amœnitate, otio ac literis quibus ille delectabatur, loco aptiſſimo. Hîc bellè ſibi ac ſtudiis ſuis viventi fortuna, ne tam abſtuliſſe illi in aliena terra ſummi faſtigii honorem, quàm reſervâſſe in ſua videretur, repente deſperatum multò antè ab ipſo aditum, ei non ad reditum modò in patriam, ſed ad ſummum gloriæ & potentiæ gradum reſervavit: Extinctum enim adoleſcentem Edoardum Britanniæ Regem, & redditum Mariæ paternum Regnum, ei eſt allatum; quo quidem nuntio multiplici eſt lætitiâ affectus. Nam & nec opinata illi reviſendi aliquando patriam, ſuoſque poſt quinque & viginti annorum exilium ſpes affulſerat, & Mariam potitam rerum cernebat, cum qua tam multas benevolentiæ ac neceſſitudinis cauſas haberet. Siquidem pares ab utroque injuriæ calamitateſque toleratæ, par utrique in retinenda fide avitæ Religionis conſtantia, par item in Margaretam Poli matrem pietas, à qua alter genitus, altera educata fuerat. Denique quam unam ipſe omnibus ſub patre fratreque officiis pietatis ac fidei ſemper coluerat, quæ eò gratiora fuerant, quò magis occulta: & feminam religioſiſſimam haud dubitabat, Chriſtiana ſacra & Catholicæ pietatis inſtituta Angliæ populis reddituram. His tot uno tempore gaudiis perfuſo, literæ ab Urbe allatæ redduntur, quibus ſibi à Pontifice Maximo Britanniæ Legationem cum magna poteſtate decretam eſſe cognovit. Tam diu moratus, donec res maturiores ex Anglia nunciarentur, itineri ſe dedit. Sed non antè in Inſulam trajecit, detinente

eum per varias moras Carolo Cæſare, quàm Philippus Cæſaris filius Mariæ matrimonio jungeretur. Tum miſſi in Belgas à Regibus Legati, Bruxellis eum ad mare, atque inde, paratâ ad id ipſum claſſe in Britanniam traduxerunt. Nec ſolùm exilii ac damnationis leges decretaque Henrici in caput ejus facta omnia abrogata deletaque ſunt; ſed certatum, ut multò honorificentiùs reductus, quàm contumeliosè ejectus videretur. Procurſum ad mare à pleriſque, ut appellenti ad littus officii causâ præſtò eſſent. Adventanti Londinum non omnis modò multitudo obviam eſt effuſa, ſed omnes Urbis Magiſtratus, omnes Epiſcopi Sacerdoteſque in linteis veſtibus, cum infulis inſignibuſque ſuis, & Principes quoque gentis certatim occurrêre. Deſcendens de navi, (nam flumine vehebatur) ab ipſo Rege obviam egreſſo accipitur, unàque ad Reginam aſcendunt; quæ adeo adventu ejus eſt lætata, ut hunc diem quo incolumem eum vidiſſet, haud minùs lætum fuiſſe ſibi, quàm quo paterni Regni poſſeſſionem adiit, profeſſa ſit. Tantis denique honoribus ab omni genere eſt affectus, quanti ad abolendam ex animis eorum expiandamque violatæ Religionis maculam venientem decere ſunt viſi. Cujus rei causâ coactum biduò pòſt in Regiam Regibus coram gentis concilium, admiſſaque omnis multitudo, in quo Polus adventûs ſui cauſam expoſuit, gratulatuſque eſt iis ingens hoc atque ſingulare Dei beneficium, qui tot adverſa perpeſſis eos tandem Reges dediſſet, à quibus ſublatis exciſiſque malorum fibris, gens Anglorum in priſtinum dignitatis decus, &

avitam Christianæ pietatis gloriam vindicaretur. Postremò quàm optatum accidisset sibi, memorans, quod leges adversùs se latas perstudiosè abrogâssent, seque patriæ suæ post diuturnum exilium reddidissent, habere se dixit quo iis præclaram gratiam rependeret, quando non terreni soli natales sedes, sed cœlum ipsum atque reditum in cœlestem patriam, cujus aditu defectione ab Ecclesia exclusi fuissent, aperturus eis esset: ipsos modò admissi facinoris verè & ex animo pœniteret, & quæ superiorum improbitate temporum impulsi, non sponte, contra communem parentem Ecclesiam decrevissent, ea nunc datâ facultate volentes, cupideque rescinderent. Cui cùm actæ ab omnibus gratiæ essent, posterâ die relatum de ea re ad concilium est, ac summo consensu abrogatæ Henrici atque Edoardi Leges, & supplici Libello petitum à Regibus ut qui soli insontes ejus piaculi fuissent, deprecatores se pro suis præberent, quo & ipsi eò exsolverentur. Missi igitur Principes aliquot qui Legatum in Regiam adducerent, ac reliqui frequentes adesse jussi, unà Reges cum Legato majorem ingressi curiam editiori in loco consedêre: Reginæ latera, dexterum Polo, sinistrum Philippo tegentibus. Tum per Cancellarium (sic illi Magistratum eum vocant) jubentibus omnibus, traditus Regibus libellus: quo perlecto, exsurgens Regina Legatum oravit ut populos Regni sui, datâ erratorum veniâ, quorum ipsos constaret pœnitere, cum communi parente Ecclesia in gratiam reduceret. Legatus considêre Regibus jussis, cùm Pontificis Maximi Diploma re-

citari mandâſſet, quo quantâ ipſe facultate ad id inſtructus ab eo eſſet, continebatur, aptam accommodatamque rei & copioſam orationem habuit, omneſque ut ſummum Dei beneficium agnoſcerent, eſt hortatus, cujus fieret ſingulari munere, ut quorum majores primi omnium gentium in ipſis prope naſcentis Eccleſiæ initiis Chriſtianæ Religionis Fidem publicè ſuſcepiſſent, ii item omnium primi, exploſis, quæ eis inculcatæ fuerant, falſis opinionibus, publico conſenſu ad officium fidemque reſipiſcentes rediiſſent. Quòd ſi tantopere lætari & gratulari ſibi Beatorum mentes dicuntur, ſi unus modò ab errore atque pernicie revocatus ad ſpem ſalutis fuerit; quantis exultare gaudiis eas credi debere, tot unâ die populis ac tantâ ampliſſimi Regni multitudine, quæ æterni hoſtis humani generis fraudibus fuerat ab Eccleſia Deoque abalienata, cum Deo ipſo Eccleſiaque in gratiam redeunte. Cùm multi in hanc ſententiam dictis finem feciſſet, Rex & Regina, & ſecuti eos reliqui omnes genibus procubuêre. Et Legatus ſtans ducto, u mos, dexterâ manu ſuper multitudinem ſigno Crucis, ſolemnibus verbis eos defectionis crimine piaculoque exſolutos expiatoſque pronunciavit. Quâ voce magno approbantium clamore acceptâ, ſurrectum ab omnibus ac perrectum in Templum eſt, & ſolemni carmine à Sacerdotibus divino Numini gratiæ ſunt actæ. Speciosus ſanè Polo dies, atque eximium ad omnem poſteritatem honoris & gloriæ decus: à qua gente paulò antè damnatus & exul, & graviſſimis fuerat decretis conſciſſus, in qua natus

modico

modico ac privato loco esset, ejus nunc omnes quot in Insula erant Principes, atque adeo ipsos Reges humiles, ac sibi genibus advolutos conspexisse: & patriam & Regnum, inprimis nobile atque amplum ab reliquo Christianæ Ecclesiæ corpore unius scelere atque amentia hominis abscissum, per se restitutum reconciliatumque fuisse. Summo inde studio ordinandis rebus animum intendit, accepta à Pontifice tantâ potestate, quantam nulli ante eum Legato permissam meminerint homines. Et Regina non sacrorum modò arbitrium illi, sed Regni quoque permisit. Eum Archiepiscopum Cantuariensem approbante Pontifice designavit, qui Caput ac Princeps est in Anglia reliquorum Episcoporum, ex cujus Sacerdotii vectigalibus supra triginta aureorum nummûm millia ad eum perveniebant. Eundem publico consilio præsidêre, ad eum de omnibus rebus ab omnibus Magistratibus referri, coli denique observarique, atque ejus auctoritati haud secus quàm imperiis suis obtemperari jussit. Ita reposuisse fortuna illi est visa, quod in Pontificatûs Maximi repulsa ademerat, tradito potestati ejus inter suos cives in opulento ac nobili Regno, omnium divinarum humanarumque rerum arbitrio; donec versa retrò, haud levi offensione, tantæ felicitatis cursum interrupit. Romæ interea Pontifices Maximi duo, Julius III. & Marcellus II. continuatis prope funeribus elati, & creatus Pontifex fuerat Joannes Petrus Carafa, qui Paulus IV. est dictus. Apud hunc in gravem suspicionem Poli est fides vocata, quasi ejus de justificatione opinio parum cum Catholicæ Ec-

Ff

cleſiæ ſententia conſentiret: ſive id ita eſſet, quod & integritas viri atque religio & ſcripta ejus haberi, legique permiſſa, facilè videntur refellere: ſive, ut nulla eſt intacta ab obtrectatione atque invidia virtus, malevolorum artificio, qui in Anglia dignitatem Poli atque opes ferre non poterant, Pontificis auribus fuerat inculcatum; cujus erat ingenium elatum, vehemens, acre; & cùm pronum ad ſuſpicionem, tum ubi fides ac religio ageretur, præceps ad vindicandum: Et tum ab eadem cauſa Joannem Moronum Cardinalem magnæ exiſtimationis in cuſtodiam tradiderat, cui cum Polo plurimus uſus amicitiaque interceſſerat. Nec mora Paulus Legationem Britanniæ, & quicquid Julius poteſtatis indulſerat, abrogat Polo, atque ipſum ad reatum redire Romam jubet; ac lecto in ſummum ordinem Guillelmo Peto Britanno, Franciſcanæ familiæ homine, obſcuro quidem genere, ſed divinarum literarum ſcientiâ & vitæ laudibus noto, eum ſucceſſorem Polo, & Legatum Britanniæ (nam ibi tum apud Reginam erat) deſtinavit. Enimverò Regina, re præcognitâ, haud mediocriter eſt commota, non Poli ſolùm, ſed ſuarum quoque rerum causâ. Ergo priuſquam ipſe aut Franciſcanus reſciſcerent, datis ad Pontificem literis demonſtrat, ſine ſummo Regni ſui & Catholicæ rei detrimento abduci à ſe Polum eo tempore, aut omninò à cura ac vigilia Britannicarum rerum amoveri non poſſe. Deprecatur Pontificem, ne ſibi omni conatu ad reſtituendam Chriſtianæ diſciplinæ rationem incumbenti incommodare vellet. Vocat inde ad ſe Franciſcano, agit cum eo,

ut quando exacta jam illi, & inhabilis ad labores onusque gravissimi muneris ætas esset, à præteritæ vitæ institutis ne discederet. At Polus cognitâ Pontificis voluntate nihil cunctatus, insignia Legationis officiaque ac nomen Legati deposuit, privatusque non prælatâ, ut antè, argenteâ Cruce processit, & confestim Romam misit qui Pontifici gestorum suorum rationem exponeret, seque in ejus potestate esse nunciaret. Pontifex Reginæ literis precibusque, & Poli satisfactione acceptis, non quidem eum absolvit, sed Britannicarum rerum, ac Mariæ gratiâ, causæ cognitionem distulit. Cæterùm hæc & nominis delatio, & ablatæ Legationis nota, ut potentiam Polo nihil imminuit, ita dignitatem famamque apud suos non nihil labefactâsse, & magnitudini & gloriæ ejus nescio quid nubis obduxisse est visa. Vix inde anno interjecto Regina, & desiderio absentis viri, & variis animi molestiis curisque fessa, & præterca aquâ intercute affectâ, ægrotare graviter cœpit, & Polus ipse eodem tempore vehementi febri vexari: quo quidem, quod maximè mirum videatur, id factum fuit, ut eâdem die, quæ fuit XVII. Kal. Decembris M. D. LVIII. uterque, illa manè sub Solis ortum, hic horâ noctis tertiâ, migrârint è vita; & quod utrique acerbiorem mortem fecit, & Regina Polum, & ipse prope jam moriens interiisse Reginam cognovit. Illam ferunt, cùm deficerent vires, sæpe acciri ad se Polum jussisse; Responsum postremò esse, morbo gravari eum. Tum illa mortuum credens, Benè habet, inquit, unà jam jamque erimus. Et Polum, nunciatâ morte ejus, rectè compa-

ratum dixiſſe, ut quorum adverſæ ſecundæque res, & curſus omnis vitæ quàm ſimillimus fuiſſet, ii etiam morte conjungerentur; nec multò pòſt animam egiſſe. Et Polus quidem felix videri poterat, non receptâ modò patriâ, ſed ferme per ipſum ad ſalutis rationem revocatâ, niſi & ultimam vitæ partem inuſta à Paulo errantis in fide ſacrorum ſententiæ macula inobſcurâſſet; & Mariæ mors morienti, ac futurorum Angliæ malorum præſcio, triſtem cadentis ſimul Patriæ ac Religionis ſpeciem objeciſſet. In quo tamen id ei feliciter eveniſſe eſt viſum, quòd florentis fortunæ Mariæ particeps extinctæ ſuperſtes non fuit.

DE
MARIA
BRITANNIÆ REGINA.

MARIAM Britanniæ Reginam variè casus agitârunt, alternâ vice nunc erigentes eam, nunc deprimentes. Ex certa spe Regni eò dejecta fuit nullâ suâ culpâ, ut non dignitatis solùm, sed salutis quoque incerta multos annos exegerit. Rursus ex summa desperatione suarum rerum repente sublevata, inopinato fortunæ flatu ad Regnum est provecta Hæc matre Catharinâ, Ferdinandi Hispaniæ Reg filiâ, patre Henrico VIII. calamitoso Britannorum genti matrimonio est orta, Februario mense, anno M. D. XV. apud Granovichiam; ac statim, quia frater eâdem matre genitus intra infantiam quinto anno decesserat, Britanniæ Princeps est dicta: quo nomine is vocitatur apud eos, qui proximè successurus in Regno est. Adolescens ad nubiles usque annos non solùm regio cultu, sed in spem paterni Regni est educata habitaque summâ parentum indulgentiâ & caritate, quippe unica, & præstantissimâ indole ad omnes artes quæ eo loco natam decerent, & summâ pietate. Unde maximis Europæ Regibus nuptiæ ejus

ambiebantur, quæ propter regium genus, & animum generi parem, amplissimum esset Regnum marito allatura. Verùm hac fortunâ adeo post repudiatam matrem, delapsumque ad scelera Henricum decidit, ut decreto in Concilio Principum facto, notham eam, nec justo matrimonio, sed concubinâ ortam pater per summam injuriam dici, odio matris jusserit, Regnique & paternæ hereditatis jure privavit, & Elisabethæ alteri filiæ sibi ex Anna Bolenia vera concubina natæ, appellationem Principis & nomen heredis, quod Mariæ abrogaverat, tribuerit. Quam quidem Mariam, quia ne in abjectam quidem, & contumeliosè repudiatam matrem ullum pietatis officium prætermitteret, ejusque casum assiduis in occulto lacrymis defleret, omnibus ignominiis affecit, spretamque & egentem, ac necessariis, ad privatæ quoque cultum, rebus carentem ita depressit, ut ancillaribus ministeriis patris pellicibus famula. Regiam virginem cogeret; & amente obcœcatoque amore, filiam suam tali susceptam matre, prodeuntis in publicum Elisabethæ novæ Principis oram vestis, quæ ut mos feminis ad terram funditur, tollentem gestantemque, & pedissequæ operam sorori, materno certè sanguine & ætate longè impari præstantem, conspici Henricum non puduit. Hoc deinde mo tuo, haud honoratior apud Edoardum fratrem aliâ matre genitum, cui Henricus Regnum reliquerat, fuit. Procul à Regia atque Republica habita, ac veluti relegata, ita vixit sex post mortem patris annos, ut nullum tempus non sollicitum, aut iculo itæ vacuum transegerit, quà

fraudibus ac venenis, quà calumniis & falſis criminibus à Joanne Nortumbriæ Duce, qui tum rerum potiebatur appetita; magiſque divini Numinis beneficio, quàm ſuâ diligentiâ aut cuſtodiâ inſidias ejus vitarit. Atque has miſerias haud indigniùs quàm fortiùs patientiuſque tulit; ab ſumma enim, quâ prædita fuit, Religione ſic accipiebat, tanquam Dei nutu ad ſuam periclitandam probandamque fidem atque conſtantiam ſibi evenirent. Eò major in vulgus miſeratio ejus, quantoque fratris odiis atque inimicorum injuriis obnoxior, tantò innocentiæ opinione, & pudicitiæ, & ſanctitatis, & ingenii laudibus carior clariorque apud omnes. Ipſa ſicuti temerè animum contra tempora non extulit, ita adverſis nunquam adeo ſuccubuit, ut non magnam recuperandæ aliquando dignitatis ſuæ ſpem ex divinæ opis fiducia intra pectus foverit. Per hæc trigeſimum ſeptimum annum ætatis tranſgreſſa, cùm frater in ipſo flore adoleſcentiæ decimum ſeptimum annum attingeret, ac maturâ ducendæ uxori ac liberis procreandis jam ætate, in ejus rei cogitatione verſaretur, alienioremque in dies animum ab ea ferret, nulla illi ſpes oſtendi videbatur mala ſua finiendi, vitamque perpetuis ærumnis vindicandi. Atqui ex hac ipſa deſperatione ut Dei ipſius beneficium, non hominum opus agnoſceretur, ad Regnum pervênit, hoc maximè modo. Edoardus frater, ſive tenuitate valetudinis, ſeu fraude Nortumbrii, quem conſilia occupandi Regni agitâſſe conſtat, in lentum ac tabificum incidit morbum, quo paucis diebus extinctus interiit. Priuſquam moreretur, ejuſ-

dem Nortumbrii inſtinctu condidit Teſtamentum, quo exheredatis ſororibus, Regnum Joannæ, conſobrinæ ſuæ filiæ, Nortumbrii ipſius nurui, reliquit. Quæ res mortuo demum Rege, palam facta, cùm omnibus indigna videretur, pateſceretque fraus & ambitio Nortumbrii, quanquam principio nemo ſe metu ejus commoveret, tamen ingentem Mariæ miſerationem favoremque etiam apud tacitos addidit. Ipſa per ſpeciem vitandæ peſtilentiæ propiùs Londinum ad mare acceſſerat opportuniora utrique conſilio loca, ſeu fuga evadendum in Belgas, ſive inde auxilia accerſenda forent. Auditâ Regis morte, (nam de Teſtamento antè cognoverat) nihil cunctata ſe Reginam appellat. Idem, qui circa eam erant, & exinde omnes quacunque incederet, faciunt. Affluente undique multitudine etiam armatorum, cunctiſque ad vindicandum jus ſuum hortantibus, cùm haud invalidam, ſive ad propulſandam, ſive ad inferendam vim, manum jam haberet, cultuque & frequentiâ Regium nomen tueretur, literas Londinum mittit, quibus Senatum ſegnitiæ increpat, qui venire ad ſe, & ſolita Regibus officia præſtare differret. Hæc ubi ſunt audita Londini, & Mariæ literæ allatæ, profecto cum exercitu adversùs eam Nortumbrio, atque Urbe metu ejus liberatâ, nihil dubitatum eſt quin eam Reginam omnes acciperent, & traditâ in cuſtodiam Joannâ, quam Nortumbrius in poſſeſſione Regni locaverat, pro ſe quiſque ad occupandam Mariæ gratiam properaret. Hos ipſi quoque, qui Nortumbrium ſecuti erant, milites imitati, ipſum vinctum in Mariæ poteſtatem

testatem tradiderunt: Quæ non multò pòst Londinum venit, ac suscepto ex gentis ritu diademate, ingenti omnium lætitiâ paterni tandem Regni compos est facta: in quo tamen plus honoris atque imperii, quàm quietis aut laxamenti à curis invênit, crebris popularium turbis seditionibusque, & aliquot adversùs ipsam conjurationibus exercita. Nam & Joannæ pater, cui ipsa ignoverat, defecit iterum ab ea, & Henricus Dudleius Nortumbriæ Ducis filius, & Udalius & Frangmatonius, atque item alii Gallorum consiliis instructi, atque ope fulti ad eam Regno depellendam conspirârant. Sed longè maximus ac periculosissimus tumultus à Thoma quodam Huniato est motus. Hic in equestri ordine, obscuro loco natus, sed manu strenuus ac promptus linguâ, & multis militaribus facinoribus notus, speciosum præferens titulum tuendi sacrorum fidem, quam sub Henrico atque Edoardo docti essent, ac Reginam externis nuptiis, & Philippi Cæsaris filii matrimonio prohibendi, quod ob patris potentiam opprimendæ Anglorum libertati fore dictitabat, magnum toto Regno hominum numerum concivit. Facinorosissimus quisque, & quos aut præsentium tæderet, aut quacumque causâ novis studerent rebus, quique pravis imbuti Religionibus à Catholicæ pietatis fide descivissent, omnes se in ejus castra contulerunt. Adversùs ho cùm Regina Ducem Nortfolcii cum quatuor mil tum millibus misisset, auxit hostium numerum: N m Nortfolcii milites, qui ferè Londinenses erant, simul ac ventum in

conſpectum adverſariorum eſt, Duce deſerto ac prodito, ſigna ad Huniatum fœdo exemplo tranſtulêre. Quæ res Londinum nunciata, cùm adventare Huniatus, & cœptis ejus favere Londinenſes crederentur, tantum terroris fecit, ut perculſis metu omnibus, & Reginæ fugam ex Urbe ſuadentibus, exturbaturus eam Regno videretur, niſi ipſa timidum ac muliebre conſilium aſpernata, virili audaciâ & manere in urbe, & prodire ad populum elegiſſet; quem ad concionem vocatum aptâ oratione allocuta ſic mutavit, & rebus ſuis firmavit, ut captis alacriter armis, polliciti ſint Reginæ ſe fidem uſque ad ultimum præſtaturos. Et Huniatus quidem proventu rerum animis auctus Londinum contendit, haud dubiâ ſpe per factionem urbis potiundæ, unde ſi Mariam expuliſſet, cuncta in manu videbatur habiturus. Sed caſtris ante mœnia poſitis, cùm aliquot dies opperiens, ſi quid motûs in oppido orir etur, expectâſſet, poſtremò trajecto flumine in mediis campis haud procul Londino conſiſtere agmen jubet: ipſe infelici conſilio longum præter mœnia emenſus ſpatium, per medias hoſtium ſtationes vadens, nemine impediente, cum delectis equitibus ad portam, quæ Turris dicitur, pacatus acceſſit; tentavitque per colloquia ut in oppidum intromitteretur. Sed ab Guillelmo Havardo, qui portam cuſtodiebat, acribus correptus verbis, vociferatus à porta, promiſſum quidem ab ſe exſolutum eſſe, ſed conſtantiæ ſuæ ſociorum fidem non reſpondiſſe, converſo equo, abſceſſit. Cortineus in ea parte cum

aliquot equitum turmis curabat. Hunc multos ante annos Henricus, patre ejus Exceſtriæ Marchione, quia abduci ſe à priſcis ſacrorum inſtitutis non pateretur, interfecto, puerum admodum in cuſtodiam tradiderat, à qua Mariæ beneficio liberatus, quia proximus Regiæ ſtirpi eſſet, longeque inter omnes genere, formâ, ætate, cultu emineret, magnopere ad Mariæ nuptias aſpiraverat, apud quam in præcipuo honore ac dignatione erat; fuiſſetque in multo majori, niſi in ipſis carceribus imbibitas animo pravas opiniones pertinaciùs retineret, eamque damnaret divinarum rerum fidem, quam pater ne deſereret, mortem oppetere non dubitârat. Hunc igitur ſpe nuptiarum excluſum, haud expertem Huniati conſilii fuiſſe plerique credidere, deſtinatumque inter eos ut is, ductâ in matrimonium Eliſabethâ Mariæ ſorore, iiſdem imbutâ opinionibus, Rex conſtitueretur. Id quidem conſtat, hoſtem nihil interpellatum, præterire ac tentare portam eſſe paſſum. Mox ſive dolo, ſive è re nata mutato repente conſilio, cùm excludi eum, firmamque oppidanorum fidem in Reginam, nec ſatis virium Huniato eſſe ad vim faciendam, & jam ſuos, quos in proxima planitie opperiri juſſerat, à Pembruchio qui in eos ex oppido eruperat, premi avertique in fugam animadvertiſſet, recipientem ſe ad ſuos Huniatum adortus, parvo negotio ipſum omneſque qui cum eo erant, in fugam conjecit, & paucis interfectis partem maximam cum ipſo Duce in poteſtatem Mariæ redegit. Pari fortunâ Joannæ quoque pater,

Suffolcii Dux captus, & ad Reginam eſt ded ıctus. Hunc initio in vincula conjectum, quia morbo prægravaretur, uxoris precibus Maria conceſſerat, cum eo, ut domi ſuæ aſſervaretur: Sed ille, ubi convaluiſſet, Londino profugerat, ad Huniatumque, ut ſe cum eo conjungeret, vadebat. Ad eum retrahendum Regina Hutentonium miſit, cujus ſuperventu ille cùm elabendi viam non haberet, dimiſſis omnibus qui cum eo erant, & conſulere ſibi juſſis, ſolùm ſe aratoris fidei commiſit, qui in medio campi, cava in arbore, ſedula ſanè cum cura eum condidit. Verùm poſterâ die præmia perfidiæ, quæ magna tradentibus propoſita erant, cùm apud ſervilem animum fide potiora fuiſſent, ultro Hutentonio prodidit, à quo feſſus vigiliâ, ac frigore rigens inventus, Londinum eſt perductus. Atque hunc exitum habuit Huniati tumultus, quo quidem Maria magno in diſcrimine amittendi Regni fuiſſe eſt credita. Verùm illa angebatur aſſiduè animis, non ſolùm periculo tot inſidiarum & conjurationum, quæ ſemper aut cavendæ ſibi aut vindicandæ erant, ſed his defectionibus cogi ſe contra naturam, voluntatemque ſuppliciis ſuorum cladibuſque multas evertere, & funeſtare claras & nobiles domos, & ſuſpectas ſibi facere. Nam & Joannam, & virum, & patrem ejus, quibus priora ignoraverat, quia iterum ad Huniatum ab ſe deſciverant, iterumque Joannam Reginam deſtinaverant, occidere neceſſe habuit, ut ea materia cupidis novandi res demeretur. Item in Nortumbrium ſocioſque, & in

Dudleium filium & conſcios animadvertere, & multos prætereà ex omni genere majeſtatis damnatos morte afficere, maximè poſt oppreſſum Huniatum, eſt coacta, ut unâ die Londini, in ſingulis oppidi partibus homines plus ducenti, in quibus fuit ipſe Huniatus, & capita conjurationis ejus à Magiſtratibus ſtrangulati ac laqueo ſuſpenſi ſint. Quod Mariæ longè graviſſimum accidebat, quæ cum ſuis certare benevolentiâ & caritate, non ſpeciem ullam ſævitiæ, à qua abhorrebat animus, præbere cupiviſſet: Nam ſicuti cùm obviam eundum conatibus impugnantium dignitatem ſuam, Maria impetu atque audaciâ viros anteibat, ita in puniendis iis mollior flexibiliorque animus illius erat; pepercisſetque pluribus, quàm ſaluti ejus tutum erat; atque peccandi audaciam impunitate aluiſſet, niſi conſilii in eo auctoritati cedere aſſuêſſet. Eadem tamen Eliſabethæ ſororis ſuæ cæde invita abſtinuit, utique poſtquam ſe inſciâ nubere Cortineo, & novarum rerum conſilia moliri delatam, in cuſtodiam dedit. Neque id magis memoriâ contumeliarum, quas vivo patre ab ipſa matreque ejus pertulerat (quæ tamen in muliebri animo recordatio iram magnopere acuebat) quàm ſacrorum & antiquæ Religionis curâ: Cùm enim iiſdem quibus Edoardus frater, pravitatis erroribus involuta eſſet, quanquam id quidem eum, ut tempori inſerviret, ingenti ſimulatione Catholicæ Religionis tegeret; providebat fere, ut ſi ſe mortuâ, illa Regnum eſſet adepta (quod poſtea accidit) iterum omnia

occuparet impietas, iterum gens ad peregrin s ceremonias revolveretur, ſuumque irritum ſtudium conatuſque in priſca ſacrorum fide cultuque reſtituendo evaderet: quod ei tot perpeſſæ pro Catholica Religione calamitates longè acerbiſſimum erat. Revocavit ab hoc conſilio magis quàm voluntate eam Philippus vir, nonnihil ut ferebatur, amore Eliſabethæ, florente tum formâ & elegantibus moribus, ac magno ingenio magnoque ad ineundam promerendamque gratiam artificio captus: Subdidit enim Sacerdotem, cui Maria delicta Chriſtiano ritu confitebatur, qui eam commonefaceret, cavendum eſſe ei ne qua cupido vindictæ huic ſtudio Religionis, quoad ſumendum de ſorore ſupplicium incitaretur, ineſſet. Sed Maria, quaſi præſagiret quæ poſtea evenerunt, in hanc voluntatem tollendi Eliſabetham prorſus incubuerat, diſtulitque magis ſæpè eam, quàm unquam depoſuit, novis quotidie cauſis accedentibus: Nulla enim ſeditio, nulla adversùs Mariam conſpiratio aut erupit, aut indicata eſt, in qua Eliſabethæ nomen non editum à conſciis, aut certè cujus aliquis ex intimis amicis ejus particeps non fuerit: Quam & in Hiſpaniam deportari, ut hominum oculis ſummota procul Regno ac Republica haberetur, voluit. Sed huic quoque conſilio viri preces interceſſere, qui ſanè magnas poſtea pœnas inconſultæ clementiæ amoriſque perſolvit; hæc enim ipſa Eliſabetha poſt Mariæ mortem adepta Regnum, ſollicitatis ad rebellandum Belgis, pe uniaque adjutis, ſumptuoſo

ac diuturno bello Philippum implicuit, cujus ne nunc quidem tot poſt annos finis cernitur. Sed utraque ſoror inter claras noſtri ſæculi feminas referri videtur poſſe. Nam Eliſabetha colo nere, acu pingere, domeſticaſque alias mulierum artes; & adhæc ſaltare, pſallere, fides pulſare, in adoleſcentia doctior prope quàm Reginæ conveniret: verùm, quod magis decorum regiumque, non Latinis ſolùm, ſed Græcis quoque literis & liberalibus diſciplinis erudita, multarumque exterarum linguarum ſciens, Gallicè, Hiſpanicè, & maximè Italicè, non loqui tantùm, ſed componere, ſcribere, ac verſus etiam facere potuit: quod & frequenter uſurpare, & appetere ob id Italorum colloquia conſuevit. Moribus ejus comitas & ſuavitas, & decoro juncta & gravitati mixta humanitas inerat. Sermo promptus, elegans, & blando propior, ut alliceret facilè ad ſe animos & ſtudia hominum. Ad quod quidem artem curamque ſummam ſemper adhibuit, quâ ſe in gratiam ac favorem vulgi magnopere inſinuavit. Odium in quo ſe apud ſororem eſſe intelligebat, ſimul lenire obſequiis, ac fictâ Catholicæ Religionis reverentiâ, cultuque ſimul vertere in invidiam illius ſtudebat, non querendo incuſandove (nam captari omnia ſua dicta factaque, & plenam eſſe exploratoribus domum, eam non fugiebat) ſed maximè prædicandis Reginæ laudibus. At ſi rogaretur precibus alicujus ut poſtulata deferret, ita excuſabat, quaſi per modeſtiam non auderet, ſed ut intelligeretur, indigno ſe odio ſororis premi. Et pleriſque nobilium

ac principum, aut ipſos aſciſci in familiam ejus, aut tradere filios cupientibus, ſummam gerendi iis morem voluntatem præferens, recuſandi cauſam in ſuam tenuitatem atque inopiam conferebat. Et fuit Eliſabethæ ſubtile, ſubdolum, & ad omnia verſutum ingenium, &, ut ferè feminis omni imbutum ſimulandi ac diſſimulandi artificio. Quo quidem ingenio Regnum, quod poſt Mariæ mortem multis affectum inteſtinis malis accepit, ita pacavit rexitque inter duos præpotentes Reges Hiſpaniæ & Galliæ, ut cùm utrique negotium in eorum Regnis fecerit, quæ motis è certamine Religionum ſeditionibus magnopere turbavit, ipſa nullis infeſtata bellis, perpetuâ pace potita ſit: & quod admirabilius videatur, cœlibem ætatem egit, eluſis ſæpè mirâ arte ſuorum in ea re deſideriis. Sed quæ nubere, ne ultro ſibi dominationis æmulum accerſeret, noluit, conjugii expers pudicitiæ famam non tenuit. Prima illi, & maxima probri nota ex Roberti Dudlei amore, pulcherrimi inter Angliæ Nobilitatem juvenis, quem favore ad ſpem uſque Regni ac matrimonii ſui extulit: quippe uxorem fraude ſuſtuliſſe, ut vacuum ſeſe Reginæ præberet, dicitur. Sed ipſa ex magnitudine amoris, ne inde ſperneretur ab eo, ſi maritus ac Rex fieret timens, concubino quàm viro uti illo maluit; & natam ex iis filiam educatamque, ac palam haberi ab Eliſabetha, diſſimulato filiæ nomine, Angli narrant, & à Roberto ad alios quoque delapſam. Sed in hac Regina, ut virtutes ſimul & vitia, una ſuperavit obſcuravitque impietas, & contemptus

temptus Religionis. Nam etſi inventa Calvini, & ab eo inſtitutam diſciplinam ſequi ipſa videri vult, quam & ſtudiosè non per ſuum modo Regnum, ſed in alias quoque Provincias propagavit; tamen id non pietatis ſtudio, ſed quia dominationi ſic expediat, creditur ab ea fieri. Verùm condita nuper nova in Britannia ſacra, novique opinionum errores enati; & ad eos Calvinianorum multi quotidie deficere dicuntur; nec legibus à Regina, nec pœnis coërceri homines poſſe, quanquam magna ſæpè in eos ſeveritatis exempla ediderit: quippe nullius illi Magiſtratûs, nullarum legum jus aut poteſtatem admittunt, ex æquo omnibus libertatem Evangelio datam ferentes. Vulgus Puritanos appellat, qui ſolos purè caſtèque colere pietatem jactant. At Maria, ut ad eam revertamur de qua nobis inſtitutus eſt ſermo, omnes Eliſabethæ virtutes, nullum vitium habuit. Corpus huic puſillum & gracile, facies candida & pallenti ſimilis, fulgentes oculi, ſed hebeti acie, ut legere niſi admotis prope admodum literis non poſſet. Univerſa ſpecies ejus hujuſmodi, in qua pulchritudinem fortaſſe quæreres, difforme nihil invenires; ac magis dignitatem in ea, quàm venuſtatem laudares. Vox ampla & virilis, celer quoque inceſſus, & minimè muliebris. Verùm ſi quid in corporis habitu deſiderares, compenſabant ornamenta animi atque ingenii, quod illi magnum & quantumvis magnæ rei capax fuit. Nobilium linguarum, ut ſoror, gnara. Gallicè ita loquebatur, ut ſi eſſet in media Gallia educata. Sed, quod rarum &

Hh

ſingulare in femina, longè optimè ac expeditiſſimè ſenſa animi Latinè explicabat. Doctrinarum non expers in divinis literis ita verſata, ut de ſacrorum diſciplina & fide cum intelligentiſſimis hominibus diſputationes haberet, ac Hæreticorum dicta peracutè refutaret. Dignitatis, decorique tum etiam retinens fuit, cùm ejecta à fratre, maximèque deſpecta haberetur. In adverſis, etſi lamentis ſe lacrymiſque ſæpè muliebriter dederet; tamen nunquam deſperâſſe, nunquam nimis fracto aut abjecto animo fuiſſe dicitur: in periculis etiam animoſior conſtantiorque, quàm viri. Virginitatis pudor, cùm prope ſenuerit, antequam nupſerit, non integer modo illi, ac ne ſuſpicione quidem ullâ aſperſus, ſed ſummam pudicitiæ laudem per omnem vitam conſtantiſſimâ famâ promeruit. Cæterùm, nihil in eâ æquè laudares, ac Religionis & pietatis ſtudium, quod non in afflictis ac deploratis rebus ſuis diligentiùs flagra[illegible]ſque, quàm poſt adeptum Regnum colu[illegible] Cùm ſacr[illegible] ac divinis rebus in Templis quotidie operam dabat, tum domi ſuæ ſtatutas orandi precandique horas habebat, quas cum domeſticis Sacerdotibus paucisque matronis ſingulis obibat diebus; certos invigilandi jejunandique dies Chriſtianis inſtitutos legibus, ne valetudinis quidem omiſit causâ unquam, & multos ſibi ipſa ultro adjecit. Sed non ſolùm innocentiam in moribus vitaque præſtitit, verùm quod difficillimum putant, in ipſa quoque Regni adminiſtratione, ne quid contra juſtitiam, atque adeo contra divinarum legum juſſa

fieret, cùm ipsa diligentissimè cavit, tum doctis ac religiosis hominibus, & ante omnes Polo Cardinali, quem summæ rei præfecerat, hanc curam animadversionemque delegavit. Denique mulier insigni in Deum pietati religionique admodum dedita fuit. Quod non anteacta solùm vita & constantia, patris quoque jussa in eo detrectantis, sed esse animo ejus id antiquissimum, initio statim Regni declaravit, ut quanquam maxima apud eam Caroli Cæsaris auctoritas esset, ex cujus avita orta erat; tamen monenti Carolo, ne se festinaret, tam immaturis & perturbatis rebus indicare, ne popularium animos novarum opinionum labe contactos sibi alieno tempore irritaret; responderit, cùm in sua calamitate deserta ab omnibus abjectaque jaceret, unius ope ac benignitate Dei fultam se ac sustentatam, spem ac vitam retinuisse, ejusdem beneficio ac manifesto Numine ad eam dignitatem provectam esse. Itaque ergo stare sibi mentem atque animum suum, clam non habere, neque Deo cui uni salutem omniaque deberet, constanter sed statim ac propalam gratiam profiteri, & Regnum atque vitam à Deo acceptam ejus restituendi cultui ac Religioni maximè impendere. Nec tam piam vocem non continuò secuta res est. Primum regni opus fuit, patris fratrisque leges adversùs jura sacrorum latas abrogare, edicta refigere, appellationem Principis vicem Christi in Britannia obtinentis repudiare, Templorum divinarumque rerum cultum splendoremque, quoad potuit, restituere: quas Henricus fanis ereptas possessiones

prædiaque Fiſco adjudicaverat, reddere: quæ dona ablata delubris, ſacrariiſque inventa in Regia ſunt, ea conquiſita referre, multaque ipſa de ſuo addere: Dei Divorumque ſimulacra multis locis revulſa exturbataque reponere: quæ autem diſtracta Nobilibus Principibuſque aut pater delargitus erat, aut ipſi Regis exemplo per vim atque injuriam occupârant, ab iis, ne cupiditate rapta tenendi tumultus excitaretur, abjudicare non auſa, cujuſque arbitrio ac religioni permiſit ut redderent juſtis dominis res, aut ſibi haberent. Atque hæc omnia ex Pontificis Maximi auctoritate per Reginaldum Polum Cardinalem ritè acta ac procurata ſunt: hunc enim ad eam Legatum cum magna poteſtate, etiam creandi Epiſcopos, Julius Pontifex miſerat; cui quidem Regina, & merito virtutis ejus, & memoriâ matris à qua ipſa educata atque inſtituta fuerat, tantum tribuit, ut præſidere publico Conſilio, ad eumque de omnibus rebus publicis, ab ſingulis Magiſtratibus referri juſſerit. Sancitis rebus ſacris, proximum pietatis officium fuit, impoſitam matris ſuæ nomini ignominiæ notam abolere, & legem de matrimonio ejus contra fas atque jus latam abrogare, novamque ferre quâ veram eam ac legitimam Henrici conjugem fuiſſe, eſt ſcitum. Appetierat magnopere Carolus Cæſar ut Maria Philippo filio, quem unicum habebat, nuberet: quod tum maximè odiis belloque cum Gallis contendens, haud parvum rebus momentum additurum rebatur, ſi validum ac propinquum Regnum per eam affinitatem in partes

tradu iſſet. Ea res inde ab initio actitata, aſſentiente Maria quæ firmatura ſibi Regnum tantis viri opibus exiſtimabat, exitum quem utrique cupiebant, habuit. Ad illiciendos Britannos, qui externum Regem perinviti paſſuri videbantur, conditiones dictæ conjugii fœderiſque, quas ipſi voluerunt: Inter quos ita conventum, ut Philippo Regis nomen tribueretur, procuratio Regni penes Mariam maneret: Nemini externo Magiſtratum, aut aliam publicæ rei adminiſtrationem capiendi jus eſſet: Tabulæ, Literæ, Actaque publica non aliâ quàm Anglicâ linguâ notarentur: Liberorum qui eo matrimonio naſcerentur, natu major in materno Regno ſuccederet, à patre Belgarum imperium acciperet: Ad eumdem redirent reliqua patris Regna, ſi Carolum Philippi aliâ matre natum filium mori ſine liberis contingeret: Si virili ſtirpe deſtituerentur, idem jus feminis quoque eſſet: Si Maria ſine liberis deceſſiſſet, Philippus Britanniâ excederet appellatione Regis atque omni jure in Angliæ Regnum decideret: Si ſuperſtes Philippo Maria fuiſſet, ei ex mariti bonis centum aureorum nummûm millia quotannis penderentur: Amicitia fœduſque cum Philippo patreque ejus perpetuum eſſet: Fœdera quæ Britannis cum Rege Galliæ eſſent, ſalva inviolataque manerent; neque ipſi bello quod Cæſar cum Gallis gereret, inviti admiſcerentur: Additum his, ut Philippus in Anglia Angliæ legibus viveret, vivereque alios pateretur: Item, ut e gente Anglorum numerum qui convenire videretur, in familiam ſuam aſciſceret,

Reginam ne ſecum extra Regnum invitam duceret neu filios qui ex ea naſcerentur: Non ex publico ærario detractas gemmas aurumve, non bellica tormenta ex Inſula exportaret, neu naves niſi in uſus Regni abduceret. His conſtitutis, & oppreſſa Huniati conjuratione, rebuſque compoſitis, Maria Philippo ex Hiſpania in Angliam magna cum claſſe tranſgreſſo jungitur, annis undecim minori, florente ætate & ſpecie juveni egregiâ, quanquam brevi & puſillo corpore. Nuptiæ cum Rege inter Chriſtianos longè maximo ac opulentiſſimo & dignationem Mariæ apud ſuos, & multum rebus firmitatis ac roboris adjeciſſe ſunt viſæ: & pacato ab omnibus inteſtinis motibus Regno, ac nullo impendente externo hoſte, & nacta Polum, in cujus fide atque virtute conquieſcere, & in quo omnem prope molem rerum ac negotiorum deponere tutò poſſet. Poſtremò in ſpem jam adducta liberos procreandi, aliquando lætam tranquillamque vitam curſu ingreſſa videbatur. Verum id quoque gaudium nec diuturnum illi, & mox etiam curam ac ſollicitudinem vertit. Nam Philippus vix annum in Britannia apud conjugem moratus trajicere in continentem ad propulſanda Gallorum arma, quibus in Belgis magnopere urgebatur, eſt coactus. Hinc mirè auctus Reginæ mœror, & deſiderio viri cujus amore urebatur, & ex non dubiis ſterilitatis ſuæ ſignis, ſpe amiſſa liberorum, quod unicum rerum Regni ſuique ſtabilimen erat futurum: & diſſitæ ab illo, ne quo ſolaretur quidem ſolitudinem ſuam, relictum

Sibi querebatur; & ſæpè componere controverſias, & bello finem afferre, quod illi cum Gallis erat, conata, rem arduam ac prope inexplicabilibus involutam difficultatibus experta fuerat; nec manente bello, rediturum ad ſe virum ſperare videbatur poſſe, quòd Carolus pater, ſeu ſatietate rerum humanarum, ſeu dolore ex incommodis bello acceptis, ſeu deſperatione valetudinis, quâ fractâ planeque perditâ utebatur, tradiderat filio Regnum, ac ſe in ſolitudinem abdiderat, ut abſcedere ab hoſte Philippo non liceret. Et Galli, quanquam armis palam abſtinebant, tamen occultum cum ea bellum gerere videbantur, nunc hos nunc illos ad defectionem ſollicitantes. Nec ab ullo oppugnata dignitas ejus eſt, à quo non communicata cum Gallis conſilia comperiſſet, quam ut in invidiam ſuorum adducerent, exhauriri ab ea Regnum, ingenteſque pecunias aſſiduè ad virum ſummitti, idque clam agi, ut Regnum quoque ipſum in poteſtatem ejus tradatur, in vulgus ſpargebant: quibus ſermonibus Anglos externis omnibus naturâ infenſos magnopere commoveri, Maria intelligebat. Poſtremò Galli etiam Caletem oppidaque quæ Britanni majorum virtute parta in continenti poſſidebant, inopinato adorti bello cœperant, quam cladem Britanni in Mariam Philippumque conferebant. Sed haud minùs ſtimulabat angebatque Mariæ animum ſororis cura, cujus quotidie creſcere dignitatem favoremque apud Britannos, & in eam conjectos oculos, verſaſque ſpes & ſtudia omnium, tanquam haud

dubiè regnaturam, ſuamque ſperni orbitatem vale
tudinemque cernebat: & ortam non pellice ſolùm
matris ſuæ, ſed prope vulgati corporis probris co-
opertâ, & inceſtæ cum fratre libidinis damnatâ
punitâque publici carnificis manu, ſuccedere ſibi in
Regno, pati non poterat; præſertim quam ſciret, à
Catholica pietate averſam, ac praviſſimis opinioni-
bus contaminatam eſſe, perturbaturamque iterum
ſacra, iterumque abolituram Catholicos colendi
Dei ritus, ſi ſe mortuâ potita Regno fuiſſet, non
dubitabat: Quæ piam ac ſtudio Religionis incenſam
cogitatio incredibiliter cruciabat. His noctes dieſ-
que conflictata curis, cùm triſtitiâ ac dolore animi
conficeretur, valetudinis retinendæ causâ, ſæpè ſan-
guinem maximè ex pedibus mittere cogebatur: unde
ei pallor & gracilitas oris & hebetes oculi erant:
ſæpè item in lacrymas & lamenta ibat, præterito-
rum commemoratione & præſentibus curis ſuis ſeſe
afflictans: quibus conſumpta, ſexto anno poſtquam
regnare cœperat, diem ſuum obiit.

DE JOANNE DUDLEIO DUCE NORTUMBRIÆ, BRITANNO

EBORACENSIS Cardinalis auctoritatem apud Henricum VIII. ſuperavit Joannis Dudleii Nortumbriæ Ducis apud Edoardum filium potentia: ſed calamitas quoque hujus & caſus gravior fuit. De quo antequam dicamus, pauca de Edoardo ipſo intexere ab re non fuerit. Hic exenteratæ matris utero, ut quidam tradidêre, eductus, patri ſuperſtes atque heres Regni fuit; indolis magnæ puer, & ubi paulùm adolevit, ſpei magnæ: Nam & oris ſpecie fuit eximiâ, & ingenio ſupra ætatem acri, & omnibus inſtructus artibus, quibus ad regiam fortunam pueri inſtituuntur. Magnos & in literarum ſtudiis pro ſua ætate progreſſus habebat, magnam item notitiam plurium linguarum, prorſus ut Henrici ſani, necdum in vitia ſua prolapſi ſimilis futurus videretur. Sed bonam mentem indolemque adeo in ſacrorum diſciplina magiſtri corruperant, ut imbutus praviſſimis erroribus animus, ſummam impietatem ſummam

esse Religionem putaret: nulla enim opinio, quibus tum quotidie multis illa recens licentia scatebat, nulla de divinis rebus sentiendi perversitas fuit, quam adolescens non imbibitam animo haberet; usque eò, ut de Jesu Christi cultu tollendo quidam disserere & tentare animum ejus non sint veriti. Nam Martinus Bucerus, qui apud nova omnia admirantes, & antiqua simplicitatis nimiæ arguentes, magnus architectus & inventor veritatis est habitus, cùm fortè apud puerum Regem de Pontifice Maximo ortus sermo esset, (quem quidem ille Pontificem ex assidua obtrectatione turpibusque maledictis, quibus eum sui quotidie incessebant, ne hominem quidem, sed monstrum aliquod horribile atque pestem hominum esse rebatur) cùm igitur apud hunc sermo de Pontifice haberetur, admiratus puer quæsivit, cur si tam sævum ac prodigiosum malum in Christiana Republica Romanus Pontifex esset, ferrent eum Christiani Reges diutiùs, nec illum cum sua pernicie atque peste è Republica atque ex humanæ naturæ finibus exterminarent. Tum Bucerus (quem stirpe Judæâ natum quidam tradidere) ita de Pontificum Maximorum majestate, ac de fusa per gentes penitusque impressâ mortalium mentibus opinione, eum à Jesu Christo Deo institutum, ab eoque divinâ inter homines potestate esse instructum locutus fertur, ut diceret postremò tolli Pontificatum non posse, nisi is priùs de Christo ipso error quo Pontificatus nititur, ex animis hominum evelleretur; puerumque devolvere porrò inde præcipitem ad Judæorum obstinatam hæresin sit conatus:

Adeo ſemel incitata errandi peccandique licentia contineri, donec ad ultima impietatis deſcenderit, non poteſt. Apud hunc igitur Edoardum talibus magiſtris ad doctrinam contemnentem Dei juſſa eruditum, ſummam auctoritatem adeptus erat Joannes Dudleius Dux Nortumbriæ, magnæ vir induſtriæ animique; ſed ejus ſapientiæ, cui omnia ad opes atque potentiam referri, huc jus faſque omne revocari placet. Is magno aſtu Edoardum ſibi & conſiliis ſuis obnoxium fecerat, cujus inſtinctu Sommerſetii Ducem, quem ei ætatis Rectorem ac Procuratorem Regni pater reliquerat, dejectum priùs honore ſummotumque, deinde accuſatum quòd necem Nortumbrio eſſet molitus, avunculum ſuum Edoardus occidi juſſerat, inſontem, ut fama fuit; ſed non indignum eo ſupplicio quo ipſe Thomam fratrem ſuum pari calumniâ ab ſe circumventum, biennio antè affecerat. Hoc ſublato potentiæ æmulo, Nortumbrius, cùm ob fidei & prudentiæ opinionem flagrantiſſimâ eſſet apud Regem gratiâ, Rege ipſo refugiente in dies magis labores, & jam unâ curâ perturbatæ valetudinis diſtento, omnia ad Nortumbrium rejiciente, ſolus rerum potiebatur, qui muniendis rebus cùm Principum pleroſque, tùm multos ex omni genere beneficiis devinxerat ſibi, & quàm latiſſimè gratiam potentiamque diffuderat, accuratiùs, poſtquam ancipiti morbo implicitum Regem ſenſit: Quo ingraveſcente Nortumbrius quà metu, quà ambitione anxius, de ſe ipſe deliberat; omnibuſque penſitatis, & ſuum meritum, & ſororum Regis in ſe odium reputans, ſtatuit nihil medium ſibi poſt fata

Regis, aut ſuccumbere aut occupare dominationem neceſſe eſſe; vel innoxium invidiam recentis potentiæ antè oppreſſuram ſe eſſe, quàm defenſioni locus detur, niſi remedium ab audacia peteret: Quippe cui res in præcipiti eſt, & ultimum diſcrimen impendet, optimum conſilium eſſe audaciſſimum. Igitur cùm eodem & vis & cupido raperent, quomodo transferret in domum ſuam Regnum, agitare ſecum cœpit. Ut fraudi aliqua juris ſpecies obtenderetur, optimum viſum, Regiæ ſe ſtirpi per conjugium inſerere. Henricum Ducem Suffolcii appellat, & rebus communicatis, Joannam Suffolcii filiam Gulfordio uni è filiis ſuis jungit, nuptiaſque ex auctoritate Regis regio apparatu ac celebritate fecit. Joanna Franciſcæ erat filia, Franciſcâ ſorore Henrici Regis nata. Interea Regis morbus gravior in dies fiebat. Tum Nortumbrius ſecreto Medicorum conſilio habito, ubi tabeſcere eum paulatim, nec multos ſupervicturum dies comperit, Edoardum ægrum animi, & ſui incertum apto ſermone aggreſſus, perſuadet adoleſcenti, Religione quoque injectâ, ut Regni incolumitati, ſi quid humanitus accidiſſet, conſultum velit, voluntatiſque ſuæ ſententiam Teſtamento firmet. Sorores ille duas habebat, Mariam & Eliſabetham; inviſam utramque arte Nortumbrii; & Mariam magis, Religionis avitæ odio, ab cujus illa cultu abduci nunquam potuerat. Et Nortumbrius, utri earum Regnum obtigiſſet, par periculum eſſe oſtendebat; feminas enim Rege natas, & jam nunc regiâ ſuperbiâ, Anglorum connubia, ut imparium faſtidientes, haud dubium quin externis eſſent nupturæ; ita advenæ Regi, ignoto ignaroque

patrii moris, ac nullâ erga priores Reges caritate, nec memoriam eorum probaturo parendum Anglis fore. Prospiceret ipse, & patriæ & suorum, & Regni & familiæ, nomini dignitatique, nec eas succedere sibi pateretur, quæ patris atque concilii decreto, tanquam non justis ortæ uxoribus ignominiâ notatæ essent. His adolescentem impulit, ut exheredatis sororibus, Joannam consobrinæ suæ filiam, Nortumbrii ipsius nurum, Regni heredem Testamento institueret. Quo facto, quinto decimo pòst die Non. Julii M. D. LIII. decessit. Prodidêre quidam, Edoardo veneficiis paratum aut certè acceleratum interitum fuisse à Nortumbrio. Id seu verum, sive, quod existimare licet, ex hominis moribus ingenioque conjecerint, nobis neque silere est visum quod traditum ab aliis est; neque affirmare quod incompertum habemus. Prodigiis mortem ejus, mutationemque rerum quæ secuta est, prænunciatam, & crinitum Sidus diu à Septentrione super Angliam apparuisse, & Templum quod primum Hæreticis Londini patuit, fulmine ictum, & ventorum ingentes turbines fuisse, Nos ut inania & supervacua præterimus, quæ plerumque à natura profecta, ignorantia aut metus in Religionem vertit. Id Testamentum quo ratum magis haberetur, complures Principes ac pene totum Consilium obsignaverat. Eò citiùs ad Mariam indicium emanavit; quæ verita, ne ab Nortumbrio interciperetur, è Mediterraneis locis per causam vitandæ pestilentiæ, maritima Insulæ petierat, parato navigio quo se in Belgas, si urgeretur, proriperet, aut reciperet inde auxilia. Auditâ Regis morte, quam Nor-

tumbrius biduum, donec destinata disponit, occultaverat, concurritur ad Mariam, & ab ignaris Testamenti, & ab non probantibus. Salutatam Reginam ad capessendas res hortantur, nec segnem, & vel cessantibus suorum studiis, jus suum ultro repetituram. Cùm jam eam non negligenda armatorum manus circumsisteret, missis Londinum literis, Senatum cunctationis increpat, quòd ad se non convenirent, solitumque Regibus cultum tribuere negligerent. Nortumbrius interea Londini palam factâ Edoardi morte, Testamentum aperit, ac in frequenti consilio Procerum recitat, ex eoque Joannam ab domo privata in Arcem, quam Turrim vocant, deduci magnâ omnis generis frequentiâ jubet. Arx imminet Urbi, nec verè Rex quisquam more eorum creditur, nisi eam Arcem in potestate habuerit, ac decem in ea dies fuerit immoratus: ea possessio Regni habetur. Intranti Arcem Nortumbrius ipse in porta occurrens, postquam illam, ut mos genti, adorâsset, claves tradit, omniaque solita fieri veris Regibus peragit, cunctis metu magis quàm studio approbantibus. Crebri inde à Maria nuntii, & literæ ipsius insecutæ fiduciam ostentantes aliter aliorum animos affecêre. Terror alios, alios opes & præsentium tædium, & invidia Nortumbrii, & favor Reginæ sollicitat. Nortumbrii ea res neque animum neque spem fregit. Milites scribit evocatque Joannæ literis, & locum ad conveniendum edicit: iis duplex stipendium repræsentari jubet, Præfectis item largè pecuniam impertitur, quorum diffidebat animis largitione ac præmiis pellicere ac firmare sibi contendens, properansque, ut

Mariam, antequam convalesceret, celeritate opprimeret. Omnibus copiis Suffolcium, Ioannæ patrem, cum imperio præficit; ipse manere Londini, ne quid absente se mollius consuleretur, statuerat. Sed Suffolcio munus per ignaviam detrectante, ipse constitutis Londini rebus, traditaque Suffolcio Joannæ & publici consilii curâ, cum quatuor filiis ad exercitum proficiscitur. Verùm eo amoto, magna subitò rerum ac voluntatum inclinatio ad Mariam est facta. Principes contemptu Suffolcii, in quo nequaquam par pondus tantæ regendæ rei erat, per speciem exequendi Nortumbrii imperata, egressi Arce secedunt, privatamque coacti in domum consilium habent; in quo Arundelio gravi oratione Nortumbrium affectatæ tyrannidis accusante, & Pembrochio stricto gladio perniciem his qui se Mariæ regno opponere ausi essent, minante, decretum fuit ut accersatur Maria, eique paternum Regnum reddatur. Summissis inde clam armatis, portam occupant Arcis, & Suffolcium ad consilium in oppidum evocant: qui subitâ re perculsus, opisque & consilii inops, filiam jubet deponere regium cultum, & vertenti parere fortunæ; atque ipse egressus Arce, scribendo decreto adfuit. Arx Vandemio traditur custodienda, qui Principibus feminis quæ cum Joanna erant, dimissis, ipsam manere in Arce, ac Mariæ de se voluntatem opperiri jussit. Haud feliciùs interea res apud Nortumbrium ceciderant. Hutentonii frater, quem cum quatuor hominum millibus ad continendas in officio civitates præmiserat, ad Mariam cum omni illa copia transierat. Naves armis virisque instructæ, quas ad impe-

diendum ne quid externi auxilii in Insulam advehe-retur, miserat, Mariæ se tradidêre. At ex ipsis quoque Nortumbrii castris adeo crebra quotidie transfugia fiebant, ut Nortumbrius Londinum aliasque in civitates mittere ad novas accersendas copias fuerit coactus. Nec tamen antè infensæ cessit fortunæ, quàm quæ post suum discessum Londini acta erant, accepit; & literæ ad eum ex auctoritate consilii scriptæ venerunt, copias dimittere, & Mariæ clementiæ se omniaque permittere jubentes. Tum Suffolcii ignaviam ac ceterorum perfidiam accusans, processit ad milites, & in media concione quæ se ei statim circumfuderat, arma de publici consilii decreto atque imperio sumpta ex ejusdem consilii auctoritate deponere se; & Mariæ Reginæ parere pronunciavit, omnesque, ut idem facerent, est hortatus. Magnâ res acclamatione lætitiâque omnium accipitur. Ipse cùm se in tabernaculum, salutis incertus recepisset, noctem opperitur, quâ sibi consulere, & fugâ in Galliam evadere meditabatur. Sed id ipsum suspicati milites, primis tenebris intrant tabernaculum, ocreatumque & paratum itineri cùm offendissent, deprecantem ac frustrà implorantem eorum fidem, manere coactum, custodiâ circumdant; & paulò pòst Mariæ traditus Londinum cum filiis ab Arundelio, cui custodia ejus à Regina mandata fuerat, vinctus deducitur. Ferunt, eum ubi se captum ac in Mariæ potestatem traditum vidit, tanto pavore conturbatum concussumque fuisse, ut qui nuper reflanti fortunæ suæ tamdiu ac tam constánter restiterat, nec se nec spes suas antè deseruerat, quàm ipse ab omnibus

desere-

desereretur, tum animo fracto abjectoque advolvens se Arundelii pedibus, salutem suam illi indignis atque humilibus precibus commendârit; oblitus prorsus, & quid meritus esset, & quid facturus ipse fuerit, si vicisset. Receptâ inde Londini Mariâ, ac nonnihil sedatis motibus, cùm habita de illo quæstio & peracta causa esset, ad Judicum Tribunal, ut mos genti, est adductus. Hîc primò tentans defensionem, nihil se adversùs Reginam nisi ex auctoritate publici Consilii fecisse dixit, cui & in sumendis & in deponendis armis æquè obedienter paruisset. Deinde cùm hanc respui orationem, & frustra prætendi nomen Consilii, cujus auctor & rector ipse fuisset, & in quo unus observaretur, uniusque nutus decreti vim haberet, animadvertit, ne ipse quidem ultra morari perditam causam voluit, sed defungi fato, & cuncta suo interitu simul luere: Quam enim spem vitæ foveret, in quo servando non tam clementiæ laus, quàm stultitiæ nota Reginæ esse videretur? Fassus (sic mos apud illos) mortem meritum esse se, à Judicibus damnatur pœnâ, quæ proditoribus debetur, injunctâ. Ea est, ut altero pede patibulo suspensus, lento diuturnoque supplicio occidatur. Tum ille, ne id quidem meritum se inficiatus, genus modò tam atrocis ac ignominiosæ mortis est deprecatus. Postremò jam nihil pro se recusans, filios suos flens commendare Judicibus cœpit, nihil peccâsse eos nisi quòd suam auctoritatem secuti essent, patrisque imperium antiquissimum sanctissimumque habuissent. Reginæ clementiæ bonitatisque non esse, velle ut miseri adolescentes paterni delicti,

ſuique in parentem obſequii ac pietatis pœnas penderent. Poſtremò poſtulavit à Principibus qui inter Judices ſedebant, ut eorum aliqui venire ad ſe in carcerem ne gravarentur; habere enim ſe quæ de Republica cum iis communicaret, & ſibi probi alicujus viri ſacrarum literarum & divinarum rerum periti copiam facerent, quocum de ſacris deque cultu Dei, ac de veræ pietatis ratione fideque ſententiam conferre poſſet. Horum nihil à Judicibus, omnia à Regina impetravit, etiam filiis gratiam vitæ. Miſſus Epiſcoporum unus in carcerem ad eum, vir in divinis literis eruditus, à quo non tam Nortumbrius Catholicæ Fidei ac Religionis rationem eſt edoctus (neque enim inſcitiâ ille ac ignoratione veri lapſus erat) quàm ipſe Epiſcopo, ut ſe animumque expiaret, flagitia ſceleraque atque intima conſilia cogitataque ritè confeſſus eſt, atque inde Eccleſiæ ſocietati redditus. Haud multò pòſt cùm præfinita ſupplicio ejus adveniſſet dies, & pridie ipſe rei divinæ ritè peractæ intentam operam dediſſet, ſeque cum magna religione, percepta divinâ Hoſtiâ procurâſſet, ad ſupplicium eſt ductus, cum Joanne Gatio & Thoma Palmerio, qui item capite damnati idem ob crimen erant. Tabulatum in fori medio eminens conſtitutum erat, ut videri ab omnibus poſſet. Eò univerſa civitas ad ſpectaculum concurrerat, locaque omnia, ut mos multitudini, compleverat. Conſpectus Nortumbrius concuſſit omnium animos contemplatione priſtinæ potentiæ & præſentis fortunæ ejus. Ipſe cùm in ſuperiori loco conſtitiſſet, & ſilentium quod jam ſponte ſuâ cœperat,

oráſſet, populum copioſâ oratione pro conſuetudine
gentis eſt allocutus: nam Anglis inertiæ ac ſtupori da-
tur, ſi quis damnatus tacitus neci ſuccumbit. Sed nobis
intereſſe omnium videtur, qualis Nortumbrii concio
fuerit, non ignorari. Optimi Cives, inquit, finis vitæ «
ſemel omnibus ſtatutus mihi nec gravis nec immatu- «
rus fuerit, ſi exactus vitæ terminus non durâ neceſſita- «
te præventus eſſet. Cæterùm, id quoque ipſum mihi «
feliciter eveniſſe vel ruinâ domûs & ignominiâ mortis «
duco, quòd Deum eſſe, nec poſſe falli ejus ſanctiſſi- «
mum Numen, tandem edoctus ſum; atque ejus factum «
munere eſt, ut qui publicè in vos peccaveram, publicè «
etiam vobis inſpectantibus pœnas penderem; & cujus «
improbum incœptum hanc hæreſin atque has impias «
opiniones propagandi, fraudi omnibus damnoque fuit, «
omnibus item coram aperiendi nefariæ mentis conſilia «
facilitas eſſet, atque omnibus ſalubre ad cavendum «
exemplum fierem. Pleroſque veſtrûm qui adeſtis, me- «
miniſſe arbitror, quæ à me per hos annos adversùs «
ſacrorum inſtituta traditaſque à Deo & piè cultas ma- «
joribus noſtris divinãrum rerum ceremonias acta de- «
cretaque ſint. Ego Edoardum Regem ſummi probique «
ingenii adoleſcentem, quò conſiliis meis obnoxium «
haberem, depravavi. Ego Regnum Angliæ peregrinis «
ſacris, falſiſque de Deo opinionibus patefeci maximè. «
Ego hos pravitatis Doctores, à quibus imperitum vul- «
gus in fraudem erroremque induceretur, traduxi. Per «
me hæc peſtis diſſeminata latiſſimèque diſperſa in «
Regno eſt. Ego Pontificem Maximum, quem vene- «
rationis causâ nomino, ut pro portento aliquo ac «
monſtro hîc haberetur, effeci; atque hæc fieri à me «

» novæ doctrinæ ſtudio, odioque veteris Religionis
» mentiebar. Quò igitur iſta ſpectabat impietas? dicet
» aliquis. Cœca & pravis cupiditatibus corrupta mens,
» plurimùm poſſe, plura habere, reliquos opibus anteire,
» denique metui atque imperare, unicum atque ultimum
» bonorum putabat. Quæ quàm fluxa, quàm non expe-
» tenda ſint, quàm ſæpè poſſidenti exitioſa, ut innume-
» rabiles alios ſileam, meus unius caſus ſatis magnum
» documentum mortalibus, & vobis inprimis, mei Cives,
» erit. Atque ego manſiſſem fortaſſe idem eâdem obru-
» tus cupiditate, & ſimulatione Religionis, ſi ſecundæ
» res fluere porrò, ut cœperant, perſeverâſſent. Nam
» apud animum ſemel Dei metu exſolutum, non jus non
» fas reputatur, vilia omnia, niſi quæ commodo ſint,
» ducuntur; & mihi nihil pluris fuiſſet, quàm alere vires
» factionis, cui Evangelii nomen ad nos decipiendos
» obtendebatur, tueri ſuſceptas clientelas, & tradere
» filiis poſteriſque: hæc enim ego ſola bona putabam,
» prorſus immemor divini illius præcepti quod ipſum
» nobis Evangelium, cujus ego cuſtos exactorque videri
» volebam, tradit: Fruſtra homini terrarum omnium
» imperium quæri, quod animæ jacturâ & pernicie
» aſſequatur. Quippe humanæ opes lubricæ inſtabileſ-
» que & breves tum quoque, cùm maximè diuturnæ.
» Animus ſeu cœlo ad præmia benefactorum Dei be-
» nignitate receptus, ſive ad inferorum ſupplicia inter
» impios detruſus fuerit, immortalis & æternus manet.
» Hunc me hiſce ſempiternis malis quæ tot maleficiis
» commerui, calamitas hæc quam ſpectatum veniſtis,
» mei Cives, & lux divini Numinis vindicârunt: Illa enim
» humanæ infirmitatis admonuit, cùm qui tantis muni-

tus præſidiis, tantarum opum faſtigio impoſitus, cui non ſatis regnare, niſi Regnum quoque raperem, fuit; is repente rerum culmine deturbatus, turpi ac fœdæ morti damnatus jam nunc noxium caput publico carnifici feriendum præbiturus ſim. Hinc mihi ſuum prætulit lumen Deus, deditque ut mea recognoſcerem malefacta; facta nollem, dolenter acerbeque feram, & eorum me adeo tædeat pœniteatque, ut ea confiteri & palam facere non erubeſcam: malo enim fieri vos meo exemplo cautiores, & Dei reverentiores, quàm me pudori meo conſulere. Et quando bonis maliſque meis ego edoctus ſum, quàm lubrico, quàm præcipiti in loco ille verſetur, cujus animus potentiæ ac divitiarum nimiâ cupidine captus fertur, vos hortor ut honores copiaſque modicè & optetis & habeatis; fideſque vobis & officium in omni actione longè ſit antiquiſſimum. At verò vos per patriæ caritatem, per ſalutem veſtram liberorumque veſtrorum, moneo obteſtorque, Cives, ut hos nuper inventarum Religionum & novæ ſapientiæ doctores auctoreſque fugiatis, ut peſtem animi vitetis; ne vobis contagio eorum adhæreſcat, ſermonem, congreſſum declinate, & quod utilius fuerit, procul Republicâ ſummovete: eorum enim linguâ, ut flagitiorum & pravorum errorum flabello veſtræ mentes ventilantur, metuque ac ſuperſtitionibus vanis turbantur, ut inde obedientiam Magiſtratuum, humani divinique juris reverentiam exuatis. Inventa hæc & commenta eorum ſunt, quibus in tranquilla quietaque Republica locus non eſt qui alienâ pernicie creſcere, omnia miſcere, convellere, à melioribus diſſentire, rude ignarumque vulgus poſt ſe trahere & concitare moliun-

» tur. Quod cùm nullâ re citiùs vehementiusque quàm
» Religione objectâ commoveatur (quippe Dei opinio
» omnium pulsat animos) novis ipsi sectis student, nec cu-
» jusmodi illæ sint, dum antiqua eludant, obterant, pol-
» luant, dum auctores ipsi ferantur, dum qui eos probent,
» qui laudent, qui diligant, qui sequantur, unde ipsi ampli
» metuendique evadant quicquam pensi habent. Hinc
» Religio nusquam nisi per seditiones & bellum mota;
» hinc Germaniæ clades licet intueri: nam gentis nostræ
» vulnera reputari à vobis, quàm à me commemorando
» refricari malo. Hæc illi suæ potentiæ, suarum opum, non
» vestræ salutis vestrive commodi causâ, aut amore Reli-
» gionis movent. Ita ex vestro furore insaniaque illi cres-
» cunt; vos alieno scelere præcipites in exitium ruitis
» sempiternum. Hæc ego quæ usu cognita perspectaque
» habeo, ut vos, Cives mei, monerem vobisque indica-
» rem, haud aliud me hoc tempore quàm caritas vestri
» patriæque impulit; ita mihi jam morti succumbenti
» placatum propitiumque habere Deum. contingat!
» quam ad rem, optimi Cives, me piis ut precibus suppli-
» cationibusque adjuvetis, vos oro obtestorque. Hac ha-
bitâ concione quam silentio ingenti omnes audivêre,
Episcopo Vigorniensi, qui prope adstabat, eique omnia
Christianæ humanitatis officia per eos dies præstiterat,
gratias egit, mentisque & animi sui testem appellavit.
Post hæc prostratus ad terram, osculum humi fixit, inde
os manusque ad cœlum retulit, & precationes quasdam
immotus tacitusque peregit: pòst, collum nudavit apta-
vitque ictui, & mox cervice præbitâ, lege agere carnifi-
cem jussit, à quo caput unico ictu præcisum est, com-
motis adeo qui spectatum venerant, ut per triste silen-
tium discessum inde ab omnibus sit.

DE QUATUOR BRITANNIÆ REGINIS.

EXPOSITIS suprà quæ de Britannis accepimus, complectamur nunc paucis quatuor Reginarum gentis ejus casus, ne minùs fragilitas humanarum rerum, & clades ejus Regni in feminis quàm in viris spectentur. Ferdinandus Hispaniæ Rex, cui Catholici cognomentum, & res feliciter in Bœtica contra Mauros gestæ, & Romani Pontificis beneficium dedit, duas ex Isabella conjuge filias sustulit; virilis stirpis heredibus caruit. Harum neutri in tantas nasci opes magnopere profuit. Natu majorem Joannam, cui successio in paternum imperium debebatur, Philippo Maximiliani Cæsaris filio in matrimonium Ferdinandus collocavit, è quibus natus Carolus V. Cæsar, & Regnum Hispaniæ ad Germanos, Austriamque familiam translatum. Hæc valetudine mentis desipiens, quanquam Hispaniæ Regina ferretur, atque ejus nomine, quamdiu vixit, (vixit autem ad ultimam senectam) Regnum administraretur; tamen clausa domi custoditaque, neque adiri neque videri

ab ullo poterat, ne, cui Reginæ veneratio deberetur, ejus insipientia stultitiaque, atque intempestivi, nunc cachinni, nunc fletus, ridicula adeuntibus essent. Altera nomine Catharina, Arthuro Britanniæ Regis filio, neutri sanè familiæ fausto omine nupsit. Siquidem Henricus VII. Arthuri pater, qui ex equestri loco Regnum, occiso Ricardo, occupaverat, cunctante Ferdinando ei tradere filiam, superstite adolescente Edoardo, interfecti Regis fratris filio, adolescentem ipsum, quem in custodia habebat, quò securiorem de filiæ Regno Ferdinannandum redderet, necari insontem, populo inspectante, jussit. Sed scelus, cujus Henricus ultores sustulerat homines, vindicavit Deus, quintum intra mensem post deductam in Britanniam novam nuptam, & intra quartum decimum ætatis suæ annum, priusquam illi jungeretur, fato puerum, puero nuptias suas acerbo funere præveniente. Tradita deinde virgo est Henrico Arthuri fratri, veniâ Legis à Pontifice Maximo impetratâ, & cum eo duo-de triginta annos vixit, duos enixa liberos; quorum prior, paterno nomine Henricus appellatus, infans decessit; posterior Maria non ad solatium vitæ, sed ad fortunæ utriusque ludibrium, parentibus superstes fuit. Sed Henricus senescentis Catharinæ pertæsus, & perditus amore alterius, quo vacuum novæ libidini regium thorum, depulsâ uxore faceret, fingit se matrimonio ejus Religione prohiberi, quæ nupta antè fratri fuisset. Ita Catharina seposita desertaque cogitur de conjugii, in quo consenuerat, jure apud Laurentium Campegium, ad id Româ in Britanniam missum,

missum, & Thomam Volsæum, Cardinales (hunc enim Campegio collegam, petente Henrico, addiderat Pontifex) judicio cum viro contendere; & sedentem fortunæ & famæ suæ judicem Volsæum videre, quem infensissimum sibi suæ contumeliæ extulissent, quemque unum Regi calumniæ, ac simulatæ Religionis auctorem fuisse sciret, hominem non pudendis natalium sordibus quàm animi vitiis insolentiâ atque arrogantiâ fastidiendum magis. In eo judicio cùm hinc jus & causa pro Regina essent; inde gratia ac respectus Regis valeret, ut neque mos geri Henrico, quin violaretur sanctitas Religionis; neque reddi jus Catharinæ, quin Rex alienaretur, posset: ad extremum Pontifex, à quo satis peccatum in alenda Henrici spe fuerat, revocato Romam Campegio, jus atque fas antiquissimum habuit. Sed Henricus, spreto Pontificis judicio, quòd libidini suæ non respondisset, cunctâ vi atque effrenato impetu egit. Ita Catharina maximo Christianorum Rege orta, vivente sorore tot Regnorum Dominâ, & Carolo Cæsare sororis filio incolumi & opibus florente, matrimonio ac Regiâ per injuriam exacta, & tanquam vulgaris & contempta concubina abjecta est; & non prælatam modò sibi humilem atque obscuram pellicem, sed in regio fastigio atque suo in solio collocatam aspicere est coacta; & ne quid cumulandis miseræ contumeliis deesset, filiam ex se genitam, unicam atque justam Regni heredem, privatam publico Decreto jure hereditatis, ut non vero conjugio natam, & ancillaribus ministeriis famulantem adulteræ videre. Demum tertio post

repudium anno, ſeu veneno, ut ferè tenuit fama, ſeu perpetuis lacrymis ac mœrore confecta, ſive utroque, privata in domo omnis non ſolùm auxilii, ſed ſolatii quoque inops atque deſtituta, periit Januario menſe, anno M. D. XXXVI. eò quoque infelix, quòd vitam ad æmulæ ſuæ ſupplicium, quarto pòſt menſe interfectæ non produxerit. Dum Catharina ſuam apud virum dignitatem diſſidii expers tenuit, in famulatu ejus puella erat, ingenuis magis atque honeſtis, quàm claris parentibus orta; Annæ Boleniæ nomen fuit. Mater ejus inter famoſas habita ita in pellicatu Henrici vixit, ut tenuerit opinio Annam Henrico ipſo genitam fuiſſe. Illud quidem pro non dubio fertur, natam pater, cùm tertium annum Regis miſſu in Gallia abeſſet, & reverſum eum domum, nec Annam pro ſua agnoſcentem, & uxorem adulterii ream facere parantem, Regis auctoritate fuiſſe deterritum; Annamque, tegendæ uxoris maculæ, ut communem filiam educaſſe. Adulta in Galliam deducta, aliquot annos inter nobiles puellas, pro gentis inſtituto Reginis famulantes in Aula fuit, adeò adversâ pudicitiæ famâ, ut Equa Anglica appellaretur à Gallis. Reducta inde domum, matris gratiâ in Regiam admittitur. Erat inſigni & conſpicuâ formâ, quam & cultu eximio augebat, & ejus fiduciâ erigere ſe ſuper fortunæ ſuæ modum, & blando quodam faſtu ſpernere æquales videbatur. Conjecerat ergo in eam oculos Rex; neque ipſa non ſtatim ſenſerat: ſed diu pertinaciter diſſimulavit, quo irretiret magis animum Regis, qui & ipſe, quantò in dies magis cupidine accen-

debatur, tantò diligentiùs occulere amorem, ſeu verecundiâ uxoris, ſeu puellæ ipſius reſpectu, ne quid incommodi rumoris famæ ejus afflaret, ſtudebat. Illa ſæpè occultis nuntiis ſollicitata abnuere, & amorem pudicitiæ obtendere, eâ amiſſâ, nihil reliquum feminæ eſſe dicere, docta in matre ac ſorore, utrâque uno tempore in voluptatibus à Rege habitâ, non magni æſtimari ab eo, quas facilè corrupiſſet. Itaque non niſi incenſo, & ad infimas preces deſcendenti, planèque flagranti ac perdito aſſenſa eſt Regi: Cujus potita, adeo ſimulatione amoris muliebribuſque blanditiis circumvênit, ut non ad tædium ſolùm, ſed ad odium atque diſſidium, & mox etiam ad repudium Reginæ uxoris impulerit: Atque ipſa prægnans in Regiam deducta turpitudinem admiſſi ſtupri non conjugii tantùm nomine tegeret, ſed nuncupatione Reginæ in honorem ſui atque gloriam verteret; adeoque mariti atque imperii juxta potens fuit, ut & Volſæum Cardinalem præverterit, quia ſororis Galliæ Reginæ nuptias conatus conciliare Regi ferretur; & alios æquè claros viros, aut gratiâ atque honoribus depulerit arbitratu ſuo, aut provexerit. Sed ſic ſe res mortalium habent: ſæpè

——Tolluntur in altum
Ut lapſu graviore ruant.

Evecta ad tantas opes Anna eſt, ut à majeſtate Regii nominis præcipitata vitam demum in publici carnificis manu relinqueret. Utero quem gerebat, feminam edidit hanc ipſam Iſabellam, quæ nunc Regnum tenet, de qua ſupra nobis eſt memoratum.

Sed majores Anna ſpes affectans, nihil actum ſibi potentiæ ac dominationi firmandæ exiſtimat, niſi filium ſucceſſorem patri procreâſſet: & Henricum, flexâ jam ad ſenium ætate, parum gignendis maribus aptum putans, corruptum ſemel animum facilè ad flagitii cogitationem convertit: & quod ex viro non ſperabat, quomodo conciperet ex alieno, mente agitat. Frater erat illi nomine Georgius, validus juvenis & florenti ætate, quem ipſa & diligebat plurimùm, & ad honoratam fortunam præter cæteros produxerat. Hunc pariter rata, & gignendæ ſoboli & tegendæ rei accommodatum haud difficulter, conſilium & curam domûs, non libidinem prætendens, ad inceſtos amplexus pellexit; & qui cuſtos ac vindex pudicitiæ ſororis eſſe debuerat, ultro temerare eam non erubuit. Sed ipsâ conceptum ex nefando concubitu aſpernante naturâ, cùm Annam fratris ſpes fefelliſſet, faſtidito jam eo, liberorum deſiderium ad licentiam libidinis tranſtulit. Primùm in amorem Noretii illapſa, mox ipsâ facilitate invitata, Veſtonium, ac deinde Bruerthonium, nobiles in Aula juvenes, & formâ excellentes, adulteros adſcivit: donec ſtimulante libidine ad uſque ſervile probrum ſe demiſit, humilique citharædo corpus ſubjicere ſuſtinuit, cujus pulchritudine ſublata ad regium faſtigium fuerat. Nec tot flagitiorum delator inveniebatur, niſi ipſa miniſtrarum unam gnaram omnium, cum amatore deprehenſam, ſeveriùs quàm tot ſibi dedecorum conſciam deceret, objurgatam, indignatione compuliſſet, indicium ad Regem deferre. Comprehenſi ſtatim Geor-

gius, reliquique, & pro magnitudine flagitii acriter torti, de ſe quiſque eſt confeſſus, & continuò omnes merito ſupplicio ſunt traditi. Anna in carcerem ducta ac damnata eſt nobiliori judicio, quia pœnæ miniſtrum filiæ fortùna patrem dedit; qui fortè capitalium rerum Judex, adversùs eam capitis ſententiam tulit, cujus gratiâ in illum aſcenderat locum, & quem ipſa culpæ deprecatorem ſperare debuit, eum potiſſimùm exactorem ſupplicii habuit. Felix pater, cui filiam in tenuem fortunam ab ſe genitam, Reginam videre contigerat; felicior, ſi nunquam vidiſſet, quando ex Regina ream & mox damnatam truncatamque ſecuri aſpexit: Quæ ſummæ majeſtatis atque honoris titulum in domum ideo intuliſſe eſt viſa, ut inde inuſtâ ignominiæ notâ traduceret ad poſteros infamiam ſempiternam. Cùm è carceribus in aream, quæ perampla eſt ante Arcem, produceretur, quò omnis multitudo concurrerat ad ſpectandum necem ejus, quam nuper demiſsè adorare conſueverant; nec tranſeuntem ullo honore dignarentur, illa ne tum quidem oblita ſuperbiæ, contumelioſiſſimè eos compellans convicio increpuit, eſſe morituramque ſe Reginam eorum ferens, diſrumperentur omnes licet. In extructum inde ad id tabulatum cùm aſcendiſſet, vultu adeo conſtanti interritoque, ut facilè Reginam agnoſceres, circumſpexit intenta in ſe undique populi ora. Pòſt verſa ad paucas pediſſequas, quæ ſecutæ eam flentes adſtabant, paucis conſolata, nihil aliud quàm ut (quod ipſa non fecerat) pudorem ſervarent, admonuit: deinde fluentes crines cum cura in reticulum

collegit alligavitque. Tum accedentem carnificem, ut veſtem collo amoveret, repulit; indignata attrectari tam fœdis manibus caput, cui nuper maximus Britanniæ Sacerdos Regium Diadema impoſuiſſet; adeo Reginæ ſpiritus ne inter extrema quidem exuerat. Digna prorſus, quæ tam firmum adversùs mortem animum pro pudicitia exhibuiſſet. Ipſa ſibi veſtes à collo removit, candidamque cervicem ad humeros uſque ſedulò aptans componenſque nudavit. Poſtremò genibus poſitis ultimos quoque pedes, quò honeſtiùs procumberet, veſte contexit, illis manibus tam triſte ſibi miniſterium præbens, quibus paulò antè placiturum Regi corpus mollire & componere erat ſolita. His ita actis, ultro ſubjecit ſecuri collum, quod abſciſſum inſigne humanæ imbecillitatis documentum mortalibus reliquit. Poſtridie Rex, ut interemptæ funeri inſultaret, nuptias cum Joanna Semeria fecit, omnique lætitiâ celebravit. Ne in hanc quidem ipſam clementior cui difficultate parturiendi laboranti, luxari n embra, divulſæque ac extinctæ utero extrahi fœtum imperavit: aliis etiam exenterata juſſu ipſius, antequam exanimaretur, fertur. Quâ mortuâ, Annam Clivenſem, claro genere apud Germanos natam, cœlibis vitæ impatiens duxit, & paucos poſt menſes divortium cum ea fecit, nullâ extante causâ niſi fortaſſe novi amoris quo eum conſpecta & eximia forma, & ſuaves Catharinæ Havardæ mores cœperant. Ea ut non par regiæ amplitudini, ita ſplendidâ honoratâque apud Britannos familiâ orta, fratris filia erat Thomæ Havardi, claris victoriis ſub Henrico ipſo nobi-

litati Ducis: Quæ pulchritudine cæteras anteïens, alliciendique animos magno ſtudio erudita, oculorum priùs illecebris, deinde commoditate ingenii, blandis & mollibus moribus ita irretivit effeminatum Regem, ut Clivenſi dimiſſâ, eam uxorem duxerit, Reginamque, ut & ipſa oſtentum fortunæ eſſet, nuncupavit. Neque enim biennium eâ potitus (adeo pares huic Regi incontinentia & infelicitas in matrimoniis fuêre) cùm non adulteratam modò, ſed delibatam priùs ab altero virginitatem ejus, vitiatamque ad ſe deductam comperiſſet, idem de ea quod de priore Anna ſupplicium publicè ſumpſit; Durantio & Culperio mœchis pariter interfectis: ut non facere adulteria procliviùs quàm vindicare ſeveriùs videretur. Atque hic finis Henrico ſæviendi in uxores fuit: nam Catharina Pacia, quam occisâ Havardâ, ſtatim duxit, ſuperſtes illi fuit. Mortuo Henrico, Joannes Dudleius ſub Edoardo ſummas opes invaſit: ſed adeo præcipitem in lŏcum, & ambitione ſuâ, & aliorum invidiâ eſt progreſſus, ut extrema tentare eum, niſi cupido adegiſſet, neceſſitas cogeret. Is provisâ Edoardi morte, perſuaſerat puero ut, exheredatis ſororibus, Joannam Suffolcii Ducis filiam heredem Regni diceret. Hanc ipſe Joannam nurum antè ſibi aſciverat, traditam in matrimonium Guilfordio, tertio filiorum. Atque hæc conſilia illi occupandi Regni erant. Joannæ materna nobilitas annexa Regiæ ſtirpi erat; cujus avia Maria, Henrico VII. genita, Aloyſio XII. Regi Galliæ, & eo mortuo, uni è Principibus Britanniæ nupſerat, unde orta Franciſca, Joannæ mater. Nuptias Guil-

fordii magnopere fuerat aſpernata, non contemptu illius, ſed ſe ſoceri ambitioni immiſceri, & inſtrumentum Regni adſciſci ſenſerat, idque veluti præſagiens quæ evenerunt, refugiebat. Nuptiæ, jubente Rege, regio ſumptu ac ſplendore fiunt, omnibus Regni Principibus ad eas celebrandas accitis. Conceſſit fato paulò pòſt Edoardus; & Nortumbrius, aperto Proceribus coram Teſtamento, Joannam Reginam appellârat, adeo invitam, ut haud minùs repugnanter Regnum ſuſceperit, quàm alii relinquunt. Ab domo privata tranſire in Arcem juſſa, non niſi patris minis, & convicio matris adigi potuit. In Arce omnis ſolitus Regibus cultus illi tribuitur. Profecto inde ad exercitum Nortumbrio, Suffolcius Joannæ pater curam publici Conſilii, & ſummæ rei molem impar ſubiit. Itaque Principes amoto Nortumbrii metu, & Mariæ rebus auditis, quæ paternum Regnum ſibi haud ſegniter vindicabat, ſpreto Suffolcio ad Mariam defecerunt, & Arcem, priuſquàm ſentiret Suffolci , occupârunt: Qui re ſubitâ territus, ſecutus re quorum conſenſum, ſcribendo de Mariæ decreto adfuit: filiam adiit, ut omni detracto regio ornatu, parere Conſilii voluntati, & Mariam accipere Reginam jubet. Ferunt, Joannam his auditis reſpondiſſe patri, libenter ſe deponere quod invita ſuſcepiſſet. Cæterùm, eandem ſe, & ſoceri ambitionis, & parentum ſtultitiæ pœnas immerentem eſſe daturam. Occupatam Arcem Vandemius ex Conſilii auctoritate cuſtodiendam accepit. Ab hoc juſſæ abire domum Principes feminæ, quæ ad cultum Joannæ in Arce

erant

erant; & Joanna ipſa, ac vir ejus & pater cuſtodiæ traditi, eam fortunam habituri quam victrix Maria dediſſet. Ingens ludibrium! quam modò Reginam procumbentes humi venerabantur, eam momento non privatam modò, ſed ne liberam quidem videre. Huic Maria, viroque, ut innoxiis & alieno ſcelere, non ſuâ ſponte Majeſtatis crimini implicitis, errati veniam datura, & vitam conſervatura, haud dubiè eſt credita, niſi Suffolcius pater priori facinori, novâ defectione additâ, inexpiabilem noxam feciſſet. Is cùm in carcere aut vero, aut ſimulato morbo decumberet, uxoris precibus exorata conceſſerat Maria, ut in domum ſuam curandæ valetudinis causâ deduceretur, fide acceptâ aliò nuſquam deceſſurum. Magnum futuræ ſalutis ac veniæ pignus, niſi ille aut vano metu, aut novâ ſpe ſe ſuoſque perditum iviſſet, & initâ fugâ, cum Huniato magni tumultûs & ſeditionis duce conſilia adversùs Mariam conſociâſſet, iterumque filiam Reginam acclamari juſſiſſet. Itaque & ipſe ex fuga retractus necatuſque eſt; & Joanna, ne maneret ea ſeditionum materia, capitis damnata. Nunciantibus, meritam eſſe ſe ut puniretur, reſpondit, quæ alieni Regni ſedem occupare non fuiſſet verita, (ſed rem actam expoſuit) ſeque non ſuâ ſponte, ſed coactu ſuorum feciſſe oſtendit; neque adoleſcentulæ, ſoceri parentumque, ac tot circumſtantium ſe Principum auctoritati obſiſtere, facilè fuiſſe: ita quod eſſe ſimul vix videretur poſſe & innocentem eſſe ſe, & jure damnatam videri: atque eò minùs mortis aſpectu terreri ſe, & bonâ ſpe eſſe eam certioris vitæ

Mm

initium ſibi futuram. Tantum roboris in juvenculæ animo eſt inventum, ut nuntium mortis moderatiùs quàm antea Regni tulerit: ſiquidem illud majori obediendi laude, quàm imperandi cupiditate ſuſcepit. Mortem tam conſtanter contempſit, ut vel unâ hac virilis animi præſtantiâ ne Regni quidem honore indignam ſe fuiſſe oſtenderit. Guilfordius vir ejus item capite damnatus, ne tum quidem, cùm depoſiturus vitam eſſet, amoris in conjugem oblitus, viſere eam atque ultima accipere ac dare oſcula cupivit. Sed illa negavit ſe eum videre velle cui aſpectu ſuo auctura dolorem, & captura ipſa eſſet: hæc teneræ benevolentiæ officia vivis jucunda, morituris ſupervacua eſſe, juvenemque admoneri juſſit, abjectis ut humanarum rerum curis, animum cœleſtium accommodaret cogitationi; ſic enim fore, ut paulò pòſt corporis vinculis ſoluti, unà bonis fruerentur ſempiternis. Fuerat Joanna ſummâ parentum curâ inſtituta omnibus artibus, quæ ſummo loco natam puellam decere viderentur. Sed ipſa multò maximam literis operam impenderat; & in ea inciderat tempora, cùm antiquæ Religionis ſanctitas inventis novis, ſacris noviſque erroribus ſorderet, iis imbuta deditaque opinionibus plurimùm ſtudii in id contulerat, divinarumque literarum volumina evolverat; quorum majus eſt pondus quàm ut ferre infirmum ac muliebre ingenium poſſit. Etenim retruſa atque abdita iis veritas ægrè à ſummis viris, & pari ſanctitatis ac ſapientiæ laude excellentibus elici explorarique videtur poſſe. Imbecilla certè ingenia, ut ferè ſunt feminis quæ

ſibi aliquid ſapere atque intelligere videntur, aut in adamata ſemel ac præjudicata opinione confirmat, aut magnis involvit implicatque erroribus ſacrorum librorum lectio: quod Joannæ accidit, ad quam Regina Sacerdotem in divinarum rerum ſcientia, atque in omni ſacrorum diſciplina apprimè eruditum miſit, qui à pravis ſententiis ad Fidem Catholicæ pietatis eam revocaret. Quod adeo fruſtra fuit, ut illa ſerum beneficium eſſe diceret, nec vacare jam ſe inquirendo vero, quod in ipſo Deo perſpicuum mox eſſet viſura. Nec, quanquam ejus rei causâ producta illi ſupplicii dies fuerit, quicquam eſt profectum; adeo altè in puellæ animo deſcenderat error. Cùm duceretur, Cuſtodi Arcis petenti ab ea precationum libellum, quem manu ferebat, dono dedit: ſed priùs tres in eo ſententias ternis linguis ſuâ manu exaravit, Græcè, Latinè, Britannicè, quibus ſignificabat inſontem perire ſe, & quod apud homines non inveniſſet, jus ſibi apud Deum futurum. Conſcenſo ſupplicii loco, multitudinem haud aliâ oratione compellavit, quàm ut placido vultu ſalvere omnes, memoreſque innocentiæ ſuæ eſſe juberet. Deinde Sacerdotis ad ſe à Regina miſſi, qui nunquam deſtiterat monere atque hortari, ut averteret à pravo errore animum, dexteram apprehendens, agere ſe illi gratias dixit, quòd nullum in ſe iis diebus humanitatis officium prætermiſiſſet, ac tanto ſtudio trahere in ſententiam ſuam conatus eſſet; ſcire enim animo id optimo ab eo factum: Cæterùm ſic haberet, non tantùm ſibi formidinis ex præſenti morte offundi, quantum moleſtiæ per

eos dies ex ſermonibus ejus cepiſſet. Atque eo dimiſſo, poſuit ante ſecurim genua, ac detracto capitis velamento, exſolutis everſiſque in faciem crinibus oculos texit, ac cervicem ſecandam ſubdidit; defixis miſeratione omnium animis, reputantium & innocentiam ejus, & ætatem, & ſingularem in perferenda morte conſtantiam.

DE

ALEXANDRO MEDICE FLORENTINORUM DUCE:

MEDICEORUM primordia, ingentiaque incrementa, & inde fortunam exilio inopiâque afflictæ domûs, ſuprà in Petro memoravimus: Cujus infelici exitu, inpoſterum quoque inciſæ ſpes reditûs in patriam, & ad priſtinam dignitatem, fratribus ejus videbantur. Nam & Florentini eò intentiùs ad cuſtodiam arreptæ libertatis excubabant, quò flagrantiùs odium adversùs Dominos induerant; & Medicei ipſi conatibus toties ad irritum cadentibus feſſi, & ſumptibus exhauſti, ipsâ etiam labante jam amicorum fide, defecerant animis. Ad Petri cladem acceſſerat Joannis Cardinalis captivitas, qui Legatus à Julio Pontifice Maximo ad exercitum miſſus, nobili illâ ad Ravennam pugnâ in Gallorum poteſtatem pervenerat: Sed fortuna humanarum rerum jus uni ſibi vendicans, cùm in Galliam vinctus duceretur, & jam major de libertate quàm de imperio cura inceſſeret, repente ex ipſa infelicitate læta benignaque apparuit; & veluti ex adverſo jam reflans, brevi haud dubio curſu in optatum portum patriæ revexit. In tranſgreſſu Alpium, per incuriam aſſervantium

cuſtodiâ elapſus, rediit Romam, & recenti merito toleratæ pro Republica calamitatis, & veteri Julii Pontificis in Florentinos odio, qui Gallorum ſecuti partes, Ludovico eorum Regi Piſarum urbem habendo in Julium Concilio accommodaverant, ab eo atque partium Ducibus qui Civitatem avertere à Gallis cupiebant, ſtrenuè adjutus, haud ſpernenda cum copia in Etruriam tranſiit, & Prato, valido oppido de Florentinis capto ac direpto, territis hinc Prati caſu Florentinis, & ob vetera diſſidia parum ſe ad reſiſtendum expedientibus; hinc Mediceorum amicis ad occaſionem haud ſegniter exſurgentibus in urbe eſt receptus, & ejecto Petro Soderino, perpetuo Vexillifero, id erat ſupremi Magiſtratûs atque Imperii nomen, Rempublicam ita conſtituit, ut Magiſtratuum atque libertatis ſpecie, auctoritas tamen ac jus dominationis penes ſe familiamque ſuam eſſet. Neque hîc ſecundarum rerum finis; inſequenti enim anno, mortuo Julio, cùm Cardinales de more ſeſe Conclavibus creando Pontifici incluſiſſent, Joannes ipſe, conſpiratione Juniorum, Pontifex Maximus eſt renunciatus, & Leo X. appellatus: raro quidem exemplo, cùm octavum & trigeſimum annum vixdum attigiſſet; rariore, quòd ex carcere ac vinculis, quorum adhuc recentia manebant ſigna, ad ſummum inter mortales gradum dignitatis pervênit, florenti ætate, & nequaquam illi faſtigio maturâ. Quæ fortuna non erexit modò, firmavitque, ſed prope in immenſum extulit Mediceorum opes. Leonis annorum decem Pontificatus Maximus pene continuatus eſt Julio Cardinali patrueli ejus, qui

Clemens VII. eſt dictus; nam interjectus Adrianus biennium non implevit: Clementem verò fortuna haud minùs in ipſo Pontificatu quàm antea privatum alternis caſibus agitavit: quod ſuo loco à nobis fuſiùs memoratum eſt. Nam per ſummam nominis ſui contumeliam à Colonnienſibus vi atque armis Vaticano Palatio expulſus, & celeri fugâ in Adriani Arcem ſeſe recipere eſt coactus. Palatium, & regii apparatûs pretioſa ſupellex, ipſumque D. Petri Templum, etiam barbaris ſacroſanctum, militum avaritiæ ceſſit; qui nullo Religionis pudore, nec ſacris quidem Altaribus avidas abſtinentes manus, omnia fœdum in modum diripuerunt. Sed plus ignominiæ quàm damni habere ea clades videri potuit, præ ſumma illa calamitate quam biennio pòſt ſub eodem Clemente Romana civitas pertulit à Cæſarianis militibus, ducente impiam manum Carolo Borbonio, capta & barbarâ crudelitate direpta, cædibus, [illegible], rapinis, ac mille divinarum humanarumque rerum ludibriis divexata deformataque; & ipſe Clemens in Arce obſeſſus ægrè libertatem immani pecuniæ ſolutione redemit; & quod acriùs animum ejus perfodit, Florentini ab eo defecerunt, libertatemque arreptâ occaſione, ipſo genteque ejus acerbiſſimis decretis proſcriptis, uſurpârunt. At idem, conversâ mox rerum vice, Carolo V. Imperii Diadema Bononiæ frequentiſſimo Principum conventu impoſuit; Mediolani Regnum Gallis Hiſpaniſque pertinaci cupidine armis ſibi vindicantibus, unde tot per annos ſævis uſti bellis ſumus, tandem in Italia retinuit, & Franciſco Sfortiæ Ludovici filio tra-

didit. Rem Florentinam adeo in manu habuit, domitâ armis civitate, & jugum iterum accipere coactâ, ut dominatum non jam tectè, ut anteà, neque fictis nominibus, ſed palam veris appellationibus familiæ ſuæ firmaret, Alexandrumque in ea Ducem cum ſumma poteſtate conſtitueret, junctâ illi matrimonio, quod ſtabilimen potentiæ futurum erat, Margaretâ Cæſaris filiâ. Hunc Alexandrum Laurentius Petri filius, cùm ſub Leone Pontifice Maximo Franciſcum-Mariam Rovereum Urbino expuliſſet, Regnumque ejus occupâſſet, ex Urbinati pellice tulit: & Clemens infantem à patre relictum inopiâ prolis ita ſuſcepit, ut amplæ fortunæ innutritum ac principali cultu habitum, approbatâ ejus indole, ſtirpi Regnoque in familia propagando elegerit. Is igitur poſt Clementis mortem Margaretæ nuptiis potitus, à Carolo Cæſare rejectis exulum poſtulatis qui Neapoli cauſam libertatis apud eum vehementer egerant, in fidem fuerat receptu[illegible] rem Florentinam unius imperio contineri, quàm populi jus valere, aptiùs rationibus ſuis eſt ratus, cùm ſciret, ingens Civitati inſitum eſſe erga Regiam Galliæ ſtudium; & malè poni apud omnem multitudinem donum libertatis, & beneficii ſui meritum plus in Alexandro gratiæ habiturum ſperaret. Ergo Alexander ex ipſius auctoritate Cæſaris omnia firmandæ dominationi præſtruxerat. Arcem Florentiæ idoneo loco ædificatam magno opere, magno æneorum tormentorum, atque omni bellicarum rerum apparatu communierat, & probatæ fidei homini cum juſto militum præſidio cuſtodiendam tradiderat.

Florentinis

Florentinis arma ademerat, eaque ſociorum juventuti tradiderat, quam totâ ditione in militiam deſcribi, centuriarique juſſerat, datis Præfectis qui ordines ſervare & militiæ munia ex diſciplina obire docerent. Germanorum cohortem egregiè fidam ad corporis ſui Prætoriique cuſtodiam in Urbem induxerat, multoſque domi ſuæ Centuriones militareſque viros ſpectatæ virtutis, præmiis ſtipendiiſque allectos habebat. Alexandrum Vitellium Tifernatem, hominem ſtrenuum & militiæ gnarum, toti rei bellicæ cum magna poteſtate præfecerat; cui vel ex eo præcipua fides, quòd patrem ejus Florentini ob ſuſpicionem adminiſtrati parum ſincerè Piſani belli, ut nos ſuo loco memoravimus, ſupplicio affecerant, ut ipſe eorum premendâ libertate, etiam privatam ultionem petere crederetur. Regendi civitatem, conſiliaque dirigendi curam Innocentio Cybo Genovenſi Cardinali delegaverat; cui, & quia Cæſa-

habebatur, & quia per matrem Alexandrum propinquâ affinitate attingebat, (erat enim ſorore Leonis Pontificis Maximi genitus) fidebat tribuebatque plurimùm. Sed ne quid huic adoleſcenti deeſſet, quò minùs ſecurus ætati indulgeret, etiam Hippolytus Medices Cardinalis qui exulibus ſe junxerat, & haud dubiè æmulum ſe atque inimicum Alexandro ferebat, & ſi dejectus ille fuiſſet, per ſpeciem reddendæ libertatis dominationi imminebat, in ipſo novandarum rerum apparatu opportunè deceſſerat; nec abfuit ſuſpicio, Alexandri ipſius fraude ſublatum fuiſſe. Hac igitur fortunâ, atque his potentiæ munimentis fretus Alexander, veluti ſi in-

vitis & vi oppressis imperare ludus esset, penitus se juvenili intemperantiâ voluptatibus tradidit; quarum gliscente in dies studio, brevi adeò effreni licentiâ in omnem se luxuriam demisit, ut non contentus solitis juventutis artibus, matronarum amores sollicitare, & novâ semper vagâque implicari ac distineri Venere, nulli corruptelarum generi parceret, quò morem Civitatis, alioquin in feminarum luxuria coërcenda, pudoreque custodiendo satis rigidæ disciplinæ, conviciis, spectaculis, ac sæpè etiam cœtibus parum pudicis depravaret. Denique, ne sacratis quidem virginibus corrumpendis, incestâ libidine abstineret; quarum transcendere septa, perrumpere claustra, & nihil clausum sibi, nihil satis custoditum pati ferebatur. Et cui modestiæ exemplis leniendus impositæ servitutis dolor in civium animis fuit, infamiâ vitiorum odia intendit. His corruptus juvenis non Regni solùm curas omiserat, sed sui quoque ipsius videbatur oblitus. . . . . libertatem ademerat, eorum fidei vitam committere, dum cupitis voluptatibus potiretur, non verebatur. Quid ergo mirum, si incautus & negligens insidiis exceptus oppressusque est? Et quidem, quem eâdem stirpe ac sanguine ortum, & à se gratiâ & beneficiis auctum, salutis suæ vindicem sperare debebat, eum potissimùm exitii auctorem, & machinatorem nefariæ fraudis est nactus. Laurentius erat Medices, qui à Laurentio, fratre majoris Cosmi, cujus divitiis virtuteque clarescere familiæ opes cœpêre, originem ducebat; adeo propinquus Alexandro, ut si ille sine liberis decessisset, ad eum successio

in Regnum perveniret; juvenis ingenii magni & pravi, quod non mores ſolùm quanquam ſtudioſiſſimè occultati, ſed oris quoque habitus prodebat, perpetuo pallore ſuffuſi: ridentem raró, ſubtriſtem plerumque ac tacitum vidiſſes: in cultu corporis reliquiſque vitæ inſtitutis adeo negligens ſui, ut Philoſophus per contemptum à pleriſque & ab ipſo Alexandro appellaretur. Et abdebat ipſe ſe ſæpè in ſtudia haud ſanè expers bonarum literarum, ſi diſciplinam morum, alias non artes fallendi petiiſſet; gaudebatque irrideri ſe, quod plebeia pannoſaque in veſte, omni ſpreto elegantiori ornatu incederet. Et quærenti Alexandro, cur ita gladio non ſuccingeretur, inertiæ ac formidinis opinionem affectabat; & cùm res vim atque arma poſceret, tum ſibi ut nihil fideret, Alexandrum monebat; ſe enim pedum, non manuum auxilio uſurum; proinde non certaminibus ſe ac periculis objiceret, quorum ne aſpectum quidem pati poſſet, ſed otii ac pacis artibus adhiberet, his haud ſegnem operam polliceri. Et expediendis quidem vel magnis de rebus conſiliis, oper[illegible] navandæ haud facilè quiſquam promptior. I[illegible] profunda calliditas, aptus & fluens ſermo, ſumma audacia, trux & ſævus animus, & maximè avidus nocendi. Is apud Alexandrum flagrantiſſimam gratiam, & gratiæ parem fidem ſibi fecerat malas per artes. Nam juvenis affectus rimans, ubi & odio erga eos qui acriùs pro libertate contenderant, & impotenti amore voluptatum maximè vinci agitarique animum ejus ſenſit, hinc blandiendo luxuriæ, hinc ſuſpectorum civium dicta factaque ſagaciſſimè veſtigando

obſervandoque ita ſe inſinuavit, ut brevi in omnia familiaritatis jura pervenerit, eumque Alexander & amorum miniſtrum, quo uno gratiæ genere maximè Regum animi devinciuntur, & iræ metuſque arbitrum haberet. Et ille hanc nactus facultatem multos cives occultis criminationibus ſubvertit, amicos etiam ſuos de induſtria trahens, vitio animi omnium pernicie lætantis; & quò majorem inde ſibi ſtrueret fidem, cùm unam Principis vicem ſollicitus, neceſſitudines quoque ſuas negligere pro ſalute ejus crederetur, & altiori conſilio Alexandrum ipſum in atrocius odium civium conjicere ſtudens, cùm alii vitâ, alii exilio mulctarentur, alii in peſtilentis cœli urbes ab oculis civium amandarentur, aliorum bona Fiſco addicerentur, aut gratioſis & dominationis ſatellitibus diviſa eſſent. Quid autem Laurentius tanto ſimulationis ac doli apparatu, & cæde Alexandri quam mox eſt executus, ſpectârit, haud facilis conjectura fuerit, cùm libertatis auctorem ipſi quoque qui maximè unius dominatum detrectabant, aſpernati [illegible]. Quidam invadendæ tyrannidis ſpem affectâ [illegible]n crediderunt, ratum, Alexandro extincto in perturbata ac nunquam concordi civitate, tanto ſuo ac tam recenti merito locum ſibi occupandæ potentiæ, ipſumque invadendi Regnum aliquem futurum. Plerique malâ agitatum mente, furore atque invidiâ, ſævum facinus auſum exiſtimant: quæ enim reddendæ libertatis, aut omnino mutandi ſtatum civitatis ſpes eſſe poterat, prævalidis in Italia Cæſaris opibus, procul diſſitis Gallorum auxiliis, Arce veluti jugo in cervicibus hærente, civitate exutâ

armis, & armato præſidio inſeſſâ; ipſe non aliud quæſitum ſibi, quàm otioſo Tyranno vindicatæ in libertatem patriæ gloriam prædicabat; idque conſilium ſtatim poſt Clementis mortem ſuſceptum ſibi dilatumque, quia magno atque ancipiti facinori apta occaſio opperienda fuiſſet. Nec defuêre qui virtutem, magnitudinem animi, pietatem erga patriam, totum denique cogitatæ perpetratæque rei conſilium ita efferrent, ut Laurentium antiquo illi Bruto, qui Regibus exactis libertatem Populo Romano dedit, laudibus æquarent. Impenetrabili certè ſilentio totum conſilium ita texit, ut ne ad ipſos quidem Alexandri inimicos vel tenuiſſima ſuſpicio permanaverit, quanquam ipſe poſtea ferebat, cùm ſcriptam ab ſe Comœdiam edidiſſet, veniam dari ſibi à ſpectatoribus in Prologo petiiſſe, ſi Fabula minùs placeret; pollicitumque eſſe aliam brevi daturum, cujus Argumentum omnes probarent; hiſque ambagibus facinus quod mente agitabat, innuiſſe. Quò tutiùs fraus procederet, libidinum Alexandri veluti ſedem, domum ſuam delegerat; eò corruptæ matronæ virgineſque nocte concubia, quò occultiora flagitia eſſent, deducebantur; nec alius niſi Laurentius deductor. Et cùm Alexander loricâ munire corpus conſuêſſet, idque facere ſe diceret, quod aptiſſimam membris ſuis haberet, aliter eo armatu non uſurum Laurentius ut inſidiis ſuis opportuniorem haberet. aptato tempore, loricam ipſam ex Alexandri cubiculo clam ſuffuratus in profundum puteum dejecit. Quæ res cùm magnam turbam inter cubicu[illegible] miniſtros, dum auctor facti quæritur,

concivisset, nemo tamen de Laurentio suspicari est ausus: post mortem demum Alexandri, ipsius indicio, & inventa lorica in puteo, & res palam facta est. Cæterùm, per hæc tantam ipse sibi fidem apud Alexandrum fecerat, ut uni illi & vitam & Regnum fidentissimè crederet; monentesque amicos ut à tecto fallacique ingenio ejus caveret, cum stomacho rejiciebat, non curam salutis suæ illam, sed obtrectationem & invidiam adversùs Laurentium esse ferens. Discesserat fortè Florentiâ, ut in pacatis rebus Vitellius, qui Urbis Alexandrique custodiæ præerat, ac Tiferni unde ortus erat, apud suos moram agebat. Opportunum id cogitatis patrandis tempus Laurentius ratus, nuntiat Alexandro, proximâ nocte copiam ei futuram nobilis matronæ insigni formâ quam ille deperibat, ac diu donis, precibus, omnibusque amatorum artibus tentatam eò ardentiùs cupiebat, quò probior illa & pudicitiæ tenacior videbatur. Expugnatam tandem ab se Laurentius fingebat, venturamque maximè intempestâ nocte in domum suam. Lætus, improvidus adolescens, peractâ cœnâ, amicisque ac ministris dimissis, postico egressus uno comite Laurentio, in ejus ædes transit. Ibi expectandum tempus erat, dum omnia silentium & somnus tenerent. Interea hortatur Alexandrum Laurentius ut prosterna se lecto, & quietem capiat, quò vegetior inde cupitis amplexibus se offerret. Assentienti gladium quo accinctus erat, eximit Laurentius, & involutum implicitumque balteo seponit; vestium quoque laxat vincula, quò liberioribus membris quiesceret; & juvenem qui-

dem, ſimul ac decubuit, ſomnus arctiſſimus cepit. At Laurentius, circundato conopeo & clauſo cubiculo egreſſus, vocat è familiaribus ſuis nomine Scoruncunculum, hominem audacem, facinoroſum & cædibus aſſuetum, & ex eo intimum Laurentio fidumque; cui paucis antè diebus, brevi uſurum ſe operâ ejus denunciaverat, quòd occidere ſtatuiſſet quemdam, qui Alexandri fretus gratiâ licentiùs ſe derideret, quàm ut ferri jam poſſet. Et ille haud cunctanter ſe ad quod vellet facinus promptum obtulerat. Hunc igitur Scoruncunculum in maximè abditam ædium partem abducit, & Age, inquit, de quo te nuper appellaveram, domi clauſum teneo; atque is eſt Alexander, quem tollere, & aliquando à cervicibus patriæ ſervitutis jugum detrahere certum habeo; nunc tuâ mihi opus eſt fide ac virtute. Quanquam nihil eſſet tam atrox ad quod ille conſuetudine ſcelerum animum non efferâſſet, tamen novitate rei perculſus cohorruit primò, immotuſque ac tacitus ſtetit; Mox vide, inquit, quod facinus cœptès, Laurenti; nam Princeps eſt cui vim afferre paras. Inſtante illo, & omnia proviſa ſibi tutaque eſſe affirmante, & gladium capere, ac ſe ſequi jubente, Scoruncunculus animo ad priſtinam audaciam revocato, nec jam contentus momento ſe Principis neci accommodâſſe, impiam in ipſum quoque Deum vocem adjecit: Et quando ita vis, inquit, occidamus, vel ſi Chriſtus eſſet. Ita gladiis nudatis, taciti conclavis oſtium ubi Alexander dormiebat accedunt. Impulſæ fores fortè modicum ſtrepitum edidêre. Tum retinens Laurentium Sco-

runcunculus, Nos verò, ſi pergis, inquit, in exitium temerè præcipitamus, & cras, ut video, unà vitam fœdo ſuſpendio finiemus. An, inquit, Laurentius, times, & non egregii facinoris gloria confirmat? Simul intrant unà cubiculum, & Laurentius, amoto paulùm conopeo quo lectus claudebatur, Dormiſne? inquit: Simul hæc dicens, gladio punctim adacto latus tranſverberat, & Scoruncunculus cæſim gravi ictu faciem vulnerat. Proſiluit ſtrato Alexander, & repulſis percuſſoribus, erumpere eſt coactus; ſed eum amplexus Laurentius retinuit, tardumque vulneribus quamvis reluctantem in lectum repulit. Alexander cùm aliud quo læderet non haberet, morſibus lacerare hoſtem contendebat; & cùm Laurentius ne clamorem tolleret, manum ori injeciſſet, pollice ejus dentibus appreheſo, tantâ vi conſtrinxit, ut ille dolorem non ferens, Scoruncunculum, ut opem afferre maturaret, imploraverit: Sed quia impliciti luctatione & amplexu erant, nec ictus adigi in alterum ſine alterius periculo poterant, Scoruncunculus ferrum inter utrumque inſerens, terebrando miſerum juvenem confodiebat, donec pluribus vulneribus debilitato Laurentius cultro ſecuit fauces, & cum ſanguine animam eructantem, feſſus & ipſe, ac vix ſpiritum ex contentione ac metu recipiens, reliquit. Narrabat poſtea Laurentius, Alexandrum ad primos ictus ſe nomine compellâſſe & ut ſibi vitæ gratiam faceret, orâſſe, reſponſum [illegible]e ab ſe his totidem verbis: Atqui non aliud tibi [illegible] ereptum veni. Peractâ cæde, Laurentius è cubiculi feneſtra; ſi quis

ſi quis eſſet in via, & an exaudîſſet quiſquam, explorat; & ubi nihil motum, & ſilere cuncta intellexit, alium è familiaribus ſuis è ſomno excitat, cui ab celeritate & agilitate corporis Frecciæ erat nomen (id ſagittam Etruſcè ſonat) atque in cubiculum ubi Alexander jacebat, deduxit; qui eo viſo attonitus & ſtupens (pendebat enim è lecti ſponda exſecto jugulo caput) Here, inquit, hic quidem Princeps eſt, cujus illi pavorem admirationemque ingenti riſu excepere: tanta animis feritas inerat, ut in re tam truci ac tam ancipiti ridere & jocis garrire etiam poſſent. Gloriabatur poſtea Laurentius, ſibi in animo fuiſſe accitos per varias cauſas in domum ſuam quoſdam ex Alexandri intimis miniſtris, quos æmulatione gratiæ maximè oderat, & item infantem puerum, quem Alexander ex nobili pellice ſuſceptum alebat, omnes confodere, atque jugulatos juxta Principem collocare, quo ſcilicet ſpectaculi fœditatem, hac ſceleris acceſſione quaſi ornaret; ſed Scoruncunculi precibus ceſſiſſe, qui amplectens ejus genua ſummè contendit ut eo facinore contentus, omiſſis jam aliis, ſaluti conſuleret. Clauſo igitur cubiculo & ablata clave, comitantibus iiſdem Frecciâ & Scoruncunculo, aliquot primariorum civium domos adivit, quos præter cæteros cupidos libertatis, &, ſi daretur facultas, auſuros repetere eam ab occupantibus ſenſerat. Hos de patrata cæde c lans, per ambages & fictas cauſas hortatus eſt ut ad liberandam patriam aliquando exſurgerent, & occaſione abſentis ab urbe Vitellii, & alterius rei quam brevi ſcituri eſſent, uterentur;

per hæc præparare animos eorum ſtudens, ut cùm poſterâ die Alexandri caſum cognoviſſent, alacriores ad res novandas invenirentur; ſed nemo quiſquam aut ſe commovit, aut omnino ullam dictis ejus fidem habuit; omnes ſubeſſe fraudem & tentari ſenſus ſuos ſuſpicati ſunt; & ob id, ne cædes quidem Principis, niſi ſerò & poſtquam omnibus palam facta à pleriſque credita eſt; eaque res multorum in aſſerenda libertate ſtudia tardavit. Laurentius opperiendam ſibi lucem quæ jam apparebat, non eſſe ſtatuens, Prætorem urbanum ad quem portarum claves per noctem deferebantur, oravit ut ſibi aperire portas juberet, fictâ pietatis causâ, quòd frater ruri ægrotaret, cui periculosè laboranti præſenti ope neceſſariò ſubveniendum eſſet. Eâ re impetratâ, cum Scoruncunculo & Freccia urbe emiſſus, per diſpoſitos equos ſummâ celeritate adhibitâ, ne quis ſe aſſequi in itinere poſſet, Bononiam contendit; ac ne ibi quidem moratus eâdem celeritate Venetias profugit, & Philippo Stuzzio aliiſque exulibus Alexandri cædem patrator idem ac nuncius attulit. At Florentiæ cubicularii & miniſtri corporis Alexandri, cùm totam noctem vigilando, ut domum dormitum rediret, ſolito diutiùs morantem expectaſſent (neque enim pernoctare foris in more habebat, quamvis ſæpe ad multam noctem abiiſſet) & progreſsâ jam die, nec veniret ipſe, nec quiſquam ubi eſſet, nunciaret, nonnihil [illegible] eo jam ſolliciti, cum Innocentio Cybo Cardinale qu[illegible] ut ſupra oſtendimus, cum Alexandro Rempublica[illegible] procurabat, colloquuntur. Ille ratus ſolitis amoribus per noctem

operatum ſomno alicubi detineri, quærere de Laurentio eos jubet. Profecti renuntiant, Laurentium eâ nocte duobus cum comitibus urbe egreſſum, rus conceſſiſſe, quò à fratre gravi morbo correpto acceſitus diceretur. Placuit eò ſtatim mittere; vix enim villa horæ unius iter properanti ab urbe aberat. Qui miſſi fuerant Laurentium ruri non viſum, fratrem valere, ipſumque mutatis ad celeritatem equis, contento curſu Bononiam verſus euntem dici conſpectum, retulerunt. Tum Cardinalem ingens metus inceſſit, ne Laurentii dolis inſidiiſque interceptus Alexander eſſet. Acciri confeſtim procuratorem domûs ejus imperat, ſeductoque mortis metum intentat, niſi verè, quò profectus Laurentius, & quid factum Alexandro eſſet, promeret. Ille omnium ignarus, eadem illa de Laurentii diſceſſu ediſſerit; adjecitque, ſtrepitûs aliquid circa mediam noctem in ejus cubiculo exauditum eſſe; ſed cubiculum clauſum & claves eum ſecum abſtuliſſe. Cardinalis ire protinus eos, & effractis foribus, ſi quà veſtigia fraudis invenirentur, explorare jubet. Ingreſſi cubiculum tetrum miſerandúmque ſpectaculum infelicis adoleſcentis fœdè trucidati, è lecto pendentis, lectum ipſum totum ſanguine ejus madentem, inquinatumque aſpexere. Mortem interminati, ſi quis quidquam enunciaſſet, rem ad Cardinalem deferunt. Eripuerat primò dolor & miſeratio, & mox pavor omnibus mentem; ſed cùm inſtans periculum, ſi metu torperent, torporem exemiſſet, conſilia explicari cœpta. Convenientibus de more ad ſalutandum, deducendumque manè Principem primo-

ribus civium, nuntiant Alexandrum, actâ insomni nocte, quieti se tradidisse, neque ad sacra proditurum, neque omnino copiam sui eâ die facturum. Ante omnia, properi ad Vitellium nuntii mittuntur, qui demonstrato periculo in quo res esset vertendi statum civitatis, eum posthabitis omnibus rebus Florentiam contendere, nullâ sibi ad proficiscendum factâ morâ, & in itinere milites cogere, & undique evocare, juberent. Præfecto Arcis mandatum, daret operam, ut cuncta in potestate suâ haberet, & portis occlusis, & ponte sublato, nec ingredi nec egredi, ac ne colloqui quidem suos cum quoquam pateretur. Dimissi & in proxima oppida Nuntii, ac nominatim fidissimi quique Centurionum acciti; & quàm plurimos secum ducere milites jussi; quos omnes noctu, sine tumultu ac strepitu in urbem introduxerunt. His provisis, posterâ die quidam è primoribus civium, ex eorum numero qui Mediceorum factionis putarentur, in Mediceorum domum coguntur, expositoque Alexandri casu, fides, opera, consiliumque eorum exquiritur, cùm nec opinatæ atrocisque rei nuntius omnium animos defixisset, in præsentia ne orbata Principe Respublica rectore careret, idem jus imperii quod Alexander habuerat, Cardinali Cybo esse jusserant. Præjudicium, haud dubiè, mansuram in unius Imperio Rempublicam. Hac Cardinalis acceptâ potestate, in eam curam maximè intendit, ut milites ad custodiam urbis Prætoriique scriberentur; promptæ ad id ex ærario publico pecuniâ in eo verti momentum conservandæ civitatis existimans, si populus animorum me-

tu à vi atque ſeditione contineretur. Et paulò pòſt Vitellius advenit, & idoneis urbis locis, & maximè in foro, prætorioque firmis militum præſidiis collocatis, vocantur ad conſultandum de Republica, & formandum præſentium rerum ſtatum cives, qui omnes aboleri regni ſpeciem, reddi populo libertatem, & Rempublicam ex unius arbitrio receptam annuis Magiſtratibus tradi cupiebant, idque inter ſe omnibus circulis, congreſſibuſque diſſeruerant; in id principes & honeſtiores cives, in id plebs conſentiebat. Sed hic conſenſus magis in omnium animis cernebatur, quàm ut multi palam profiteri, ac proloqui auderent, cùm omnes intelligerent quid illi vellent qui armis obſeſſam libertatem tenebant, & quorum in manu Reſpublica erat. Cùm igitur appareret in præcipiti rem eſſe, nec ſine bello ac cædibus aliam quàm quæ Cybo Cardinale & Vitellio probaretur, formam Reipublicæ conſtitui poſſe, itum in ſententiam eorum eſt, qui conſervandum in Mediceorum familiâ principatum cenſuerunt, potiùs quàm in Hiſpanorum ſervitutem concederent: perſuaſerat enim omnes ea opinio de induſtria à Mediceorum fautoribus diſperſa, Cæſarem ipſum civitatis dominatui imminere, ſi qua ex diſſidio civium ſeditio orta eſſet. Quod ei facilè videbatur futurum in tantis uis amicorumque in Italia opibus, ad quas accedeba, quòd & Præfectus Arcis, & Vitellius, & Cardin lis ipſe Cæſarem maximè reſpiciebant, & civita em in ejus fide atque amicitia retinere vehem nter cupiebant. Et cùm in Alexandro majoris Coſmi ſtirps defeciſſet, (nam infantis ab eo

relicti, quia non juſto matrimonio eſſet ortus, haberi ratio non poterat) & Clemens Pontifex Maximus & Carolus V. cùm Alexandrum Florentinis dominum impoſuerunt, etiam ſucceſſores ordináſſent, ſi ille ſine liberis deceſſiſſet, quæri cœptum, qui à Laurentio majoris Coſmi fratre procreati, Alexandro proximiores eſſent, quando Laurentius Alexandri interfector parricidii damnatus, non ſolùm à regni ſpe, ſed à civium quoque jure abalienatus, & capite diminutus eſſet; nec magnopere dubitatum, quin ſucceſſio in Alexandri locum Coſmo Joannis filio, cujus proavus majoris Coſmi frater fuit, deberetur: qui opportunè audito Alexandri exitu, ac de turbidis civitatis rebus, & dubiis civium animis certior factus, multùm retinente matre quæ filium imbellis ætatis miſceri tantis Reipublicæ & familiæ ſuæ turbis invita patiebatur, è villa in urbem redierat. Ingreſſus curiam, Cardinali qui publico Conſilio præſidebat, & duo de quinquaginta viris in quibus Senatûs inſtar erat, operam & ſtudium ſuum tam gravi Reipublicæ tempore obtulerat; adoleſcens in quo & modeſtia & maturior ætate ſuâ indoles elucebat. Hunc igitur, referente Cardinale, & eodem tempore militibus qui curiam circumſtabant, de induſtria cum armis irrepentibus, Principem haud magnopere variantibus ſententiis creârunt. Ad dolorem deinde civium leniendum, qui ab ipſo pene complexu libertatis repelli ſe, eò altiùs gemebant, quò minùs per metum profiteri animos licebat, permiſſum, ut Octoviri, quos Balia [illegible] Etruſcè ſummum rerum arbitrium ſignific[illegible] appellârunt,

crearentur, qui Cosmi ætatem regerent, quorumque consilio ille in gerenda Republica uteretur; & præterea, ut Cosmo non plus mille nummi aurei in quotidianos usus singulis mensibus de publico penderentur; reliqua pecunia in potestate esset Magistratuum, nec sine eorum auctoritate distrahi à Cosmo posset; Magistratusque ipsi dare operam jussi, ut non nisi necessariis Reipublicæ impendiis erogaretur: scilicet, quorum cervicibus inditum servitutis jugum erat, ii vocabulo Reipublicæ speciemque libertatis usurpare sinebantur. Et Cosmus ipse brevi ostendit, nihil medium i r dominationem ac servitutem esse. Nec cui creditum regimen rerum, cujus in manu Arces, cui milites pareant, penes quem belli pacisque arbitrium, à quo Magistratus petuntur, unde præmia obsequii speres, ultionem contumaciæ metuas, & haud quoque difficile esse, cuncta ad se trahere. Cosmus quidem ab his initiis ad illam amplitudinem potentiamque pervenit, quâ non stabilivit solùm sibi, filiisque tradidit regnum, sensim omni abolito jure libertatis, sed etiam Senensibus bello subactis, imperium pene duplicavit; adeoque inter reliquos Italiæ Principes enituit, ut appellationem magni Ducis Etruriæ à Pontifice Maximo impetratam, etiam adversante Cæsare, in domum suam intulerit regnumque non auctum modò, sed pecuniâ, munit onibus, terrestribus navalibusque copiis ornatum firmatumque reliquerit. Cosmo in novo dominatu antiquissima cura fuit Alexandri necem ulcisci non ob id solùm quòd Reges, Regum cædes impunitas non sinendo, suam ipsi sancire

ſalutem videantur, ſed privatâ etiam in Laurentium irâ, quòd is ſub Alexandro præpollens gratiâ Coſmum lite aggreſſus, in magnum amittendi patrimonii diſcrimen adduxerat. Contemplari libet quàm improvidæ futuri mortalium mentes ſint: Laurentius Alexandrum occidendo, & amicum Principem perdidit, & inimico atque æmulo aditum ad Principatum aperuit: & Coſmus ultor extitit Alexandri cædis, cujus ſtudio in Laurentium paulò antè de fortunis ſuis periclitatus fuerat. Sic longè aliter quàm ille deſtinârat, & cui fuerat cariſſimus necem indignam attulit; & [illegible] habebat infenſiſſimum Principem fecit, ac demum ipſe meriti ſupplicii exactorem habuit. Laurentius, ubi quæ acta Florentiæ poſt fugam ſuam eſſent, accepit, haud ſatis tutum exilio locum Venetias ratus, mutandis ſæpè ſedibus, ſummiſſos, quòd ſenſerat à Coſmo percuſſores fallere vitabundus ſtudebat: nam & ad Turcas Byzantium transfugerat, & inde in Galliæ Regiam ſe receperat: poſtremò Venetias reverſus, à Coſmi Centurione eſt interceptus.

DE

DE HENRICO SECUNDO GALLIÆ REGE

MAGNO atque inſito utrique, & tradito maximè à patribus odio Henricus & Philippus, ſummi Chriſtianæ Reipublicæ Reges, ditium Regnorum ac bellicoſarum gentium ſuccincti viribus, arma mota antè à Carolo & Franciſco, & multos per annos in communem perniciem exercita tractabant, mutuiſque ſe cladibus inceſſebant; non aliâ (quod æquè inteſtabile ac luctuoſum eſt.) tot malorum causâ, quàm pravâ æmulatione ac libidine ſævâ dominandi. Nec Dei in utrumque ira, ac manifeſtum numen victorias ſemper eorum invertentis (quippe non aliàs periculo propiùs fuiſſe ſunt viſi, quàm cùm viciſſent) pertinaces animos ad reſpectum Religionis, & ſalutis publicæ curam evocabat. Gallica res ſuperior videbatur, Sabaudiâ omni ac multis ſubalpinis populis ſubactis, finibuſque in uberrimam Italiæ partem extenſis: proſperis quoque apud Belgas rebus, & quà Germanorum concilii juriſque erant, Meti in Mediomatricibus, Tullo ac Verduno magnis Urbibus Imperio adjectis. Poſtremò cùm Paulus IV

Pontifex Maximus & Hercules Ferrarienſium Dux partibus acceſſiſſent egregiis cum copiis, claro ſub Imperatore Franciſco Guiſiæ Regulo in Italiam tranſmiſſis, cupidinem ad Mediolanenſe ac Neapolitanum Regnum Galli adjecerant. Philippus contrà, junctâ ſibi matrimonio Mariâ Britanniæ Reginâ, opulenti Regni acceſſione, animis magnopere auctis, pari ſpe atque conatu ex Belgis in ipſam invadere Galliam parabat. Coacto ingenti exercitu, in quo quadraginta peditum & quatuordecim equitum millia fuiſſe dicuntur; ignaris omnibus quà potiſſimùm eſſet irrupturus, repente, quò minimè ſuſpicari Galli potuerant, in Veromanduos ad Fanum Quintini oppugnandum omnes copias avertit; atque antè circumsêdit, quàm firmari præſidio à Gallis potuerit. Eo capto oppido, in ipſos penetraturus Pariſios atque in intimis Regni ſui præcordiis de omnibus ſimul rebus dimicare hoſtem coacturus videbatur. Huic regioni ab Henrico præpoſitus cum imperio erat Gaſpar Colinius, ille qui poſtea Galliæ cladibus inclaruit, vir impiger & conſilio promptus. Is raptis quot in re ſubita potuit militibus, noctu ſe in oppidum injecit, majori tamen parte militum qui ſequebantur, cùm ſenſiſſet hoſtis, excluſâ. Et Landelotius ut fratri auxilio eſſet, idem cum aliquot cohortibus interdiu auſus, multis ſuorum amiſſis, verſus in fugam fuerat. Cùm neque obſeſſi ob paucitatem diu vim toleraturi, neque furto immitti ſubſidium tam diligenti cuſtodiâ hoſtium poſſe videretur: ne ſitu peropportunam urbem, & ab ea parte clauſtrum Regni ſui amitteret Henricus, ſtatuerat ipſe cum

expedita manu ad ferendam opem proficiſci: ſed damnantibus conſenſu omnibus id conſilium, neque Regem, in quo ſalus ac ſumma omnium rerum verteretur, dare ſe in diſcrimen non dignam ob rem debere dicentibus, Annæum Mommorantium equitum Magiſtrum, datis quindecim peditum, quatuor equitum millibus, & aliquot æneis tormentis, ire porrò ac juſto impoſito præſidio properè ſe in tutum recipere juſſit. Annæus cùm ad oppidum ſub lucem acceſſiſſet, quingenti promptiſſimi milites quibus imperatum erat, navigiis excepti (nam Quintinenſium urbem Somma fluvius præterlabitur) Duce Landelotio, celeriter ſeſe intra mœnia intulêre; & cum his primæ nobilitatis juvenes aliquot qui ſe ei periculo obtulerant. Plures alii quibus idem mandatum erat, ab hoſte prohibiti, ingredi urbem nequiverunt. Annæus nihil moratus, receptui intentus, ſervatis ordinibus, tormentiſque aliquot quæ curribus agebantur, in extremo agmine contra hoſtem locatis, pedem rèferebat: Sed equitatus hoſtium inſtructus paratuſque ad inſequendum, interfluentem trajecerat amnem. Præerat Egmontius nobilis Belga, ac gentis ejus facilè princeps, juvenis acer, & pugnæ avidus & gloriæ; qui abeuntes conſpicatus Gallos, haud dubiâ victoriæ ſpe elatus, miſſis ad Philibertum Sabaudiæ Ducem nuntiis, qui eum conſilii ſui facerent certiorem (ſuo hic exul Regno, datus à Philippo Imperator ejus belli fuerat) protinus, quantum accelerare ordines poterant, in hoſtes infertur. Philibertus re probatâ, & collaudato Egmontio, cum omnibus copiis caſtris egreditur:

terrentur Galli, ſuæ paucitatis conſcii, & tantâ undique mole ingruente. Propinqua fortè ſilva erat, quam munimento ſibi fore rati, ad eam incitato gradu contendunt. Sed dum pro ſe quiſque properat, ruptis ordinibus, antè ſe ipſi in fugam conjiciunt quàm imminens hoſtis impelleret; qui in territos atque inordinatos invectus, fuſo equitatu, qui ſolus virtutis memor exceperat ſtrenuè prælium, omnem disjecit ac diſſipavit Gallorum aciem. Sed Germanis, ne initâ quidem pugnâ, abjectis humo corporibus armiſque, ultro victori ſe dedentibus, nec magnopere reſiſtentibus Gallis, major captivorum quàm interfectorum numerus fuit: ad tria millia hominum cæſa, ſupra quatuor millia capta dicuntur; atque in his Dux ipſe Annæus, & multi præterea Principes Galliæ. Quintini quoque Fanum non multò pòſt, verberatis ac dirutis muris, vi captum ac direptum eſt. Clara hæc victoria fuit, magnumque in metum ac difficultatem conjeciſſe Gallos videbatur: patebat certè in intima Galliæ iter; nec Henrico ab ea clade promptæ vires erant, quas hoſti prævalido ac victoriâ feroci objiceret, ni Deus inſtandi perculſis mentem Philippo eripuiſſet: qui duobus modò oppidis regionis ejus in deditionem acceptis, ſinguliſque firmo præſidio impoſito, milites partim dimiſit domum, partim in hiberna reduxit; in quo oblatæ premendi hoſtes fortunæ magnopere defuiſſe eſt viſus. Galli, qui ipſi timuerant Pariſiorum Lutetiæ, nacti ſpatium, exercitum cum cura reparârunt; revocatoque proſperis nuntiis ex Italia Guiſio, de ſarciendo incommodo dies noctes-

que conſilia habebant. Oppidum eſt Cales in ultimis Belgarum littoribus, (Icium portum olim fuiſſe exiſtimant) unde breviſſimus eſt in Britanniam trajectus. Britanni de Gallis captum, omnibus ejectis habitatoribus, ſuorumque coloniæ incolendum traditum, duodecim ſupra ducentos jam annos tenebant, frequens & opulentum, & egregio opere munitum. In eo miles gregarius bello captus aliquot annos ſervierat, ac genus munitionum, locorum ſitum, aditusſque omnes, & quot in præſidio milites, & quæ ratio cuſtodiendi, omnia cum cura obſervata explorataque rediens ad Petrum Strotium Florentinum exulem, inter Gallos duces hominem clari nominis detulerat. Quibus ille cognitis, cum miles non vanus auctor eſſet viſus, in ſpem venit occupari eam urbem repentino bello poſſe. Verùm quò cuncta certiùs noſceret, ut erat ad omnia audax & gerendæ rei cupidus, Caletem ipſe clam eſt profectus, delectâ nocte D. Martini, quâ ex more gentis, Britanni convivia agentes maximè epulis ac vino ſopiti negligentiùs omnia habebant. Cùm, quæ à milite audiverat, circumiens ipſe mœnia oculis ſubjeciſſet, bonâ ſpe auctus, rem ad Regem, atque ex auctoritate ejus ad Conſilium refert. Nec Galli tantæ rei oblatâ ſpe cunctantur, quam occaſionis eſſe, & maximè in celeritate ſitam intelligerent. Mittitur extemplò cum maxima exercitûs parte Guiſius, nuper ex Italia reverſus, & cum eo Strotius ipſe, unàque multi Principes Galliæ, quibus mos ambire belli munia, nec ulli ſe expeditioni non offerre, proficiſcuntur. Britanni nec opinatâ re territi, cùm neque

firmum in oppido præſidium, neque præſidii Dux peritus belli eſſet, magnopere perturbantur. Ac Heunabrigo & Riſbano primo Gallorum acceſſu amiſſis, & altero caſtello quod oppido à mari jungitur, verberatis ſubitò labefactatiſque muris, vi atque armis depulſi, omni aliâ ſalutis ſpe damnatâ, Legatos de deditione ad Guiſium miſêre. Recepti his legibus ſunt, ut quinquaginta quos Guiſius dixiſſet, captivi apud ſe manerent, cæteri inviolati urbe omnes excederent, præter unum veſtimentum nihil ſecum ferentes. Habitatoribus abeundi quò vellent, poteſtas fieret, milites in Britanniam reportarentur. Ingens præda fuit cùm reliquarum rerum, tum maximè æneorum tormentorum, & omnis bellici inſtrumenti, atque omnium rerum quæ ad bellum uſui ſunt, quarum erat in oppido magna copia atque facultas, quòd diu hîc armamentarium Britanniæ Regibus fuerat: qui tanti hanc Urbem fecêre ſemper, ut eam Galliæ frenum haud ineptè appellarent. Ita nobile oppidum & tot per annos ab [illegible]ibus poſſeſſum, Galli paucis diebus recuper[illegible]t, novoſque in illud Colonos ex ſuis reduxerunt. Nec Calete ſolùm Guiſius, ſed eodem victoriæ curſu Guineâ quoque, atque omni continente Britannicum nomen exegit. Magnâ ſuâ Henricique gloriâ, qui quæ majores ſui tot antè annos amiſerant, quodque oppidum Britanni diuturnâ undecim menſium obſidione in poteſtatem redegerant, ipſe paucorum dierum ſpatio, vi atque armis expugnatum recepiſſet. Hoc ſucceſſu elatus, nec jam incommodum ad Fanum Quintini acceptum egregio auſu

restituisse contentus, eumdem Guisium ad oppugnandam Theonvillam, magnæ munitionis urbem in finibus Lucemburgii Metensibus oppositum misit; qui pari felicitate, contrà quàm fama atque opinio hominum de inexpugnabilibus tum munimentis, tum situ ejus oppidi erat, perfractis latè propugnaculis, atque vi dejectis defensoribus, turri opportuno loco potitus, ad deditionem, antequam quisquam subveniret, oppidanos simul ac præsidiarios milites compulit. Sed hæc eò minùs læta victoria fuit, quod Petrus Strotius plumbeâ glande majori sclopo excussâ lethaliter ictus, in eâ oppugnatione occubuit. Eodem tempore quo Guisius ad oppugnandum Theonvillam est profectus, Termius, vetus Dux & magni in re militari nominis, cum decem millibus peditum & mille quingentis equitibus ab Calete in eam Belgarum partem, quæ nunc propriè Flandria dicitur (nam Itali omnes Belgarum gentes Flandriam vocant) impetum facere, atque dare operam ut quàm maximè hosti noceret, est jussus; qui impigrè illatus ad Haam flumen, magnâ armatorum multitudine quæ alteram ripam, ut eum transitu prohiberet, insederat, fusâ fugatâque, Duncherchium haud ignobile oppidum regionis ejus vi cepit, ac relictis qui novas munitiones firmandæ possessioni ejus ad mœnia excitarent, ipse cum reliquis copiis progressus Bergam, diripuit diruitque, ac làtè ad Neupòrtum usque, cuncta ferro atque incendiis populatus, actâ ingenti prædâ ad muniendum Duncherchium rediit. Fama prosperæ ab illa parte expeditionis ejus, ab alia captæ à Guisio Theonvillæ, gloriâ adeo inflave-

rat ſpe & cupiditate animos Gallorum, in ſecundis rebus præter cæteros naturâ inſolentes, ut omne ſubacturi Belgarum nomen viderentur, cùm repente verſa retro fortuna eſt, divinaque ultio eorum fiduciam novâ clade caſtigavit. Guiſius experiens atque efficax Dux, nullâ moræ dignâ extante causâ, ſegniter hæſit; qui ſi ab capta Theonvillâ ſecutus ſecundarum rerum curſum fuiſſet, omnia ſibi armis patefacturus videbatur. Sed Philippus tot urbium amiſſarum pudore ignominiaque excitus, refecto novis delectibus exercitu, ac magnâ Germanorum manu mercede conductâ, Egmontium, quem præter cæteros recèns ad Fanum Quintini victoria extulerat, in Flandriam cum parte copiarum in quibus erant tria equitum, duodecim peditum millia, ad opprimendum Termium omnem illam regionem per otium vaſtantem, miſit. Is celeritate adhibitâ, ad Gravelingam, quæ media eſt inter Caletem & Duncherchium, caſtra poſuit, ut inde redituro hoſti in itinere occurreret. Termius cùm grave prædâ agmen ducens, fruſtra omiſſo hoſte recipere ſe Caletem tentâſſet, & neque ſe diu in hoſtili terra alere exercitum poſſe, & Egmontii copias morâ magnopere augeri, confluente quotidie ad eum undique magno armatorum numero, animadverteret, quod jam unum ſalubre conſilium videbatur, ſtatuit quàm primùm experiri fortunam pugnæ. Aciem ita inſtruxit, ut dexterum latus tegeret mare; in ſiniſtro vallum ex carris ſarcinisſque objecerat; è tergo Haa flumen tuebatur; in fronte tormenta aliquot contra hoſtem direxerat. Egmontius ex ſuis qui longè numero

numero ſuperabant, pluribus aciebus, ut ex uſu eſt viſum, factis, ſtrenuè in hoſtem invadit. Atrox prælium fuit, cùm Galli non pro præda ſolùm, ſed pro ſalute pugnarent; Belgæ irâ direptarum rerum etiam ultionem ex hoſte peterent. Diu ancipiti marte dimicatum, nec ſatis quò inclinatura res eſſet, cerni poterat. Tandem caſus nec opinatus tradidit Belgis victoriam. Britannorum naves decem fortè fortunâ iſthac prætervectæ, animadversâ pugnâ conſtiterunt, ac ne ſociis ac rei deeſſent, apertam à mari Gallorum aciem inſtiterunt tormentis inceſſere. Ea res & ordines & animos perturbavit ſic, ut Belgis hoc ipſo acriùs inſtantibus, terga dare Galli cogerentur. Cecidêre in acie eorum ad duo millia, reliqui diſſipati fugâ, ab agreſtibus qui gnari locorum omnes obſederant vias, ferè ſunt cæſi, pauci Caletem evasêre: pluſquàm ducenti mare ingreſſi, à Britannis capti, & veluti teſtes adjutæ ab ſe victoriæ ſervati aſportatique in Britanniam ſunt. Termius ipſe æger pedibus, & recenti morbo parum firmus, tamen cùm nulli ſtrenui ac periti Ducis officio defuiſſet, duobus vulneribus ſaucius in hoſtium poteſtatem pervênit, & cum eo exercitûs primi. Ingens eâ die res, & major quàm pro victoria, geſta Philippo eſt. Nam & Guiſius eâ auditâ pugnâ, nihil ultra tentare auſus, ad Regem rediit, & Gallis bis eo anno adverſo ictis prælio retuſa magnopere audacia eſt, & animus Belgis, & virtutis opinio crevit. Secundùm hanc pugnam contractis undique omnibus copiis, noviſque conductis Helvetiorum ac Germanorum auxiliis, (hæ nationes domi multitudine abundantes exteris po-

pulis venalem ſanguinem mercede accommodant; ſemperque magnæ eorum manus contrariis in caſtris pro aliena victoria arma ferunt) uterque Rex ad exercitum venerat, conſtiteratque omne circa eos in Atrebatum finibus bellum. Henricus trajectâ Sommâ, in ulteriori fluminis ripa ad Ameſium caſtra poſuerat: & Philippus idonco item loco contra hoſtem conſederat. Cùm collocata caſtris caſtra, ipſique adeſſent Reges, & quotidie irritandis animis viribuſque experiundis levia certamina fierent, videbantur de ſumma belli nobili prælio decreturi: Nec ſuorum modò, ſed totius prope Europæ ſuſpenderat ea expectatio animos. Sed neutri Regi ea mens erat, ne ſeque Regnaque in caſum tam dubiæ rei temer- darent. Quin uterque periculum ex propinquo magis reputans; atque in utriſque caſtris plus externorum auxiliorum, quàm ſui proprii roboris viriumque eſſe, ſeque veluti alieni juris factos, alienâ ſtare fide intelligentes, injectæ pacis mentioni, quam antè pertinaciter reſpuerant, aures præbuerunt. Tractatione pacis ſtatim elanguit bellum, ac paulatim extenuari copiæ, externis ferè auxiliis utrinque velut ex pacto dimiſſis: donec ipſi quoque Reges abductis aut exauctoratis magna ex parte militibus, domum diſceſſêre. Interpres pacis ante omnes Regina Britanniæ erat, quæ & ſtudio Religionis, & deſiderio viri, & quia per pactiones redditum iri ſibi Caletem crediderat, magnopere id cupiebat finiri bellum. Verùm Regina, ante confectám rem, feſſa curis vità exceſſit. Magnum ea mors dolorem attulit bonis, cùm propter feminæ probitatem, tum quia pacis ſpem

abrupiſſe videbatur. Verùm, ut ſæpè humana fallitur mens, hæc ipſa res, ut pax celeriùs componeretur, effecit. Magna de Calete diſceptatio futura fuit, quòd eam urbem neque reddituri Galli, neque Philippus aliter aſſenſurus paci videbatur. Elizabetha nova Britannorum Regina, Mariæ ſorori in Regno multis ægro inteſtinis morbis ſuccedens, cùm domi ſatis multùm ſibi fore negotii intelligeret, ne quid externæ accederet curæ, cum Gallis, remiſſo Calete, celeriter tranſegit; atque hoc amoto impedimento, (neque enim de re nihil jam ad ſe pertinente Philippo pugnandum fuit) pax inter Reges convenit anno M. D. LIX. cujus Henricum cupidiorem, nova pravaque in ſuum Regnum invecta Religio fecit, cujus contagio per licentiam belli, & commercia Germanorum magnas in Gallia ſumpſiſſe vires videbatur. Ejus abolendæ ſuperſtitionis curam cæteris rebus omnibus prævertendam ſibi Henricus putavit. Ipſas quoque attingere junctæ pacis conditiones non pigeat, quando ſub earum fœdere quintum & vigeſimum jam annum omnis expers belli Italia conquieſcit.

Henrico Philippoque, ac regnis eorum amicitia fœduſque perpetuum eſto. Leges pacis octavo antè anno inter Carolum Philippi patrem & Henricum initæ utrinque ratæ firmęque habentor. Uterque Rex, ut Chriſtianæ Rerpublicæ Concilium ſanciendæ ſacrorum diſciplinæ convocetur, cum Pontifice Maximo agunto. Nulli ſuorum ad alterum defeciſſe Regem, eo bello, noxæ eſto. Omnibus res ſuæ reddun-tor. Neu quis reditu in patriam prohibitor. Uni Neapolitani exules excepti ſunto. Oppida hoc capta

bello utrinque redduntor. Philippo Carolense Regnum, Hesdinumque: Francisco Henrici filio Crevacorense traduntor. Philiberto Sabaudo Regnum, unde pater ejus expulsus fuerat à Gallis, restituitor. De eo Henricus Taurinum, Pinarolum, Chierium, Civasium, Novamvillam in tertium annum, donec utri debeatur jure cognitum fuerit, retineto: Item Philippus Astum & Vercellas, quandiu quinque illa oppida in Gallorum potestate fuerint. Philiberto Henricus Margaretam sororem in matrimonium collocato. Galli Senensis agri oppidis præsidia deducunto, atque Senensibus reddunto. Item Boliönum Leodiensium Episcopo, & Genuensibus, quæ in Corsica insula occupâssent; apud quos nemini Gallicas secutum fuisse partes, fraudi esto. Quæ uterque Rex in Monferrato cepisset, Mantuanorum Duci reddito. Henricus Mariam Philippi sororem bona, quæ mater ei in Gallia reliquisset, possidere patitor. Philippus Sampolum agrum, oppidaque Tutavillæ urbis Dominæ reddito. Primus, Henricus intra nonagesimum diem, quæ ex hoc fœdere debet, restituito: Triginta post dies Philippus, qui interea obsidibus Gallo caveto: in ejusque potestatem quatuor amicorum Principes, Albanum, Archium, Orangium, & Egmontium tradito. His omnibus Franciscus quoque Henrici, & Carolus Philippi filii tenentor; par ab utroque jusjurandum exigitor. Quò pax firmior stabiliorque utrique sit, Isabellam Henrici filiam Philippus uxorem ducito.

Pacis hujus nuntii, quâ Christianæ Reipublicæ reddita quies videbatur, ubique ingenti omnium

lætitiâ ſunt accepti, paſſimque ignibus, & quibus præterea ſignificari publicum gaudium ſolet, celebrati. Ante omnes exultare Galli videbantur, quorum Regno gravibus ac diuturnis agitato feſſoque bellis, aliquando lux optatæ pacis affulſerat: cùm unde erecturum ſeſe, ac reſpiraturum ſperaverat, (adeò res hominum incertæ inſtabileſque cœcis perpetuò caſibus agitantur) inde repente inſanabili affectum vulnere in multò maximas calamitates cladeſque eſt revolutum, ingenſque luctus illi ex ipſa lætitiæ celebratione eſt ortus. Philippus, qui ſponſalia ſuo fecerat nomine, ut mos Regibus, Iſabellamque novam nuptam ad ſe deduceret, Ferdinandum Toletum Albæ Ducem Lutetiam miſerat, & cum eo multos è regia cohorte Principes, & magnum nobilium numerum. Eodem Philibertus Sabaudus magno comitatu venerat, ut inde acceptâ conjuge in ſuum Regnum rediret. Ibi (ut par fuit) apparatæ regiâ magnificentiâ ac ſplendore nuptiæ ſunt, ludique multi ac ſpectacula variè edita. Sed longè celebratiùs equeſtre munus Rex ipſe dedit, qui ſociis ſibi aſſumptis Alfonſo Eſtio Ferrarienſium Principe, ac Guiſiæ & Lotharingiæ Regulis, omnibus ſe, qui virtutis periculum facere voluiſſent, obtulit. Armati in equo infeſtis haſtis, ut juſto in bello, niſi quòd cuſpidis acies nonnihil hebetatur, concurrunt, ac ſinguli pugnam capeſſunt. Et apud Gallos, gentem ad arma natam, decorum Regibus in omni exercitatione armorum ſpecimine cæteros anteire: Sic incitari juventutem, & maximè ad virtutem acui exemplo Regis putant. Et Henricus, cùm naturâ

alacer & promptus ad hæc, tum robore ætatis & multâ exercitatione excellere videbatur; appetebatque cum iis congredi, quorum eſſet magnum in equeſtri militia nomen: Nam cùm fortè, veniſſe in Regiam Jacobum Zachariam Cyprium accepiſſet, qui longè fortiſſimus eques haberetur, multorumque per Italiam atque Hiſpaniam ludorum victor diſceſſiſſet, ac multos congredi ſecum auſos impulſu haſtæ equo dejeciſſet, lætus Rex nominatim hunc provocari ad pugnam juſſit: quâ ferociter peractâ, cùm uterque pari ictu illatam in alterius pectus haſtam perfregiſſet, neuter ſuperior fuit; quanquam Cyprius ſtatim deſiliens equo, advolvens ſe ad Regis pedes, victum ſe fateretur. Sed Rex, eum verò macte virtute eſſe juſſum, collaudatumque magni ponderis atque egregii operis aureo torque donavit. Cùm multis eâ die ſuſcepto certamine, ac multis editis fortibus facinoribus, ſpectatâ jam abundè virtute ejus, & haud dubiè victor, finem non faciebat, quanquam ſæpè rogatus à conjuge filiaque eſſet, in cujus hæc honorem fiebant, ut tandem depoſitis armis quietem caperet, aliorumque ſpectaret pugnas; quarum Rex preces, ſive ardore pugnandi elatus, ſive ut Belgis Hiſpaniſque advenis eximium virtutis ſpecimen oſtentaret, ſemper joco rejecit. Pluribus fatigatis mutatiſque, equum poſtremò aſcenderat, dono ſibi à Philiberto Sabaudo datum, bellatorem egregium ac inſignis ferociæ, ex quo aliquot haſtas in adverſos equites confregerat, quæ cum plauſu & clamore, ut fit, acciperentur; miſit Rex qui Sabaudo (is cum Reginis illuſtribuſque aliis feminis edito in loco lu-

dum ſpectabat) fieri ea, vi ac ferocitate equi quem dono ab illo accepiſſet, diceret. Sabaudus cùm Regis ipſius fortitudini omnia tribuiſſet, nuntium juſſit orare magnopere Regem, ut jam tandem ſtudio pugnandi parceret, & vincendi finem faceret. Ille recordatus Mongomerii cujuſdam, nobilis è Scotia equitis, qui ſtipatoribus corporis ſui præerat, viri magnâ equeſtri gloriâ, ac multis claris nobilitati pugnis, acciri eum, ac ſecum congredi juſſerat. Recuſantem, ac humilibus precibus id certamen deprecantem, ſimul à Sabaudo remiſſus nuntius idem orans, adfuit, & alii è circumſtantibus acceſſêre, & ante omnes Alfonſus Eſtius & Guiſius, inclinatam diem & calore atque æſtu jam nimio fervere Regem, nec dubiam victoriam ipſius ferentes, magnopere rogarunt ut equo deſcenderet, armaque exueret. Vicerant prope jam flexum eorum precibus, ſi cuique ſtatutum divino nutu ac providentiâ factum vinci potuiſſet: Geſturus enim jam iis morem, Mongomerium conſpexit, qui imperio coactus ipſius, in contrarii ſpatii parte curſum initurus conſtiterat: Tum, agite, (inquit) unam hanc haſtam atque hanc ultimam pugnam peragi ſinite. Summotiſque illis, concitat equum. Idem Mongomerius facit, haſtamque in ſummum Regis pectus, quà collo jungitur, direxit; cujus perfractæ fragmen per rimam, quæ galeam inter & galeæ buculam relinquitur, violentiâ ictûs adactum, in dextro Regis oculo altè eſt infixum; inclinatum in dexteram caput conatus attollere, in alteram partem vulnere debilitatus delabitur. Accurſu ſubito omnium cùm eſſet exceptus, detra-

ctâ galeâ, magnam vim ſanguinis atque ſopitum Regem, & exanimato ſimilem invenerunt, mœſtique & attoniti inter Reginarum ploratus in Regiam detulerunt. Cùm animus paulatim ſpirituſque rediiſſet, & accedens Mongomerius abjectus ante Regis lectum, ſibi quanquam culpæ experti non tam veniam, quàm ut infanda dextera, atque unà inde infelix caput præcideretur, oraret; benignè admodùm Rex, nec peccâſſe ipſum qui imperio Regis paruiſſet, nec veniâ opus habere, & fortis viri functum officio pronunciavit; flentemque & dolore ac metu confuſum conſolatus, ſecuro & bono eſſe animo juſſit. Nec filiis inde uxorique impenſiùs quicquam, quàm incolumitatem illius, & ne quid ei noceretur, mandavit. Medici cruento fragmine extracto, lethale vulnus, & exiguam curandi ſpem eſſe prædixerunt. Decimo demum die poſt omnia tentata quæ efficere humana ars poſſet, omnibus Chriſtianis ſacris ritè ac piè procuratus, commendatâque maximè filio curâ purgandi pravis Religionibus Regnum, inter ſuorum lacrymas & amplexus expiravit. Ita dies lætitiæ deſtinatus longè luctuoſiſſimus Galliæ fuit; & feſtam nuper pace ac nuptiarum celebritate regiam, non mors ejus magis, quàm quæ mortem ſecuta ſunt, funeſtârunt. Neque enim ab ulla memoria ullum externum bellum tantùm cladium Regno Galliæ attulit, quantum morte Henrici atque immaturâ filiorum ætate, ob diſſidia novæ Religionis ortæ inteſtinæ ſeditiones, quarum ne nunc quidem finis cernitur, apportârunt.

DE

DE CAROLO CARAFA CARDINALE, & JOANNE PALIANI DUCE, FRATRIBUS.

PRIUSQUAM de Carafis, Carolo & Joanne dicamus, consentaneum esse videtur, ut Pauli IV. Pontificis Maximi eorum patrui mores fortunamque tradamus, quâ ipsi quoque magnâ ex parte comprehendentur: idque à nobis pro instituto, quàm brevissimè fiet. Is igitur ante adeptum Pontificatum Joannes Petrus dictus, familiâ majoribusque haud dubiè nobilissimis, Neapoli est ortus anno M. CCCCLXXVI.

Ab ipsa adolescentia omnibus ingenuis artibus institutus, in sacrarum literarum studiis non doctrinæ modò laudem, sed perpetuæ innocentiæ atque integritatis famam meruit. Sub Oliverio Carafa Cardi-

nale, viro præſtantiſſimo, propinquo ſuo prima Sacerdotalis diſciplinæ rudimenta poſuit, apud quem Romæ aliquot annis juvenis vixit. Mortuo Oliverio, cùm in Hiſpaniam transîſſet, eum Ferdinandus Rex, ſub cujus ditionem, expulſis Gallis, Neapolitanum Regnum venerat, ab eximia vitæ ac morum religione in amicorum cohortem receptum, etiam publicarum rerum Conſiliis inter primores adhibuit. Eundem honoris ac fidei locum, poſt Ferdinandi obitum, apud Carolum V. tenuit, ſed nequaquam gratiâ pari, cùm adoleſcens Carolus ſanctitatem illam ac ſeveritatem morum non perinde atque avus æſtimaret. Cupidè itaque Hadriano VI. Pontifici Maximo evocanti ſe Romam paruit: ſed eo brevi extincto, temporum illorum corruptelas vitiaque non ferens, cùm ſe Archiepiſcopatu Theatinorum, cui ab Julio II. Pontifice Maximo ob ſpectatam virtutem præpoſitus fuerat, abdicâſſet, ab turbis curiſque humanarum rerum ad divinarum ſtudia, & contemplationem, relictâ Urbe, in ſolitudinem conceſſit; ac nationem illam Sacerdotum condidit, qui ab cognomento ejus Theatini vocitantur, ii Romæ in Quirinali ædem Silveſtri incolunt, vitamque honeſtè inprimis ac piè inſtitutam agunt. Cum iiſdem ipſe Venetiis plures annos ſacris & rebus, & doctrinis intentus, paupere victu cultuque vixit, magnâ religionis & ſanctitatis famâ; quâ permotus Paulus III. Pontifex Maximus, anno M. D. XXXVI. cooptatum in Cardinalium Collegium, Romam invitum ac recuſantem reduxit. At ne in eo quidem honore ſuſceptam vitæ, ac ſtudiorum diſciplinam

deſeruit, quâ per viginti ferme annos Romæ exemplum ſe innocentiæ ac religionis, & juſti ſacrorum Antiſtitis & Senatoris præbuit. Sententia ejus publico bono addicta, privatis ne Pontificum quidem Maximorum ſtudiis gratificata eſt. Paulo III. à quo factus Cardinalis fuerat, Placentiam Parmamque urbes filio tradenti conſtantiſſimè reſtitit. Cùm Julius item tertius Innocentium Montium, non humilibus modò ac ſordidis, ſed nec ſatis quidem notis parentibus ortum, nec ullius ingenuæ artis ſpecimine, aut omnino ul[illegible]imi corporiſve dono commendatum, inopiâ p[illegible]ıs adoptatum à fratre, legeret in ampliſſimum Ordinem; non ſatis habuit, in Senatum non venire, ſed Scribæ miſſo ad ſe à Julio, qui rogaret eum ut honori fratris filii ſententiâ ſuâ ſuffragaretur, ſcriptum in ſcheda reſponſum Pontifici ferendum dedit, cujus hæc ferè totidem verba fuerunt: Cùm mihi neque unde ortus ſit puer iſte, ſatis conſtet, neque quibus moribus, quâve indolis ſpe tibi in mentem venerit, tantum in eum ornamenti ac dignitatis conferre, quantæ vix natura ac ſpectata virtus par fuerit; ignoſces mihi ſi ego me & Senatu hodie, & dicenda de eo ſententia, & omnino ferendo ſuffragio abſtinuero. Eandem conſtantiam atque libertatem in reliquis quoque ſervavit rebus. Amplitudinis Romanæ Eccleſiæ, & Sacerdotalis dignitatis, & Chriſtianæ Religionis non cultor modò, ſed unus omnium acerrimus cuſtos atque vindex fuit. Lutheranâ hæreſi non per Germaniam modò diffusâ, ſed in Italiam quoque tranſvectâ, & coërcente nemine, latiùs in dies ſerpente,

ut quæstiones adversùs sacrorum violatores, desertoresque veterum ceremoniarum institueret, Paulo III. persuasit: à quo judicibus quatuor Viris è Cardinalium numero delectis, ipse, qui rei auctor fuerat, omnibus præesse est jussus: Qui Magistratus magnâ præditus potestate, nunquam postea creari est desitus, Inquisitionisque nomen ab re accepit. In quo parem ille diligentiam ac severitatem præstitit, hominum odiis, quæ inde incurrere se intelligebat, adeo facilè contemptis ut ne Regum quidem gratiæ quicquam datum ab [illegible] nquam esse memoretur. Post Julii mortem in Pontificiis Comitiis id specimen moderati ac minimè ambitiosi animi dedit, ut Marcello Cervino, qui secundus est dictus, quòd ejus summa esset virtutis opinio, perstudiosè suffragatus sit, annis quatuor & viginti minori. Quæ res tantùm illi existimationis apud Patres addidit, ut mortuo intra alterum & vigesimum diem Marcello, eum consentientibus studiis Pontificem Maximum creaverint. Cæterùm his tot virtutibus inerat ingenium ferox & pervicax, & elatus animus vastusque, & adversanti nesciens cedere, prorsusque imperii nimius. Inde ortæ inter ipsum & Carolum Cæsarem, & fraude suorum auctæ incitatæque simultates, facilè in apertum & utrique periculosum bellum eruperunt. Nam Paulus inprimis oderat, odioque erat Hispanis, & Carolo eorum Regi; seu tum contractâ offensione, cùm in Regno ejus vixit; sive studiis partium infectus animum, quòd gens Carafa Neapoli Gallos ferè secuta, amica factionis ejus existimetur. Has quacumque ex re ortas odii causas

multæ certè & graves injuriæ aluêre. Lotrechio Duce Gallorum cum exercitu in obſidione Neapolis abſumpto, præter cæteros Principes qui ad Gallos deſciverunt, vehementer propinqui ejus vexati ab Hiſpanis victoribus afflictique ſunt; aliis exilio fortuniſque, aliis morte mulctatis. Ipſe, dum Archiepiſcopus Theatinus eſſet, Neapoli publicis Conſiliis ſolitus adhiberi, nullo ſuo merito, nec ullâ extante causâ, à Cæſare excluſus atque motus loco fuerat. Et cùm Paulus III. Archiepiſcopum eum Neapolitanorum renunciâſſet, diu uſurpatione poſſeſſionis Sacerdotii, ac muneris ejus ab Hiſpanis eſt prohibitus: quin eodem tempore deprehenſum apud Hiſpanum quemdam, cubicularium ejus, venenum ad ipſum necandum, quidam tradidêre. Poſt Pauli III. mortem in Pontificiis Comitiis ex Cæſaris ipſius auctoritate omnis Hiſpanorum cura, conatuſque ad ejus impediendum honorem incubuit, omnibuſque ſtudiis contendêre, ne Pontifex fieret: Item poſt mortem Julii: ita ille bis per factionem Pontificatu dejectus, tandem poſt Marcellum, quanquam refragantibus & ſummâ ope contrà nitentibus iiſdem Hiſpanis, honorem tenuit, exactâ jam ætate, quippe natus annos novem & ſeptuaginta, eâque unâ re minùs adverſariis formidoloſus. His vehementem atque acrem virum, & animi immodicum ab ſe aſperatum atque irritatum injuriis eò impenſiùs timere, & ſuſpectum habere Hiſpani cogebantur, quòd antè multa infenſi animi ejus ſigna collegerant. Cùm aliquando Paulus III. Pontifex Maximus de ingraveſcente Germanorum hæreſi, torpenteque

Regum in ea re ſtudio queſtus in Senatu eſſet, ille pro cætera in dicenda ſententia libertate, Cæſarem ipſum acrè perſtrinxit, eum id malum non ſolùm, cùm poſſet, non oppreſſiſſe, ſed per ambitionem etiam foviſſe, ferens. Et quanquam conſtaret, quoties res & occaſio poſtulâſſet, haud minùs liberè eum adversùs Gallos dicere ſolitum; tamen eâ re vehementer Hiſpani offendi ſunt viſi. Et ipſe, expoſtulantibus cum eo Cæſaris Legatis, quòd Regem ſuum impii in hæreticos ſtudii inſimulare non eſſet veritus, ita non demiſſè reſponderat, ut acriùs pungeret ſugillaretque Cæſarem. At longè altiùs in eorum penetraverat animos, quòd ſub eodem Paulo III. cùm Neapolitani à Petro Toledo Prorege contumeliis acerbitatibuſque agitati ad arma iviſſent, atque eſſet propterea civitas illa in magno motu atque tumultu, ipſe ferebatur magnopere adhortatus Paulum eſſe, ut occaſione, quam pulcherrimam ei fors obtuliſſet, uteretur, Cæſarem Hiſpanoſque Neapolitano Regno expellendi, atque illud ſub priſtinum jus ac ditionem Romanæ Eccleſiæ redigendi. Augebat hanc curam metumque Carolus fratris filius, quem Pontifex ſtatim Cardinalem creaverat, participemque ac miniſtrum omnium rerum atque conſiliorum habebat: Vir minimè idoneus, qui è caſtris armiſque in quibus ætatem egerat, ad curam ſacrorum Senatoriumque officium transferretur, non congruentibus moribus ſtudiiſque, & vitâ per facinora ac licentiam traductâ. Ex quo diu patruo inviſus abjectuſque fuerat, non in domum, non in conſpectum admiſſus. Sed non multò antè quàm

Pontifex fieret, cogente inopiâ, ſimulato præterito-rum dolore, veniâque inde impetratâ, ita ſe in omnem ſimulationem probitatis ac religionis compoſuerat, ut Paulus, dum adhuc Cardinalis eſſet, apud amicos grates Deo referret, quòd Caroli ſui animum ex tam depravata vivendi conſuetudine abductum ad modeſtiæ & pietatis cultum convertiſſet. Sed ille repente ad magnas evectus opes, tantò deterior ac facinoroſior evaſerat, quantò plus licentiæ atque impunitatis erat nactus. Et Pauli vitia (nam in vitio ponimus vim illam immoderatam animi indomiti ac imperioſi, & juris ſui nimio plus retinentis) intendere, quàm virtutes imitari ſatiùs habuit. Is quia ſub Gallorum ſignis cum aliis Neapolitanis exulibus aſſiduè militaverat, hoſtile odium adversùs Hiſpanos hauſerat, præter inſitum factionis adverſæ ſtudium, & acerbam recordationem vulnerum ab iis domui ſuæ impoſitorum, quæ in poſterorum quoque animos ſæpè deſcendunt. Et tum nactus fortunam, cùm Gallorum Legatis & principibus partium miſcere conſilia, exulumque frequentiâ aſſiduè ſtipatus conſpici. Et erat ipſe ingenio turbido, ac res novandi audendique magna cupido, ne ſegniter pro factione uſus tempore ſuo videri poſſet. Per hæc exulceratis ſuſpectiſque utrinque animis, Hiſpani tempeſtatem, quam imminere prævidebant, præpropero occurrendi atque avertendi ſtudio excitârunt; & Carolo cupienti armorum cauſam præbuerunt. Erant in ipſa quoque urbe magnæ Cæſaris opes, magnæ clientelæ, multis Cardinalium gratiæ ac beneficiis ejus obnoxiis, multis etiam Principum

ſtipendiis & militiæ Ordinibus ei illigatis. Ante omnes Colonniorum familia, magna in civitate pollenſque pro illo ſtabat, cujus Princeps Marcus Antonius, cùm paulò ante Aſcanium patrem, à quo hoſtili odio diſſidebat, inſimulatum Majeſtatis in cuſtodiam tradendum Neapoli curâſſet, aliquot oppidis intra fines Romanæ Eccleſiæ haud longè ab Urbe imperitabat. Per hunc adoleſcentem, in quo eminebat indoles præſtantis animi, & gerendæ rei & navandæ Cæſari operæ inprimis cupidum, ac per alios item clientes, amicoſque ſuos opulentos homines, & magnæ in civitate auctoritatis, Paulum, antequam in novo Principatu, cujus neceſſe eſt imbecilla eſſe initia, convaleſceret, ſeque vireſque ad nova conſilia colligere poſſet, terrere ac proprio occupare & continere periculo, metuque conſtituunt. In hanc cogitationem ſæpiùs ad capita conferenda clam noctu in Marci Antonii domum coëunt. Quod cùm Carafæ Cardinali renunciatum eſſet, enimverò rem atrocem protinus ad Pontificem defert: nocturnos cœtus apud Colonnam agi, arma in Urbem clam comportari, manus cogi, loca idonea militarium hominum ſtationibus cuſtodiiſque occupari, haud dubiè Pontificis vitæ inſidias fieri. Adjecit, in majus & deteriùs omnia augens, comparata eſſe venena, ut priùs fraude graſſarentur; & ſi ea fefelliſſet, tum prompta arma atque vis foret. Vix obſequiis certantes præferocem & tot antè injuriis exaſperatum Pauli animum placatum habuerant; his quidem certè adeo irritaverunt, ut pacis conſiliis, curæque novarum legum, quas ſo-

lutis

lutis civitatis moribus, luxuriæque Sacerdotum cohibendæ ferre parabat, intentum, & aut delaturum præteritorum iram, aut omissurum, ad vindictam sui protinus converterint. Siquidem illi his consultationibus facinus haud minùs grave atque audax adjecerunt. Erant in Portu apud Centumcellas duæ Gallicæ triremes, quibus Carolus Sfortia, Ascanii Santaflorii Cardinalis frater præfuerat; cui, quia Gallis in suspicionem venerat, & præfectura & triremes ademptæ fuerant. Ad eas igitur intercipiendas triremes submittitur Alexander, alter Ascanii frater, unus è septem Urbanis Quæstoribus, quos Cameræ Clericos appellant, juvenis animi atque audaciæ ingentis, à quo naves dolo captæ, atque Caïetam protinus abductæ sunt. Eâ verò re vehementer accensum Pontificis animum insuper asperavit Hispani Legati intempestiva contumacia. Nam cùm ob hos motus certæ militum stationes ad portas Urbis, quà maximè Neapolim itur, locatæ essent, mandatumque iis, ut ne quem exire illac injussu paterentur; Legatus invitis ac spretis custodibus animi causâ, ut ferebat, eâ portâ est egressus. Idem, cùm ei negata petenti facultas conveniendi Pontificis fuisset, in contumeliam suam Cæsarisque vertens, non admitti se quoties vellet atque opus esset, in Palatium venit, ac tum quoque aditu exclusus, obversatur foribus, & multa ferociter conquestus abiit, & sequenti die misit qui cum Pontifice expostularet, arceri colloquio ejus Cæsaris Legatum. Ad prandentem Pontificem, qui missus fuerat, adiit, & ad pedes accedens adeò acri ac minaci vultu est acce-

ptus, ut exterrito ac trementi ægrè vox atque animus ad mandata exponenda suffecerint: quem Paulus ire properè ac renunciare Hispano jussit, ut se intra Legati officia contineret; quod ni fecisset, ultimi supplicii pœnam interminatus, adjecit longè illi Cæsaris nomen, quo tam arroganter efferretur, absuturum. Hæc Legati importunitas, rem ad hostiles iras atque dissidium jam satis inclinatam, haud parum impulisse est credita. Accessit quoque aliud quod haud mediocriter Pontificem irritavit. Joanna Arragonia Marci Antonii mater, virilis audaciæ femina, quæ virorum quoque consiliis apud filium habitis interfuerat, continere se domi, neque pedem inde efferre fuerat jussa; id enim sic indulserat dignitati ejus Pontifex, ne in carcerem duceretur. Ea cùm rem spectare ad arma bellumque, & primum Pontificiorum impetum in oppida filii fore intelligeret, vestibus manè summo commutatis, cum filia & nuru, corruptis aut deceptis portæ custodibus, egressa Urbe, conscensis quos ad id præparaverat equis, protinus Neapolim aufûgit. Pontifex quanquam deceptum se delusumque à femina graviter ferebat, acerbiùs tamen Hispanis, quorum ea consiliis administrarentur, irascebatur. Atque his rebus commotum instigabat assiduè Carolus Carafa, nunc sperni ludibrioque haberi majestatem ejus ferens; nunc periculum, si cunctarentur, ostendens; nunc novis commentis ementitisque literis acrem sponte suâ ac percitum senis animum stimulans. Ergo Marcum Antonium Colonnam majestatis postulatum, cùm ad diem non adesset, damnavit, op-

pidiſque exuit quæ ille intra fines Romanæ Eccleſiæ habebat, iiſque Joannem Carafam, fratris ſui filium, Paliani Ducem appellatum, præpoſuit. Guidonem Aſcanium Sfortiam Cardinalem, quia conſiliis apud Colonnam habitis interfuerat, enixèque Cæſaris partes tuebatur, quodque poſt abductas à fratre ejus triremes Legatum Hiſpaniæ, aliaque factionis capita in domum ſuam coegerat: & cùm ei imperâſſet Pontifex, ut intra triduum eas reduci Centumcellas curaret, non paruerat: Hiſpanoſque qui tranſigere rem conditionibus conarentur, immiſerat, in cuſtodiam tradidit: neque dimiſit antequam & redditæ triremes ſunt, & ipſe vades dedit, quos trecentis millibus nummûm aureorum obligavit. Alexandrum navium raptorem, ſubſtituto in locum ejus Annibale Bozuto, Neapolitano exule, quæſturâ privavit; graviori pœnâ affecturus, niſi ille exilio ſibi fugâque ex Urbe conſuluiſſet. Carolus Carafa antè per alterius rei ſpeciem ſuſceptâ Legatione in Galliam profectus erat, & Regem adhortatus fuerat, ut inducias quas paulò antè cum Hiſpanis fecerat, reſcinderet, ſeque ad oblatam divinitus occaſionem compararet, & ſocio adjuncto Pontifice Maximo, qui tantum ad omnia momentum rebus eſſet allaturus, Neapolitanum Regnum, quod majores ſui poſſediſſent, repeteret armis; ſibi curæ fore ut bellum accenderetur, & Pontifex penitus in partes cauſamque deſcenderet; ipſe modò exercitum in Italiam tranſmitteret, reliqua inde proclivia fore; magnam exulum manum caſtra ſecuturam, à quibus facilè Neapolitanos naturâ infenſos Hiſpanis

ad excutiendam ſervitutem, redeundumque ſub vetus ac mite Gallorum imperium, impulſum iri: cuncta denique ipſius fortunam nomenque Regis aperturum. Quibus adhortationibus & ſpem magnam à Rege retulerat, & duo millia Gallorum præſidii causâ ſecum adduxerat Romam. Tum ſatis jam præcipitatas res, & in apertum bellum mox erupturas nihil dubitans, Annibalem Oricellarium Florentinum in Galliam ad Regem miſit, auxilia fœduſque petitum; nec multò pòſt Romæ, interpretibus Carolo Lotharingo & Franciſco Turnonio Cardinalibus, ſocietas inter Pontificem & Gallos eſt inita. At Ferdinandus Toletus, Dux Albæ, quem Cæſar paulò antè cum magna poteſtate Italicis rebus præfecerat, initio ſtatim horum motuum ſe Mediolano Neapolim contulerat. Et cùm viſum eſſet, Colonnæ injurias negligi non oportere, eum antequam Pontifex Gallorum armis inſtrueretur, reſtituere in oppida unde ejectus fuerat, atque bellum occupare decrevit. Conſcripto exercitu impetum in Romanos fines facit, & aliquot in Latio oppida Pontificiæ ditionis expugnat, ac latè populatus agros, Urbis ipſius mœnibus terrorem illaturus videbatur. Interea per literas, perque Cardinales Cæſaris amicos, non ceſſabat Pontificem de pace appellare, vulgi inde ſtudia captans, cùm qui bello ſuperior eſſet, optare pacem atque orare diceretur. Sed literæ ipſæ quibus deprecari bellum videbatur, adeo acribus aculeis Pontificem perſtringebant, ut indomitum ac præfervidum incitarent magis quàm aut lenirent aut deterrerent. Reſponſum Albano pro cætera

magnitudine animi à Pontifice eſt; qui prior injuſta intuliſſet arma, excederet Romano agro, ſeque intra ſuos fines reciperet, atque inde de compoſitione ageret. Ab armato hoſte & ipſi minitante Urbi, pacis conditiones ferri ſibi ſe non paſſurum. Hanc Hiſpani duritiam pertinaciamque vocabant. Pontificii contrà nullâ re, aiebant, provocatos Hiſpanos initium belli feciſſe, cauſamque quam illimet præferrent, ipſo bello iniquiorem eſſe: quippe Pontificem in ſuo jure impedire, & ne in eos legibus animadverteret, qui ditioni ſuæ ſubjecti eſſent, interpellare æquum cenſerent. Albanus Pontificem incitari, non frangi periculis cernens, circumductis copiis, vicina Urbi oppida ab ea parte omnia occupavit, ac poſtremò etiam Tybur atque Oſtiam ſub Cæſaris poteſtate ſubjunxit. Carafii fratres, adjuvante Petro Strozio viro militiæ artibus claro, ſuſtinebant magis bellum quàm propulſabant, Gallorum auxilia expectantes. Nam Henricus Rex ſpecioſo cum titulo defendendi Pontificem, maximè impiis armis ab Hiſpanis oppugnatum, Franciſcum Lotharingum Guiſiæ Regulum, magni nominis Ducem, cum juſtis equitum ac peditum copiis in Italiam ad invadendum Neapolitanum Regnum miſerat; cujus adventantis fama tantùm Hiſpanis injecerat terroris, ut Albanus cedere agris, ſeque ſuoſque intra oppida recipere, & muris arcere hoſtem, diffidens armis, cogitaret; pecuniam enim ad ſcribendos milites, juſtumque conficiendum exercitum, quem Guiſio objiceret, nec promptum eſſe ſibi aiebat; & à populis exhauſtis tot ſumptibus, & perpe-

tuis ac vix ferendis collationibus exinanitis exprimere, nec facilè & longum videbatur. Ab hoc conſilio, ſalubri ſententiâ revocavit eum Ferdinandus Gonzaga, denuncians, ſi vel neceſſitate, vel metu concedere hoſti, ac recipere ſe in munitas urbes eſſet creditus, brevi fore, ut iis quoque expelleretur; tantùm eam rem incolis Regni, & cupidis ab inſita levitate mutandi Reges, & diuturno Hiſpanorum imperio feſſis, & ab veteri in Gallicum nomen ſtudio erectis animorum ad res novandas eſſe facturum; & fideles quoque Principes non ſolùm dubios, & pleriſque exulum cognatione ac neceſſitudine illigatos, à quibus aſſiduè ſollicitarentur, juſtam ſibi cauſam deſciſcendi, & conſulendi rebus ſuis, præbitam exiſtimaturos; ita inclinatum, inde omnia ad Gallos, & ſe ſuis viribus ubique oppugnatum obſeſſumque iri. Cùm & ratio & auctoritas Gonzagæ, quæ ſumma erat, valuiſſet, in maximis conquirendæ pecuniæ difficultatibus hærentes, Bona Sfortia Poloniæ Regina peropportunè adjuvit. Ea erat Joannis Galeatii & Iſabellæ Aragoniæ filia, nupſeratque Sigiſmundo Poloniæ Regi: quo aliquot antè annis mortuo, irata filio, paulò antè è Polonia in Italiam atque Apuliam redierat, ubi Barium, Roxanum, multaſque urbes imperio ſuo parentes habebat, & imbuta maternis in Gallicum nomen odiis, quingenta aureorum nummûm millia Albano tradidit. Eâ tum pecuniâ Neapolitana res ſtetit. Verùm ni Carafii fratres per ſocordiam & inanem fiduciam, quâ ſibi cuncta jam proclivia fore, victoriamque in manibus eſſe perſuaſerant, pactis militum & com-

meatuum apparatibus Guisium frustrati essent, non dubia hominum opinio fuit, Neapoli Regnoque exturbari Hispanos haud magno labore potuisse. Guisius cùm ab Alpibus in Italiam descendisset, magno Mediolanensibus atque Insubriæ timore incusso, Ferrariam contenderat: Nam Hercules Ferrariensium Dux in partes transgressus, honoris causâ Imperator ejus belli fuerat à Pontifice Regeque dictus, eratque idem Guisii ipsius socer. Carolus Carafa Cardinalis interea Venetias cucurrerat, atque ibi instando, Pontificis ac Regis vires ac victoriam minimè dubiam ostentando, Senatum in societatem armorum adducere magnopere est conatus. Sed Veneti haud ignari, bella quæ non suo pondere niterentur, pari impetu moveri deserique solere; nec satis grandævi Pontificis ætati fidendum censentes, culto magis honoribus officiisque Carafâ, quàm ullâ sui spe factâ, quietem egêre. Ille Venetiis Ferrariam venit, ac statim in consilium de bello à Ducibus est ventum, decretumque in eo, ut Hercules cum ea copia quam ipse confecerat, ad custodiam sui Regni maneret, cui Parmenses Corregiique hostes, Hispanorum ope fulti, imminebant: Brisachius, alter Gallorum Dux sua item cum copia res in Insubribus gereret, infestisque ubique armis eos urgeret, daretque operam ut quamplurima de iis oppida caperet: dum Albanus Neapoli majoris mole belli impediretur, Guisius cum exercitu Bononiam, atque inde per Flaminiam itinere facto in Picenum transiret, & ab Asculo, trajecto Truento, Neapolitanum Regnum invaderet; Carafa Romam rediret

ad expedienda quæ ex fœdere Pontifex deberet; ea erant decem millia peditum, equitum mille. Quæ manus si strenuè comparata à Carafiis fratribus fuisset, &, ut constitutum erat, alterum ab Latio bellum Hispanis ad distinendas eorum vires intulissent, creditum est, victoriam haud difficilis negotii futuram fuisse. Verùm illi partim avaritiâ suâ suorumque, quorum peculatu publica pecunia omnis avertebatur; partim ignaviâ atque insolentiâ, quâ in primordiis belli veluti in victoria exultabant, rem consiliaque corrupêre. Guisius, trajecto Truento, Civitellam, quod primum ab ea parte oppidum occurrit, oppugnare aggreditur. Albanus summam prope rei totius in defensione ejus oppidi versari haud falsò existimans, quatuor fortissimorum militum millia in præsidio ibi collocaverat, præposito iis Sfortiâ Santaflorio, juvene impigro & gerendæ rei cupido; & muros & muris proxima validis erectis munitionibus ex usu firmaverat. Sed oppidum non opere quàm naturâ munitius erat, tumulo edito & undique abruto impositum, ut per arduum atque impeditum scandentes hostes facilè vel saxis arcerent, quæ è summo cacumine ad id comparata crebra ingentiaque evolvebant. Et Albanus contractis undique copiis, haud majori quàm quem Guisius haberet, cum exercitu castra haud procul inde posuerat, suis & ex propinquo animos faciens, & opem, si res posceret, laturus; & assidens negotio, nunc commeatus, nunc alia intercipiens, difficiliora omnia hosti reddebat. Guisius accitis Anconâ Ferrariâque muralibus tormentis, ac verberatis stratisque

ſtratiſque multis locis muris, cùm ſæpiùs audacter adorſus mœnia ſubiiſſet, parique virtute præſidiariorum eſſet repulſus: ne fruſtra inſuperabilibus vim afferret, omittere incœptum eſt coactus, conquerens magnopere de Carafiis, à quibus nihil præſtitum eorum quæ polliciti fuerant; Albanumque cum omnibus viribus in ſe unum incumbere paſſi eſſent, neque, ut conſtitutum erat, diſtinuiſſent. Itaque relictâ Civitellâ, ad Albanum ipſum vadit, explicataque in medio campo acie, æquam illi pugnandi poteſtatem facit: Sed Albanus ſuo ſe loco continuit, non tam metu, quàm ne ſummam belli in unius non neceſſariæ pugnæ aleam daret; cùm & naturâ cunctator, ac minimè pugnax dux eſſet; ac ne victoriæ quidem par præmium fore intelligeret: Quippe ſi viciſſet ipſe, nihil aliud quàm ſummoturus in præſentia finibus Regni hoſtes erat; ſi fortuna pro Gallis ſtetiſſet, eos non prælio ſolùm, ſed bello victores fore. Guiſius ubi hoſtem nihil temerè acturum, nec ſui poteſtatem facturum ſenſit, cùm ipſe re quoque frumentariâ anguſtè indiligentiâ Pontificiorum uteretur, Carafiis vehementer iratus, in Picenum intra Pontificis fines exercitum reduxit. Inde à Pontifice accitus Romam, placatuſque moram trahebat, non tam ſpe Carafios renovaturos impigrè bellum, & quas ex fœdere deberent copias in Neapolitanum Regnum inducturos, quàm ut à Pontifice vim arceret, & Albanum metu ſui detineret; qui ſi aut abſceſſiſſet inde, aut exercitum dimiſiſſet, quem inopiâ pecuniæ diu ha-

biturus non videbatur, ipse occasioni gerendæ rei immineret, & interea spatium Brisachio esset nudatos præsidio Insubres vastandi. Nec tum finem id bellum videbatur habiturum, nisi à Philippo Cæsaris filio, qui illis diebus abeunti in solitudinem patri successerat, grave Galli incommodum apud Fanum Quintini in Belgarum finibus accepissent. Quâ ictus clade Henricus propriis nunciis redire in Galliam cum exercitu Guisium jusserat, aliquot modò cohortibus ad præsidium Urbis atque Pontificis relictis. Albanus liberatus Gallorum metu, bellum omne in Romanum agrum transtulerat, & castris ad Colonnam castellum decimo ab Urbe lapide positis, ipsam premere ac tentare Urbem statuit: sperans fore, ut aut ejus partem aliquam inopinatâ impressione occuparet, aut eo metu Pontificem ad paciscendum secum, quibus Rex voluisset conditionibus, subigeret. Ergo admotis intempestâ nocte copiis, milites scalas ferre ac succedere muris jubet. Verùm populus Romanus veteri Hispanorum odio ex Borbonianæ cladis memoria, novo periculo redintegrato, strenuè pro salute Urbis arma ceperat, nec solùm in muris constiterat, verùm, ut est omnis concita multitudo stolidè ferox, ægrè cohibitus à Ducibus est, ne ultra in hostes erumperet. Albanus ubi, non ut crediderat, cum imparatis rem fore sibi, & crebros in mœnibus armatos conspici, esseque omnem in armis civitatem ex clamoribus ac strepitu concursantium intellexit, simul magnitudine ac difficultate

rei, ſimul infamiâ tam atrocis auſi deterritus, milites ad Colonnam in caſtra recepit. Et mox Cardinalibus aliquot, Venetiſque, & Coſmo Medice Florentinorum Principe interpretibus, pax convênit: cùm & Pontifex deſertum ſe à Gallis cerneret, & Hiſpani intellexiſſent, quanto cum motu rerum periculoque eum irritâſſent. Pacis conditiones fuere:

Ut Albanus inermis Romam veniret, abjectuſque ad Pontificis pedes ſuo ac Philippi nomine erroris veniam peteret: Idem Philippus paulò pòſt per ſuos Legatos, hujus rei causâ miſſos, faceret: Pontifex utrique ignoſceret, Philippumque in eum gratiæ locum reciperet, quo eſſe apud eum virum bonum, & Chriſtianum Regem deceret; decreta adversùs eum facta omnia induceret abrogaretque: Gallis conditiones, initæ contra Philippum ſocietatis, renunciaret, communemque ex æquo utriuſque Regis gentiſque parentem ageret: Albanus urbibus, oppidis, agris, quæ de Pontifice cepiſſet, dederet: in ea, quæcunque abſtuliſſet privata publicaque, & maximè tormenta bellica, omnia referret: Idem Pontificii facerent: Quicunque ſeu Pontificis, ſeu Regis ditioni ſubjecti eſſent, eorum nulli, in alterius caſtris fuiſſe, operamque bello navâſſe, fraudi eſſet, ſuæque omnibus res redderentur: Hoc capite ac fœdere Marcus Antonius Colonna, ac Aſcanius Corneus Peruſinus exciperentur. Aſcanius ſororis filius fuerat Julii III. & exorto ſtatim bello, ad Albanum transfugerat. De Palia-

no cautum, ut Bernardino Carbonio Neapolitano, homini ſpectatæ fidei traderetur, qui communibus Pontificis ac Regis ſumptibus ac nomine cuſtodiret, donec ab utroque, quid fieri placuiſſet, ſtatueretur.

Ita Pontifex viſus dare, non accipere pacis leges, cujus conſtitutæ firmatæque lætitiam Romæ turbavit Tyberis inundatio, qui ingenti aquarum mole ſupergreſſus ripas ita ſe totâ Urbe diffudit, ut non plana ſolùm & humilia compleverit, verùm ad altiora quoque loca pervenerit. Saluti fuit, quòd proviſa vis interdiu incidit, & ſervandi corpora homines, & domibus relictis, in tutum evadendi ſpatium habuerint; etſi ſic quoque oppreſſi multi, & plures equi jumentaque periêre. Circumlata navigiis per vias cibaria & domi obſeſſis ſubventum. Terribilis aſpectus Urbis latiſſimè aquis ſubmerſæ fuit, multaque vini, frumenti, ac multarum præterea rerum, quas corrupit illuvies, jactura facta. Decedentes aquas ſecutæ multorum ædificiorum ruinæ, & vix pluribus inde diebus egeſtus è domibus limus, quo multis locis viæ quoque Urbis obſtructæ atque inviæ erant. Eodem anno, atque adeò iiſdem diebus multæ Italiæ urbes pari clade, amnium interfluentium exundatione atque impetu ſunt vaſtatæ, ſed maximè omnium Florentia Arno; Bononia Pado; Verona Atheſi. Tanta vis pluviæ aquæ uno tempore ſe cœlo effudit. Quod ferè vulgus ſolet, adverſa etſi fortuita in iram Dei, in Principum delicta conferebant: hinc magnâ invidiâ

Paulus, majori Carafii fratres erant. Belli clades, damna Tyberis, caritas Annonæ, tributorum gravia onera, incredibiliter alienaverant à Pontifice suisque omnium animos. Et Romani Cives, qui initio Pontificatûs tributi parte levati, publicè privatimque ita aucti ornatique ab eo fuerant, ut & ipsi centum è mediâ nobilitate juvenes delegerint, quorum viginti mutatis vicibus dies noctesque perpetuas in Palatio ad Pontificis cubiculi fores vigilias agerent: & Paulus corporis sui custodiam, quod novum, nec antè ab ullo Pontificum fuerat usurpatum, Romanis credere non sit veritus; cui denique ob beneficia marmoream ingentem in Capitolio statuam plebiscito posuerant: adversùs eum hostile repente odium induerant multi, Hispanis Colonnisque & partium studiis & officiis obstricti, omnes ob belli sumptus collationibus fatigati, ac multis detrimentis afflicti, & quotidianis Carafiorum fratrum injuriis, superbiſque & insolentibus responsis incensi. Id adeo odium intendebat ipse quoque Paulus, cujus vim animi, atque insitam ingenio ferociam, non tam sedaverat parta pax, quàm improspera belli asperaverant. Conversus igitur (quòd antea aggressum armorum hic motus interpellaverat) ad corrigendos hominum mores, & multas quæstûs causâ inductas consuetudines amputandas, salutares edidit leges: hæ quoque ipsæ priori assuetis licentiæ, luxuique eò graviores erant, quòd ille cuncta duriter ac præfractè inciperet, nec ullius vel gratiâ vel auctoritate flecti

exorarique ſe patiebatur. Hæreticos & punivit ipſe ſeverè, & Inquiſitioni præfecit Michaëlem Ghiſilerium Alexandrinum Cardinalem, virum innocentiâ ac religione ſpectatum, nec violatæ religionis Paulo ipſo vindicem minùs acrem, qui & ipſe poſtea Pontifex Maximus fuit, & Pius V. eſt appellatus. Ad hanc compeſcendam hæreticorum peſtem, ne tam licenter graſſaretur, libros ab Hæreticis conſcriptos, qui permulti in hominum manibus verſabantur, & quorum lectione hauſtum venenum imperitorum animos praviſſimis opinionibus inficiebat, vendi, haberi, legique vetuit; non parentes omnibus diris devovit, ac pleroſque conquiſitos undique cremari aut etiam aſſervari, ut niſi à doctis refellendi causâ non legerentur, juſſit; relatis in volumen, editiſque Auctorum nominibus, quorum rationem ſcriptaque condemnâſſet. Quod decretum magnis tum literatorum ac bibliopolarum, quibus ea res damno erat, clamoribus quereliſque acceptum, poſtea & conſilio prudens, & tempore neceſſarium, & eventu uſuque ſalubre evaſit. Cucullatos ſodalitatis ac diſciplinæ, quâ ab adoleſcentia initiati inſtitutique eſſent, deſertores, quorum erat ingens numerus, omnes in ſua ſepta Monaſteriaque ſeveriſſimis edictis compulit; retrectantes, alios carceribus condidit, alios Navarchis traditos remigio addixit, nullo diſcrimine, nullâ ſatisfactione acceptâ, cùm diceret, quod ſemel quis Deo pollicitus voviſſet, ab eo nullam ſatis diſcedendi cauſam eſſe. Eâ tempeſtate Carolus V. feſſus morbis in ſolitudi-

nem concedens, Imperium Ferdinando fratri, desi-
gnato antea Cæsari, tradiderat. Id Paulus, quia non
ex auctoritate sua factum esset, ratum non habuit.
Neque enim id inconsulto Pontifice Maximo Ca-
rolo per leges licuisse, periti Pontificii juris aiebant.
Nec ut Ferdinandi Legatos, ad deferendum illi
fidei officium venientes admitteret, aut honorem
ejus comprobaret, ullis precibus adduci unquam
potuit. Multa denique ex veterum disciplina vetu-
state obsoleta restituit, multa per injuriam invecta
abolevit. Id verò cùm omnes, plenos vinctorum car-
ceres, & alius amicum, alius propinquum notari
corripique cernerent: ut dici severè jus sine multo-
rum animadversione pœnâque non potest, & in le-
gibus, seu novis ferendis, sive omissis obliteratis-
que revocandis, etiam quæ probant, homines ode-
runt, mirum quanta in omnes satietas, quantum
incesserat præsentium tædium. Sed Pontificem haud
dubiè maximis præditum virtutibus nihil æquè pre-
mebat, quàm propinquorum, & maximè trium fra-
trum arrogantia, & vita omnibus flagitiis contami-
nata: Hi erant Carolus Cardinalis, Joannes Palia-
ni Dux, Antonius Marchio Montisbelli, quibus ipsi
quoque dignitatis tituli eo majori invidiæ erant,
quòd uterque sibi honorem per alterius injuriam
pepererat: Nam Joannes Ducis appellationem
quanto motu rerum sit adeptus, supra ostendimus:
Antonio item adempta Francisco Balnei Comiti op-
pida Paulus adjudicaverat, ut quanquam meritus
Franciscus, ut multaretur videri poterat, qui in

Pontificis Maximi ditione, cui ipſe etiam ſubeſſet; Gallorum Legatos cum pecunia Romam venientes, ut Hiſpanis gratificaretur, ſpoliaverat: tamen invidioſam rem faciebat tranſlatum jus in fratris filium. Carolus in Hieroſolymitanorum Equitum ſocietatem à primis annis nomen dederat, qui hodie ab Inſula, quam in noſtro mari obtinent, Siciliam inter & Africam, Melitenſes vocitantur, Neapolitanamque Præfecturam (Prioratum ipſi appellant) fuerat adeptus, & à Paulo ſtatim inito Pontificatu in ampliſſimum Ordinem lectus, ac ſummæ Conſiliorum omnium præpoſitus. Hi igitur fratres diverſ vitiis, arrogantiâ ac nequitiâ pariter odioſi inviſique erant: Cæterùm aliis rebus inter ſe diſcordes, obſidendis patrui auribus, ne quid, quod ipſorum ſcelera proderet, permanare ad eum poſſet, inviolato conſenſerant fœdere; & fidem par metus continebat. Ergo ſuſpectos aut minùs obnoxios, qui initio publicis negotiis conſiliiſque à Paulo admoti fuerant, alios ſubmoverunt, in locaque eorum clientes ſuos ſuffecerunt; alios fraude ac fictis criminibus circumventos mulctis, carceribus, exiliis perculſos expulerant; unde latè fuſus in omnes metus. Denique, ut ſoli rerum omnium potirentur, neminem ullo amicitiæ aut gratiæ jure pollere apud Pontificem patiebantur, niſi qui ab ipſis provectus eorum beneficium agnoſceret. Improbi, qui fortunæ indulgentiâ ad libidinem injuriamque abuterentur; improbiores, quòd, cui fortunam ipſam deberent, ejus famæ eximiæque virtuti publica cum

offenſione

offensione invidiâque officerent, compositique ipsi ac falsi innocentiæ ac religionis opinionem impudenti simulatione apud eum affectarent, non solùm piis & ad sensum auresque ejus compositis sermonibus, sed subornatis etiam atque instructis, qui eadem de iis apud patruum facilè ad ea, quæ de suis optaret, credulum prædicarent: ut nunquam desunt, quibus nulla Reipublicæ aut honesti cura, nec fides religione, sed utilitate ac spe improbâ crescendi ex publicis malis æstimetur. Et illi quidem uni patruo probitatis atque innocentiæ inanem speciem præferentes, apud alios flagitiis certabant. Quibus deceptus testimoniis ac simulatione Paulus abutendum se iis permiserat, & maximam publicarum rerum partem in eos rejecerat. Ipse jubendis novis legibus, atque hominum frenandæ licentiæ, & quæ pessimi exempli in publicum valescebant malum, tollendis totus intenderat; ita domesticæ turpitudinis ignarus aliorum ordinabat mores: unde pari odio & virtutes ejus & vitia suorum habebantur: quorum flagitia non tam ignorari ab illo credebant homines, quàm non vindicari indignabantur: Quæ cùm omnem excessissent modum, extitit qui misereretur Pontificis alioqui egregii & publicæ rei percupidi, & in quo præter asperius adversùs repugnantes ingenium vehementioremque naturam, nihil quod magnopere reprehendi posset, inveniret, quando ille in tantam invidiam atque offensionem hominum nullo suo merito adductus videretur. Is quicunque fuerit, (nam & in occulto mansit, nec sciri

Vu

magnopere ad rem pertinet) dicitur veniâ impetratâ, quòd non hæc antea detulisset, vitam, mores, facinora trium fratrum, ac dedecora domûs omnia aperuisse; addito, quantum inde ad bonos offensionis, quantum ad ipsum invidiæ atque adversæ famæ redundaret. Attonitus ea audivisse Paulus dicitur, & ubi haud vana deferre viso fides auctori fuit, ingenti dolore atque impetu exarsisse. Cùm res atrocior visa esset, quàm ut per iracundiam vindicaretur, nec, quod potissimùm in eos statueret, pudore irâque confuso satis occurreret, in præsentia qui, omnes quicunque se aliquâ propinquitate contingerent, aditu & conspectu suo prohiberet, misit; & Senatum in sequentem diem, quia tum nox suberat, vocari jussit. Cùm ventum in Senatum est, gravi oratione priùs de Patrum fide est conquestus, à quibus admonitum se oportuit eorum quæ contra publicam rem, famamque & existimationem suam fieri animadverterent: quanquam ignoscere se alienis dixit, quando à suis tam scelerate deceptus ac proditus foret. Deinde trucibus verbis in eos invectus, Carafam Cardinalem Legatione Bononiæ atque omni publicâ administratione removit. Joanni militarem ducatum atque imperium, quod ei totâ Romanæ Ecclesiæ ditione erat, item præfecturam classis ademit. Antonium suâ Burgi & Palatii custodiâ privavit; atque ipsos & præterea reliquos gentiles atque affines suos, præter Alfonsum Cardinalem Antonii filium, notæ continentiæ ac modestiæ juvenem, ante noctem excedere Urbe, & in

aſſignata cujuſque exilio oppida abire imperavit, malum minatus, ſi quis aliquem eorum ullâ re juviſſet. Profeſſuſque graviora meritos, adjecit, ulciſcendi ſui, ac dignas à ſontibus pœnas repetendi palmam ſucceſſori ſe relinquere. Cùm multa in hanc ſententiam haud falſus vates atrocia plenus iræ, vultu, voce, oculis terribilis intonuiſſet, (inerat ei dicendi ſumma vis, ſummaque facultas & gravitas) & trux, cùm ira efferbuiſſet, oculorum obtutus adeo exterruit Senatum, ut magis nutu vultuque mitiora Patres precari viderentur, quàm quiſquam aggredi ſermone auderet. Et Ragnutium Farneſium Cardinalem, clementi ingenio liberalique naturâ ac præſtanti facundiâ juvenem, unum lenire iram, regere reos, & deprecari tam ſubitam damnationem, audiendoſque & copiam adeundi patrui aures, diluendique quæ objicerentur, aut clementiam implorandi fratris filiis non negandam, diſſerere orſum, reſponſo adeo ſævo perculit, ut diceret: Si Paulus III avus tuus, Ragnuti, eâdem ſeveritate Petri Loyſii filii ſui flagitia moreſque coërcuiſſet, non illum fœdum in modum trucidatum, laceratumque Placentini è feneſtris in publicam viam projeciſſent. Tum verò ne hiſcere quidem audente ullo exilium Carafæ, cæteriſque, indicitur denunciaturque, nullam veniæ ſpem niſi fortè in obſequio eſſe. Ita Carafa Marinum exulatum abiit, cæteri item, quò quiſque juſſus erat. Pontifex ad hæc eorum acta reſcidit; quos ipſi publicis muneribus præpoſuerant, ſtatim ejecit, tributa one-

raque, se inscio ab iis imposita populis sustulit. Nec tamen grata hæc in vulgus erant; quia non tam ex beneficentiâ in alios, quàm irâ in suos profecta homines interpretabantur. Et quanquam illos amotos rebus, punitosque gaudebant; tamen quisque quid sibi timendum esset, quando proximis tam implacabilis fuisset, magis reputabat. Quantùm verò terroris in omnes severitas illa effuderit, id argumento sit, quòd cùm fortè ignara rei in Urbem eo ipso tempore N. Marchionis uxor, Pontificis ipsius neptis, venisset, inventus nemo sit qui eam Palatio prohibitam, domo reciperet; quæ ut venerat frequenti comitatu, imbre maximo totam emensa Urbem, ab singulis Principibus cum quibus aliquod hospitii jus haberet, exclusa, ad publica diversoria descendit; sed ne ab iis quidem admissa, timentibus cunctis ne quid contra voluntatem Pontificis facerent, post diuturnam vexationem ludibriumque, remotâ in Urbis parte, ab Caupone omnium ignaro, humili ac sordido tecto madida deformisque recipitur: inde insequenti die primâ luce Neapolim abiit. Et Carafa Cardinalis cùm ab ægritudine animi, morbo quoque corporis graviter decumberet, Medicosque accitum, Romam misisset, nec ire ad eum, nec ea de re Pontificem appellare quisquam est ausus. Sed Paulum, quanquam antè infectâ valetudine conflictari cœptum, & quartum ac octuagesimum agentem annum; tamen satis constat, non tam senio aut morbo confectum, quàm mœrore atque irâ, quòd scelerum fratris fi-

liorum ut diu neſcius, ita ſerus ultor extitiſſet, quinto poſt exactos illos menſe, ad XV. Kal. Septembris M. D. LIX. mortem obiiſſe: quam cùm ſibi ipſi inſtare, atque adeò jam adeſſe ſenſiſſet, ſummâ religione omnibus Chriſtianis ſacris ritè expiatus procuratuſque, Patres vocari ad ſe juſſit: qui cùm ſtatim omnes conveniſſent, admiſſique in cubiculum, jacentis lectum circumſtarent, hiſce exorſus verbis, *Ingredimur, Fratres, viam univerſæ carnis*, graviſſimâ oratione eos eſt allocutus, adhortatuſque, ut Pontificem Maximum quem ex ſuo numero optimum judicâſſent, crearent, qui collapſam vitæ ac morum diſciplinam è majorum inſtitutis repetitam, quod perficere ipſe nequîſſet, reſtitueret: & Inquiſitionis Magiſtratum ad cuſtodiam Religionis divino conſilio comparatum, & temporibus maximè ſalutarem tuerentur. Quâ habitâ oratione, Patribus volentibus oſculandam dextram præbuit, iiſque dimiſſis expiravit. At Populus Romanus, cùm ex ipſa Patrum in Vaticanum coitione pervaſiſſet Urbem rumor, extinctum Pontificem eſſe, ingenti elatus lætitiâ, tabernis clauſis in Capitolium congregatur; ubi erumpente è liberis jam vocibus odio decernunt, ut omnibus Urbis locis publicis privatiſque omnia monumenta nominis familiæque ejus refigerentur, delerenturque. Hoc promulgato decreto furere multitudo, conſpectâque Pontificis ſtatuâ, in eam facto impetu, ut in viventem ſævire, everſam malleis comminuunt confringuntque; caput è monte præcipitatum arripit veſana plebs, ac

totâ Urbe provolutum, cœno ſordibuſque inceſſentes eluſerunt, donec indignitate rei moti quidam in Tyberim, ut inſanientium ludibrio eriperent, dejecerunt. Ad carceres publicos ingenti tumultu concurſum; quibus omnibus refractis, etiam capitalium rerum damnati dimiſſi ſunt. Domum inde, in quam Miniſtri Inquiſitionis conveniebant, invadunt, ubi aliquot in cuſtodia Hæretici, aut eo crimine poſtulati aſſervabantur; patefactis cuſtodiis, eductos omnes abire jubent. Cæterùm, unâ re non ſimilis ſui multitudo fuit, quòd eos non antè dimiſit, quàm jusjurandum à ſingulis accepit, futuros poſt hac in fide Romanæ Eccleſiæ, neque ab ejus auctoritate unquam diſceſſuros; ut odio Pontificis illa ab ſe, non Religionis contemptu fieri, teſtarentur. Verùm diſcurſû paſſim totâ Urbe furentibus, quod præterire non eſt viſum, incidit nuncius, vivere Pontificem, nec deſperari ſalutem. Tum verò quàm fluxa vis & inconſtans omnis multitudinis ſit, apparuit: Labi manibus arma, intermori clamores, langueſcere licentia, & pro ſe quiſque digredi & fugam & latebras ſpectare; adeo penes odium, metus illius viri fuêre. Patres, ſcriptis ad cuſtodiam Urbis militibus, ſedatoque tumultu, ac miſſis equitibus qui Carafam Cardinalem ab exilio reducerent in Urbem, ingreſſi Conclavia poſt diuturnam quatuor menſium contentionem, Pontificem Maximum renunciârunt Joannem-Angelum Medicem, Mediolanenſem, appellaruntque Pium Quartum. Ab hoc, deprecatoribus aliquot Cardinalibus, & antè omnes

Carolo ipso, & Alfonso Carafiis, impetratum, ut Populo Romano quæ in Paulum familiamque ejus per seditionem ac tumultum deliquisset, ignoscerentur, præbente se facilem Pio, ut initium Pontificatûs sui clementiæ laude commendaret; sed paulò pòst, sive gratiam inde majorem à Populo Romano aliisque initurum se, & simul insigni severitatis ac justitiæ documento auctoritatem suam sanciturum, speraverit; sive Regis Hispaniæ & Cosmi Florentinorum Ducis instinctu, ut deterrerentur, inposterum Pontificum propinqui: ne sibi ita abutendum præsenti potentiâ opibusque arbitrarentur, ut non redeundum aliquando sub leges, & vitæ gestorumque rationem reddendam esse scirent, utrumque Cardinalem, Carolum & Alfonsum tradi in custodiam jussit: quibus Palatium unà ingressis, ut in Senatum qui eâ die habebatur, venirent, obviam factus Glabrio Serbellonus Burgi & Palatii custos, indictâ iis Pontificis voluntate, tectâ quæ ex Palatio in Arcem Hadriani est viâ, in custodiam deduxit: omni dimisso familiarium ac deducentium comitatu, & duos tantùm à Carolo, totidem ab Alfonso, quos quisque sibi elegisset corporis ministros, retineri passus. Atque eodem tempore Joannes quoque Paliani Dux, paulò antè Romam ab Galesio, ubi exulaverat, reversus cum Comite Alife, uxoris fratre, & Leonardo Cardine, nihil tale suspicantes capti, atque in eandem Hadriani Arcem conjecti sunt. Antonius Carafiique alii, his celeriter cognitis, præreptâ fugâ, saluti suæ consuluerunt. Pon-

tifex in Senatu, quàm multis & quàm justis esset rebus adductus, ut eos custodiæ mandari juberet, exposuit. Et ut sua amplissimo Ordini majestas servaretur, nec de Cardinalium capite alii quàm Cardinales inquirerent, octo eorum dixit qui Caroli & Alfonsi actioni quæstionique præsiderent. Protractum ad nonum usque mensem, comperendinatis sæpè ampliatis reis judicium est. Postremò in frequenti Senatu Caroli atque Alfonsi causa ad Pontificem refertur, & ab eo absoluto, aut tantùm pecuniâ mulctato Alfonso, Carolus majestatis est damnatus, ac Judici capitalium rerum tradi jussus. Convictum ferunt testibus, chirographisque suis, non hortationibus solùm ab eo, sed etiam dolo ac fraude Paulum Pontificem ad belli consilia fuisse inductum, nunc falsis & ab se instructis nunciis, nunc adulteratis signis, ementitisque literis: & super hæc, belli ipsius occasione, ad quosdam invisos sibi insontes occidendos abusum fuisse. Damnatus item capite est à Prætore Urbano Joannes Dux Paliani, & quia cum Carolo ad obsidendum fallendumque Pontificem conspirâsset, & quia is Alifano & Cardine adjutoribus uxorem paulò antè, non tam ob admissi, quàm ob cogitati probri perlevem suspicionem crudeliter interfecisset, & quod ipsâ quoque cæde atrocius fuit, prægnantem & partui proximam, & Deum innocentiæ suæ testem & fidem viri nequicquam implorantem. Et à quo eam corruptam rebatur, comprehensum tormentisque laceratum, constantissimè inficiantem, Joannes impotenti

tenti irâ exardeſcens alligatum equuleo, ſtricto quo accinctus erat pugione, ſuâ manu multis vulneribus confodiſſet. Ad Carolum dormientem Miniſtri rerum capitalium intempeſtâ nocte, patefactis repente cubiculi foribus, adierunt, atque ipſo ingredientium ſtrepitu expergefacto, & quid hoc rei eſſet, quærenti mortem indicant, duabus modò horis ad componendum animum conceſſis. Securus de ſalute, ac tantùm de libertate anxius Carolus fuerat, eò inexſpectata res vehementiùs perculit. Fertur primò atroces edidiſſe clamores gemituſque, & Philippi perfidiam Coſmique incuſans, proditores eos ſalutis ſuæ appellâſſe. Deinde ſumptis veſtibus & corpori circumdatis exiliens lecto, inambulare cœpiſſe, vultu oculiſque adeo trucibus, adeoque immanè gemens fremenſque, ut qui circumſtabant magnopere terrerentur. Pluribus per iram & crebros queſtus confectis ac repetitis ſpatiis, demum deferveſcente paulatim ac reſidente animi æſtu, & uno miniſtrorum admonente abeuntis temporis, quod breve præfinitum eſſet, receptum animum tandem morti accommodavit. Admiſſo Sacerdote, delicta ei ſua ex more eſt confeſſus, veniâque acceptâ, ritè eo ſe ſacro procuravit. Sumpto inde quotidianarum precationum libello, abjiciens ſe in terram, ad dimidium horæ tacitus legens, ac ſæpè pectus ſuum pugno pulſans, ſigna dedit placantis ac propitiantis Deum. Poſtremò allata in ſella conſedit, ſeque juſſæ mortis exactoribus permiſit. Tum carnifex properè laqueum collo injecit. Verùm dum conſtringere ac

peragere rem æquò plus feſtinat, ſeminecato jam eo, frangitur laqueus, qui, dum nectitur iterum componiturque, audita Caroli vox, ſceleſtum increpantis: atque haud dubiè eo caſu commotum, obluctantemque cum morte, ſudario in os injecto, faucibus obſtructis laqueo, manu, linteo ægrè confecit. Ita Carolus iterato ſupplicio, duplici pene morte eſt necatus. Corpus manè ſummo in D. Mariæ Tranſpontinæ Fanum illatum ac terræ mandatum eſt. Adeo non ſatiatis tam miſerabili exitu ejus hominibus, ut amaris carminibus ſupplicio ejus quidam inſultârint:

Extinxit laqueus vix te, Carafa, ſecundus;
Tanto etenim ſceleri non ſatis unus erat.

Eâdem nocte Joannes quoque Paliani Dux, ſociique, ſecuri ſunt percuſſi. Is & multò antè proſpexerat judicii ſui exitum, omnemque evadendi ſpem abjecerat. Deum per omnia Chriſtiana ſacra, piaculaque, ſibi ſumma cum religione propitiaverat. Itaque nuntiatam mortem, ut meditatam proviſamque, Chriſtiano ac forti animo accepit. Literas ad adoleſcentem filium, quem unicum habebat, ſuâ manu eâdem nocte ſcripſit, quibus eum ad Dei atque pietatis, & ad juſtitiæ & innocentiæ cultum eſt adhortatus: quæ poſtea literæ propter argumenti & ſententiarum gravitatem vulgatæ atque editæ ſunt. Et ingreſſus ſupplicii locum, ſecuri, atque illo mortis ſuæ apparatu conſpecto, converſus ad Alifanum & Cardinem, qui flentes fractique pene ducebantur, conſolatuſque eos, Bono eſtote ani-

mo, inquit, juvenes, & ſpretis, quarum jamjamque ſenſu carituri ſumus, humanis rebus, Deam cœleſtiaque cogitate, & ſimul, quam meriti ſumus, pœnam recti juſtique amore conſtanter ſubeamus: nam & ex illa machina nobis Deo fidentibus patebit ad cœlum iter. Trunca cadavera capitaque in aditu Pontis Ælii, ut ſpectaculo eſſent, abjecta, totius populi concurſu ſpectata ſunt; & quæ natura vulgi eſt, quorum florentium odio flagrabant, captorum ſupplicia expoſcebant, poſtquam eſſe deſierunt, verſâ in miſericordiam invidiâ, tam fœdè necatos etiam lacrymis proſequebantur. Joannem memorabant paulò antè Imperatorem Romanæ Eccleſiæ aurea in veſte, inſigni ſublimem equo, nova cum pompa omnibus proceribus atque univerſo Populo Romano deducente, ad eum Magiſtratum ineundum, Capitolium aſcendiſſe, ibi ſolemni exceptum epulo, ſummis omnium ſtudiis, ſummis laudibus celebratum, ad tantam recidiſſe calamitatem, ſtupentes vix oculis ſuis fidem habebant; tum conſtantiam ejus in perferenda morte, tum teſtes Chriſtiani atque pii animi voces prædicabant. Et ſanè ſalubre mortalibus ac Romanæ Urbi documentum fuerint Joannes & Carolus, quàm incertis caſibus humanæ res verſentur, & quàm inſtabili gradu illi nitantur, qui fixam terræ mentem, cœlo nunquam erigunt: Hi enim ſatis amplâ domi fortunâ orti, eâ mox per ruinam partium quas ſecuti fuerant, dejecti, diu exules atque egentes fuerunt; & Carolus vitam mercede militiæ ſuſtentavit. Ad eam

inde potentiam pervenerant, ut potiundi Neapolitani Regni ſpem animo concipere, atque adeò aggredi potuerint, rerumque arbitri quatuor Romæ annos fuerint. Tandem à patruo ipſo, indelebili ignominiæ notâ Urbe expulſi, quandiu ille ſupervixit, exulârunt. Poſtremò capti damnatique in publici carnificis manu vitam reliquerunt.

DE

FRANCISCO LOTHARINGO

GUISIÆ DUCE.

CÆSAR in deſcriptione Galliæ videtur eam partem Mediomatricibus aſſignare, quæ hodie Lotharingia dicitur. Eſt quoque, quia Gallis ab Auſtro ſit, diu Auſtraſia dicta: quanquam Auſtraſiæ vocabulum latiùs patuit, & aliquot Belgarum gentes complectebatur, quarum nunc nobilitata nomina ſunt. A Lothario, Caroli Magni nepote, qui ei imperabat, Lotharingia eſt appellata. Extinctâ demum Magni ſtirpe, Lambertus Montium Princeps ductâ in matrimonium ex Caroli domo, quæ ſuperfuit filiâ, Lotharingiam dotale munus accepit, genuſque in multa ſecula propagavit: donec in Joanne defecit anno M. CCCXXXVI. Atque Lamberti hujus progenies fuit Gotifredus Bolionus, ille cujus eximia virtus inter clariſſimos Europæ duces ita enituit, ut eorum ſuffragatione ac ſententiis Hieroſolymorum Regnum communibus armis partum ſolus tenuerit. Sed eorum qui Lotharingiam in ditione habuerunt, ſæpè interciſa ſtirps ac ſucceſſio eſt. Anno demum M. CCCCXL. Carolus Dux unicâ relictâ filiâ deceſſit,

quæ cum Renato Andegavenſi, Aloyſii filio, illius qui Rex Neapolis eſt dictus, nupſiſſet, iterum Lo-gia in Regiam Galliæ redierat, niſi Renatum quoque brevi virilis ſtirpis ſpes deſtituiſſet, quæ in Nicolao nepote defecit: ita imperium gentis ad Federicum Vademontii Comitem pervênit, qui violantem Renati filiam in matrimonio habebat. Atque hoc Federico quique nunc Lotharingiam obtinent Duces, quique Guiſii cognominantur, ſunt orti. Succeſſit filius, avi nomine Renatus, & ex eo tres nati filii: Antonius, qui ætate major Ducatum patris accepit; Joannes, qui commendatione Franciſci Regis Galliæ Cardinalis creatus, aliquandiu in Romana Aula, & favore Regis, & opibus quas ampliſſimas habebat, & magni ac liberalis animi famâ explenduit; & Carolus, qui & ipſe ab eodem Franciſco in amicorum cohortem eſt adſcitus, & ſuâ virtute, & Joannis Cardinalis gratiâ ad magnas pervênit opes, & Guiſiæ Urbe à Rege donatus, familiam de nomine Ducatûs, qui mos eſt Gallis, condidit. Hic egregiam ſex filiorum ſobolem habuit, quorum omnium ea indoles fuit, ut nemo non ad amplam fortunam pervenerit, & à patre patruoque conſtitutas familiæ opes honoribus, affinitatibus, amicitiis, clientelis magnopere auxerit. Nam Carolus & Aloyſius, alter à Paulo, alter à Julio tertiis Pontificibus Maximis Cardinales ſunt creati, quæ Romæ rari exempli res habetur, ut in illum ordinem duo eodem tempore fratres cooptentur. Franciſcus natu maximus Guiſiæ, proximus Aumaliæ Duces ſunt appellati, alter Ælbufii Marchio, & al-

ter Præfecturam Hierosolymitanorum in Gallia Equitum insignem, & uberrimi vectigalis tulit. Singulorum forma ac dignitas corporis animi i aniai. respondit. Pacis artibus Carolus Cardinalis excelluit, in quo maximarum rerum usum æquabat ingenii vis & eloquentia, & multæ ac minimè vulgares literæ, & ad id major quàm pro gentis more gravitas & Sacerdotalis vitæ ac disciplinæ species: quæ ornamenta eò admirabiliora fuissent, quò rariùs Principibus viris accidunt, nisi ea haud minora vitia deformâssent ambitionis, superbiæ, avaritiæ & fidei nunquam sincero animo cultæ. Militiæ honores, maximè penes Franciscum & Aumalium fuerunt. Hi adolescentes adhuc cùm à Rege nobile ac munitum oppidum in Belgarum finibus oppugnaretur, perfractâque tormentorum ictibus mœnium parte, acies quæ prælium inciperet, dirigeretur; tum Franciscus Aumalium appellans, Age, inquit, frater, pro Regis & Gallici nominis gloria; primi muros illos ascendamus, atque hoc gregaris militibus præceptum decus, nostrum & familiæ nostræ faciamus. His dictis, duo nobilissimi adolescentes Rege exercituque inspectante, strictis gladiis & ferreis tecti scutis, contento cursu per ipsam murorum stragem, nequicquam arcentibus defensoribus, atque telis unos omnibus undique petentibus, in mœnia evasêre, occisisque ac dejectis hostibus locum tenuêre, atque incitati eorum exemplo milites oppidum impetu cœpêre. Præclaris igitur audaciæ ac fortitudinis initiis orsi tot inde egregiis facinoribus claruêre, ut brevi summos militiæ honores sint adepti. Et Au-

malius quidem ad Præfecturam Gallici Equitatûs pervênit, multaque multis bellis ſtrenuè ac feliciter dum Gallia externis excita armis & inexauſtis amaiſſimi Regni viribus, magis alienis imminens imperiis quàm ſuo timens, famâ belli floruit. Inteſtino demum Hugonottorum bello, Rupellam cum Henrico Regis fratre obſidens, dum ad explorandas hoſtium munitiones audaciùs ad mœnia ſubit, ferrei globi tormento excuſſi ictu eſt interfectus. Franciſci nomen (Dux Guiſiæ eſt dictus) externis quoque bellis clarius illuſtriuſque fuit, ac ſæpè magnis exercitibus præpoſitus ſemper egregia virtus ejus, tum ſpei de ſe hominum, tum gratiæ quâ apud Regem pollebat, cumulatè reſpondit. Cùm aliquot Germaniæ Principes Duce Mauritio Saxone à Carolo V. Cæſare defeciſſent, quòd Philippum Haſſiæ Lantgravium bello captum, contrà quàm Germanis promiſſum ſibi aiebant, differret dimittere, ſumptis armis eum exigere Germaniâ ſunt conati, ac repentino impetu ad Oenipontem imparatum aggreſſi, tantùm non intercepêre, vix fugâ per noctem præreptâ, cum ſoluto ac deformi inermium amicorum ac Regiam ſequentium agmine, evaſit Villacum, alpinum oppidum Venetis finitimum, quà Germani à Carnis & Foro-Julii dirimuntur. Cujus fugæ ignominia Cæſaris animum eò atrociùs uſſit, quòd pudoris ſocium Ferdinandum fratrem Romanum Regem habuit, & ipſe cùm maximè podagræ doloribus afflictaretur, nocturno itinere per aſpera & montoſa loca vexatione ingenti eam capere fugam eſt coactus. Hujus belli ſocium Germani Henri-

cum

cum II. Regem Galliæ adſciverant, inſigni titulo Germanicæ libertatis vindicem appellantes: qui magnis coactis copiis valido cum exercitu Germaniam ingreſſus, & Argentoratum uſque provectus, magnopere omnes Rheni incolas exterruit. Quâ expeditione præter famam acti in fugam Cæſaris, & magni injecti terroris iis populis qui in ejus fide permanſerunt, etiam tres nobiles urbes in Mediomatricibus, quæ juris Imperii erant, & ut pleræque in ea gente liberæ ſuis legibus utebantur, in poteſtatem ſuam redegit; & quia finibus Galliæ junguntur, Regno ſuo adjecit, Tullum, Verdunum & Metim; Cæſar dedecus ſuum apud omnem poſteritatem ratus, ſi Germanici Imperii jura ſe potiunte rerum diminuta eſſent, ad abolendam tantam ignominiam quinquaginta millibus peditum, decem equitum, ex Italia, Germania atque Hiſpania comparatis, & pace cum Mauritio & ſociis compoſitâ, ad oppugnandum Metim, Ferdinandum Toletum Albæ Ducem cum omnibus copiis miſit. Ejus defendendi oppidi negotium Rex Galliæ Guiſio mandavit, attributis ei decem millibus delectorum militum, quibus ultro ſe ſocios militiæ adjunxêre Alfonſius Eſtius Ferrariæ Princeps, cujus ſoror in Guiſii matrimonio erat, & Horatius Farneſius Caſtri Dux, & multi prætereà è Galliæ Principibus, quibus mos belli diſcrimina vel per ambitionem & preces appetere. Guiſius, amotis quos è civibus ſuſpectos habebat, reliquis abire volentibus facultatem permiſit: manentes pari cum reliquis Gallis caritate habuit. Inde refectis ſummâ celeritate ubi res poſ-

cere visa est, urbis mœnibus, & aliquot munitionibus ex præsenti usu bellandi excitatis, adeo strenuè se omnibus hostium conatibus objecit, ut Cæsar, qu ut gerendis rebus interesset, & præsens vim suis adderet, ad exercitum venerat, & pertinaciter spei incumbens negaverat se inde nisi capto oppido abscessurum; fractâ tandem pertinaciâ mittere incœptum sit coactus majori militum parte, supra viginti quinque millia fuisse dicuntur, desideratâ; quos partim morbi ex sævitia hyemis, partim prælia absumpsêre. Quâ quidem ex re infeliciter gestâ tantum animi dolorem cepisse Cæsarem, ut ex eo tempore de studio bellandi plurimùm remiserit, nec unquam postea quantus antea apparuerit. At Guisio ea victoria ingentem addidit fortis & experientis Ducis famam. Exortum non multò pòst inter Cæsarem ipsum & Paulum IV. Pontificem Maximum, propter Colonniorum contumaciam adversùs Paulum, novum est bellum; de quo paulò superiùs à nobis in Carolo Carafa, quantum instituta brevitas patitur, abundè traditum est. Cùm enim Cæsar Colonnios veteres clientes suos tuendos sibi statuisset, & Paulus ferox animi, & ab veteribus causis infensus Cæsari, se in suo jure impediri non ferret, itum ad arma est; occupavêre Hispani imparatum Pontificem aggredi, & eodem Ferdinando Toleto Duce, qui cum Imperio Italicis rebus à Cæsare præpositus fuerat, Neapoli moventes in Romanos fines impetum facere: & captâ Ostiâ atque aliquot præterea oppidis in potestatem redactis, ipsi jam Romanæ urbi imminebant, Pontifice se magis con-

ſtantiâ quàm viribus tutante, cùm repentino oppreſſus bello ad ſe comparandum tempus non habuiſſet. Sed cùm ab Urbis mœnibus hoſtem nocturnâ vi admoventem ſcalas repuliſſet, inito cum Rege Galliæ fœdere, non ſolùm ab ſe oppugnando averterat Hiſpanos, ſed in magnum metum Neapolitani Regni amittendi conjecerat, niſi fortia indomiti ſenis conſilia fratris filii, quos adminiſtrandis rebus præfecerat, per ſuperbiam & ſocordiam corrupiſſent. Nam Rex hunc ipſum Guiſium cum validis equitum ac peditum copiis tranſcendere Alpes, & exempto periculis Pontifice Maximo, protinus Neapolitanum Regnum invadere juſſerat. Et tranſitus in Italiam Guiſii tantum terrorem injecerat Hiſpanis, ut recipere in loca munita copias, & bellum mœnibus arcere, non vi repellere cogitarent; niſi eos à conſilio formidinis & deſperationis pleno Ferdinandus Gonzaga revocâſſet; &. Bona Sfortia Poloniæ Regina, quæ tum apud Barium ſuæ ditionis oppidum fortè moraba[illegible] quingenta nummûm aureorum millia a mi[illegible]ribendos, Cæſarionis Ducibus commod[illegible]ſſet. Sed ne ſic quidem pares Gallis futuri putabantur, ſi Pontificis fratris filii, ut convenerat, vires hoſtium diſtinuiſſent. Sed illi dum ſe ante bellum pro victoribus gerunt, conſiliorum apparatum omnem evertêre. Et hinc Hiſpanis Guiſio, qui per agrum Picenum trajecto Truento in eorum fines irruperat, omnibus viribus ſe objicientibus: hinc Caraffiis incurioſè ac negligenter omnia adminiſtrantibus, & commeatu eum, & promiſſis auxiliis fruſtrantibus, conatus eſt Guiſius ſuos ex

hoſtium agro in pacatum recipere, & iter Romam avertere. Nec multò pòſt acceptis nuntiis, Gallos apud Fanum Quintini in Belgis adverſo prælio graviter ictos, cùm pax inter Pontificem & Cæſarem conveniſſet, exercitum in Galliam reduxit, feliciori omnino fortunâ in Gallia defendenda, quàm in invadenda Italia uſus. Nam ſtatim Caletem nobilem urbem in ultimis Belgarum littoribus, quà breviſſimus eſt in Britanniam trajectus, & egregio opere munitam, quam Britanni de Gallis captam ducentos ampliùs annos poſſederant, nec opinato bello aggreſſus, antè in poteſtatem redegit quàm aut à Britannis, aut à Philippo Cæſaris filio, cujus in matrimonio Britanniæ Regina erat, auxilium ferri poſſet. Qua in victoria non ſolùm prædâ ingenti armorum æneorumque tormentorum atque omnium rerum Guiſius eſt potitus, ſed gloriam Regi & Gallico nomini & ſibi ipſi maximam peperit: qui non ſolùm id oppidum Britannis eripuit, quòd illi Galliæ frenum haud ineptè appellare conſueverant; verùm quod iidem diuturnâ undecim menſium expugnatione magis pertinaciâ quàm vi ceperant, ipſe perpaucis diebus armis ſubactum ad deditionis neceſſitatem compulit: Et receptis eodem victoriæ impetu reliquis quoque Guineæ oppidis, toto continente Britannicum nomen expulit: & quod præſentium rerum magnopere interfuit, acceptum ad Quintini Fanum incommodum opportunè ſarcivit. Sed Henricus Rex Galliæ ſucceſſu tam properè geſtæ rei elatus, nec jam contentus parem cladem hoſti reddidiſſe, & ſuis ſpem animoſque ab adverſo prælio

restituisse, ad aliud atque magnum, nec minù
riæ habiturum negotium animum adjecit. Guisium, exercitumque ejus fiduciam recentis victoriæ alacrem, protinus ad Theonvillam oppugnandum misit. Id est oppidum in Lucemburgensi tractu Metensibus oppositum; quod quia ab illa parte Belgiæ claustrum habebatur, & firmo præsidio tenebant Hispani, & magnis muniverant operibus; & ad id ingenio loci tutum ab omni vi putabatur. Quò majorem Guisius famam tulit, qui pari ac ad Caletem erat usus fortunâ, perpaucis diebus Urbem magnâ vi tormentorum perfractis ac dejectis munimentis cepit: quanquam fortunæ defuisse eum quidam tradidêre, & potuisse, si strenuè secundarum rerum cursum fuisset secutus, exterritis populis, & Philippo haud satis tum ad arcendum victorem parato, magnam Belgarum partem armis percurrere. Composita inde pax est inter Reges (nam Cæsar paulò antè morbis & corporis doloribus fessus, tradiderat filio Regnum, & in solitudinem, depositis humanarum rerum curis, secesserat) Guisius cum Carolo Cardinale fratre ad firmanda pacis fœdera, exigendumque à Philippo jusjurandum est missus; fuitque apud Belgas propter famam bellicæ virtutis in summo honore. Sed optatæ pacis lætitia Gallos brevi destituit, Henrico Rege (ut suo loco tradidimus) in equestri ludo miserabili & Gallico nomini maximè luctuoso casu interfecto: cui successerat Franciscus filius, apud quem, & merito virtutis, & paternæ gratiæ commendatione, & quia ei matrimonio juncta erat Maria Scotiæ Regina, Guisiorum so-

[illegible]ſilia, ambo fratres omnia poterant: eorum maximè conſiliis & auctoritate Rex regebatur; erantque eorum ob id ſummæ, atque invidioſæ in Gallia opes: Nam Carolus Cardinalis uni ſibi vindicare vim Regni videbatur, cœperatque ipſam quoque ſpernere Regis matrem, haud ſanè muliebri ingenio feminam, quæ libidine dominandi viros ipſos anteiret, & ne filium quidem, niſi auctoritati & conſiliis ſuis parentem facilè toleratura eſſet, nedum ſibi alienum præferri paſſura. Atque hoc inter Reginam quæ pro filio rebus præſidebat, & Cardinalem, diſſidium in occulto gliſcens, pene exitioſum Gallico nomini fuit, dum Regina ad Cardinalis minuendam potentiam, etiam Condeium & alios adverſarum partium Principes alit; ignara prorſus ab his ſe, domumque ſuam mox hoſtiliter oppugnatum iri. Laborabat tum Gallia inteſtinâ lue peſtiferarum opinionum, quibus agitatæ tenuiorum mentes paſſim à Catholicæ pietatis fide deſciſcebant: invexerant id malum commercia Germanorum Helvetiorumque, quorum per bellum magna ſemper auxilia in Gallorum caſtris fuerant; adhæſerantque multorum animis turbulentiſſimi errores à Luthero, Calvino, aliiſque impietatis magiſtris inventi. Nec Epiſcoporum cura ingruenti malo obviam ierat; neque enim hi ut antea ex eo genere hominum ad id munus aſſumebantur, qui Religionis, doctrinæ, induſtriæ laude commendarentur: nec jam ut cuſtodes ſacrorum & Religionis vindices, & quod ipſa ſonat Epiſcopi vox, ſpeculatores morum ac vitæ populorum deligebantur; ſed nullo

diſcrimine, cujuſcunque navatæ operæ præ Epiſcopatus dabatur; & ut quiſque in Regia vel per humilia, & interdum etiam turpia officia in gratioſorum, & quod fœdius erat, in feminarum quoque benevolentiam irrepſiſſet, ita maximè munitam habebat ad Epiſcopatum viam: quin militaribus etiam hominibus militiæ merces Epiſcopalis honor erat. Cùm ergo Epiſcopi Magiſtratum neque adipiſcerentur, neque adeptum gererent per honeſtas artes, & aſſectantes aſſiduè Regiam, traditos eorum curæ & diſciplinæ populos, aut non viſerent unquam, aut ne noſſent quidem, aut nihil minùs quàm ſui muneris officia curarent, ſcirentve; quid mirum, ſi quemadmodum ex negligentia ac ſomno Paſtorum facilè ovium greges Luporum incurſibus patent, & graves ſæpè & peſtiferos morbos contrahunt, Ita negligentibus ſacrorum curam, qui eorum Antiſtites conſtituti erant, & procul mandatâ cuſtodiâ agentibus irrupêre hæreſes, & hominum mentes turbulentiſſimis erroribus opplevêre! cùm hinc nec doceret, aut in fide Catholicæ diſciplinæ retineret nemo; hinc piſcoporum & Sacerdotum ii quinatiſſimi mores omnibus ſtomacho eſſent? Ergo confluentibus è Geneva Germaniaque novæ ſuperſtitionis Doctoribus, & per ſingulas urbes plebis conciones habentibus, patebant omnium aures, omniumque ingenti aſſenſu audiebantur. Hoc fonte colluvies illa malorum, quâ obruta Gallia eſt, omnis profluxit: atque hoc loco juvat memorare quod de Aloyſio Rege Galliæ, illo quem affirmata miraculis ſanctitas in cœleſtium numerum retulit, à Gallis

oribus memoriæ proditum accepimus. Hujus Legatus Romæ apud Pontificem Maximum Aloysii pietatem, & eximium Catholicæ Religionis studium laudibus ferens, in eum jus deligendi per omnem Galliam Episcopos, & alia quoque Sacerdotia, quibus vellet tribuendi, ut tranferret, impetravit, optimè positam apud tam pium Regem ejus rei facultatem Pontifice existimante. Hoc autem privilegium Legatus tanti duxit, ut ipse cum ejus Diplomate in Galliam sit profectus, ut quod pene alterius Regni instar futurum Regi arbitrabatur, id non ab alio quàm ab se ipso, qui auctor & confector negotii fuerat, acciperet. Lætus igitur & spei plenus obtulit Diploma Regi; qui re perceptâ quæsivit de Legato, ecquis ei, ut tantæ facultatis jus à Pontifice Maximo auferret, mandâsset? Respondente Legato, nullius se auctoritatem mandatumque desiderare, in quo tanta Regis sui utilitas ageretur: Tuam quidem, inquit Aloysius, damnare fidem consiliumque non possum, qui quod dignitati meæ amplificand esse visum est, sedulò at ue industriè curâsti; d rem ipsam ego verò penitu rejicio: satis enim mihi fuerit reposcenti Deo Regii muneris rationem reddere; Sacerdotalis rei officiique curam Pontifex Maximus habeat sibi, cui mandata à Deo est. Simul hæc dicens, Diploma ipsum in ignem conjecit. Franciscus quoque primus Rex Galliæ, cùm idem jus à Leone X. Pontifice rerum omnium largitore maximo abstulisset, reddenti sibi ejus rei Diploma Cardinali Rhotomagensi, qui auctor impetrandi fuerat, dixisse fertur: Cavendum jam, Cardinalis,

utrique

utrique noſtrûm magnopere erit, ne nos iſtuc ſtudio quæſitum Diploma, niſi modicè rectèque eo uſi fuerimus, in exitium detrudat ſempiternum. Sed Franciſcus magis vim ejus rei quàm cautionis adhibendæ rationem intellexiſſe eſt viſus; adeo incuriosè poſtmodum ac negligenter eâ poteſtate eſt uſus. Igitur arcente nemine undique irrupêre hæreſes, & brevi latè omnia occupârunt; primò inſitâ mortalibus novitatis libidine, mox arrepta materia eſt turbidis ingeniis, quibus una ſpes eſt ex publicis malis creſcendi. Et ipſe Henricus Rex non aliam magis ob cauſam ad finiendum cum Philippo bellum deſcenderat, quàm ut eâ labe, quam in dies licentiùs ſerpere intelligebat, purgaret Regnum. Et novus Rex Guiſiorum maximè inſtinctu, qui apud eum plurimùm pollebant, patris conſilio inſiſtebat; ſed neque vis neque auctoritas patris imbelli ætati ejus erat. Morte Henrici ſuſtulerant Hæretici animos; & qui antea Magiſtratuum reſpectu continebantur, jam veluti omni exha ſto metu palam coire, & novis operari ſacris nc n verebantur: Guiſii eam in Regis caput, ſuu nque ipſorum exitium erupturam, & haud dubiè everſuram ſtatum Regni, rerumque omnium mutationem allaturam cernentes, quòd multitudini errore novæ ſuperſtitionis captæ adjunxerant ſe capita primæ dignitatis atque Regii etiam Sanguinis Principes, qui Religionis prætextu magnæ invadendæ potentiæ, atque adeo Regnum ipſum ſi cœpta progrederentur, occupandi ſpem fovebant; omni conatu occurrendum audaciæ, & imbutam peſtiferis conſiliis conjurationem

vi severitate opprimendam ſtatuerunt. Ita ex auctoritate Regis & conſentiente matre, Aloyſium Borbonium Condei Principem, qui audaciâ ingenti in Regiam venerat, & ſeditioſorum agmine ſuccinctus contemptum Regis Legumque, & maximè Guiſiorum, præferebat, immiſſis armatis capiunt, & in vincula conjiciunt: & Regem Navarræ, Condei fratrem ejuſdem noxæ affinem, Rex cuſtodiâ & ipſum circumdatum, ſequi Regiam, & penes ſe eſſe juſſit: hi enim novam hæreſim fovere, & magna ſeditionum ſemina totâ Galliâ jeciſſe arguebantur; & Condeius etiam capiendi Regis, & cuncta juris atque arbitrii ſui faciendi conſilia agitâſſe convincebatur. Eratque opinio, eum alioſque nonnullos è conjuratorum Principibus pœnas offenſæ Majeſtatis capite daturos, quo tam ingentium reorum ſuppliciis territi, alii ad obſequia Legum Regiſque redirent. Verùm id dum agitur, Franciſcus ipſe Rex nec opinato morbo opprimitur; cujus morte cùm Regnum ad Carolum fratrem ejus nondum undecimum annum egreſſum perveniſſet, Legibus Regni tutela pueri ad Antonium Regem Navarræ defertur. Ita ille ex reo capitis repente Arbiter Regni efficitur, ſtatimque Aloyſium fratrem vinculis liberat: & præcipitâſſet ad hæreſim omnia, niſi arte Reginæ injecta ſpes illi eſſet, Navarræ Regnum, quod Hiſpani occupant, per Pontificem Maximum recuperandi, aut pro eo Inſulam Sardiniæ à Philippo recipiendi. Hac ſpe lactatus, dimiſſis Hæreticis junxit ſe bonorum partibus. Ac protinus in voluptates eſt lapſus, & veluti hunc ſolum magnarum

opum fructum duceret, omnes huc curas in. quibus mollitus effeminatuſque facilè Reginam quæ callidè materiam cupiditati ac ſtudio ejus ſubjiciebat, vim omnem occupare potentiæ patitur. Sic veluti commutatâ inter eos ſexûs naturâ, & in muliere virilis animus, & in viro muliebris mollities eſt reperta. At Condeius non mutatus, ſed irritatus contumeliâ carceris ſeditioſiſſimum & audaciſſimum quemque maximè amplectens, & alios metu, alios ſpe illiciens, adeo multos ad ſe traxerat, ut alteram pene Regiam Lutetiæ haberet; tantumque virus novæ ſuperſtitionis diffuderat, ut jam præter Lutetiam nulla totâ Galliâ civitas ab ea labe intacta inveniretur. Primum egregiæ diſciplinæ opus erat, Legum ac Magiſtratuum, id eſt Regis obſequium exuere, & arreptis armis, omnia humana ac divina jura confundere; unde Sacerdotum cædes, ſacrarum ædium direptiones, Virginum Monialium inceſta ſtupra, ſacra profanaque ubique polluta audiebantur. Et Regina, notâ eorum arte qui nequaquam propriâ virtut nituntur, æquare opes factie num ſtudebat, quò ipſa ab utriſque culta in utroſque dominaretur. Sed Hugonottos dum demulcere humanitate, & ſedare conceſſu impunitatis ſperat, audaciores, quæ natura hæreticorum eſt, ad omnia fecit. Id cùm Guiſii ſenſiſſent, non diſſimulatâ indignatione, ab Regia domum ſuam diſceſſêre, & ſecum Henricum, alterum Regis fratrem abducere conati ſunt, ſpecie quidem caritatis, quò puer impendenti univerſæ Regiæ domui ab hæreticorum factione, & matris in eos indulgentiâ diſcrimini cri-

peretur; sed occultiori consilio, ut eo partium Catholicorum Duce uterentur, adversariisque cùm usus posceret, objicerent; quæ res Reginam molestissimam habuerat. Annæus quoque Momorantius domum abiit, vir summæ auctoritatis, qui virtutis merito à superioribus Regibus fuerat Magister Equitum creatus, cujus Magistratûs potestas ac dignitas apud Gallos longè maxima habetur. Is quanquam æmulatione potentiæ multos annos discesserat à Guisiis, & Gasparem Colinium, fratresque ejus sorore suâ genitos aluerat, & ad magnos honores præfecturasque provexerat; tamen cùm eorum maximè consilio Condeium uti, & Condeii conatum ad evertendam Catholicam Religionem & Regnum Galliæ convellendum spectare satis perspiceret, reconciliatâ cum Guisiis gratiâ, ac cum bonis societate junctâ, utrique armati Lutetiam redeunt, Reginamque omittere ambitionis artes, & cum cura Regni filiorum quoque saluti, quæ paucorum scelere ac perfidiâ in discrimen adduceretur, intendere hortantur: quæ partim verita talium virorum consensionem & auctoritatem, quam ipse quoque Navarrus, ne spem suam de Sardinia corrumperet, sequebatur; partim pertæsa jam audaciâ atque insolentiâ Hugonottorum, quanquam promissis eorum magnopere sollicitaretur; tamen Catholicis se tradidit, qui & ipsi suam illi auctoritatem potestatemque conservare sunt polliciti. Tum Condeius suâ spe dejectus trahendi in partes Reginam, & Regiam occupandi, & inimicorum arma, & Parisiorum Hugonottis semper infensorum vim metuens, Lutetiâ

cessit, & cum suis Aurelianum abiit; atque accitis è Germania Britanniaque auxiliis, aperta defectione bellum est exortum: & ut honestis titulis perfidiæ turpitudinem tegeret, arma se liberandi Regis causâ à Guisiis atque Annæo circumventi captique sumpsisse edixit. Quod cùm per Galliam crebuisset, veluti ad eripiendum è custodia Regem matremque, magnus est ad Condeium concursus factus: cùm ab his quos antea superbia Lotharingi Cardinalis & invidia Guisiorum potentiæ sub proximo Rege abalienaverat: tum multò magis à militaribus hominibus, qui per continentia superiorum annorum bella licentiâ rapinisque efferati, & omnium Legum hostes, nacti seditionis atque impunitatis Ducem ex Regio Sanguine, avidè ad spem novarum prædarum arma ceperunt. Catholicorum Duces, pulso Condeio cum cura Lutetiam ab omni contagione hæreticorum purgârunt, maximum in ea civitate retinenda momentum ad summam belli situm existimantes: cujus excellens & erga Deum & erga Regem fides & constantia, cum Ducum studio industriaque certavit. Eâ firmatâ urbe cùm Guisius summâ animi contentione totis viribus in Condeium ferretur, quo oppresso reliqua proclivia fore sperabat, novum ab Anglis exortum negotium aliò avertit. Nam Hugonotti non imploraverunt modò auxilium ab Elisabetha Regina Angliæ, (nam & ipsa ex Calvini inventis sacrorum jura in suo Regno constituerat, illiusque sectæ Principem se ac summam Antistitem ferebat) sed ei in Britannici littoris Oceano Angliam contra, duas urbes situ ac

po opportunas, Havredegratiam & Dieppam, fidei pignus tradiderunt, iterumque Galliam Anglis pateſfecerunt, unde paulò antè Guiſii virtute Calete & Guineâ expugnatis pulſi excluſique fuerant. Et Catholici Duces, ne Rhotomagum quoque urbem inprimis nobilem, & caput regionis ejus in Sequanæ fluminis ripa, quam Hugonotti occupârunt, pari perfidiâ iiſdem Anglis proderent, magnopere timebant. Id ne fieret, omni conatu providendum ſibi ſtatuerunt. Omiſſo igitur in præſentia Condeio, ad recipiendum Rhotomagum contendunt, in cujus cuſtodia Mongomerius erat, ille qui haſtæ occurſu in equeſtri ludo Henricum Regem occiderat, qui veniæ ab ipſo Henrico antequam expiraret, impetratæ, hanc filiis ejus mercedem retulerat, ut ſe cum hoſtibus eorum conjungeret. Is ultro oblatas à Catholicis qui civitatem ſervare cupiebant, deditionis conditiones, cùm ſuperbè reſpuiſſet, urbs vi capta atque eodem impetu à militibus magna ex parte direpta eſt. In ejus oppugnatione Rex Navarræ, dum incautiùs in negotio verſaretur, ſclopeti p ide fortè è mœnibus adactâ vulneratus paucos poſt dies interiit: cujus mortem ſocii quàm hoſtes lætiùs accepêre; plus enim negotii, quàm præſidii ad res è commodo Reipublicæ gerendas in eo habebant. Verſi inde iterum in Condeium cum omnibus copiis Guiſius & Annæus: & quanquam Regina utriuſque partis victoriam æquè minuendæ ſibi potentiæ fore exiſtimans, ad ſuas redierat artes, & rem pactione aliquâ componi quàm prælio decerni præoptabat, nec audierat ſolùm miſſos à Condeio,

ſed ipſa coram cum eo congreſſa fuerat Annæo & Guiſio conſenſu reſpuentibus pacem, in cujus ficto nomine internecini & execrabilis belli ſemina latere intelligerent, exercitus in hoſtes eſt ductus. Nec Condeius ferociâ ingenii elatus, & fiduciâ virium, quam recepta jam Germanorum peditum equitumque auxilia faciebant, detrectavit certamen. Primo congreſſu ab equitatu Germanorum acri impreſſione pulſi Catholici ab ea parte in qua Annæus curabat, & Annæus ipſe equo dejectus in poteſtatem hoſtium pervênit: non tam calamitate ſuâ fractus, quàm filii ſtrenuè pugnantis eodem impetu ab hoſtibus interfecti dolore concuſſus. Caſu Ducis perturbati, ut fit, milites ægrè hoſtes ſuſtinebant, & aliquot locis initium fugæ fecerant: Guiſio parte aliâ pugnam adversùs Condeium ipſum atrociùs cienti trepidus nuntius affertur, captum Annæum, ejus aciem inclinatam, & rem in arctum redactam eſſe: quâ re vehementi dolore perculſus Guiſius, quòd eo fugato exercitu omnia inde ad Hæreticos verſura proſpiciebat, properè quos circa ſe habebat Præfectos militeſque convocat; iis cùm oſtendiſſet, quantò res in diſcrimine verſaretur; Mihi verò, inquit, ſtat hoſtium victoriæ non ſupereſſe, quæ non ſolùm everſura Galliæ ſtatum, ſed ſacrorum jus fidemque abolitura ſit. An ergo viſuri paſſurique ſumus eam Religionem, eam ſacrorum Fidem, in Gallorum animis extingui, quam ut propagarent majores noſtri in ultimum ſæpè Orientem exercitus duxerunt; pro quâ ſanguinem ſuum profundentes Gallicum nomen Regnumque, Deo duce, "

„ ma estatem ritè colebant, tot insignibus vi-
„ ctoriis illustrârunt? Ipsorum majorum sepulcra cum
„ monumentis decoribusque suis, divorum reliquias
„ simulacraque, ipsum denique divinæ Hostiæ præ-
„ sens in Christianorum Templis Numen, cum Tem-
„ plis ipsis dirui, minui, confringi, pollui, & sacrile-
„ gis contaminari manibus feremus? Per hæc ego
„ omnia vos, per conjugum liberorumque vestrorum
„ salutem oro obtestorque, viri fortes, ut animos &
„ corpora vestra mecum Deo patriæque devoveatis;
„ ut aut mortem honestam pro Religione, pro Rege,
„ pro Gallico nomine oppetamus, aut ereptâ ex im-
„ piorum manibus victoriâ, hæc omnia virtute nostrâ
„ servemus. Atque his dictis cùm omnes se alacri
assensu ei obtulissent, tanto impetu cum illo dele-
ctorum globo in hostes est invectus, ut nullâ vi
sustineri potuerit. Et Ducis impetum secutæ acies
impulêre primò, & mox terga dare hostes coëgêre,
& Condeium ipsum suorum sistere fugam, & rem
restituere conantem vivum cepêre. Guisius ab fuso
hoste protinus ad opem ferendam laborantibus in
altera acie suis in tempore occurrit: jam enim &
Aumalius frater ab equitibus Germanis circumven-
tus vehementer premebatur, & sola ferme Helve-
tiorum legio magis morabatur hostes, quàm susti-
nebat. Sed adventu Guisii mutata omnis fortuna est
pugnæ: qui modò victis instabant Germani, ab
novo hoste repulsi perfractique fugam cepere; qui
territi ægrè repugnabant, receptis repente animis
in hostes abolendæ ignominiæ avidi invasêre. Sed
ad octingenti equites Germani cùm cedentes pugnâ
se

ſe recepiſſent, Annæum captivum ſecum abduxêre. Hæc victoria non gloriam modò Guiſio ingentem attulerat, ſed rerum arbitrum fecerat, eò magis, quòd cùm ſe hoſtium reliquiæ Aurelianum recepiſſent, & bellum inde haud dubiè renovaturi eſſent, conatus eorum Guiſii virtus & celeritas prævertit, & ſpatio ad colligendas vires non dato, Aurelianum exercitum duxit, captoque ſuburbio, munitionibuſque aliquot ex uſu excitatis urgebat magnopere incluſos mœnibus hoſtes; videbaturque non pactionibus, ut antea inſidiarum fraude ſemper imbutis, quod Regina Guiſii gloriâ & ſecundis rebus territa voluiſſet, ſed integrâ victoriâ de hoſtibus partâ veram ac ſtabilem pacem ex ſuo maximè arbitrio Galliæ redditurus. Quod cùm hoſtes nequicquam ejus animo tentato ſenſiſſent, quam in vi atque armis jam nullam habebant, ad dolum atque inſidias ſpem convertêre. Gaſpar erat Colinius, qui à Præfectura maris Ammiralius dicebatur, ad quem capto Condeio ſummam rerum Hugonotti detulerant, vir ingenii conſiliique magni, & ſummæ calliditatis, qui poſtea Galliæ malis valde inclaruit. Is hominem nactus audacem, & animo ad quodvis ſcelus parato, cum eo de Guiſio ipſo aliquâ fraude tollendo agit; aliter haud dubiam inſtare ruinam partium, & communi ſaluti ultimum impendere diſcrimen oſtendit. Operam pollicentem promiſſis ingentibus onerat, & quoad omne periculum Religione adjectâ magis firmaret, Theodorum quoque Bezam, doctum ac diſertum hominem hortatorem adhibet. Is erat Beza maximus novorum ſacrorum Antiſtes, qui ipſi Cal-

vino diſciplinæ auctori apud Genevenſes ſucceſſerat. Qui quantam à Deo gratiam eſſet initurus, quantum de communi piorum ſalute fortunaque meriturus, ſi Guiſium veræ pietatis hoſtem occidiſſet eamque victimam Deo gratiſſimam quâvis fraude mactâſſet, multâ adhortatione diſſeruit. Igitur hinc ſpe præmiorum illectus, hinc factionis ſtudio & auctoritate Bezæ, quæ apud illam ſectam ſequentes ſumma erat, incitatus, rem ſuſcipit. Equo inſignis pernicitatis ab Ammiralio donatus ſimulatâ pœnitentiâ transfugit ad Catholicos, & quò fidem mutati animi faceret, arcana quædam de Ammiralii conſiliis, de obſeſſorum difficultatibus, deque munitionum vitiis enunciat Guiſio; qui nihil ſuſpicans ſubeſſe fraudis, hominem manu promptum, & inter milites haud inertis ingenii habitum, ut ſolebat, excepit humaniter, & præbito ſtipendio in caſtris ſuis militare juſſit: qui ſpecie officii inter aſſectatores Guiſii aſſiduè verſans, aditus, egreſſus, itinera ejus obſervabat, locumque inſidiis quærebat. Guiſius quod facere navi atque in enti Duces ſolent, ſæpe inſtitutas ab ſe munitiones interviſere, munientibuſque hortator ac monitor, ut omnia ex uſu fierent, adeſſe, atque inde ſe in caſtra plerumque incomitatus, ut in nulla ſuſpicione recipere, in more habebat. Id inſidiator cùm animadvertiſſet, luſtratis circa omnibus, atque aptè ubi deliteſceret, loco delecto, Guiſio ſub noctem cum tribus comitibus redeuntem, & amnem intra ſua caſtra parvâ cymbâ tranſmittentem ex occulto collineans plumbeâ glande validâ ſclopi fiſtulâ excuſſâ trajecit, ac pro-

tinus antequam insequi quisquam posset, pernicitate equi è conspectu est abreptus. Verùm etsi ad oppidum cursum direxisset; tamen, quod sæpè usu venire in magnis facinoribus solet, metu ac discrimine mente turbatâ totam continenti prope cursu vagatus noctem, manè intra eadem castra unde aufugerat, est repertus: cùm enectum sudore ac lassitudine equum in cauponam induxisset, à quibusdam qui fugientem viderant, agnito equo capitur, & ad Aumalium Guisii fratrem perducitur. Ab eo tortoribus traditus nihil magnopere cunctatus, Ammiralii & Bezæ impulsu id se facinus admisisse, atque ordine omnia ut inter eos acta erant, primis exercitûs coram est confessus: & ab illis Lutetiam ad Regem missus, in ipsius & Reginæ matris, multorumque præterea Principum conspectu eadem repetiit. Tum jubente Reginâ, sævum de eo supplicium est sumptum. At Guisius à suis in tentorium cùm esset sublatus, acciti Medici nullam vitæ spem esse pronunciârunt. Accurrerat ad primos rei Nuntios cum Guisii uxore ac parvis liberis Regina, quæ cùm in occulto cæde ejus quàm victoriâ magis lætaretur, quòd illum nimiis jam opibus fultum gravem potentiæ suæ æmulum verebatur; tamen adeò feminarum ingenia occultare affectus suos norunt, cum ipsa Guisii uxore muliebribus lamentis lacrymisque certabat. Et jacentis assidens lecto nullum erga eum caritatis & diligentiæ officium prætermittebat. Guisius cùm adesse mortem sensisset, osculatus parvos filios amoveri inde nec ampliùs in conspectum suum adduci jussit. Deinde conjugem (ea erat Herculis

Ferrarienſium Ducis filia, juventâ & formâ inſignis) afflictam dolore fractamque conſolatus, communes liberos ita inſtitueret monuit, ut ſecundùm Dei majeſtatem, Regem maximè venerarentur. Conversâ
» inde ad Reginam oratione, magnopere eam eſt ad-
» hortatus, ut Regis filii curam gereret, cujus vitæ
» Regnoque per ſpeciem tuendi jura novorum ſacro-
» rum hos novæ ſuperſtitionis auctores inſidiari non
» dubium eſſet, & ex ſuo caſu nefariaque fraude, quâ
» ſe occidiſſent, utile ſibi ſuiſque ad cavendum docu-
» mentum caperet. Nullas verò cum iis pacis condi-
» tiones auribus admitteret, niſi quibus peregrinæ
» Religionis cultus è Gallia penitus exterminaretur;
» nunquam enim ſanum atque integrum habituram
» Regnum, nunquam ſeditioſis defuturam materiam,
» dum ea peſtis in viſceribus hæreret. Et quando vi-
» ctoria in manibus eſſet, inſiſteret obſidioni, nec
» bellum niſi redactis in poteſtatem perduellibus
» omitteret; & cùm eorum capita unius oppidi incluſa
» muris teneret, uteretur fortunâ, meminiſſetque
» nullum bellum atrocius eſſe, quàm quod in inſidiis pacis nomine deliteſceret. Hæc cùm dixiſſet, & Reginæ filios conjugemque commendâſſet, animam ſumma cum religione omnibus quæ Catholica Eccleſia morituris adhibet, ſacris expiatam edidit. Vir non belli artibus, quibus omnes ejus ætatis Duces Galliæ anteîſſe exiſtimatur, clarior quàm humanitate, liberalitate, omnibus communis vitæ officiis in vulgus gratior optatiorque. Itaque ejus mortem omnes boni haud minùs quam paulò antè Henrici Regis deflevêre; utra certè luctuoſior Galliæ fuerit,

non facilè ſtatueris : adeo illo Catholicæ Religionis vindice ſublato, omnis inde ad Hugonottos fortuna vertit : quorum ſcelere, lacerato diſtractoque Galliæ Regno ſupremum jam inſtare fatum videtur. Dicerem hujus viri caſum, quo tantæ virtutis tantarumque rerum curſus eſt interciſus, maximè omnium miſerabilem, niſi filiorum ejus exitus, qui à nobis loco ſuo tradetur, multò miſerabilior, & haud ſcio, an Galliæ calamitoſior extitiſſet.

DE
HENRICO TERTIO
REGE GALLIÆ.

EX omnis vetuſtatis memoria perpauca numerantur exempla eorum qui odii aut vindictæ ſtimulis acti, ſe ipſos non dubiæ morti deſtinârunt, ut alteri vitam ereptum irent. Natura enim conſervatrix humanæ ſocietatis hunc furori atque audaciæ frenum injecit; & neminem uſque adeo rabie & cupidine opprimendi alterum efferri atque exardeſcere patitur, ut periculi ſui obliviſcatur; ita enim aliis perniciem moliri in animum inducimus, ut priùs ſaluti noſtræ conſultum velimus; nec facilè quiſquam tantâ dementiâ occupatur, ut quod ab ira atque impetu inimico inferre exitium parat, in id ipſe ſe certiùs præcipitet; ſed ſi quis ad hanc vecordiam efferavit animum, ab eo nullius vita ſatis tecta munitaque fuerit. At hujus quoque facinoris documenta ætas noſtra dedit, & deteſtabiliora, quò in clarioribus capitibus graſſata inſania eſt. Quippe Henricus Rex Galliæ valentiſſimi Regni ſuccinctus opibus, nuper imbellis fratriculi cultro ſuccubuit: Mahometum apud Turcas Purpuratorum Principem, virum ſum-

mæ potentiæ: & Vilhelmum Naſſaum, cognomento Aurangium, tantis Belgarum ſtudiis, tot armatorum millibus ad ejus cuſtodiam excubantibus eâdem oppreſſos vi cecidiſſe, ſuo loco oſtendimus. Henricus II. Henrici hujus pater, ſuperioribus annis, ut ſuprà à nobis demonſtratum eſt, in filiæ nuptiis non minùs Galliæ, quàm ſuo fato interfectus, egregiam quatuor filiorum ſobolem haud mediocre immaturæ atque infelicis mortis ſolatium reliquit, quà regnum à Franciſco patre, cui Galli ob excellentem virtutem Magni cognomentum tribuunt, in domum illatum, ſatis poſteritati firmâſſe videbatur. Sed ut pleraque mortalium, magnopere eum hæc ſpes fefellit, cùm nec ſtirpem nec regnum propagare contigerit, utriſque intra paucos annos, raro humanæ infirmitatis exemplo, extinctis. Franciſcus, qui maximus natu filiorum patri primus in regnum ſucceſſit, cùm captas novæ ſuperſtitionis amore popularium mentes & paſſim à fide Chriſtianæ diſciplinæ deſciſcentes revocare ad ſanitatem, atque illâ lue purgare Regnum cuperet, in eamque curam maximè intenderet, repente in ipſo adoleſcentiæ flore, atque in ipſo pii conſilii apparatu, importunâ vi morbi interiit. Carolum puerum admodum, ad quem ætate proximum Regni hereditas rediit, hæ Galliæ turbæ tumultuſque excepêre, ut ſæpè in magno amittendæ dignitatis vitæque diſcrimine ſit verſatus. Adoleſcentiam tandem tranſgreſſus, ætate ingenioque firmari, & ſui & imperii potens fieri cùm cœpiſſet, intentum & ipſum ſanandis Regni vulneribus, ſuorumque animis à pravis erroribus ad

veræ pietatis cultum reducendis, vita per labores & pericula acta destituit; nec ipsum quidem compotem liberorum. Franciscus quartus fratrum, cui Alenconio cognomentum fuit, uxore non ductâ, adolescens decessit. Henrico autem, de quo nobis nunc sermo est, nascenti nomen Alexandro parentes indidêre. Sed Henrici patris tanta apud Gallos caritas fuit, ut post ejus casum, hunc puerum, Alexandri abjecto, Henrici referre nomen optârint: quæ res eo majorem illi ad vulgus gratiam conciliavit, quòd ingenium quoque & mores patris elucere in ejus indole videbantur. Ergo proximæ regiæ potentiæ opes ejus semper fuêre. Pene puer adhuc bellicis rebus toto Regno cum summo imperio præficitur, eidem exercitus, eidem bella mandantur, quibus tum ab intestinis tumultibus, quos exitiabile de Religione dissidium, conciverat, Gallia lacerabatur. Atque Henricus quidem in ipsa pueritia, priusquam militiam nosset, Imperator belli effectus, adeo feliciter arma tractavit, ut quanquam adversarum partium duces, & Regii Sanguinis dignitate ipsum pene æquarent, & diuturno bellorum usu famâque longe anteïrent; tamen nunquam cum eo congressi acie sint, quin magna cum clade victi fusique abierint: quorum Condeius, qui regiâ stirpe ortus, obtentu novorum sacrorum, quorum se vindicem ferebat, & factionis opibus, & externis Germanorum Anglorumque auxiliis fretus, ipsum affectare regnum credebatur, etiam occisus est eo prælio quod circa Cognacum est commissum; in quo cùm equo dejectus captusque, primò à militibus

quis

quis esset ignoraretur, mox ingentem pecuniæ vim, si incolumis dimitteretur, pollicentem, detractâ galeâ agnitum, unus militum cum exprobratione cladium impietatisque, quâ patriam involverat, sclopeti glande in caput incussâ, interfecit. Nec ei regiæ stirpis sanguine, quod atrox in Gallia habetur, imbuisse manus fraudi fuit: quin collaudatum ab Henrico, præmiisque auctum ferunt, cui eo hoste extincto potiùs quàm captivo opus erat. Et Gaspar Colinius, quem Ammiralium dixêre, de quo suprà suo loco disseruimus, magis solertiâ & calliditate, quâ omnes ætatis suæ Duces anteisse est creditus, adolescentis vim victoriasque elusit, quàm vi atque armis par fuit: quanquam is quoque ipse suis aliquando captus & circumventus artibus, operam hoc eodem Henrico maximè navante, cum omnibus factionis ejusdem Principibus, miserabilem vitæ finem est nactus: Lutetiam enim per speciem nuptiarum, quibus Regis soror Navarro jungebatur, pellectum, domi suæ immissi percussores trucidârunt, & excito ad arma populo, sævâ passim cæde totâ urbe est grassatum. Quâ trucidatione peractâ, cum Hugonottorum reliquiæ (hoc nomine Galliæ hæretici nominantur) Rupellam in validum ac permunitum oppidum, ac nobilem in Oceani littore portum confugissent, atque inde veluti ex tuto receptis à terrore animis, pleni irarum Regis imperium spernerent, & ultro ulturos se indignam suorum cædem minarentur, ad domandam armis contumaciam urbemque imperio parêre cogendam Henricus mittitur. Tantam gloriam victis profligatisque ho-

ſtibus, ex patriæ calamitatibus traxerat, ut quicquid armis decernendum gerendumque eſſet, haud alterius quàm ejus ſeu virtuti, ſeu felicitati curæque mandandum Galli cenſerent. Et cùm apud ſuos magnus claruſque haberi, tum ab exteris gentibus, ut omnium rerum major ex longinquo famâ, ſummis ejus nomen laudibus celebrari cœpit, unuſque ætatis ejus Imperator omnium ſermone ferri. Rupellam igitur obſidenti & terrâ marique prementi, nuntii a Polonis ultimiſque Europæ nationibus eum ſibi Regem depoſcentibus venêre: Nam Poloni morte Sigiſmundi Auguſti, Rege orbati, quanquam & aliis permultis, & ante alios Maximiliano Cæſare, Erneſto filio Regnum petente, & ſummis ſtudiis nitente, ut finitimorum Regnorum opes utriſque firmatæ ac præſidio futuræ jungerentur; tamen apud gentem ad arma natam admiratio virtutis Henrici longè gentium abſentis, vicini ac prope præſentis Cæſaris ambitione ac prenſatione potentior fuit. Et ignotum ac ne viſum quidem eorum cuiquam, nec aliâ re quàm opinione bellicæ diſciplinæ, eâque non tam ex vero hauſtâ, quàm inani rumore atque auditione acceptâ, commendatum Regem, ei quem in limine ipſo Regni ſui habebant, finitimorum familiæ ſuæ Regnorum opportunitate maximè repetendum, genere, ætate, indole cuivis honori parem prætulerunt. Magnifica ſanè res, & haud ſcio an novi exempli, nec Henrico ſolùm, ſed Gallico nomini maximè decora, à tam longinqua gente ad Regnum vocari. Et Galli haudquaquam ſuarum laudum contemptores gloriabantur, Henricum ſuum

fidem affirmâsse Poëtarum fabulis, qui advenisse olim in Regiam Galliæ à Bulgarorum gente missos Legatos, Rugerium quemdam equitem & bellatorem insignem, Regem sibi dari postulantes, finxêre. Et auxit admirationem rei numerus & dignitas Legatorum, & insuetus Gallorum oculis cultus. Erant enim ipsi comitesque eorum plerique ferarum pellibus, quas ingenti parant pretio, contecti, & omnes purpurâ auroque & gemmis non homines solùm, sed etiam equi fulgebant. Sed de his ac de Polonorum comitiis quibus ipsi interfuimus, alibi à nobis fusiùs memoratum est. Adventu Legatorum omissum bellum, & compositis ad Rupellam rebus, Lutetiam est reditum; atque inde ornata profectione Henricus Rege fratre, matreque & omnibus Galliæ Principibus ad ultimos usque fines Regni prosequentibus, è Gallia discessit; ac per interiora Germaniæ, acceptâ priùs à Cæsare atque ab singulis Regulis fide, tutum per fines eorum transitum fore, fluminibus Rheno, Albique & Oderâ superatis, in Poloniam exiit, tantis studiis ab ea gente acceptus cultusque, quantis paulò ante eum Regem sibi delegerant. Et ipse juvenis, quod salutare illi genti futurum fuit, cum vitæ institutis & divinarum ceremoniarum cultu, pii & Catholici animi specimina dedit; tum procerus corpore, promptus aditu, tractatu comis, facundus alloquio, quia alio experimento probandi sui tempus non fuit, expectationi ac spei, quæ de illo erat, egregiè respondit. Sed ea res longè alium exitum quàm utrique speraverant, habuit: Nam Carolus Rex Galliæ, Henrici frater,

tabifico morbo intra juventam consumptus, quinto post mense quàm Henricus in Poloniam venerat vitâ excessit, cujus morte Regnum Galliæ hereditario jure ad Henricum ipsum redibat: qui simul & de fratris exitu certior est factus, & novi quotidie alii super aliis nuntii ad eum à matre, amicisque & maximè à Guisiis fratribus missi veniebant, maturaret reditum, omniaque posthaberet, monentes; Alenconium fratrem jam ante ab se æmulatione potentiæ tantùm non palàm discordem, imminere occasioni; Regem Navarræ cum eo assiduè & consilia miscere, & apud utrumque adolescentem præstò esse corruptores, & à matre ægrè eos, nec diu contineri posse, maximè illâ opinione spem eorum firmante, retentum iri in Polonia eum, nec liberam discedendi facultatem habiturum. His concitus Henricus, cum Poloni ab se de abeundi necessitate appellati, rem ad concilium gentis rejecissent, quod nec cito cogi, nec satis quid decreturum esset statui poterat, veritus, ne qua longior mora discessui suo objiceretur, fugæ consilium cepit, ac nocte intempestâ, cum paucis consilii consciis Regiâ egressus, incitatis equis antè finibus Regni evasit, quàm eum Poloni, qui re cognitâ statim pro se quisque persequi fugientem Regem contenderunt, retracturi haud dubiè si in sua terra deprehendissent, adipisci possent. Nam Cracovia, regia civitas, unde Henricus fugam ceperat, in aditu sita est Regni, nec longiùs unius diei itinere à Silesiæ finibus abest, quæ gens Bohemiæ adjuncta, Maximiliani juris est: qui pergentem porrò iter subinde assecuti sunt, eos excu-

ſatâ maturandi neceſſitate, nec minori curæ Poloniam ſibi quàm Galliam ipſam fore, pollicitus, benignè allocutus cum honore dimiſit. Ipſe continenti curſu in Italiam per Carnos & Julias Alpes tranſcendit, nec antè de celeritate remiſit, quàm Venetias appulit. Maximilianus Cæſar per cujus Regnum iter habuit, non ſolùm tutè pertransîſſe eum eſt paſſus, ſed hoſpitalibus officiis, & maximis honoribus cultum dimiſit: quippe ex ejus diſceſſu novæ illi ſpes potiundi Poloniæ Regno renaſcebantur, cùm abſentem Regem non diu paſſuri Poloni viderentur. At Henrico adventus Venetias, & itineris curſum finiit, & gloriæ; totamque illam militaris & magnarum rerum cupidi animi opinionem non amiſit ſolùm, ſed prorſus in contrariam famam vertit; effecitque, ut crederent homines, nec veris eam laudibus antea nixam, nec ſuâ illum, ſed alienâ induſtriâ claruiſſe, alienâque virtute res benè geſtas non tam ſuo merito illi, quàm quia penes ipſum imperii nomen fuit, in gloriam ceſſiſſe; & effeminatum ac mollem fortium virorum famam traxiſſe. Veneti eum non magnificè ſolùm, ſed lætis ac libentibus animis venientem acceper ; ab recenti enim initæ cum Turcarum Rege pacis invidiâ, quâ ſe flagrare intelligebant, peropportunam ſuæ Reipublicæ rebantur facultatem, magnum Regem officiis promerendi devinciendique ſibi. Ergo nihil prætermiſſum quod fieri in honorem ejus anguſtia temporis eſt paſſa, cùm feſtis, epulis, ludiſque & nobilium matronarum cœtibus, & ſpectaculis omnis generis detinuerunt: tum pecuniâ, cujus æquè indigus ſemper &

prodigus fuit, juverunt; & bonis etiam consiliis ad sananda Regni sui vulnera, si uti iis scivisset, instruxerunt. Idem præter Gallos, qui gregatim quotidie affluebant, alii quoque Italiæ Principes fecêre, qui & ipsi frequentes ad colendum eum concurrerunt: nam Sabaudiæ, Ferrariæ, Mantuæ, Parmæ, Urbini Duces illi præstò officii causâ fuerunt: sed ipse omissis aliis unas voluptates amplexus, dies conviviis ludicrisque, noctes libidinibus transigebat: quæ eò plus dedecoris habere videbantur, quò minus famæ quæ de illo fuerat, congruebant. Nec ejus Venetiis mora, quàm reliquum iter, deformior fuit. Nihil cultum in comitatu ejus, nihil militare, nihil severum, remissa, soluta, neglecta omuia. Sequebantur impuræ mulieres, saltatrices, mimæ, mimique & scenicus apparatus, scurræ & fidicines, tibicinesques, turpis vel Bacchantibus grex. Atque hoc agmine Galliam est ingressus, quam ut armatus iniret, omnes amici suadebant, ut præsentis terrore exercitûs contumaces, & imperio minùs parentes in fidem obsequiumque redire subigeret, & maximè fratrem Navarrumque contineret. Quod consilium non tam spretum ab ipso est, quàm per segnitiem omissum. In Galliam cùm venisset, Lugduni, ubi matrem fratremque & Navarrum obviam habuit, ut omnes intelligerent qualem Regem essent habituri, quibusque cogitationibus occuparetur ejus animus, prima cura fuit, catellos aliquot parvitate ac specie insignes, immani pretio sex millium aureorum parare, quos inde nobilibus feminis dono daret. Atque has quidem undique concurrentes

(nam pro more Gallorum in Regia ſæpè feminarum haud minor quàm virorum authoritas eſt) comius lætiuſque quàm militares homines accipiebat: cum iiſdem omne tempus terebat, curâ Regni matri ferè permiſsâ, quæ non ſolùm non revocabat à libidinibus filium, ſed etiam materiam præbebat, quò ipſa potentiâ potiretur. Et Rex tanquam vereretur, ne ſatis abolere bellicoſi opinionem non poſſet, capillum unguentis cincinniſque muliebriter componebat, auribus annuli, annulis margaritæ ingentis pretii pendebant, item collo diſtincta gemmis monilia, & brachia armillis, lapillis digiti nitebant. Huic tam effeminato cultui reliquus quoque ornatus congruebat, prorſus ut muliere corruptior videri velle videretur. Atque hæc non bonis in rebus & in Regno pacato, & juſſa Regis haud ſecus quàm cœleſtis Numinis capeſſente, quale pater ejus avuſque habuerant: Sed hinc graviſſimarum Religionum contagione ægro, hinc inteſtinis diſſidiis, quà multitudinis contumaciâ, quà Principum ambitione laborante. Et ad id ſuſpecta Navarri fides, & frater malis conſiliis imbutus; & quod maximè metuendum providendumque illi fuerat, alendis aſtu diſcordiis & premendæ Galliæ, ne priſtinas reſumeret vires, ab veteri æmulatione Hiſpania imminens. Hæc novi regni initia, quod fieri neceſſe erat, brevi in Regis contemptum vertêre. Quod unum temperandæ libidini remedium exiſtimabatur, multorum hortatu, & maximè ejus Sacerdotis, cui delicta vel mente agitata aperire & confiteri catholico ritu conſueverat, (nam Dei metum non exuit unquam,

& catholicorum inſtitutorum cultu adeo non abſtitit, ut ſæpè nimius in ſacrorum ſtudio viſus ſit) ducendæ uxori animum adjecit. Sed ne hoc quidem conſilium tam ex regni uſu, quàm ex ſuo ſenſu & cupiditate menſus eſt. Et qui affinitate munire res ſuas potuit, privatam quamvis claro genere, quia forma placuerat, prætulit. Ea fuit Claudia Lotharingi cognomento, Vademontii filia. Hujus puellæ Rex in Poloniam proficiſcens, cùm in Lotharingiam divertiſſet, apud ſororem ſuam quæ in matrimonio Ducis erat, conſpectæ ita ſpecie & humanitate eſt captus, ut ex eo tempore illam conjugio ſuo deſtinâſſe credatur. Cùm igitur amicorum conſilia matrimonium urgerent, & alii aliam pro cujuſque ſtudio ingererent, ipſe diſſimulato conſilio acciri ab domo Lutetiam Vademontium juſſit. Advenientem, miſſis qui in Regiam deducerent, hoſpitio accepit, ignaris omnibus, & ipſo inprimis Vademontio mirante, eo ſe honore dignari. Poſterâ die ſalutato Rege, ecquid ſe velit, exquirit. Rex filiam, ut Lutetiam adduci jubeat, monet; cauſam cur ea accerſeretur, reticet. Nec ille cunctanter paret; nam mos Galliæ Principibus, tam filias in Aulam ad Reginarum cultum mittere, quàm filios in diſciplinam miniſteriaque Regibus tradere. Adventanti Rex ipſe cum patre magno comitatu occurrit. Novitas rei præbuit materiam ſermonibus, haud ſanè puellæ famæ ſecundis, cùm nemo adhuc de conjugio ſuſpicaretur. Eâ in Regiam perductâ, ſevocat patrem Rex, & filiam poſterâ die nupturam ſibi, Reginamque Galliæ futuram nunciat. Manare tum

ſeni

ſeni gaudio lacrymæ, ſuamque fortunam longè infra id faſtigium ferens, Regis dexteram oſculis fatigat: & mederi quidem viſa eſt incontinenti e Regis novæ nuptæ conſuetudo. Nec dubium quin ſi ſecuta liberorum procreatio fuiſſet, ſanitatem Regno allatura, aut certè impendentia mala averſura fuerit, niſi maximum malorum omnium ſterilitas ipſa Reginæ fuiſſet, quæ virum ſexdecim ferme annos paſſa, nunquam concepit. Huc acceſſit non multò pòſt Franciſci fratris mors, qui quanquam ſeceſſerat ab eo, & Catholicis adverſas partes tueri videbatur, Belgiſque Hiſpanorum imperium detrectantibus ſe accommodaverat; tamen & permanſerat ipſe cunctanter in Catholicæ Religionis fide, & ſtirpis domûſque in Henrico deficientis ſpem ſuſtentabat, quam inde illo intra pubertatem extincto, ultima ſolitudo inceſſit. Atque hac Regis Regnique orbitate vel accuratus & intentus ſperni Henricus potuiſſet; incurioſum ac negligentem contemptui inde ſuis eſſe cœpiſſe, nemo miretur. Multi Provinciarum Præfecti miſſos à Rege ſucceſſores repulerunt, & verbis fidem obſequiumque præferentes, imperium ab eo adeptum, eo invito retinuerunt; nec ipſi juſſa detrectantes coërcendi magna cura fuit. Henricus Borbonius Navarræ Rex, quem Ammiralio, & factionis ejus principibus occiſis, metu ad pœnitentiam præteritorum, aut pœnitentiæ ſimulationem adegerant, in ſuum Regnum profûgit, ac repetitis Hugonottorum ſacris quæ juraverat, eorum ſe vindicem ut antea ferens, arma quibus partium jura tueretur, parare

cœpit. Franciſcus frater item ab Rege ſeceſſerat, & Navarro ipſo ſibi certis amicitiæ fœderibus adjuncto, Gallorum haud parvam manum trahens, cum Aurangio Belgiſque conſilia miſcebat, Rege lentè omnia ferente. Ad hæc quibus convelli haud dubiè Regnum apparebat, adjecit aliud gravius capitaliuſque erratum, quod inde & ipſi & Regno interitum attulit. Nam qui propter ſegnitiem & luxuriam à ſuis contemneretur, contemnere ipſe veteres amicos cœpit, & præmia fidei & navatæ operæ, quæ illis debebantur, Adoleſcentibus non ullius virtutis merito, ſed novorum obſequiorum commendatione, in ſummum gratiæ & potentiæ locum adſcitis, tribuere. Id verò adeo quorundam indignationem commovit, ut ab hac irarum flamma illa incendia extiterint, quæ utinam non ſupremo Galliæ ſanguine extinguenda ſint! Vivo adhuc Carolo Rege, Henricus longè conjunctiſſimos habuerat Guiſios fratres, de quibus ſupra diximus: qui cùm ejus eſſent æquales, uſque ab ineunte ætate unà educati, unà domi, unà in bellis, unà in ludis feriiſque aſſiduâ conſuetudine adeo in omnia jura familiaritatis pervenerant, ut non cibum ſolùm eâdem plerumque mensâ, ſed ſæpè eodem quoque lecto ſomnum caperent. Hi ſuam domûſque fortunam uni Henrico applicaverant, ei nobilitatem, ei milites adjungere, denique ad illius amplitudinem ac potentiam omnia conferre. Quæ ſanè horum maximè ſtudiis eò exceſſerat ut invidioſæ graveſque jam Carolo ipſi Henrici opes eſſent, duæque jam Regiæ in Gallia, ac duo prope Reges conſpice-

rentur; majorque militarium hominum ad Henricum, quàm ad Regem concursus esset: quæ causa fuerat Carolo, Legatos in Poloniam mittendi ad Regnum fratri petendum, quando Gallia duos jam Reges capere non posset. Qua in petitione cùm superatis competitoribus honorem tenuisset, & post receptam adventu Legatorum Regis appellationem, post primam illius gloriæ, quâ Gallia ipsa efferebatur, voluptatem celebritatemque urgeretur discessus, Catholici, qui omnibus bellis quæ cum Hugonottis gesserant, eo Duce feliciter usi fuerant, & ante omnes Guisii fratres providentes, summoto Henrico, quo ipsorum fortuna maximè niteretur, valde in arctum redigi familiæ suæ opes, ipsum à Poloniæ conditione revocare, atque in Gallia retinere sunt conati. Primùm quidem deterrebant à suscipiendo eo Regno, quòd per ferocissimas & ejus nomini, propter recentem cædem Ammiralii infensissimas nationes, esset petendum; quodque inane modò nomen Regis illi tribueret, potestatem ac vim Regni Senatui relinqueret. Quò ut incolumis perveniret, quid tandem aliud quàm procul à suis, procul à patria, procul à tot fidelibus amicis, alio prope in orbe non Regem, sed regnantis Senatûs ludibrium futurum; ubi non publicæ pecuniæ, non belli pacisque, non denique sui ipsius jus arbitriumque esset habiturus? Quid verò si Regem fratrem carentem liberis, nec firmissimâ valetudine utentem, fato suo defungi contingeret? An expectaturos crederet reditum ejus, qui novis rebus studerent; qui Alensonium fratrem jam antè æmulatione in

præſentem eum ſollicitare atque incitare eſſent ſoliti? An ergo Barbarum Regnum, quod gloriosiùs repudiaturus quàm habiturus eſſet, ſpei prope non dubiæ ſuccedendi in patrium Regnum anteferret? Ad hæc proprias quoque preces adjungebant, ne ſe, ne tot præſtantes viros qui ſecuti fortunam ejus eſſent, quorum res omnes ab ipſo penderent, deſtitueret: quibus propter firmam adversùs ipſum fidem nec Rex ſatis propitius, & frater etiam infenſus eſſet futurus. Moverant & conſilium, & conſilii authores juvenis animum, penituſque jam à profectione alienaverant, ni præſentium Legatorum pudor, & Rex & mater, quà precibus, quà authoritate tenuiſſent, ut porrò iretur. Nec tamen iiſdem monentibus Guiſiis, antè Lutetiâ movit, quàm in publico Principum ac Pariſiorum Concilio ad ipſum id coacto, Legatis Poloniæ, Rege ac matre coram, Henrico ſucceſſio in Regnum Galliæ, ſi fratrem ſine filiis decedere contingeret, decreta eſt. Proficiſcentem Carolus Umenæ Dux, unus è Guiſiis fratribus, officii causâ in Poloniam eſt ſecutus; principiiſque ejus apud illam gentem adfuit. Poſt quæ rediturus in Galliam, inter imus ipſi cum à Rege dimitteretur, adeo ſæpe repetiti inter eos amplexus ſunt, adeò uberes oculis utrique manabant lacrymæ, adeò hærebant oculis, ut commoverentur magnopere illâ tam arcti amoris ſpecie omnes qui aderant. Quibus ægrè tandem divulſis, cùm aſcenſurus equos Umenius eſſet, revocatus à Rege eſt, & iterum ſpectaculo iidem amplexus, eadem oſcula, eædem lacrymæ fuêre. Hæc eadem factitata Galli memorabant, cùm

è Gallia proficiſcens ab Duce Guiſiæ, trium fratrum natu maximo, digrederetur. Quæ nos ideo retulimus, ut intelligatur, ex quanta conjunctione ac benevolentia, in quàm hoſtilia atque atrocia odia mox proruperint. Hi igitur qui nuper longè gentium abductum veluti amiſſum Henricum doluerant, eum jam Poloniâ Germaniâque elapſum, non reducem modò atque incolumem, ſed Galliæ quoque Regem accipere impensè lætabantur, tandemque & profuſi à patre patruiſque pro ſalute Galliæ ſanguinis & ſuorum in Henricum ipſum officiorum præmia capturos ſe non ſolùm ipſi ſperabant, ſed Galli, vel conſortes Regni futuros ex ſuperioris temporis gratia opinabantur; opinionemque confirmârat ducta ex eorum potiſſimùm domo conjux: ignari prorſus, Henrici reditum utrique domui calamitoſum futurum. Nam meritorum ratio fortaſſe inter privatos jus obtinet, Regibus omnia ex libidine ſunt: nec ullos plerumque acriùs oderunt, quàm quorum beneficia diſſimulare non poſſunt. His enim neque reponere, quia grave, volunt; neque pati poſſunt, quia ut exprobratores aſpiciunt. Verùm quod fateri neceſſe eſt, non hæc ſemper in dominantibus reſidet culpa: ſæpè haud minùs ab his peccatur, qui gratiam promeruerunt, dum non expectare, ſed occupare præmia; nec ea danti accepta referre, ſed ut debita exigere properant: modum ſcilicet neutri tenent; neque illi reddere, neque hi recipere beneficia norunt, cujus rei nuſquam alibi quàm Romæ frequentiora exempla reperies; ubi & eligitur Princeps, & ob ſenium ſæpè mutatur. Henricus ergo

primò ſenſim, mox apertiùs à priſtina amicitia recedere; utique poſtquam geminâ veluti face amoris & gratiæ occupatus, incenſuſque ejus animus eſt: Nam Adoleſcentes duo & voluntatem Regis & potentiam Regni inter ſe diviſerant. Natos equeſtri loco, ex humili fortuna eò indulgentiâ atque amore provexerat Rex, ut non contentus honorum titulis Principibus Galliæ æquâſſe, etiam divitiis antecellere voluerit, ſolos geſtiens non plus poſſe tantùm, ſed etiam plus habere. Horum poteſtati valentiſſimæ Regni partes ſuut traditæ. His exercitus, his imperia mandabantur, hos ut quiſque aut neceſſitudine aut gratiâ attingebat, ita potentiæ proximus habebatur. Rex cùm Galliam tributis & collationibus fatigaret, ſæpè bella, ſæpè neceſſaria Regni munia, inopiâ omiſit; nam & Regni opes duorum gratiâ trahebat. Sæpè à populis, ſæpè à Sacerdotum ordine detracta cultui & neceſſitatibus ſuis, pecunia collata eſt, ut magnitudine æris alieni, quâ premebatur Rex, levaretur; ea pecunia ſtatim iiſdem gratioſis, quos Galli ſuâ linguâ *Mignones* appellabant, veluti geminæ implendæ voragini, ingerebatur: quæ res Gallis ipſo pecuniæ damno gravior erat. His denique duobus Rex ita ſe abutendum permiſerat, ut matris quoque, quam antea revereri, cui tribuere plurimùm erat ſolitus, propter eos reſpectum exueret. Hi, ut nulla potentiæ fida ſocietas, & diſſidebant inter ſe, & diverſis ſtudiis Regem diſtrahebant. Sed Epernonius, non quia carior, ſed quia plus audebat malis artibus, præpollere videbatur; eoque majori apud omnes odio erat

At Rex abjectâ Regni curâ interdum à voluptatibus ad ſtudium Religionis verſus, abdere ſe Monaſteriorum ſeptis, Sacerdotum ediſcere carmina, diviniſque officiis perinde operari, maximè Capucinorum familiæ adhærere, quorum eſt vivendi ratio inprimis dura atque horrida. Cum his viri, cibi, ſomni abſtinentiâ certare, eadem obire precandi, vigilandi, ſilendi tempora; denique etiam loris & diſciplinâ eorum, corpus cædere. Adeuntes interim foribus arcebantur, reſponſa per eoſdem Capucinos, homines plerumque talium rerum imperitos dabantur. Per hæc ruere res Gallica, & cuncta in dies abire in deterius. Guiſii fratres ubi non pro ſua ſpe & priſtinæ familiaritatis jure patêre ſibi Regem, & mox etiam refugere colloquia, declinare congreſſus; & haud dubiè odium ſibi pro gratiâ reddere ſensêre, quæ prima diſſidentium irritatio eſt, querelis rem celebrant, ſua prædicant merita, Regem ut ingratum incuſant; & inde ex diſſidio ejus, & gratioſorum invidiâ quæ maximè apud omnes ordines erat, creſcere ipſi, & captare vulgi ſtudia intendunt. Ex his, auctis exulceratiſque utrinque odiis, cùm neque Rex præſcribi ſibi ab his qui imperio ſuo continerentur, pateretur; & ſuum jus ſuum judicium eſſe diceret, quos præferre, quos præterire, quorum operâ, quorum conſilio uti vellet, & pertinax propoſiti, quæ inde ſecutura eſſent, aut parvipenderet, aut parum proſpiceret; & Guiſii, quibus initio ab priſtinæ gratiæ fiduciâ non dominari, ſervitutis inſtar fuerat, cùm inſuper præmiis ſuis inflatos & ſubnixos inimicos aſpicerent, ad eum

furorem irâ atque æmulatione exarſerunt, ut juvenes alioquin omnibus corporis atque animi ornamentis inclyti, & ſtirpe longè nobiliſſimâ geniti, nè dignitatem amitterent, fidem deſerere ſuſtinuerint, ſine qua ne dignitas quidem ipſa conſtare poteſt, duceſque & authores ejus conjurationis extiterint, quæ Hiſpanicis inſtructa conſiliis, & novis ſubinde Indici auri nutrimentis valeſcens, ne morte quidem eorum finem habuit, aut omnino habitura, niſi fortiſſimæ gentis in dies ſe mutuis cladibus conficientis, excidio videtur. De qua hîc plura dicere omittimus, quia fuſiùs in Guiſiis ipſis à nobis tradita eſt. Tantâ quidem arte atque eo titulo tecta inſignitaque eſt, ut Rex ipſe caput ſe ei præbere ſit coactus, & quæ ſuæ potentiæ minuendæ, ac Regni ſui diſtrahendis viribus ſocietas inita erat, ejus participem ipſum ac Principem fieri neceſſe habuerit. Quâ neceſſitate tandem experrectus (& erat cùm animum intendiſſet, quantumvis magnæ rei par) capeſſere Regni curas; & quod antea fatebatur, non fuiſſe Regem ſe ac imperii ſui potentem oſtendere, ſed ſerò, cùm pene jam circumventus eſſet, inſtitit. Et cùm Helvetiorum & Germanorum ingentes copiæ (ad triginta millia fuiſſe dicuntur) trajecto Rheno auxilium Navarræ Regi hoſti tum judicato ferentes, in mediam Galliam penetrâſſent, quæ copiæ ſi ſe ad Havam junxiſſent, haud dubiè arbitrium rerum in Galliâ ad Hæreticos perventurum erat; celeriter comparato exercitu, adcò ſtrenuam repellendis hoſtibus operam navavit, ut hinc objiciens ſe eorum itineri; hinc Guiſiis cum expe-

ditis

ditis equitum turmis poſtremum agmen carpentibus vexatos, commeatu prohibitos, ad eam inopiam neceſſitatemque omnium rerum compulerit, ut paciſci ſecum, ac impetratâ ſalute, retrò quà venerant, abire coacti ſint; tam crebris afflicti cladibus, ut ex tanto numero vix quinta pars domum redierit. Videbaturque egregiè Barbaros ab Gallicis rebus deterruiſſe, ſuorumque animos ad ſpem novorum morum, ac melioris fortunæ erexiſſe, niſi ſuſceptum aliquando Regium animum paulò pòſt præcipiti irâ ſævitiâque corrupiſſet. Nam majores Guiſiorum prope quàm ſuas jam eſſe opes cernens & ſe in ſuo Regno pro Rege non haberi, & nuper Lutetiæ tantùm non captum ab iis, & vix per indignæ fugæ dedecus dolum inſidiarum evitâſſe; mox etiam conventum nobilitatis habere, & in eo omnia ex eorum ſtatuere atque ordinare libidine coactum fuiſſe reputans moleſtè tulerat. Id etiam vehementer animum ejus perſtrinxerat, Ducem Sabaudiæ per contemptum ſui, Salutios, Cremoniolos, alioſque ſubalpinos populos qui Gallici juris ſunt, eorum oppidis partim vi, partim proditione captis, recepiſſe: quod non fuiſſet auſurus niſi occulto cum Guiſiis fœdere eſſet junctus: ut fere Reges contemptum ſui, quem ſegnitie contraxêre, crudelitate ultum ire properant, non aliter ſe majeſtatem Regii nominis vindicare, & ereptum jus imperii reſtituere ac ſancire ſibi ſtatuit poſſe, quàm auctoribus nefariæ defectionis opprimendis, ſtatuendoque inſigni aliquo documento, ne quis poſthac talia auderet. Et cùm validiores eos eſſe intelligeret, quàm ut legibus ag-

grederetur, animum irâ atque odio æstuantem, ad vim, ad fraudem, ad insidias adjecit, & injurias publicè regio nomini illatas, privato ulcisci jure doloque elegit, virum potiùs in eo, quàm Regem imitatus. Quò securiores sui redderet, seque omnem ex animo deposuisse præteritarum offensarum memoriam persuaderet, & eò certiùs falleret, omnia pro pristina familiaritate cum iis agere, Guisiæ Ducem nunquam à latere suo dimittere, nihil publicè, nihil privatim, sine opera & consilio ejus incipere, Tribunatus, Præfecturas, pecunias ipsi amicisque ejus, quantas & quas vellet, tribuere. Scilicet, facilè largiebatur, quæ mox omnia cum vita simul ei erepturus erat. Ad avertendam omnem suspicionem fecerat sibi morem evocandi è Curia ubi Concilium agebatur (ea juncta regiis ædibus erat) in conclavia sua Guisium, atque ei aliquid de publicis rebus mandandi. Cùm ergo tempus est visum, instructis insidiis, & idoneis hominibus dato negotio, acciri Guisium jubet; qui nihil suspicans doli, quod idem sæpè factitaret, solus posticâ viâ, ut solebat, ingressus antequam ad Regem perveniret, interficitur, atque eodem tempore Franciscus filius, Aloysius frater Cardinalis, materque, & unà Lugdunensis Episcopus, & Parisiorum Magistratus, & Namurii Dux qui erat eâdem quâ Guisius matre natus, & alii præterea aliquot capiuntur, & arctissimæ custodiæ statim mandantur; & paulò post Cardinalis, nihil eum sacrosanctæ dignitatis honore protegente, necatur. Umeniæ Dux, tertius fratrum, ad quem occidendum Rex celeriter Alfonsum Corsi Sampetri

filium, audacem ac ſtrenuum hominem miſerat, parvo momento percuſſorem declinavit. Patratâ cæde tantus cepit omnes pavor, & Rex nuper blandus & comis omnibus, tam adeo truci vultu omnes aſpiciebat, ut alloqui eum homines plures inde per dies non auderent. Regina mater cùm Rex ad ipſam adiiſſet, gratulatuſque ei eſſet quod proditorum perfidiam aliquando vindicâſſet, profudiſſe lacrymas; Atque *utinam, fili, tam præceps ac tam crudele conſilium non in caput tuum ac Regni tui exitium recidat*! dixiſſe fertur; nec multò pòſt morbum contraxit qui illi ſupremus fuit. At Pariſiis ad primum cædis nuntium haud ſecus quàm in capta Urbe eſt trepidatum; & erat Guiſius ſummâ apud multitudinem gratiâ, & quiſque in eadem cauſa eadem ſibi metuenda eſſe reputabat. Sponte ſuâ commotos, conſpectâ Guiſii uxore quæ cum parvis liberis in publicum prodierat, tanta miſeratio inceſſit, ut non aliter quam ſi ſingulos privatim ea clades attingeret, omnes complorarent: & mulier virilis animi totam pervadens urbem omittere fletus, & animos vindictæ firmare hortabatur; adeoque iras incendit, ut Rege atrocibus decretis proſciſſo, Ducem ſibi Umenium Guiſii fratrem eligerent, portas clauderent, & bellum ſtrenuè atque enixè pararent: & Umenius ea ſpecimina ſui dederat, ut nullâ Imperatoriâ laude fratre inferior haberetur. Rex ubi evaſiſſe Umenium, & in armis tumultuque eſſe Pariſios, multaſque præterea civitates horum exemplo, & tam indignæ cædis facinore alienatas ab ſe eſſe intellexit, & furentibus faces ſubdituros Hiſpa-

nos, animos addituros, & aurum etiam, ſi res poſceret, ſuppeditaturos non dubitaret; & ipſe à pecunia, à militibus, à rebus omnibus eſſet imparatus ex quo credi poteſt, eum potiùs impotenti animi impetu quàm certo ac deliberato conſilio, ad Guiſios occidendos, impulſum eſſe. Navarrum exercitumque ejus ultro fidem operamque pollicentem ad ſe recepit, & quem nuper hoſtem judicatum proſcriptumque bello proſequebatur, eum defenſorem dignitatis ſuæ adſcivit. Tanto tum odio Guiſiorum Henricus ferebatur, ut qui ab ineunte ætate internecinum ſe hoſtem hæreticorum exhibuerat, decretis, ſuppliciis, armis denique bello proſecutus fuerat, quos ſæpè vitæ ſuæ inſidiatos, quorum ſcelere & Gallia tot cladibus eſſet attrita, & ipſe in ſummum ſæpè diſcrimen vitæ Regnique veniſſet, eorum ſe fidei committeret, nec aliter tutum ſe in ſuo Regno fore exiſtimaret. At paulatim redeunte in Gallorum & maximè equitum animos reverentiâ Regis, Nobilitatis concurſus ad eum fieri eſt cœptus, & ipſe, ut erat in dicendo copioſus & prudens, non crudelitatem illam (quippe cui non perſpectam clementiam ſuam eſſe?) ſed neceſſitatem vindicandi jus Regiæ Majeſtatis ab his qui obliti fidei, obliti beneficiorum, quibus ab ſe domoque ſuâ ipſi parenteſque eorum cumulati eſſent, fœdere cum Galliæ hoſtibus inito, atque eorum pecuniis conſiliiſque inſtructi, Regem ſuum nefariâ conjuratione circumvenerant, & pene ut captum atque obnoxium nihil niſi ex ipſorum lib dine ſtatuere atque agere paterentur, apud omnes diſſerebat. Fatebatur

ſe ad eam diem negligentem rerum ſuarum fuiſſe, ſi appellari negligentia poſſet quædam remiſſio curarum ex nimia fiducia firmi atque conſtantis ſuorum erga ſe obſequii caritatiſque. Alios nunc mores, aliam vitam tempus poſcere; nec ſe tempori defuturum, & brevi effecturum, ut intelligant homines Regem ſe Galliæ eſſe, & qui in ſuo Regno ad meliorem fortunam aſpirarent, eam ab ſe per bonas artes promerendam, non ſeceſſionibus, & exterorum Regum opibus, & ſollicitandis captandiſque vulgi ſtudiis parandam eſſe. Aliquot dici in armis eſſe civitates, ab iiſdem illis fraude & fictis in ſe criminibus depravatas inductaſque; iis ſe pœnitentiæ ſpatium dare, dum ex unius Lutetiæ exitu, pœniſque quas ſeveriſſimè eſſet exacturus, cæteræ, quid ſibi ſperandum eſſet, ſtatuere poſſent. Nec minaciùs loquebatur quàm ſtrenuæ obſidioni urbis intendebat. Jamque tantum terroris incuſſerat omnibus, atque adeo præſidiis idoneis locis diſpoſitis, fame armiſque premebat obſeſſos, ut magis, quia deſperarent veniam quàm certâ ſpe reſiſtendi, bellum tolerarent. Interea Romæ cognitâ Cardinalis cæde, cùm læſa in eo Pontificis Maximi Majeſtas, violatumque fas ſacerdotalis ſanctitatis pleriſque videretur, & Rex jure cæſum ab ſe, quem Regno ac vitæ ſuæ inſidiatum comperiſſet, contenderet, Sixtus V. Pontifex nunquam modicè ſuâ poteſtate uſus, & quamcunque in partem tuliſſet animus, ſemper nimius, Regi per edictum tempus præſinivit, intra quod niſi ſibi ſatisfeciſſet, diris eum devovebat. Ea res in Galliam perlata, Navarro quidem, cæteriſque

qui doctrinam contemnentem Catholicæ Ecclesiæ jura sequebantur, ridiculo fuit; ab Henrico hactenus spreta est, ut injuriâ tortum in se eo tempore id telum quereretur, illâque se teneri culpâ negaret. Lutetiæ eò magis incendit ea res multitudinis adversùs Regem odium, quò justiùs fecit. Sed urgebantur nihilominus obsidione, nec ipsi ad resistendum ob id validiores erant, nec Henricus segniùs oppugnationi insistebat; omniaque in dies illis arctiora fiebant, ancipitique curâ inter odium metumque torquebantur. Si portas aperuissent, iratum infensumque Regem metuebant, palam minas & supplicia intentantem; si ultimam vim expectarent, incendia, cædes, direptiones, excidium urbis prospiciebant, & Hugonottorum furorem in Templa, in sacra, & profana omnia debacchantium horrebant. Cùm hæc mala omnium sermonibus celebrarentur, & in omnium versarentur oculis, extitit unde minimè credi posset, ex disciplina pietatis & Religionis, qui novi & vix fidem habituri exempli facinus non agitare solùm animo, quod satis audax videri poterat, sed etiam palam ferre, ac denique exequi auderet: sive ea turbatio mentis, sive patriæ liberandæ ardor fuerit. Dominicanæ familiæ adolescentem incessit impetus occidendi Regis, à quo tantum civitati periculum instaret. Vigesimum vix annum excesserat, idque ætatis puerilibus ministeriis, addiscendæque intra septa disciplinæ, procul cœtibus congressibusque hominum, egerat, expers earum rerum cogitationumque, quibus animus ad facinus audaciamque firmari solet. Quò magis mi

rari licet, unde illi ſontium virorum ſpiritus, & tanta aut gloriæ affectatio, aut odii iræque agitatio fuerit. Id ipſe primò ſecum voluit, mox etiam amicis aperuit; & ut magnæ rei ſemel concepta imago penitus animo inſidet, etiam in ſomniis viſiſque invitari ſe aiebat. Ubi his quibuſcum locutus fuerat ſatis inſanus eſt viſus, & captum errore, ac ſpe gloriæ deluſum animum nihil magnitudine periculi moveri, & prorſus morti obfirmatum conſtitit: tum Guiſii uxor ad quam adductus à conſciis fuerat, aliique quibus id commendatum erat, domitorem Tyranni, liberatorem Galliæ, unicum Catholicæ Religionis vindicem appellantes, Deumque ipſum tam piis auſis adfuturum, vim aditumque daturum, aliaque quæ inflandæ intendendæque vanitati eſſent jactantes, perpulêre juvenem ut rem penitus ſuſciperet. Et ne, non dubiâ propoſitâ morte, interdum ad vitæ deſiderium revocaretur, territuſque periculo, conſilio abſiſteret, etiam evadendi opem illi faciunt, futuroſque aiunt in ipſo cubiculo Regis inter intimos amicorum qui conatui ejus faverent, & in tempore opem afferrent: & præter gloriam, quæ æterna longè præclariſſimum facinus audentem maneret, etiam præmia ingentia illi pollicentur, quæ ſecutura domum ejus eſſent, ſi quid ei ſecus accidiſſet. His promiſſis hortationibuſque inſtinctus, cùm præceptæ jam animo gloriæ nullam ferret moram, maturando conſilio dolus atque ordo rei inſtruitur. Ante omnia ſicam aptam intra veſtes abdi parant; & ne petitio falleret, & quantumvis leve vulnus mors ſequeretur, ferrum veneno inficiunt.

Dominicanus inde ſimulatâ in Regem fide, clam cum quodam colloquitur qui Lutetiæ Henrici partes fovebat, & quantum tempus patiebatur, auctor reconciliandæ cum Rege gratiæ & clementiæ implorandæ erat: huic compertas ſibi inſidias quæ Regis vitæ pararentur, aperuit. Sed quia res ad plures & præpotentes viros, de quibus nemo ſuſpicaretur, pertineret, non alteri ſe indicium rei nominaque conjuratorum quàm Regi ipſi editurum. Rex ab illo quicum locutus fuerat Dominicanus, certior factus, etſi magnitudinem rei indicis levabat humilitas, tamen venire ipſum ad ſe jubet. Nec ille ſibi moram facit. Profectus Lutetia in caſtra admittitur, & quæ afferret uni ex amicis Regis enunciare jubetur; ſed ille negat cum alio quàm cum Rege ſe colloqui velle. Diu ſpretus, tandem, ne quid neglectum videri poſſet quod ad ſalutem Regis pertineret, vincente fato, quod divino conſilio omnibus ſtatutum minimè humanâ vitari induſtriâ poteſt, ad eum perducitur, ac remotis arbitris, quæ magis in rem eſſe viſa ſunt, orditur, intento Rege, quia vero ſimilia aptaque loquebatur; donec obſervato tempore ſtrictâ repente ſicâ, quam veſte tegebat, inguina Regis hauſit; qui vulnere accepto impetum in ſicarium dedit, reluctantique & ictum repetere conanti, ferrum manu extorſit, eodem illi ferro duo vulnera retulit. Sed audito ſtrepitu cùm accurriſſent qui proximi aderant, irâ & rabie adversùs inſidiatorem conſilium eripiente, antè eum confecerunt trucidaruntque quàm, quod Rex jubebat, capi vivuſque aſſervari poſſet. Vocati Medici

cùm

cùm vulnus Regis inſpexiſſent, eo religato, minimè lethale eſſe pronunciârunt, ignari ſcilicet fraudis veneni que quo illitum ferrum erat. Sed infeſto mox viru in viſcera graſſante, & remedia prævertente, poſterâ die certum inſtare exitium intellexêre. Et Rex ubi idem ſenſit, fertur fortunam Galliæ miſeratus, haudquaquam Dominicanum hominem in tantam malorum molem ſtrinxiſſe ferrum, quanta Gallicum nomen ex ſuo caſu maneret, dixiſſe: Ac ſe quidem indignis ſuorum inſidiis exceptum erratis ſuis fortaſſe dignas pœnas ſuſtinere; cæterùm, falſus utinam vates eſſet! multo ſibi ſanguine Galliam, ipſoſque inimicos ſuos parentaturos. Vocatum inde ad ſe Navarræ Regem, per omnia jura quæ ſibi cum illo eſſent, per ſpem ejus, per ſalutem Galliæ, in cujus Regnum, ſi ſibi paruiſſet, ſucceſſurus eſſet, obteſtatus eſt, ut abjectâ hæreſi quâ hactenus captam mentem habuiſſet, tandem veræ, ideſt Catholicæ Religionis, fidem amplecteretur; ejuſque rei pignus ſibi dexteram daret. Quâ acceptâ, veluti prece expugnâſſet, quod antea ne bello quidem atque armis aſſequi potuerat, lætus acciri Sacerdotes juſſit, ac placato per omnia piacula quæ morituris Catholica inſtituit Eccleſia, Deo, omnibuſque quæ Chriſtianum & Catholicæ fidei clientem decent, ritè ac piè peractis, animam egit, ætatis ſuæ anno trigeſimo ſeptimo: Vir ſeu regiæ ſtirpis dignitate, ex qua ortus erat; ſive indole, quâ ſtirpem æquabat, Regno habitus digniſſimus, niſi regnare ipſe noluiſſet; egregias certo animi atque ingenii virtutes,

veraſque conſilii, eloquentiæ, humanitatis, liberalitatis, religionis laudes, mollium primò voluptatum ſordibus, deinde ſegni curarum declinatione, poſtremò effuſo erga parum dignos ſtudio, & injuſtâ ab his qui de ſe, de Regno, de Republica, tum ſuis, tum parentum ſuorum officiis optimè eſſent meriti, alienatione corrupit. Quæ errata in eas illum anguſtias compulêre, ut ea fraudis & crudelitatis infamiâ corrigere neceſſe habuerit: quod, ſi exitum ſpectes, erratorum omnium longè graviſſimum atque maximum fuit.

DE

HENRICO & ALOYSIO LOTHARINGIS, FRATRIBUS, FRANCISCI FILIIS.

AB hac nefaria opinionum ac errorum pravitate, quâ hujus ſeculi impietatis Magiſtri, aliique ſeditionum & novarum rerum architecti Galliam opplevêre, ſi ſingulas clades, quà Principum, quà populorum; ſi prælia, cædes, incendia, rapinas, direptiones urbium, excidia templorum, ſepulcrorum, reliquiarum, ſimulacrorum diſturbationes, ſi ſacrilegia, ſi inceſta ſtupra ſacratis virginibus illata, ſi Sacerdotum omnis generis fœdas trucidationes, ſi denique ſacrarum rerum omnium, atque adeo ipſius divinæ Hoſtiæ ludibria, quibus nobiliſſimum & nuper florentiſſimum Regnum obſtrictum temeratumque, ac tandem labefactatum atque convulſum eſt, enarrare velim, operoſum negotium ſuſcipere, aut certè juſtam multorum voluminum hiſtoriam texere neceſſe habeam. Adeo multa furoris & crudelitatis exempla unius gentis paucorum annorum agitata hæreſi diſſidia ſuppeditârunt. Sed nos

instituti nostri memores, pauca attingemus, in quibus maximè videntur memoratu dignæ Henrici & Aloysii fratrum; alterius Ducis Guisiæ; alterius Cardinalis neces, & facinoris atrocitate; & quia eas mox Regis ipsius, qui patravit, miserandus exitus est secutus. Hi Francisco Lotharingo, Guisiæ Duce, quem suprà Gasparis Colinii insidiis occisum ostendimus, & Renatâ Herculis Ferrariensium Ducis filiâ nati, non solùm à parentum dignitate avitàque virtute non degenerârunt, sed præclaræ indolis gloriâ & spe amplioris fortunæ etiam antecesserant, nisi cursum rerum consiliorumque seu fati necessitas omnibus divino nutu statuta, sive ipsorum juvenum in custodia sui parum cautus, & nimiùm sibi fidens animus intercidisset. Henricus natu major patri in Ducatum Guisiæ reliquasque præfecturas admodum puer successit. Aloisius, & honorem Cardinalatûs, quem duo patrui tenuerant, & sacerdotia eorum, quæ multa utrique opimi vectigalis habuerant, est adeptus. Accessit tertius frater Carolus Mæniæ Dux, nulla animi aut ingenii laude iis inferior. In omnibus amplissimi generis nobilitatem & artes nobilitate dignas decorabat eximia corporis forma, ut haud facilè totâ Galliâ non solùm inter Principes, sed ne inter privatos quidem, qui cum his tribus fratribus, aut proceritate corporis, aut robore ac firmitate membrorum, aut habitu, ac dignitate oris conferri possent, invenirentur. Formæ indolique aderat humanitas & comitas morum, & maximè Duci Guisiæ mirum, ad alliciendos animo gratiamque promerendam, sive artis, sive naturæ donum. Natandi,

venandi, equitandi, jaculandi, armorumque omnis generis peritissimus. In bellis ne inter gregarios quidem audaciorem, pugnacioremque invenisses: æstus, hiemis, inediæ, sitis, labōris patientissimus. Sed manu an consilio promptior non facilè discreveris. In dicendâ sententiâ parem modestiam eloquentiamque præstabat. Ergo hi fratres à prima ætate cum Carolo Rege, Henricoque Regis fratre pariter educati, cum utroque in omnia jura familiaritatis pervenerant. Maximè tamen Henrico adhæserant, huicque suam ac domus fortunam applicaverant; quantum gratia, quantum opibus valebant, ad hunc unum conferebant. Huic popularium studia, huic milites, huic equites conciliabant: denique huc omnia trahebant, ut Henrici auctoritas opesque apud omnes quam valentissimæ essent; sive Rege filios non procreante successorem aliquando in regnum Henricum prospiciebant; sive cum bella atque arma, quibus ea tempestate Gallia intestinis discordiis, atque hæreticorum seditionibus agitata, vexabatur, tractantem sequi, & ipsos armis assuescere, & bellicis imbui artibus, militaribusque rebus clarescere, dignitatis eorum maximè intererat. Et Henricus Ducatus militarisque imperii, ac summi armorum atque belli juris à fratre traditi sibi haud alios participes atque administros malle: ad hos equitum; ad hos peditum præfecturas, ad hos primas exercitûs ac bellorum procurationes deferre, cum his maximè jus imperii sui communicare; atque adeo his se dedere, ut cum non multò pòst à Polonorum gente expetitus Rex, inde-

que pernobili Principum legatione accitus ad capeſſendum Regnum eſſet, Ducis Guiſiæ ac fratrum ſtudiis, deſeri ſe impensè lamentantium, tantum non retentus in Gallia, ſpreto longinquæ atque alio propè in orbe ſitæ nationis regno ſit. Et abjeciſſet Henricus Poloniæ conditionem, niſi verecundia tot circumſtantium legatorum, & acribus matris hortationibus, & Regis auctoritate pene extruſus Gallia fuiſſet. Nam Carolus Rex ſicuti initio, cum Regnum tanto inteſtini diſſidii motu concuſſum agitaretur, haud alii, quàm fratri armorum atque exercituum imperium credi tuto poſſe exiſtimavit, quòd & adoleſcentia Henrici, & naturæ bonitas procul omni æmulatione atque ſuſpectione erat, ita confirmatam jam ejus ætatem, & res admirabili felicitate geſtas, & accenſa inde popularium erga juvenem ſtudia, & majorem militarium præſertim hominum ad eum, quàm ad ſe concurſum cernens, nimiis jam illius opibus angi, nec tutum rebus ſuis credere duas frequentari in Gallia Regias videbatur. Sunt qui tradunt, primùm omnium hanc Regis curam Gaſparem Colinium Ammiralium rimatum eſſe, ab ipſoque clam ſummiſſos, qui Regem, ad petendum Henrico fratri Poloniæ Regnum adhortarentur, non ut levaretur Henrici diſceſſu Gallia, ſed ut amoto per ſpeciem honoris eo Catholicorum Duce, firmior inde Hæreticorum factio, cujus ipſe Princeps erat, fieret. Conſilium Rex nequaquam eſt aſpernatus. Prætendebatur vetus cum Auſtria familia de potentatu contentio, ne nobile Regnum ad Erneſtum Maximiliani Cæſaris filium

deferretur, cui à patre magna ope, ſummiſque totius familiæ ſtudiis conciliari ferebatur. Et præterea Henrici ipſius dignitas, cujus virtus ac virtutis fama, cùm privati fortunam exceſſiſſet, decoranda utique regali nomine, honoreque videbatur. Ita in petitionem eſt deſcenſum; eo quidem eventu, ut Henricus prælatus Erneſto, & adſcitus ad regnum magno gentis conſenſu fuerit: tantum gloriæ illi victi ſæpè ab ſe juſta acie adverſarum partium Duces, tantum patriæ clades pepererant. Id initio lætum Gallis omnibus, qui quem ipſi favore extulerant, quoque imperante tot victoriis potiti erant, eum Regem appellari jàm & eſſe, lætè admodum ferebant. Sed ubi abeundum Henrico fuit, ſeque deſeri veteres amici ejus, & ante omnes Guiſii juvenes ſenſerant, quanquam ſublatus jam erat Colinius, & capita factionis ejus, ut ſuprà demonſtratum à nobis eſt, tamen magnopere animum ad cogitationem rerum ſuarum revocare cogebantur. Nam Alenſonius, alter Regis frater tradiderat ſe eorum inimicis, alienumque ab iis animum palam ferebat; nec ſecuri ſatis de Regis ipſius gratia videbantur, cui ipſi, quæ in Henricum ſtudia contulerant, nimia viſa erant. Et proficiſcens Henricus, non matrem, non fratres, domumque non denique patriam ipſam tam ægrè reliquiſſe, quàm à Ducis Guiſiæ complexu diſtrahi avellique eſt viſus. Secutus in Poloniam eum eſt Carolus Mœniæ Dux, Guiſii frater, à quo poſt ſuſceptum Cracoviæ Diadema, cùm diſcederet in Galliam rediturus, ſpectavimus ipſi, qui in Polonia ac tum fortè in Regia

eramus, quàm multis utriusque lacrymis, quantæ intimæ necessitudinis ac benevolentiæ significatione dimissus sit. Fractæ magna ex parte diminutæque Guisiorum spes in Gallia amoto Henrico videbantur; quanquam nec ipsi desponderant animos, non parvis familiæ opibus & egregiâ virtute, qua singuli juvenes haud dubiè præstabant, fidentes. Et Rex veluti in solatium amissi Henrici, benignè humaniterque eos habebat; & credebantur brevi per obsequia & præclaras artes, parem gratiæ locum apud ipsum quoque Regem adepturi, cùm paucis post mensibus vix dum novi Regni habenas capessente Henrico, Carolus Rex nullius ex Isabella conjuge (ea erat Maximiliani Cæsaris filia) susceptis virilis stirpis filiis moritur. Catharina Regis mater crebris celeribusque missis in Poloniam nuntiis Henricum in Galliam, ad suscipiendum extincti fratris Regnum revocat, & ut maturet, omniaque postponens reditum acceleret suum, etiam atque etiam hortatur. Interea, ne qua nova consilia inirentur Alensonium filium & Navarrum generum à latere suo abscedere vetat, appositisque custodibus, novi quicquam moliendi omnem iis facultatem præcludit, seque cum cæteris præsidiis, tum firmis Helvetiorum cohortibus communit, datque operam, ut integra omnia ad Henrici adventum reserventur. Sed non mater, non quisquam alius aut majoribus obtestationibus, frequentioribusque nuntiis reditum Henrici urgebat, aut absenti arctiorem fideliorem que operam navabat, quàm Dux Guisiæ fratresque. Quippe quorum spes

lapsæ

lapsæ nuper non erexerant modò sese, sed non dubiè summos jam tum gratiæ ac potentiæ gradus eo sub Rege perceperant. Nec Henricus in Regnum reversus, cùm matrem Principesque alios Galliæ Lugduni obviam habuisset, non responsurus expectationi initio est visus. Nam & Ducem Guisiæ secum assiduè habebat, & principem eum omnibus consiliis adhibebat. Verùm, ut est fluxa omnis Regum gratia, brevi nequaquam tam firmas in Henrici animo habere radices Guisii sensêre, quàm ipsi opinati fuerant. Nam Henricus qui haud dubiè inflatior Polonia redierat, planè illam quâ Galli gaudent, cum suis Regibus familiaritatem aspernari videbatur. Primò igitur frigescere pristina benevolentia; deinde cùm duo nobiles adolescentes animum Regis cepissent, iisque ille se penitus dedisset, diremta omnis cum Guisiis necessitudo est. Quod neque illi taciti ferebant, qui cùm parentis familiæque merita in Regiam Galliæ, tum verò sua in ipsum Henricum prædicantes, omnia querimoniis miscebant. Et Henricus, pro Regum ingenio, nihil cuiquam deberi ab se æstimantium, tanto longiùs à priori amicitia recessit, quantò illos justiùs, liberiusque de se conqueri intelligebat. Auxit quoque illis & animos & dignationem ducta ab Henrico ex eorum potissimum dono uxor. Fuit hæc Vademontii Lotharingi Reguli filia, nomine Claudia, virgo florentissimâ formâ, cujus Rex in Poloniam proficiscens apud patrem visæ ita amore exarsit, ut jam tum eam conjugio suo destinâsse dicatur: Et regressus inde, statim ap ellato puellæ patre, amo-

FFf

rem ſuum eſt executus, celebratis ſolemni ritu ac regiâ opulentiâ nuptiis. Ægreſcebant in dies Regis ac Guiſiorum animi. Nam dolor atque ira, ubi in apertas querelas erumpit, facilè haud modum teneas. Nec adoleſcentes genere, ingenio, ætate feroces parum ſibi gratiæ relatum queri poterant, quin ſimul Regi turpem illiberalis atque ingrati animi notam infligerent: quibus rebus non ſolùm benevolentia omnis ex animo amittitur, ſed vehementer odium irritatur. Sic igitur exaſperatos accenſoſque juvenes oblata inſuper occaſio facilè tranſverſos egit. Eos enim Henricus induerat mores, ut jam quis homo eſſet, non ſatis intelligeretur. Nunc pietatis ſtudio ſolitudinis appetens, in ſepta ſe Capucinorum abdebat, ubi pari cum illis diſciplinâ, religionibus, diviniſque rebus operabatur. Nunc conviviis, voluptatibus, nobilium matronarum cœtibus, patrio quidem more, ſed intemperantiùs, quàm Regem deceret, dies nocteſque tranſigebat, delegatâ amicis Regni curâ. Et cuncta duorum adoleſcentium libidini parebant. His & Rex & Regni opes diviſui erant. Cæteri, niſi quos hi ipſi proveherent, negligebantur. Per hæc, quod neceſſe fuit, non principibus ſolùm, quos domeſticæ opes & præcipua nobilitas efferre ſolet, ſed ipſi quoque plebi in magnum Rex contemptum venerat, ut incertum eſſet, gratioſorum invidiâ, an felicitate atque inertiâ ſuâ magis premeretur. Guiſii certè utramque inſectantes, ad ſuam occaſionem trahebant, & alienum odium in ſuam gratiam cùm apud multitudinem, tum apud ipſam quoque nobi-

litatem vertebant. Et ut cuique, aut mala in Rege ſpes, aut præſentium tædium erat, Guiſii ſe applicabant. Accedebat ad hæc Regis ſolitudo, mortuo nuper fratre, & uxore ſterili; nam bonorum quoque ac præſtantium Regum opes, auctoritatemque amiſſa ſpes liberorum frangere ac minuere ſolet, dum quiſque animum ad ſucceſſorem adjicit, majori ſæpè futurorum, quàm præſentium curâ. Et præter cæteros Guiſii fratres eam rem ad ſe domumque ſuam magnopere pertinere arbitrabantur, quibus veteres & à parentibus traditæ cum Borbonia familia, ad quam extincto Henrico proxima in Regnum ſucceſſio legibus Galliæ redibat, ſimultates intercedebant. Nam inde ab Carolo Borbonio, illo Regni patriæque proditore, qui poſtea, ulciſcente Deo nefarium auſum, in oppugnatione Romanæ Urbis ictus telo è mœnibus miſſo cecidit, Reges ipſi Galliæ inviſam Borboniam gentem premere cùm inſtituiſſent, proindeque æmulos ei adverſarioſque pari nobilitate objicerent, Claudium primo, & Franciſcum Lotharingios, deinde liberos, nepoteſque eorum ad magnas opes provexerant, Guiſia aliiſque non paucis oppidis eorum ditioni ſubjunctis, eoſdem validarum Provinciarum Præfecturis, omnibuſque pacis ac belli honoribus, imperiiſque auxerant. Hinc eis ad tuendam dignitatem, invidiamque repellendam, vires ſuccreverant, quibus ita uſi ſunt ultimis hiſce temporibus, ut florentiſſimum Regnum pene in diſcrimen adductum ſit.

FINIS.

INDEX HISTORIARVM.

FINIS.

INDEX
RERUM MEMORABILIUM.

D

G

H